1.

Tabella

Uczniów szkół wyzszych i niższych w latach 1821–1829.

Wyk…

Uczniów w szkołach wyż…

w latach	w Uniwersytecie	w Szkole przygotowawczej do Instytutu Politechnicznego	w Wojewódzkich	w Wydziałowych	w Podwydziałowych	w dwóch Instytutach Nauczycielskich i Instytucie Głuchoniemych	w Szkołach i pensyach żeńskich	Szk-o… Miejsk… Szkół	Ucz…
1821.	510.		w 11 szk. 4,117.	w 12 szk. 1906.	w 6u 508:	103	1,194.	345	16,…
1,822.	514.		w 10.(a) 4,258.	w 15(a) 2,039	4(a) 401.	105	1,104	248.	10,…
1,823	530.		w 12(b) 4,381.	w 18(b) 2161.	w 3. 177	118.	1126.	308.	9,5…
1,824	591.		w 13(c) 4,693.	w 17(c) 2,552.	w 3. 171.	115	1,474	372	11,7…
1,825	694.		w 13. 4,970.	w 17 2,804.	w 3. 270.	131.	1,746.	384	13,…
1,826	712	79.	w 14(d) 5,212	w 16(d) 2528.	w 3. 334	137	1,673.	382	12,…
1,827	608.	93.	w 15 5,698	w 16. 2,669.	w 3. 322	141	1,793	350.	19,…
1,828	589.	94	w 15(e) 6,114.	w 16. 2,407	w 3. 331	129.	1,705	370.	18,0…
1829.	669.	110.	w 15 6236.	w 18(f) 3,216.	w 3. 395.	111.	1,950.	336.	20,8…

97

64

+ 160 4,8

30

308
370
+62

20…
9…
11…

Wykaz

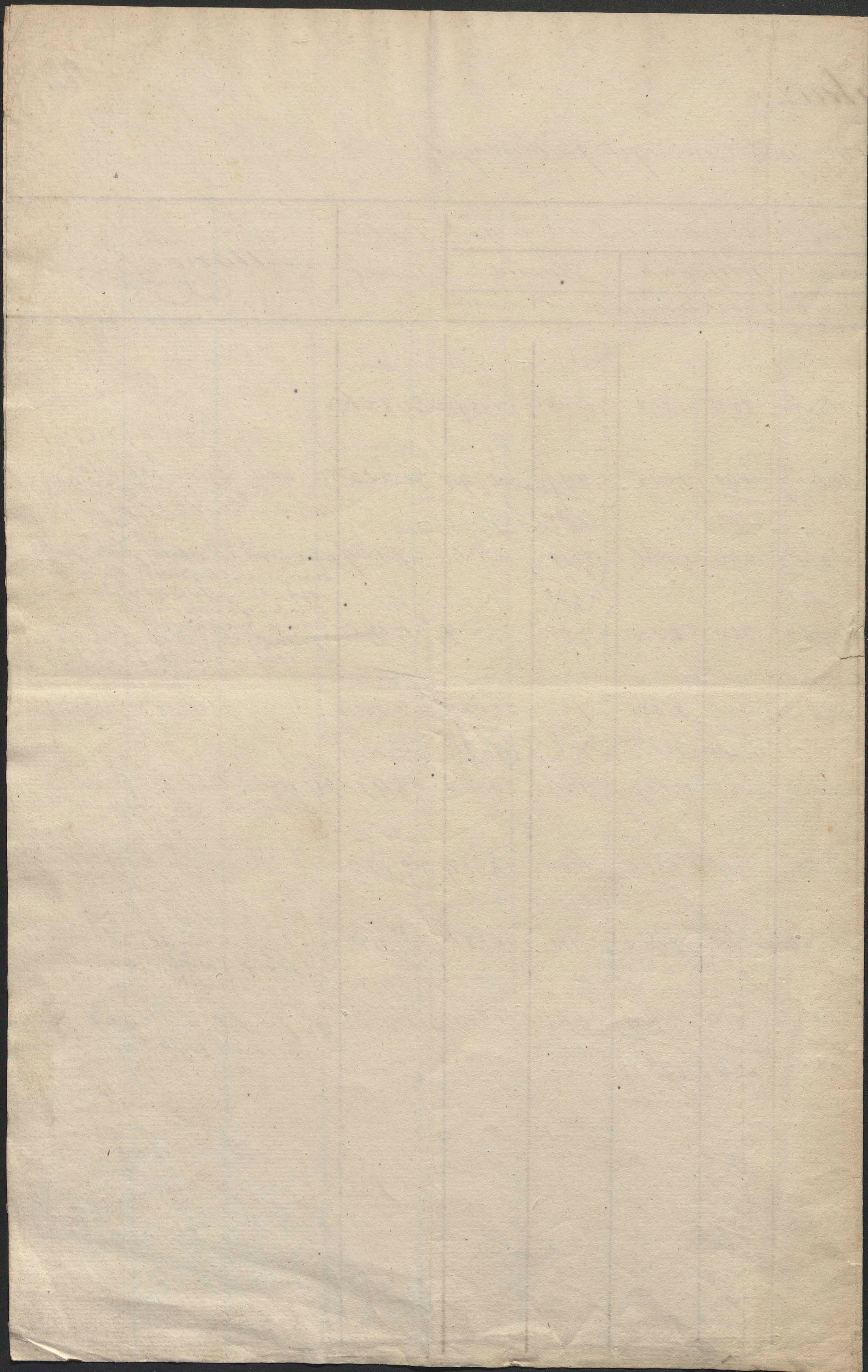
...ch wyższych i niższych publicznych.

Szkół Elementarnych: Miejskich – Szkół	Miejskich – Uczniów	Wiejskich – Szkół	Wiejskich – Uczniów	Razem – Szkół	Razem – Uczniów	Ogółem Uczniów	Uwagi
345	16,000	753	20,198.	1,100	36,198	44536.	
248. 97	10,479	491. 264.	11,315.	739. 361	21,794 14,404	30,215	a Szkoła Żuromińska z Elem. podniesiona na podwydz. a 3 podwydz. t. i. w Pińczowie w Siedlcach i Węgrowie.
308.	9,560. 6440	393.	9,066.	711. 389	18,626.	27,169.	(b) Wydział. Szczebrzeszyńska podniesiona na Wojewódzką a 3ch na wydz. t. i. w Hrubieszowie w Żurominie i Szczuczynie do podwydz. zaś w Skępem z Elementar. — (c) Wydz. Sejneńska podniesiona na Wojewódzką —
372	11,784.	383.	8,710.	755	20,494	30,090	
384	13,422	329 426	8,505 11,693	713. 387	21,927 14271	32,524	
382	12,166.	357	11,137	739.	23,303	33,978	(d) Wydziałowa Pińczowska przeszła na Wojewódzką.
350.	19,810.	330.	8,589.	689.	28,399	39,723	
370.	18,658.	340.	7,958.	710.	26,616.	38,485	(e) przybyła nowo urządzona szkoła Ewan. w Warszawie na Lesznie —
336.	20,822 10000 + 4,822	329 426	9,691. 10,507	665.	30,513.	43,200	(f) przybyły dwie nowo zaprowadzane Wydziałowe w Stolicy

393
340
53

20822
9560
11262

393
329
64

Uwagi

Kommissyi Seymowych
nad Rapportem Rady Stanu
o Stanie Kraju N. Panu
danym, i w połączonych Izbach
na Seymie Roku 1825 czytanym

Exemplarz P. L. Posła z Ptu
Węgrowskiego

Prześwietna Izbo Poselska!

Wstęp

Nadając N. Pan Konstytucyą dla plemienia Polaków,
uznał w mądrości Swojey za rzecz potrzebną
dla ich Szczęścia, aby Izba Poselska uczyniła
Uwagi nad Rapportem Rady Stanu przy otwarciu
Seymu czytanym, i też do Tronu Jego Kr. Mci
Pana naszego miłościwego podniosła. —
Przystępuje Komissye Wyborem Waszym
zaszczycone do wypełnienia Art: 107 rzeczoney
Konstytucyi. —

Przeniknione Kommissye powinnością swoją,
dalekie od wszelkich uniesień, powodowane
wiernością dla Króla, miłością ku Oyczyźnie
i dążnością do nietykalności Konstytucyi,
Składają Wam nad czteroletnim Stanem
Kraju i postępowaniem ministrów swoje
Uwagi. — Dostrzeże Izba Poselska w tych
Uwagach, iż Kommissye z ukontentowaniem
oddają sprawiedliwość usiłowaniom Ministrów
dążącym do ustalenia Sprawiedliwości, ude-
-rzenia Kraju, wzrostu ludności, podniesienia
Miast i fabryk, zapewnienia Skarbu w
przychodach i tey tak świetney postaci Woyska
jego karności i regularności. — Lecz zarazem
wypełniając Swoję powinność, Kommissye
zmuszone zostały do dotknięcia uchybień
przeciw Konstytucyi zrządzonych, do wskazania
podnoszącego się zarodu demoralizacyi, która
się objawia zwiększaniem się coraz występków,
wspomnażaniem się już o występki przekonanych
Urzędników, a zmnieyszaniem się coraz liczby
Szkół i Uczniów. — Jakoteż do wystawienia
tey nędzy w jakiey się Stan Rolniczy znayduje,
i do odkrycia niemożności przez Mieszkań-
-ców Naszego niszczenia się w tak wielkich
Ciężarach publicznych, a ztąd konieczności
zmnieyszenia wydatków Rządowych. —

Czyniły Kommissye te postrzeżenia, w tem
zaufaniu, że N. Pan, jeżeli uzna też za ugrun-
-towane, natychmiast potrafi odwrócić zarody
tych nieszczęść, i zbliży bezpieczeństwo,

wolności

wolności i Swobody Narodu, który ma sobie
za chlubę zostawać pod Berłem Jego Krol: Mci
Pana Naszego miłościwego. ——

Wydział Wyznań i Oświecenia

Rozbierające Kommissye Rapport Rady Stanu — Sekcya
spostrzegły, iż ustanowiona została Sekcya Du=
=chowna dla Wyznania Rzymsko-Katolickiego.
Niezdaje się Kommissyom aby zaprowadzenie tey
instytucyi było koniecznym. Zasiadanie Bi=
=skupów w Kommissyi Rządowey Wyznań i
Oświecenia, z dodaniem Refferentów ze Stanu
Duchownego wybranych, byłoby może dostatecz=
=nym do otrzymania zamierzonych celów, a
nienarażałoby nawet sprzeczności, krzyżowania
się, a może i zbyteczne rozmnożenie swojey
władzy, które taka oddzielnie ustanowiona
Sekcya za sobą pociągać może. —
Tem bardziey zdaje się Kommissiom Waszym
ich uwaga być usprawiedliwioną iż dla
innych Wyznań osobney Sekcyi niepostrzegają.

W stopniowaniu hierarchii Kato= — Hyerarchia
=lickiey postrzegają Kommissye Wasze, iż dla
Biskupów przy dzisieyszym ubóstwie Narodu
za znaczne pensye przeznaczone zostały. Zaś
Prałatów i Kanoników Etatowych liczba mogła=
=by być zmnieyszona, a mieysca ich przez
Honorowych Zastąpione.

Wolność wchodzenia do Kapituł bez
różnicy na stan, rozwija szczęśliwie równość
w obliczu prawa, spaja wspołbraterstwo
między mieszkańcami i czyni nadzieję, iż to da
popęd duchowieństwo do pomnażania się i
w liczbie i dotego w ludzi moralnie usposobionych.

Ze smutkiem tutay wyznać musiemy,
iż myślano tylko o losie starszego duchowieństwa,
lecz zamiary N. Pana względem polepszenia
Stanu kapłanów parafialnych dotąd spełnio=
=ne niezostały. — W wielu mieyscach zbyt
szczupłe fundusze, ztąd pochodzi niedosiadzenie
tych mieysc — a prócz tego ubóstwo, nalożenie

z pierwszemi

z pierwszemi potrzebami, niemoże mieć korzystnego wpływu na moralne postępowanie Sługy. Ten który niemoże fizycznego utrzymać swego bytu, trudnoby mógł wznieść się do wysokich tajemnic religijnych i wykonywać ściśle prawidła moralności. Tem bardziej znajdujemy to nagannym, że fundusze do tego uposażenia aż nadto znaczne posiadamy, ale składają się z dochodów z Dóbr Suppressyjnych, które, tak przez N. Pana, jakoteż przez Bulle Papiezkie, na ten cel przeznaczonemi zostały. Upraszać więc należy N. Pana, ażeby fundusze do właściwego przeznaczenia zwrócić rozkazał. —

Seminarya. Wysokie powołanie jakie z przeznaczenia jest zakreślone Stanowi Duchownemu, zwrócić powinno całą baczność Rządu. W tenczas kiedy człowiek doszedłszy dojrzałości opuszcza Rodzicielskie zacisza, i spuszcza się na burzliwe życia odmęty, i gdzie otoczony namiętnościami, interessem własnym i tysiącznemi Świata wypadkami, tak łatwo zboczyć może z drogi prawej i z drogi moralnej, wtenczas to Stan Duchowny powinien bydź rodu ludzkiego przewodnikiem, on to powinien ciągle wskazywać jemu, jak przebywając tę ciernistą Świata drogę, do wykonywania tylko cnoty ma dążyć, a mając za skazówkę czystość sumnienia, w przyszłym życiu nadgrody oczekiwać powinien. Ztąd to wysokość powołania Stanu Duchownego i ztąd powinność dla Rządu wynika, jak najpilniejszego zajęcia się ukształceniem Stanu Duchownego. Wybadanie ukształcenia tego Stanu, zwróciło całą uwagę waszej Kommissyi, lecz przyznać musząc, że niezupełnie pomyślne usiłowania Kommissyi Rządowej w tym celu, dostrzegły. — Niemożę jak tylko pochwalić Kommissyi założenie Fakultetu Teologicznego przy Uniwersytecie Warszawskim i najmocniejszym jest ich życzeniem aby ten nigdy

odłączony nie

odłączonym niebyt, gdyż tylko przez takie połączenie może bydź jednostajność w wykształceniu zaprowadzona, — i to wspieranie się jednego Fakultetu przez drugie, ułatwia poświęcającym się Stanowi Duchownemu nabycie nietylko Nauk duchownych ale i Swieckich tak dla nich niezbędnych. — Lecz niemogą przed Wami Kommissye zataić swego podziwienia, gdy wybadały, iż Fakultet ten był przez niejaki czas zasuspendowany a to z przyczyn mniey ważnych i nie na istocie rzeczy opierających się. — Co do Seminarjów: uwiadomić winną Kommissye Wasze, iż myśl powzięta przez przeszłego Ministra Wyznań Religijnych założenia głównego Seminarjum w Warszawie przy Uniwersytecie, dotychczas uskutecznioną nie jest. W takimto Instytucie mogliby tylko wykształcić się godni Kapłani swego powołania, — powołania, bydź przewodnikami Sumienia Ludzkiego. —

Podług Rapportu Rady Stanu, Seminaria z pod władzy Kommissyi Rządowey mają przejść pod władzę i zarządzenie jedney Osoby Arcybiskupa. Zdaje się Kommissyom, iż to zrzeczenie się dobrowolne Kommissyi Rządowey, jest ujmą samejże Kommissyi mającey udział władzy Królewskiey i może pociągać za sobą bardzo dla Seminariów szkodliwe skutki, bo nayprzód przezto, może ta Szkoła wysoka zczasem spaść na stan opłakany Dyecezjonalnych Seminarjów, a następnie, coltylko przechodzi z pod władzy właściwey, to zaraz zmienia swóy kierunek i wyradza się w inną. — Mniemają i Wasze Kommissye, iż w Seminarjach cały wewnętrzny porządek, dawanie Liturgii, i tym podobnie, powinno bydź władzy Duchowney zostawionym — lecz dawanie Nauki, ich rodzaj i rozkład, jakoteż nominowanie Nauczycieli i Professorów, jedynie Kommissyi Rządowey Wyznań i

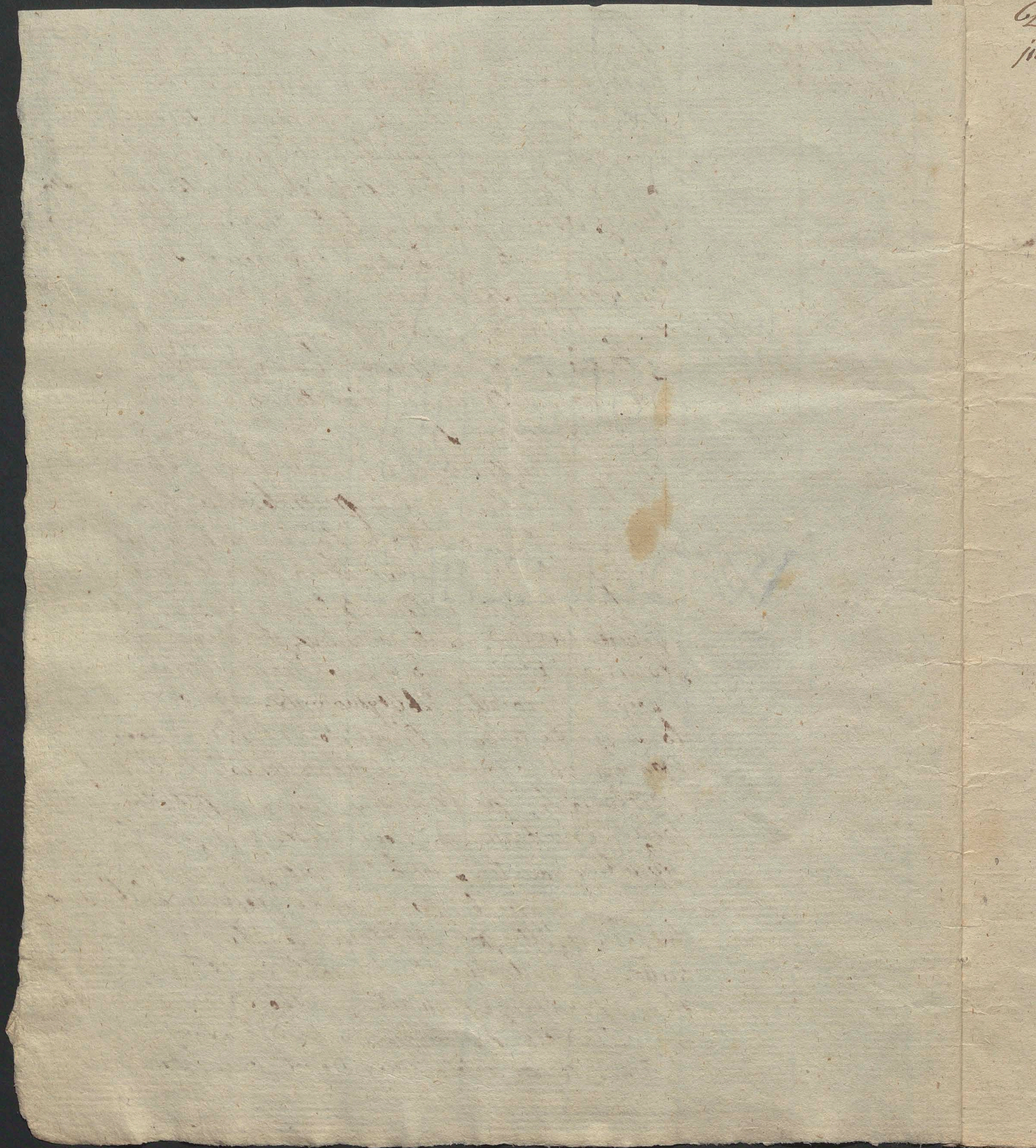
Oświecenia

Reparacye Kościołów.

6

Zastanawiając się Kommissye nad Rapportem co do reparacyi Kościołów znayduje, iż Rząd naywięcey zaymował się reparacyą a szczególniey przyozdobieniem gmachów będących po Miastach niż zaś Kościołów Parafialnych, które szczególnieysza uwagę Rządu powinny były zwrócić, bo coraz dojście się widzi ubóstwo Narodowe sprawia niemożność składania opłaty na wkładu, na repa: racyą Kościołów pochodzącey. — Mniemając Kommissye iż trzeba zwrócić uwagę Kommissyi Rządowey, aby przy układaniu kosztorysów więcey miano na względzie skromność i dogodność aniżeli ozdoby i piękność, bo tego nasz biedny stan wymaga, ale więcey jest nagannym przerabianie tych więcey roboty i stąd pochodzące kosztowne łamanie mu: rów jakto n. p. w Suwałkach miało miejsce.

Zastrzeżenie iż czwartaczęść po każdym Benefi cyancie ma być wzięte na fundusz Kościelny zdaje się Kommissyom iż Narusza ono z zgwałceniem praw własności i Zupełną Prerogatyw Izb Seymowych. Oprócz tego prawo to ściąga się tylko do Proboszczów i Wikaryuszów, a prze: pomniano o wyższym Duchowieństwie Prałatach i Biskupach, po których by równym prawem czwarta część iść powinna na rzecz Katedr. Nie zdaje się nawet Kommissyom, aby ten sposób pomnożenia funduszów był do: brym, bo nayprzód: po żadnych Beneficyantach będzie można być funduszu, lecz po tych którzy wszystko straci, to żadnego niebędzie, a następnie, to otwiera drogę do tysiącznych pod: stępów prawnych i pieniactw — pełno spraw namnoży się, a Spadkobiercy nieprzyjdą nigdy do swojey własności. Zdawa się aby był daleko lepszy środek, by do pomnożenia takiego funduszu od dochodu rocznego brać pewien procent oznaczony.

Oświecenia udziałem bydź powinno, która po tych nominacyach powinnaby zastosować się do Urządzeń, jakie względem Professorów Szkół Woiewódzkich, i Uniwersytetu wydane zostały.

Co do Seminaryjów Diecezjonalnych i Zakonnych, to i te powinny na siebie baczność Rządową zwrócić, aby je wydźwignąć z tego Stanu opuszczenia w jakim znajdują się, gdyż inaczej niebędzie Kray nigdy posiadał Kapłanów zdolnych do prowadzenia Ludu, wskazywania Cnoty, i też wykonywania przez nich Zaiętych. — ⊕ Reparacya Kościołów. —

Duchowieństwo innych Wyznań.

Parafie Obrządku Grecko Uniickiego powinnyby zwrócić na siebie uwagę Kommissyi Rządowey, gdyż te w wielu miejscach niemaią Proboszczów tylko Administratorów, zbraku funduszów. —

Duchowieństwo Ewangelickie Oboyga Wyznań doznało Opieki jaką mu N.y Pan Zapewnić raczył. - Organizacya dla Kom: Rządowey W: R: i O:, przypuszczonych jest dwóch Członków do Rady Ogólney ustanowiona, przez ten to organ Kommissya Rządowa wiedzieć ma o potrzebach jakich obydwa wyznania wymagaią, — lecz doświad=czenie okazało, iż gdyby ci Członkowie w stoso=wnych przedmiotach przypuszczonemi zostali do Posiedzeń Administracyjnych, wtenczas dopiero Zamiar osiągniętym by został. —

Przybywaiący do Kraju Fabrykanci i osadnicy prawie Ogólnie są Wyznania Ewangelickiego Augsburskiego. Zachęcenie użytecznych Ludzi=do osiadania w Kraju Naszym, będzie tym większe, jeżeli co do pierwszych duszy potrzeb Opieki prawdziwey Rządu doznawać będą. N.y Pan wyznaczyć raczył 100.000 Złtp: rocznie na utrzymanie Stanu Obydwóch wyznań — Spodziewaią się Konsystorze wasze ze funduszu ten w miarę liczby Parafii, oraz dusz sto=sownie pomiędzy dwa wyznania jest rozkładany. W powiecie Łomżyńskim i Ostrołęckim a szcze=gólniey wtym ostatnim w Ekonomii Jasienickiey znayduje się wiele Kolonistów wyznań Ewangelickiego,

Dotychczas

6. dotychczas niemają żadnego Duchownego ani Xiędza, muszą sprowadzać z Prus — powinnaby więc Komissja Rządowa zaradzić temu niedostatkowi.

Co do reparacyi Kościołów dawnych Parafii te zapewne na wzór Katolickich urządzone zostały. Jeżeli zaś na różne Kościoły dla nowo zakładających się parafii funduss ten 100.000 Złtp. niejest wystarczającym, wypadałoby zapewne obmyśleć środki, to dla nich zapewniające. —

Inne Wyznania, równej Opieki od N. Pana w miarę ich potrzeb doznają. Uchylenie Kahałów Żydowskich pomyślny mieć powinno skutek, jeżeli postępowanie z tą Klassą ludu w innych stosunkach spodziewać się, może dla nich korzyści. Te są uwagi Komissyi Warszaw. co do Wydziału Religijnego — z porządku przystępuję teraz do Oświecenia publicznego. —

Oświecenie ~~Uniwersytet~~

Niema nic ważniejszego w porządku Towarzystwa tak dla panującego jako też dla Narodów, jak Oświecenie publiczne. Człowiek choćby na najwyższym stał szczeblu rozwinięcia swoich fizycznych czyli umysłowych sił, choćby zaopatrzonym był we wszystkie potrzebne przedmioty ku zaspokojeniu tychże sił: to jednak, bez wykształcenia jego władz moralnych, niebyłby nigdy zdolnym być członkiem Towarzystwa ludzkiego czyli Narodu. Wtenczas dopiero gdy zostanie moralnie wykształconym, wtenczas jest zdolnym być wiernym dla Króla i miłującym Ojczyznę Obywatelem, a im na wyższym stopniu oświecenia stoi, tym dzielniejszym może być jego członkiem. — Ciemnota prowadzi do gwałtów — Oświecenie, — to tylko, sprawia zamiłowanie Króla, Ojczyzny, Wolności i Praw, i ona tylko wzbudza te cnoty, iż na zawołanie Króla i Ojczyzny niosą w ofierze swój majątek, krew i życie. Znał to najlepiej N. Pan w mądrości swojej, dlatego wszędzie

gdzie

gdzie tylko potęga Jego sięga, wychowanie Pu=
=bliczne, Szkoły zaprowadzone zostały. — Tychże
dobrodziejstw doznała i Polska Jego prawicą wskrze-
-szona i Polak przeniknięty wdzięcznością,
późnej potomności przekazywać będzie. — Lecz
czyli Kommissya Rządowa Oświecenia zawsze w
duchu dobrodziejstw i życzeń N. Pana postę-
-powała, lub też czyli od nich zbaczała, to Izbie
Poselskiej przedstawić sądzą Kommissye być swoją
powinnością.

Uniwersytet. — Jedno z głównych dobrodziejstw przez N. Pana dla
Oświecenia działanych, jest założenie Uniwersytetu w
Warszawie. Uniwersytet ten pocieszał nas wzrostem
swoim i postępem, którego skutki szczęśliwe dawały się
postrzegać w liczniej Młodzieży jużto odbywającej różne
posługi krajowe, już odznaczającej się równie zdatno-
-ścią jak wpojonym do pracy zapałem. Położył tedy
w ciągu kilkoletniego istnienia swojego niemałe
zasługi, które na tem większą wdzięczność zasługują,
im w mniej sprzyjających sobie okolicznościach
znajdował się.

Potrzeba kraju i wola, ażeby temu najwyższemu In-
stytutowi nadać rozleglejsze naukowe działanie, a
jednak wyznać trzeba, iż ten Instytut pozbawiony jest
przynależnej mu powagi i zaufania, gdyż jego Ele=
-kcye Rektora i Dziekanów jakowemuś tymczaso=
=wemu przyzwoleniu, a nie zwykłemu wedle prze-
-pisów potwierdzeniu ulegają, gdyż od niejakiego
czasu zaniedbanym zostaje, i nietylko dawne pro-
-jektowanie ulepszenia jego w odwłokę puszczone,
ale nawet istotne potrzeby na bok odkładane zostają.
Nakoniec Professorowie Uniwersytetu przy wymaganej
wielkiej od nich kwalifikacyi, są tylko przez Kommissyą
Oświecenia nominowanemi, przez to los ich w niczem
nie jest zapewniony, i ztąd też pochodzi, że Kommissya
Rządowa, nie bacząc na przedstawienia Uniwersytetu,
i nawet bez wiadomości onegoż, katedry jego mniej
zdatnemi Indiwiduami obsadza. — Kommissye Wasze
lękające się o zupełne dostojnego tego Instytutu poniże-
nie, sądzą być swoim obowiązkiem zwrócić Waszą
Uwagę na jego teraźniejszy stan, a tem samem skłonić
Was do upraszania N. Pana o baczną Jego pieczo=
=łowitość nad tym Instytutem. — Porównywając
Uniwersytet Warszawski z innemi Europejskiemi Uni-
wersytetami, znajdujemy go w składzie wydziałów jego
nieodpowiednie urganizowanym. Przeszło od sześciu
lat wakująca Katedra Technologii, na którą przezna-
-czony fundusz, dotąd na uboczne cele jest obracany

nie

8. nie jest jeszcze dotychczas zdatnym profesorem obsadzona.

Kommissya Rządowa Oświecenia publicznego projektuje założenie Instytutu politechnicznego i mówią nawet, iż przeznacza 100.000 Złp. dla jednego ze swoich Członków, by za granicą sposobił się na Dyrektora tegoż Instytutu. Kommissye uważają, iż wydanie tak znacznej summy byłoby niepotrzebne i niekorzystne — następnie Instytut politechniczny potrzebuje znacznych nakładów i prędko powstać niemoże, nakoniec choćby i zaprowadzonym został, niezaspokoi potrzeby ogólnego tej nauki w Uniwersytecie wykładu. —

Ściśle z tym przedmiotem ma związek laboratorium chemiczne od lat sześciu zaprojektowane a do dziś dnia nieutworzone, oraz w Wydziale filozoficznym dotychczas nieosadzone katedry Agronomii i Weterynaryi, Mechaniki, Chemii stosowanej tak do Rolnictwa jak do Rękodzieł, i tym podobnych, które wpływem swojem wspierające zaczęty przez Kommissyą Rządową Spraw Wewnętrznych przemysł w Kraju, przyczyniłyby się tem samem do podniesienia tegoż zamożności. — To wszystko tem dotkliwszym się staje, że fundusze na to przeznaczone ustronnie rozrzucone zostają. — Nie życzemy powiększać łożonych kosztów na sztuki nadobne Malarstwa, Rytownictwa i Muzyki, które utrzymywać, ożywiać i rozkrzewiać sama tylko zamożność kraju potrafi. Jednak, mniemają Kommissye że przeznaczone corocznie 18,000 Złp. dla Artystów Sztuk pięknych, niepowinnoby uszczuplać funduszu przeznaczonego na sposobienie się ludzi młodych za granicą do Katedr Naukowych, który jeżeli dostatecznym niejest, natenczas zapewnie Kommissya Rządowa stosowny fundusz z oszczędzeń wynaleźć będzie w stanie. —

Historyi i filozofii właściwej kursa niemniej na pomnożenie zasługują, te bowiem najwięcej na wyższe religijne i moralne ukształcenie człowieka wpływają, te wespół z prawnemi formują Obywatela, podnoszą umysł ludzki i uzacniają człowieka. Wiadomości dawnych rzeczy krajowych w Uniwersyteckich kursach, coraz większą stają się potrzebą. Jest wykładane dawne prawo Polskie, a tego nawet bez Historyi Polskiej i bez Polskich Starożytności dosyć dobrze znać niemożna. Szkolna w tej mierze

nauka

Nauka nie może bydź dostateczną, a głębsze obszerniejsze i gruntowniejsze w Uniwersytecie wiadomości tyże traktowanie, prawdziwemu Polakowi staje się pożądane, upragnione i potrzebne. Uniwersytet uczynił w tej mierze przed laty propozycyą Kommissyi Oświecenia która na to zdecydować się nie chciała, ażeby kurs Historyi Polskiej wykładanym bydź miał. Tak tedy od lat tyle mamy w Polsce Uniwersytet polski bez katedry kursu historyi Polskiej. —

Kommissya Rządowa Wyznań i Oświecenia w nowo wydanych rozporządzeniach poleciła wykład wielu przedmiotów w języku łacińskim, jako to: Filozofii, Prawa Natury, historyi prawa Rzymskiego, i różnych przedmiotów Teologicznych. Ztąd wynika iż postęp uczniów stały się znacznie wstrzymywane i tępe, professorowie zaś do umarłego języka, nagleni, do języka którym wyobrażenia tych wieków następnych niebyły właściwe, tracą sposobność dokładniejszego dawania przedmiotów im powierzonych. Cel rozszerzenia przez ten sposób języka łacińskiego jest mylnie zrozumiany i z uszczerbkiem dla innych nauk zaprowadzony. Język łaciński powinien bydź dokładnie uczony w szkołach Wojewódzkich, a w Uniwersytecie na drodze filologicznej powinien bydź dawany, a właściwie filologiczne przedmioty Kommissya Rządowa zupełnie zapomina i niezwraca uwagi na młodzież do tych nauk sposobiącą się.

Budowy i Zbiory Uniwersytetu.

Miło jest patrzeć ile w podjętych budowach Kommissya Rządowa dawnych trzymała się planów — Wykończony prawie drugi pawilon, rozprzestrzenione sale biblioteczne, dźwignione Obserwatorium dowodzą że przygotowane plany i materyały niebyły zaniedbane, szkoda tylko że dla tak kosztownej jak Obserwatorium budowy, pierwotny plan nieco zmieniony został. —

Mówiąc o budowlach niemogą Kommissye przemilczeć o jednym Gmachu, który przez prywatną Osobę wystawiony został, lecz godny i tegoż który jego wystawić kazał i godny swego przeznaczenia; mówią Kommissye o Gmachu Towarzystwa Nauk wymurowanym przez Ministra Stanu Staszica. Mąż ten poświęcający się ciągle dla dobra publicznego, oświecenia i ludzkości zasługuje na wdzięczność Narodu. —

Miło jest także wspomnieć czego dopięła gorliwość osób dyrygujących Biblioteką i Ogrodem Botanicznym, osób którym powierzone Gabinety historyi Naturalnej i tym podobne, czego dopiąć mogła, znajdując wstrzymane

pomoc

 pomoc w Zwierzchności Rządowey. Zarówno za-
służyje na pochwałę, choć może trochę za drogo nabyty
zbiór Numizmatów, lecz przeznaczona dożywotnia
pensya temu od którego zakupiony został i oddanie
jemu samemu pod dozor tego zbioru, który on po=
=winności zadosyć uczynić niejest zdolnym, niezasługuje
na zaletę, zdaje się Komisyom Waszym iż zbiór
tych Numizmatów do innego Gabinetu powinien
być dołączony, a pensya jako zbyteczna skassowana.

Biblioteka Warszawska codziennie nowemi na=
=bytkami ubogaca się, lecz że niema z Uniwersytetem
styczności, częstokroć niemoże zadosyć potrzebom
Uniwersytetu uczynić. Do życzenia jednak byłoby żeby
fundusz ze składek Uczniów Uniwersytetu pochodzący,
ściśle na swoje przeznaczenie był tylko obracany, a
Uniwersytet mając więcey szafowania nim wolności,
byłby w stanie Bibliotekę swoję istotnie potrzebnemi
dziełami zaopatrywać.

Litografia
Drukki

Pochwalamy także założenie przez Kom: Rządową
własney Litografii i Drukarni, życzyć by należało, aby te
Instytuta zatrudniane zostały przedmiotami naukowemi
pożytek w kraju szerzącemi. Dzieła mniey ważne byle
miały tytuł pobożny otrzymują łatwo zachęcenia i
wsparcia pieniężne, czy to jako forszusy, czy jako gratyfikacye.
lecz dotąd niewyszło z tych zakładów żadne dzieło systematyczne
któreby do porządnego wykładu Religii lub innych nauk
posłużyć mogło, ani też żadne dzieło klassyczne ani
elementarne, takwięc zakład ten nieodpowiada swojemu celowi.

Kuratorya

Kuratoria jest ustanowiona jako zupełnie osobna
władza nienależąca do Komisyi Rz: W: R: i O. Publ:
a że w Konstytucyi nieznayduje się żadna wzmianka
o tego rodzaju władzy, przeto ją Komisye wasze jako z
Konstytucyi niewypływającą uważać muszą. — Następnie
Kuratoria generalna będąc odrębną władzą od Kom:
misyi Rządowey, przez to nastąpić musiało rozdwojenie
Zwierzchności Szkolney, z którego rozdwojenia musiały
dla samego Oświecenia złe skutki wyniknąć i były
po wielu mieyscach do śmiesznych i gorszących wypad- rozmaitych
ków powodem jakoto w Lublinie i w Kaliszu, — bo
dwie władze oddzielne i równe sobie rangą, nigdy jedney
Zwierzchności składać niemogą, a rozdwojona z natury
swojey Zwierzchność, nigdy zgodnie i pożytecznie ani z
przyzwoitą sprężystością działać niemoże. Zapatrując
się na doświadczenie jakie przed nami stoi od czasu utwo-
rzenia tey Instytucyi, wyznać musiemy, iż niemożemy się
cieszyć, żeby od czasu ustanowienia Kuratoryi, liczba
pilnych i przykładnych moralności młodzieńców pomnożyła
się, owszem wszystka zwiększa surowość i ostrość mnieysze
nawet

Ciche postępowania

nawet wykroczenia na jaw wyprowadza, i liczbę
wykraczających pomnaża. —
Przybrała nadto Kuratoria znamię tajemnicze, które
zdaje się nietylko Studentów ale samych Professorów doty-
kać, ztąd wypływa dla Professorów ujma ich powagi,
ostudzenie ich gorliwości, osłabienie zaufania jakie w nich
Uczniowie pokładać winni. Te to tajemne śledzenie i
postępowanie ma szkodliwy wpływ na przełożonych
i Nauczycieli, bo osłabia ich w tem poświęceniu się
pochodzącym z głębokiego uczucia i przekonania
dla dobra publicznego, Monarchy i Kraju. Lecz
jeszcze zgubniejszy ma wpływ na Uczniów, bo z
młodości przyucza ich do tey skrytości, tajemniczej
podejrzliwości, a tak gubi ta główną ozdobę
Polaka otwartość charakteru, i wkorzenia się
uwłaczający i plamiący człowieka poczciwego sposób
postępowania. Nakoniec niemogą Uczniowie patrzyć
i w istocie niepatrzą jak tylko okiem wzgardy
na tych Kuratorów, a tak w zarodzie swoim
nie jest ta Instytucja odpowiadająca swemu celowi.
Z tych więc powodów zdaje się Kommissyi Waszey,
iż trzeba uprassać N. C. Pana żeby Kuratoryą
jako władzę niewypływającą z Konstytucyi, jako

Szkodliwy

mającą zgubny wpływ na wykształcenie się
młodzieży znieść rozkazał, a ztąd nastąpi i
oszczędność w wydatkach publicznych tak
konieczna dla skarbu publicznego.

Co jednak wysoko [illegible] najlepiej [illegible]

Towarzystwo Elementarne.

Zastanawiając się nad przeciągiem czasu od któ-
rego Towarzystwa Elementarne utworzone zostały
i nad skutkami jakie od istnienia tych Towarzystw
okazują się, to wyznać musi Wasza Kommissya,
iż rezultaty niebardzo są pocieszające, i dlatego
są zdania, iż utworzone od roku Towarzystwo
Elementarne które nam pomyślnych owoców
rokować niezdaje się, zniesionem być powinno,
zaś pisanie dzieł Elementarnych Professorom
Uniwersytetu i innym uczonym zostawić by nale-
żało, a premia i inne nagrody najlepszym byłyby
środkiem do zachęcenia uczonych w tych usiło-
waniach, i do otrzymania w krótszym przeciągu
czasu pomyślniejszych owoców. Ocenienie tych
dzieł i przysądzenie premiów od Rady Uniwer-
sytetu zależyć powinnoby. —

Szkoły —

Znając Kommissya Wasza całą ważność
Oświecenia Narodowego, dlatego jaknayusilniey
wybadać chciały na jakim stopniu teraz też
znajduje.

znajduje się w Naszey Oyczyznie; czyli jest w stanie
kwitnienia lub upadnienia, lecz wyznać muszę z boleścią
iż smutne rezultaty wykryte zostały, bo w roku 1 =
= 1819. było Szkoł wyższych 35. – zaś
w r: 1825 jest ich ——— 32. – wnich
w r. 1819 było Uczniów 7251. Zaś
w r. 1825 jest Zapisanych tylko 3717. ——
Zaś stosownie do Rapportu samey Rady Stanu, wyka-
=zuje się, iż do roku 1823 wraz ze Szkołami
Parafialnemi ubyło Uczniów 18676. —
Ten tak wielki ubytek przerazi Was zape-
-wne, dostojni Prawodawcy! a zasmuci Oy-
cowskie Serce Dobrotliwego monarchy – bo
zna nasz N. Pan, bo znacie Wy, – iż
niewiadomość, Ciemnota, niemoże bydź podstawą
Towarzystwa Ludzkiego, bo ona stwarza nie
Obywateli ale pospólstwo, które rządzone i
miotane własnemi Namiętnościami i Zmysłowością
a mające tylko je za popęd swojey Działalności,
niezna Szlachetne usiłowania Rządu, targa się
na Sprawa, Cnotę poniewiera, – i jedynie niecz
wzniesiony karzący i zawsze zbroczony, w zmy-
=słowych Zapędach wstrzymywać jego jest zdolny.
Więc na drodze tylko moralnego wykształcenia
mogą Narody wznieść się do wysokich swojeh
przeznaczeń, umiejących cenić świetność Związków
towarzyskich, szanować Cnotę, poświęcać się dla
Oyczyzny i Króla — a przeniknione i
Kommissye temi prawdami, starały się wyba-
dać powody tey zmnieyszającey się liczby
Szkół i Uczniów – i wskazać środki zaradze-
-nia z temu. —
Największą zapewne przyczyną zmnieyszenia
się liczby Uczniów jest niezbyt rolniczego produktu,
ten któremu niewystarcza na Opłacenie podatków,
trudno by mógł oddać swoje Dzieci do Szkół, lecz
to ubóstwo niejest jedyną przyczyną – te są jeszcze
następne. — niedosyć wyrachowane zniesienie
Szkółek Elementarnych zmnieyszyło liczbę Uczniów.
— także znaczne opłaty po Szkołach od Uczniów. —
Wydanie zalecenia by od razu wszyscy uczniowie
mundury sobie posprawiali i pilnowanie teraz
przez Kuratorów, by ciągle w Mundurach i to
w nowych i całych chodzili — Zaprowadzenie
Instytucyi Mieszczey która często powodowana

Swemi

swemi wrojeniami prześladowanie, zaprowadza — również, sposób za ostry postępowania z Uczniami odstręczać musi. — nakoniec: nie = zawsze przez Rząd powoływani są na Urzędy Ludzie którzy ukończywszy chlubnie swoje nauki, pozyskali stopnie naukowe i wykwalifiko - wali się, lecz mniéj zdatni drogami uboczne mi też otrzymują. —
Te są głównięjsze przyczyny zmniejszenia się liczby Uczniów. Co zaś do Szkół w Chełmie i Opatowie, tych upadek mniéj usprawiedliwiony bydź niemoże. —
Co do Szkół Elementarnych odmienienie sposobu możności utrzymania się tych Szkółek, nieprzyczynia zalety Rządowi. Szkoły Elementarne uważamy za naypotrzebnięjsze. Zamożnięjsza Klassa prędzéy możności wy= kształcenia znajdzie dla siebie, lecz Klassa uboższa, ta i niema zamożności i naywięcéj jéj potrzebuje, bo mając ciągle z fizycznością i z potrzebą do walczenia, nayprędzéy utraca wszelkie uczucia serca i zamienić się może w szkodliwego porządkowi towarzyskiemu człowieka. — Wprawdzie utrzymywanie jéh z powo= du niemożności oddawania składek stawało się trudnięjszym, jednak to niepociągało za sobą koniecznośći zniesienia, bo może przyłącznie umiarkowanych dodatków Duchownym funduszów mogących się nato wynaleść, o których dzisiay bezczynne życie pędząc, mogłoby te szkółki utrzymać. — W Miastach zaś wielu były nato fundusze, lecz przez to zniesienie, na co innego obrócone zostały. — W wielu miejscach Dziedzice znając całą ważność szkołek Elementarnych, takowe swoim kosztem utrzymywać chcieli, lecz będąc ciągle prześladowani exekucya= mi o składanie rapportów o stanie Kassy, o postępie uczniów, rapportów, niemających żadnych celów i skutków, porzucić je były przymuszeni.
Te są powody które Kommissye wybadać mogły, przyczyniające się do zmniéjszenia się i Szkół i Uczniów, lecz mniemając zarówno, iż te wszystkie odwrócone bydź mogą, i że wykształcenie, oświecenie, na nowo postępy robić może. — Mówią Kommissye iż to Oświecenie postępować może, boto Światło co

jaśnięje

jaśnieje na Tronie Polskim, wszędzie, gdzie ciska swoje dobroczynne promienie, tam życie i kwitnienie okazuje się. — Niemogą i tego Wasze Kommissye przemilczeć, iż Zgromadzenie XX. Pijarów któremu Oyczyzna pod względem naukowym tak wiele winna w smutnym znayduje się Stanie. Szkoły Jch iedne po drugich nikną i coraz mocniey się brak Osób poświęconych temu Zgromadzeniu czuć się daje, a to wszystko czyni bezwzględnoić Kom: Rząd: O: P. względem potrzebnego Jm zasiłku i zapewnienia Emerytury. —

Z rozkoszą przychodzi Kommissyom Waszym w Spomnieć o Jnstytucie Głucho-niemych — wzrasta on i do pewney dojrzałości dochodzi. — Łaskawość N. Pana która niezna granic gdzie nieszczęściu wsparcie nieść trzeba, winien Jnstytut ten ugruntowanie swego istnienia, a wzorowa gorliwość Rektora umiała zadosyć odpowiedzieć Szczodrobliwości i Oczekiwaniom Monarchy.

Instytut Głucho-niemych

Fundusze pod Zarząd Kom: Rząd: W: R: i O. P. oddane a Rapportem Radzy Stanu objęte składają się:

Fundusze

a. z funduszów przez Skarb publiczny na Duchowieństwo wyznaczonych.

b. z funduszu na Etat Edukacyjny ze Skarbu przeznaczonego, z

c. z intrat z Dóbr po Klasztorach Suppryniowanych.

Summy te do piętnastu milionów kilku czterech Zł dochodziły. Niemogą Kommissye Wasze złożyć odpowiednich uwag co do tych wydatków gdyż szczegółowe Etaty zakommunikowane niezostały. W Ogóle jednak te uwagi nastręczają się. —

Zdaje się, iż Etat na Duchowieństwo zmnieyszony być może przez zmnieyszenie pensyi Starszemu Duchowieństwu. Zrobiła wprawdzie Kommissya Rządowa oszczędność przez zniesienie porad przy Kommissyach Wojewódzkich, lecz na to miejsce w samey Kommissyi Rz: o 40.792 powiększony. Na Bibliotekę jest rocznie 24.000 na Etacie położono, a istotnie tylko 12000 na ten przedmiot jest użyte, zaś reszta na pensye [illegible] obracana.

Co do funduszów z Dóbr Suppryniowanych, tych szczególniey sie miało być przeznaczenie na wsparcie parafialnego Duchowieństwa, lecz z żalem dostrzegły Kommissye że otych niebardzo pomyślano, lecz naywięcey z tych Summ Starsze Duchowieństwo zabrało. — Kwota na Utrzymanie i Administracyą tych Dóbr, zdaią się być znaczne i zmnieyszyć by ie wypadało. —

Cenzura 15

Prawo wolnego objawiania swoich myśli jest tak święte
i konieczne dla Człowieka jak prawo używania swoich sił,
swojej własności, lecz prawo wolnego obwieszczenia swoich
myśli z używania łatwo może przejść w nadużywanie,
stąd wynika konieczność karcenia tegoż nadużywania.
Wspaniałomyślny Prawodawca Nasz, który wznosząc
się do swego przeznaczenia, szukał tylko szczęścia i
oświaty Polaka, znał to prawo, i dlatego w dziele
z własnego Jego natchnienia pochodzącym, wyrzekł
w artykule 16 „wolność druku jest zaręczona
„prawo przepisze środki ukrócenia jego
„nadużycia.” — Oto dzieło wielkiej mądrości,
które Polak uwielbiając późnej potomności z
wdzięcznością przekazywać będzie. — Lecz nie
długo cieszył się on tym dobrodziejstwem, zaledwie
używać zaczął a nadużywać niemógł, wyszły
dwa postanowienia JO Xcia Namiestnika Król:
jedno z dnia 22 maja drugie 16 lipca 1819. znoszące
tę wolność, to złe tym jeszcze pogorszone zostało,
iż Cenzura będąc z początku zostawiona jako
wydział Kommissyi Rządowej Oświecenia, teraz
tylko z pozoru lecz nie z istoty do tejże Kommissyi
należy, bo oddana w ręce jednego Jej Członka
do dowolnego i absolutnego jego rozstrzygania,
a ten dobrał sobie do pomocy Ludzi, którzy za-
łedwie jeszcze niezłożyli dowodów swojej nau-
kowej zdatności. — Każda Cenzura będąc ogra-
niczeniem wolnego objawiania swoich myśli,
tem samem jest nieprawna, a że może stawiać
przeszkody w objawianiu wysokich umysłowych
pojęć, tem samem może być dla Oświaty szkodliwą.
Lecz cóż dopiero o Naszej Cenzurze powiedzieć, która
jednej Osobie powierzona, mającej inny bardzo
rozległy Urząd. — fizycznie uważając niemoże
mieć dość czasu do oddania się temu zatrudnie-
niu, a następnie — możeż być jedna Osoba
biegła i doskonała we wszystkich Naukach i umie-
jętnościach tak żeby o nich z pewnością sądzić
mogła; taka Osoba w świecie Naukowym
znana niebyła tem samem i my Jej tego
przypisać niemożemy. — Wszędzie gdzie tylko
Cenzura zaprowadzona jest, ściste dla niej przepisy są
wydane i w tych przepisach jest jak najmocniej przy-
kazanym że dotąd w dziele lub piśmie jakiem niema
obrazy lub uszczerbku praw w ogóle całego Narodu,
lub którego z jego członków dotyczących się, dotąd
drukowanie wzbronionym być niemoże, zaś
wdawanie się w ocenienie wartości dzieł, wdawa-
nie się w odmienianie myśli lub słów, lub tych
opuszczanie lub przydawanie pod ostremi karami
zabronionym

ograniczające

nieprzepisujące żadnych
nawet [illegible] prawideł

jest zostawione

z Listów [illegible] Wisniowski

16) zabronionym. Lecz jakie zadziwienie Kommisyi Waszych było, gdy z grona się wysłane Członki do przejrzenia Cenzury, dowiedli, iż na żądanie okazania Instrukcyi, odpowiedź dostali, iż żadnej nieposiadają. — Z tego braku Instrukcyi, z tego powierzenia jednej Osobie do dowolnego sądzenia o możności drukowania, mogły wyniknąć i istotnie wynikły najzgubniejsze skutki dla Oświecenia Narodu. — Z tąd pochodzi iż dzieła które drogie Narodowe wspomnienia w sobie zawierają, a które nawet w tenczas kiedy Polak byt swój polityczny utracił, wolno było drukować, dziś kiedy dzielnej prawicy Alexandra ma sobie Ojczyznę przywróconą — Cenzura do ich wydawania utrudzenia robi. — Z tąd pochodzi, iż dzieła w innych Narodach mających także Cenzury jak np. Ekkiela które na świecie wyszło, Recenzya Akt nakładem Rumiancowa w Moskwie wydanych, u Nas są albo zakazane lub pokaleczone wychodzą. Ten sam los spotyka Salustjusza, Liwiusza, dzieła od wieków w świecie rozszerzone będące, nawet Lekarskie i Wojskowe dzieła, jako niebezpieczne są sądzone. Cóż dopiero mówić o dziełach politycznych, lub czysto Religijnych, tych nawet żeby w ostatnich czasach wyszły, żadnych wynaleźć niemożemy. — Lecz widzieć mamy, Dzieła przez Autorów złożone, długo zalegają i Opinii Cenzury doprosić się niemogą. — Dzieła z zagranicy przychodzące, a które nawet innych Narodów Cenzury wytrzymywały, są u Nas albo zupełnie zatrzymywane, lub też Tomy pozabierane, lub nawet tego dopuszczają się, — karty wycinają! —

Jakiż z takiego postępowania skutek dla naszego oświecenia wyniknąć może? — Najsmutniejszy, bo zatrzymanie całego Oświecenia. — Co za Opinia może być za granicą o Nas? — Przeniknęły się do żywa tem ciosem niesionym naszemu wykształceniu Kommisyje Wasze, i dlatego mniemają iż powinniśmy udać się ostatecznie do N. Pana. Mniemają iż można udać się, bo możem wskazać, iż Polak w całej swojej literaturze, mimo całej wolności jakiej używał, nieskalanił się ubliżeniem Świętości Osoby panującej, — iż Polak kochający nad wszystko swoją Ojczyznę, tylko ku Jej szczęściu pisać może, iż mając głęboko zaryte w piersiach swoich prawdy Moralności i Religii, w tenczas nawet kiedy cała Europa w krwi broczyła, on z umiarkowaniem postępował, ani przez fanatyzm lub też irreligijność odwieść się niedał, dla tego nie nadużyjem dobrodziejstwa wolności druku.

Niepotrzebujemy.

17. Niepotrzebujemy przytaczać iż i w innym Na-
=rodzie starali się Urzędnicy wskazywać niebez-
=pieczeństwo Druku i stąd wolność była wstrzy-
=mana, lecz wstąpiwszy na tron Monarcha, uznał
błahość powodów, zniósł Cenzurę, i żadne złe skut-
=ki nienastąpiły. Niepotrzebujemy tego wskazywać
bo Nasz Najmiłościwszy Pan, bo On uprzedza
wszystkich Panujących, i jest wzorem w nada-
=waniu wolności i dobrodziejstw Ludom swoim.

Z tego wnosi Kommissya Wasza, iż po-
=winniśmy uprasząć N. Pana o Zniesienie
Cenzury, lecz dokąd nie będą wydane przepisy
ukracające nadużycia, aby wszystkim od zda-
=nia Cenzury wolno było appellować do Kommis-
=syi złożonej z uczonych, z dodaniem Szano-
=wnych Mężów z grona Senatu. —

Dokończenie.

Na tem kończy Kommissya Wasza postrzeże-
=nia swoje co do Oświecenia, niemogąc jednak
ich zamknąć niezwróciwszy uwagi ~~[illegible]~~ Waszey
Dostojni Mężowie na dalszy postęp całego Naro-
=dowego wykształcenia.

Z wysokiem uczuciem radości serca, widziała
Kommissya, jak ciągle N. Pan opiekuje się Religią
i Oświeceniem Narodu Polskiego, dobrodziejstwa
Jego niemają granic, sądzą więc, iż ci którym
się dostanie w podziale składać Adress u Stóp
Jego tronu, powinni wynurzyć głębokie podzię-
=kowanie. Lecz z równą boleścią postrzegały, iż
Elementarne Szkoły przez wydane urządzenia upa-
=dniały, w Szkołach wyższych więcey w językach
jak Naukach jest Młodzież ćwiczona. Umiejętności
wyższe zupełnie wypuszczone, Religia z niższego
stanowiska, bo więcej Katechizm jak czyste
Zasady są dawane. Rozwinięcie sił fizycznych
zupełnie zapomniane. W Szkole najwyższey
Uczniom wolny dany popęd Professorom w wykłada-
=niu przedmiotów, które im są powierzone,
Uczniom szczęśliwy zawsze wybór w obsadzaniu

Katedr

Katedr, w przypomnieniu niektórych potrzebnych za-
-prowadzenia, a niektórych nieobsadzeniu. Zapro-
-wadzenie Kuratoryi sprowadziło rozdwojenie, a
stąd sprzeczną i szkodliwą dążność. Nieo-
-graniczenie Censury zatrzymało w postępie wy-
-kształcenie i zubożyło Literaturę. Dziś postę-
-powania władz, którym jest powierzone kierowanie
Religiją i Oświeceniem, jakoteż cała dążność jakaś
chce szkodzić całemu oświeceniu. Zdaje się, iż nie ma
w sobie wysokich celów zakreślonych, godnych i
takiego Króla i Polaków. — Wszystko co tylko
obudza wielkie Cnoty, co podnosi do wyższej Religii,
co daje wysokie poloty Umysłowi Ludzkiemu,
lub co przypomina Polakowi dawne Cnoty Przod-
ków, to wszystko jest przygnębionym, zaś co pro-
-wadzi do poziomości, więcej bawi Zmysły niż
Umysł, wszystko co więcej prowadzi do Obrzędów
niż do Religii, to wszystko ma poparcie. —
Dziecko to dopiero na świat zaczyna ukazy-
-wać się. Sądzi więc Komisyja, iż teraz można
jeszcze temu złemu zaradzić, i dla tego wnosząc,
iż Prześwietna Izba Poselska powinna
upraszać N. Pana, ażeby raczył wyzna-
-czyć Deputacyą z Ludzi Zasłużonych w Oj-
-czyźnie, ze światła i Charakteru wiadomych,
któraby wolną będąc od wpływu Minister-
-jalnego, mogła Najjaśniejszemu Panu wy-
-kryć prawdziwe przyczyny upadku oświecenia
i Szkół w Kraju Naszym i podać środki
zaradcze. —

Uwaga. Co w tych uwagach Komissyi podkreślone czerwono są wykreślenia i poprawki poczynione już po przyjęciu i podpisaniu przez Izbę — Pomiędzy twórcami tego sprawozdania byli Lubieński Henryk, Dembiński Henryk

Wydział Sprawiedliwości.

Rozwinięcie zasad Konstytucyi co do Sądownictwa, ieszcze nawet zaięciem niecierpliwości uprzedzać by przecie wypadało, aby ile to bydź może, iak nayprędzey mogło bydź przedsięwziętem, a wtedy by się zapewne rozwinęły wszystkie dobroczynne skutki wysokiey mądrości przy dawaniu nam karty konstytucyiney zamierzone. —

Sądy Pokoiu

Sądy Pokoiu w początkach swey Instytucyi za Xięstwa Warszawskiego po 24,000. Spraw na rok godziły, teraz ich zaledwo 4000. załatwiaią. Doszło do tego iż Wydział poiednawczy ztąd się tylko cieżący i przedłużaiący formalności; dopiero wydany Dekret ma zamiar nowy popęd dać tey tak użytecznej Instytucyi, zdaniem atoli iest Kommissyi, iż celuiących z liczby godzących spory Sędziów Pokoiu, lub się temu powstaniu w sposobie odznaczaiącym poświęcaiących szczególnemi nadgrodami zachęcać by wypadało.

Trybunały

Winne należy oddać pochwały Sądowi appellacyinemu i Trybunałom, iż przychodzące pod ich rozpoznanie sprawy bezzwłocznie odsądzaią, i nikt się użalać na odwłokę Sprawiedliwości cywilney niemoże. Gdy atoli w Rapporcie Rady Stanu Kommissya Rządowa Sprawiedliwości nieumieściła w iakich przedmiotach podaną ilość spraw odsądzono, ile w tychże sprawach zapadło wyroków przedstanowczych, i stanowczych, niesą Kommissye Wasze w stanie powziąść ani Wam przedstawić dokładney wiadomości o skutkach praw stanowionych i o ich wykonaniu — Lecz o ile z radością widziały Kommissye, że niemasz w Sądach

między

219

niäyszych zaległości, o tyle zatrważającym

rzecz dla Stron że Sąd Nayważszy pozo-

stawuje po roku 1823. miał 721. spraw zale-

głych. co w miarę dotychczasowego działania

iego, nadawałaby zatrudnienie przewidy-

wać dalé, chociażby w latach następuj[ących]

i bieżących żadna Sprawa do Sądu nie

przybyła, zdaie się przeto rzeczą nieu-

chronną, aby się Sąd Nayważszy po-

stawuje przynaymniey do osądzenia

zaległości, podzielił na dwa Wydziały

chociaż z dodaniem do ich odrobienia

Delegowanych z Sądu Appellacyinego

teraz mniey zatrudnionego.

Spraw Konkursowych i Likwidacyj-

nych zaległych tylko było 34. do roku 1823.

Spodziewać się zatem należy że ta reszta

spraw przez te półtora roku iuż ukoń-

czoną być musi, przez to Wydział

Czwarty do Trybunału Mazowieckiego

dodany stanie się niepotrzebnym.

Sądownictwo kryminalne i Policyi poprawczey

Z boleścią postrzega Kommissya

w Rapporcie, że Sprawy policyine i poli-

cyino-poprawcze i kryminalne, ciągle

się pomnażaią, dla czego nawet Kommissya

Rządowa Sprawiedliwości powiększenie Eta-

tu o Złł 231,500. wyiednać była znagloną.

Niemożna temu inney nadać przyczyny

iak zbyteczną surowość drugiey, a szczegól-

niey trzeciey Xięgi Kodexu Prawa Karzą-

cego, i niestósowne wcale oznaczenie kar

aresztu i więzienia, które coraz większą

liczbę zatrzymanych powiększać będą.

Co raz więcey rozszerzane monopolia, pod-

niesienie Taryffy celney, i niedostateczny

wzgląd na dobór Podsędków, czemu do-

pełnienie Art: 149. Konstytucyi w za-

prowadzeniu Sądownictwa konsty-

tucyinego nayskutecznie zapobiedzby

zdołało. Lecz to zaprowadzenie w związ-

ku z nowem przyiętem Kodexami

pociąga za sobą konieczną zmianę pro-

cedur Cywilney i Kryminalney, a o-
boz ostatniey utworzenie Instytucyi
przysięgłych iako nayskutecznieyszy
środek do przyspieszenia ukarania win-
nych wkrótce po dokonaney zbrodni, a
przezto zbliżenie czasu kary do występku
póki ieszcze świeża iego skutki w umy-
słach pamięć, co szczególniey przy wy-
stępkach podpadania potrzebnem się
być zdaie.

Nayważnieyszy ieszcze niedostaie
Narodowi Instytucyi do uzupełnie-
nia Systematu Sądownictwa naszego
z Art: 152. Statutu organicznego wypły-
waiący, to iest Sądów Seymowych —
Lecz możemy w tey mierze być spokoy-
nymi, udziałem Tronu Wspaniałomyś-
lnego Dawcy nam bytu politycznego,
iest niezostawić dzieła swego nie-
uzupełnionem i doprowadzić stopnio-
wo do naywyższey doskonałości, którey
iest zdolnym. Oczekiwemy więc pro-
iektu, który w tey mierze wnieść roz-
każe pod rozpoznanie Izby.

Administracya Depozytów

Przyznać winny Kommissye Wasze
Prześwietna Izbo Poselska, że Kom-
missya Rządowa Sprawiedliwości ze
wszelką starannością zaięta się wyia-
śnieniem Mass depozytowych i pu-
pilarnych, podkładaiąc Kommissye na-
dzieię że wreszcie od tylu lat oczekuią-
cy odebrania swey należytości, wyrze-
zbliżaiący się moment ich zrealizowa-
nia. Lecz trudno utaić obawy iaką wznie-
ca nadmienione nawiasem tylko zawie-
szenie czyli zabezpieczenie Summ de-
pozytalnych na funduszach Skarbowo-
wych. Krok ten zdaie się być w sprze-
czności z opieką iaką Rząd winien roz-
ciągać nad temi funduszami, i może
Nayiaśnieyszy Pan rozkaże sobie rzecz
tę iaśniey przedstawić i żądać Adma-
czenie dalszego zamiaru dążyć do ukoń-
czenia Depozytów i wypłacać ściągane

fundusze

Zaległe Rachunki

fundusze zgłaszaiącym się stałowe przez
zamienianie natury na szarwarczne w-
raz tardziey do Skarbu wpływaią.
Miło iest Kommissyom widzieć że Rachun-
ki Sądów w porządek wprowadzone zosta-
ły, niemniey że działania Kommissyi by-
ły potrzebnych bez przerwy i zwłoki postępuią
a tem milsze, że to gorliwości i wytrwało-
ści Kommissyi Rządowey Sprawiedli-
wości przypisać należy.

Wstępy Administracyi

Przekonała się zapewne sama Izba Posel-
ska że Sprawy w Trybunałach Cywilnych
po odbytych kurzyach szczególniey od lat
dwóch z należytym idą pospiechem. Nie
pozostaie nam w tey mierze nic do życzenia
iak żeby Artykuły 138. 139. 142. i 23. z tą
skrupulatnością szanowane były, iaka się
należy woli Nayłepszego z Monarchów
w tak solennym sposobie obiawioney.
Wszelki przeto wpływ władz innych na
Sądownictwo przeciwnym iest Jego Wy-
sokiemu Celowi, mieszając bowiem coraz
więcey można przytoczyć faktów, gdzie
ten wpływ władz innych coraz się staie
dotkliwszym. W sprawie prywatney
pomiędzy Dziedzicem Kozł... a Włościana-
mi Faktorowa pod pozorem restytucyi
in integrum władza Administracyina
wstrzymała exekucyą wyroku Sądu Nay-
wyższey Instancyi, wznowiła Sprawę i
wydelegowała swoią interwencyą z napi-
sem z rozkazu władz wyższych — Wnio-
sek iego oddalony, dekreta powtórnie za-
twierdzone zostały, właściciel doznał dobro-
ci w sprawiedliwości, a publiczności zo-
stało wrażenie, że nayświętszy dekret Se-
natu samego może bydź przez władzę
Administracyiną niższego Rzędu wstrzy-
many. Wiele innych przypadków byłoby mo-
żna przykładów w których wyroki iuż pra-
womocne pod pozorem sporu Jurisdy-
kcyi wstrzymane zostały, sprawa wzno-
wiona i wyrok zmieniony — Władze do
których wytaczanie sporów jurisdykcyi-
nego należy powinnyby mieć sobie

nayono

naymocniey polecone czynienie potrzeb-
nych kroków w czasie właściwym
i niewzruszanie wyroków iuż prawo-
mocnych w Jmieniu Króla moc prawa
maiących. Lepiey żeby w szczególnych
przypadkach niepilnuiący się ucierpie-
li; iak żeby zasada ta Swięta mogła
bydź naruszana. Toż samo i co do
Sądów Policyi poprawczey i krymi-
nalnych mięszanie się Władz, wielu
przykładami mogłyby Wam Kommis-
sye udowodnie, ale dosyć tu będzie nad-
mienić następny w Sprawie granicznej
Prokuratoryi przeciw Godlewskiemu,
gdzie na Żądanie Rady Prokuratoryi
Krzeckiego, który w tym mieyscu Stro-
ny reprezentował, a z Urzędu działał, zmie-
niano dowolnie Podsędków. Gdy podo-
bne wykroczenia niepochodzą z braku
Jnstytucyi, lecz z postępowania Urzędni-
ków działaiących przeciw prawu, i obia-
wioney Nayi: Pana woli, mniemaią
Kommissye Wasze, iż w tych przypa-
dkach, upraszać by trzeba Nayiaśnieysz-
ego Pana, by dozwolił uskarżającym
przez Rady Obywatelskie wprost do
Niego z swą żałobą się udawać.

Niemnieyszem ubliżeniem przepi-
som konstytucyinym oddzielną Hierar-
chyą Sądowniczą ustanawiaiącym, i o
żadnem innem Sądownictwie niewspo-
minaiącym iest: że wszystkie prawie
wydziały Rządowe, przywłaszczaią so-
bie władzę sądzenia i karania pienięż-
nie, cielesnie i zamknieniem wolności.
Jtak zaczynaiąc od nayniższych – Urzę-
dy Konsumcyine, celne, leśne, drogowe,
pocztowe, Kommissye Woiewódzkie,
Dyrekcya Górnicza, Władze pośrednie
Kontrole Stępla, Kommissye Rządowe,
Delegacya Administracyina, Rada Stanu,
wszystkie sądzą, a co gorzey w własnym

interesie

interesie, bo nawet między niemi niektó-
re maią udział na karach, ztrofach kon-
trawencyach przez nie zasądzonych, za-
wsze prawidła im do sądzenia służące
z Reskryptów przez nich samych wyda-
wanych są czerpane, nie na żadnych
prawach Seymowych oparte. Wspra-
niałomyślny zaś nasz prawodawca,
zrobiwszy wyraźny oddział w Ustawie
Bytu naszego Władzy wykonawczey
od Sądowniczey, chciał, abyśmy tylko
przez Władze niepodległe, osoby dożyw-
wotnie urzędy piastuiące, według praw
przez nas samych stanowionych są-
dzeni byli.

W ościennych Kraiach w Austryi,
Prusiech, Fiskus wszędzie w cywil-
nych Sądach odpowiada; Konstytucya
nigdzie nie rozróżnia spraw Skarbowych
od prywatnych. Art: 73. Konstytucyi
and Statut organiczny o Radzie Sta-
nu nie wkłada żadnego na Radę Sta-
nu obowiązku sądzenia spraw innych
iak sporu Juridikcyinego. Rozdział V
o Administracyi woiewodzkiey, nie o tem
obowiązku Kommissyów Woiewodzkich
nie wspomina. — Artykuł zaś 165. zno-
si wszystkie prawa i ustawy poprze-
dnicze ustawie konstytucyiney przeci-
wne, a zatem i przepis z Konstytucyi
Xięstwa Warszawskiego, Sądownictwo
Administracyine ustanawiaiący, które
wyraźnie trybem ówczasowym admini-
stracyi Francuzkiey wytłumaczyć się
daie. Zkądże więc nam urosło
to prawo sądzenia, które sobie przywła-
szcza każda Magistratura, kiedy Art: 23
Konst: mówi, iż nikt nie może być karany
by tylko przez Sąd właściwy, a Tytuł V.
o Sądownictwie, wszystkie gatunki Są-
dów wyliczaiąc nie o rzeczonych nie wspomina.

Rozrzznyły

Rozszerzyły się Swoie Kommissye w tey mie-
rze Prześw: Izbo Poselska, bo niemasz pra-
wie ważnieyszego przedmiotu – nie o małe
chodzi tu kary – w przedmiotach na przykład
defraudacyinych, kara przez władzę admini-
stracyjną zasądzona w miarę kontrebandy
kilkotysięcy przenosić może, a areszt przez
nie wymierzony, równa się warownemu
więzieniu, iak się to niżey okaże, i nakil-
ka lat więzienia karać sobie pozwalaią.
Na zaradzenie temu coraz bardziey się
szerzącemu złemu, wypadałoby Sądom
Woytowskim i Burmistrzowskim dozwo-
lić Sądzenie wszystkich Spraw admini-
stracyinych według Konstytucyi aż do war-
tości 500. złp. Sądom Ziemskim zaś
a tym czasem Trybunałom polecić Sądze-
nie wszelkich innych Spraw tego rodzaiu
w sposobie skróconym przed wszystkiemi
innemi, przez coby nawet Skarb prędzey
doszedł swey należytości, bo w Sądach
Cywilnych niema zaległości, a w Sądach
administracyinych, iest ich bardzo wiele,
i Sprawy po kilka lat trwaią. Gdyby
J. Królewska Mość raczył naystosowniey
wyznaczyć do zdania sobie w tey mierze
oddzielną Deputacyą, wykryłaby się do-
piero ważność tey materyi, którą trudno
w obecnym rapporcie obiąć, i wskazać
możnaby szczegółowey zaradcze środki.
Jakkolwiek Postanowienie X. Na-
miestnika z dnia 8. Lipca i 2. Sierpnia
1824. r. tyczące się tamowania Sprzeda-
ży Inwentarzy do gospodarstwa potrze-
bnych przy exekucyach Sądowych zdaie
się bydź na pozór tem usprawiedliwione,
iż miały na celu ochronę Rolnictwa,
niemogą Kommissye Wasze nieukazać
wam, że iako modyfikuiące iyli zmie-
niaiące wyraźny przepis prawa prze-
ciwne są Artykułom 86. i 163. Konstytucyi

25.

Wydział Sprawiedliwości.

Prokuratorya Generalna.

Czuie tu Commissye wasze obowiązek odwołać się do uwag dawnego Seymu, użalaiąc się że ieżeli koniecznie istność Prokuratoryi Generalney, zwłaszcza dopóki Dobra Narodowe inaczey urządzonemi nie będą, iest potrzebna, że tey magistraturze w Sądach stronę reprezentuiącey, służą przywileie dla reszty Kraiu uciążliwe, Konstytucyi przeciwne, iako to:

1. Forum wyłączne w Warszawie, i Obywatele z nayodległeyszey części Kraiu, dla naydrobnieyszego obiektu do Warszawy ziezdzać przymuszaiące — Czyli nie łatwiey Prokuratoryi kosztów podroży nieponoszącey, Sprawę wyrobioną gotową przesłać ustanowionemu Obrońcy do właściwego Trybunału! iak taką nieprzyiemność i uciążliwość wyrządzać przez swe forum privilegiatum pomimo Art: 23. Konstytucyi.

2. Uzyskiwanie dowolnych kilkokrotnie Dillacyi równie iest uciążliwem i wymiar Sprawiedliwości zwłóczącem. Obywatel do Warszawy o 40. mil przybyły, może bydź kilkanaście miesięcy, iak się Prokuratoryi podoba, od otrzymania Sprawiedliwości odsunięty, na próżne koszta i stratę czasu wystawiony, bez żadnego wynadgrodzenia za szkody wszelkie.

Nadto, gdy iuż ustały przyczyny dla których przywiley ten sobie wyrobiła Prokuratorya, i dokumenta iey wszystkie iuż muszą bydź w porządku, przepis ten powinienby iuż bydź zmieniony.

3. Prawo zwrócenia samowolnie Sprawy do linii administracyi, tak niewłaściwie tłumaczone, tak szkodliwie używane powinnoby przynaymniey przedewszystkiem, iak wyżey wytłumaczono, bydź ograniczone, żeby wyroku prawomocnego, iuż pod żadnym względem naruszać niewolno było.

w domniemanych

W wspomnianych wyrokach przedstawia
prokuratorya, iż wygrane zaięty pośre-
dnictwem spraw w ciągu lat czterech
6,000,000. Złp. mogą być oszacowane.
przypuściwszy że większa część tych spraw
idealnie oszacowanych, za wpływem Radz-
ców prawnych przy innych Magistratu-
rach i prokuratorów przy Sądach, zapew-
-wnie równie byłyby wygrane — a że prze-
ciwnie przeciąg lat istotnie kosztowało go-
towizny ze Skarbu 1,158,000. złp wątpić
można, aby istotną użyteczność swą, tem
prokuratorya udowodniła. Mają iednak
Kommissye nadzieię, że teraz gdy już od-
robione są zaległości, uregulowane hypo-
teki, zmnieyszony zakres czynności ~~tyx~~
~~xxxxx~~ Prokuratoryi: odtąd już nie będzie
potrzebować ta Magistratura tak zna-
cznego personalu, a to zmnieyszenie
znaczną Skarbowi przyniesie oszczędność.

Kommissye wasze niemogą przy-
znać usprawiedliwienia Prokuratoryi
w Rapporcie Rady Stanu, iakoby niewy-
szukiwała procesów naciąganych, nie-
turbowała własności i spokoyności
prywatnych, przeciwnie okazuią wszel-
kie iey czynności, a w przykładzie po-
stępowanie. Przy regulowaniu hypo-
tek, ieśli znaleziona była iaka Summa
nawet mała należna, prokuratorya
natychmiast pretensyą swoią na wszy-
stkich Wsiach tegoż Nazwiska w Wo-
iewództwie przepisywała, i nieudo-
wodniała należności, ale Stronie pry-
watney nakazywała dowód że iey nie-
należy. Ani dawne extrakta hypo-
teczne, ani tranzakcye działowe, ani
świadectwa od władz i Instytutu, w imie-
niu których działała, nie zastaniały

Obywa-

27.

Obywateli od podobnego prześladowania.
Ale pomijając te zbytniey gorliwości kroki, wspomnieć tu Sądzę Kommissye swym obowiązkiem, że postępowanie Urzędnika, podobne, iak Radcy Prokuratoryi Strzeleckiego w sprawie graniczney Gminy Gredy, o którey dokładna Akt Kommissye wasze powzięły wiadomość przynaymniey ich zdaniem na naymnieyszą zasługuie naganę.

Odoborze Urzędników. — Jak z przytoczonych wypadków iako i z doniesień Kommissyi Rządowey Sprawiedliwości, iż 280. Urzędników wykraczaiących ukarano, a 50. ieszcze iest pod sądem, wypada przyznać iż w doborze Urzędników więcey na moralność iak na inne przymioty wzgląd mieć potrzeba — Szamanowanie ich z List kandydatów na Seymikach układanych a przez Rady Obywatelskie czyszczonych nie iest czczą formalnością, ale istotne przyniosło by korzyści, dostarczaiąc Rządowi Osób, iuż przez posiadanie zaufania współ-Obywateli, nayprzychylnieysze często położenie ułatwione maiących. Przepisy zaś Konstytucyi w tey mierze wiele dotąd nie są zachowywanemi.

Wolność Osobista. Kończąc uwagi swoie nad Rapportem o Wydziale Sprawiedliwości, nie mogą pominąć Kommissye wasze, że przez ten przeciąg czasu, nie zawsze artykuły 18, 19, 20, 21, 22, 23. Konstytucyi szanowanemi były.

Jakkolwiek przywiązanie nasze do Króla, praw przez niego nadanych, powinno było naszą być rękoymią, a przykłady, które Kommissye wasze ~~na~~ dowodnie swego do

mieszczą

mieniema przytworzyć mieszczą potrzeby
zupełnie te twierdzenie usprawiedliwiły. —
Jeżeli nadzwyczajne okoliczności, w których
się Europa znajdowała od wszelkiego
w Sejmierze wstrzymywały nas oświad-
czenia, to jedynie z zaufania bez granic
jakie w naszym wspólnym pokładamy
Ojcu, że spojrzy w stał Serc naszych,
oceni wartości polaków, iż co pomimo
tylu trudności zawsze, i do tego już
doprowadził stopnia, przez który swo-
im utrzyma ramieniem, i oddali
stopniowo wszelkie zawady, spokoj-
ność i szczęście poddanych tamować
mogące. —

vide dalej

Kommissje

Skarbowa

1. Kozłowski Kajetan
2. Siubicki Augustyn
3. Wężyk Ignacy
4. Dembiński Henryk
5. Łubieński Henryk

Zastępcy

Baryłkowski Stanisław
Rembieliński Rajmund

Prawo

1. Szaniecki Jan Olbrych
2. Sołtyk Stanisław
3. Walichnowski Andrzej
4. Dembowski Leon
5. Księżkowski Stanisław

Zastępcy

Obuński Franciszek
Radoszewski Józef

Administracyjna

1. Łubieński Tomasz
2. Ciemszowski Adam (chorował więc)
3. Barczyński Jan
4. Lelewel Prot
5. Wiszniewski Józef

Zastępcy

Doliński Felix
Szymczykiewicz Jan
Zwierkowski Walenty

Sekretarz Izby Poselskiej
Turski Jan

Marszałek —
Piwnicki Stanisław —

20. 7.

Ze Sejmu 1820.

Numer Domu.	Gatunek Domu.	Imie i Nazwisko Mieszkańca.	Płeć Męska	Płeć Żeńska	Lata ich wieku.	Ich Postanowienie	Stan Urodzenia	Ja[illegible] wyz[illegible]
4.	Dom Wieś[-]niaka drewniany	Dominik Michalak —	1.	„	56.	Żonaty —	Wieśniak	
		Zofia żona — „ —	„	1.	28.		— „ —	
		Apolonia Córka — „ —	„	1.	16.	Wyszenna —	— „ —	
		Teressa Córka — „ —	„	1.	9.	bezżenna.	— „ —	
		Marek Syn — „ —	1	„	4.	„ —	„ —	
		Jan Syn — „ —	1	„	1.	— „ —	— „ —	
		Jędrzej Michalak Syn z 1° małżeń.	1.	„	22	— —	—	
		Zofia — Córka d° —	„	1.	23.	— —	—	

Zdanie O Edukacyi Narodowéy

przez Mecenasa Krainskiego.

Zapatruiąc się okiem Statysty na siły fizyczne i moral-
ne Narodów Europeyskich, postrzegamy, że do wyższego wzro-
stu te tylko Narody dochodzą, w których powszechnieysza
iest oświata i gdzie ważnieysze uzasadniono nauki. Nietyl-
ko przemysł, handel i bogactwo w tych krajach mocniey wzra-
stają; ale nawet męztwo i waleczność okazały się daleko
dzielnieyszemi. Włochy nie są w prawdzie wszystkich umie-
iętności ważnych pozbawione; lecz zostaią w porównaniu
z Francyą, Anglią i Niemcami w daleko niższym sto-
pniu, a ważne nauki są tam mniey powszechne: sztu-
ki zaś piękne wzięły tam górę i to iescze w ręku pierw-
szych artystów; a reszta narodu iest tylko sceną uliczną.
Wszystko tam gra, wszystko śpiewa po serenadach
i przechadzkach, przez co ów rycerski Rzymian cha-
rakter do tego stopnia zniewieściałości i zniknczemnie-
nia przyszedł, że iuż drugie powstanie ohydne tyl-
ko szyderstwo na niewolniczych Sybarytów zgminia-
tego dziś południa ściąga. — Pierwszą przeto zasadą
oświaty Narodowéy powinno być utrzymanie, a na-

wet

a nawet stworzenie męzkiego charakteru w narodzie. ~~dnia~~. Samo klima i położenie kraju nie upowszechnią oświaty, ieżeli temu inne okoliczności moralne są na przeszkodzie. Widzimy dwa narody zachodu prawie iednakowo skarbami natury uposażone i pod iednym niemal klimatem zostające, Hiszpanią i Francyą; a o ileżto oświata w drugiey iest wyższa i powszechnieysza, niż w pierwszey? Porównaymy formę ich rządów i naukowe instytucye; a tu niezawodne źródło tey uderzaiącey różnicy znaydziemy. Każdy rząd w narodzie ma oddzielne systema swey dążności: albo do despotyzmu, albo do liberalizmu. Do pierwszego używa ociemniania; do drugiego oświaty. Instytucye naukowe służą mu za naylepsze do tego narzędzie. Rząd despotyczny tak instytucyami naukowemi kieruie, azeby wszelki postęp oświaty ścieśniały, opóźniały i w tył o kilka wieków cofały; gdy przeciwnie rząd liberalny w takim stanie ie postawia, azeby oświatę rozszerzały, przyśpieszały i upowszechniały. Zalały w prawdzie już raz w średnich wiekach hordy barbarzyńskie Hunnów i Normanów całą wschodnią, południową i zachodnią Europę czarną obskurantyzmu nocą; ale iednakże gdzież widzimy, azeby ta zwierzęca ciemnota coraz większego z wiekami postępu nabierała? Owszem otrząsła się wkrótce Europa z tey grubej dzikości. Rossya znowu wśród wysokiey wieku XIX oświaty zaczęła bluzgać z północy na ludy zachodnie czarnemi mętami swego piekielnego Kocytu i znowu tyranią średnich wieków przywrócić zamierzyła; a przecież Polska stawszy się naysmutnieyszą tey pożogi ofiarą, uyrzała

29go Listopada nową swoiego Swiatła Jutrzenkę. Teraz,
kiedy wszystkie siły naszego politycznego życia zbierać
zaczynamy, nie zostawiaymyż w tyle naypotrzebnieyszey
oświaty, która jest duszą wszystkich sił innych, nakształt
Słońca ziemię ogrzewaiącego. Dla czegoż Francya upaść
niemoże, choć ją po dwakroć dzikie Azyatów Nomady
swoią tłuszczą zalewały? Dla czego obrzydły prawodawca
nowego obskurantyzmu Poliniak niemógł całą przewrot=
nością gabinetowey spekulacyi przedłużyć niewoli druku?
Wszystko to jest skutkiem upowszechnioney we Francyi
oświaty. I my niebylibyśmy pod cnotliwym Kościuszką
upadli, gdyby wprzód między włościany była upowszech,
niona oświata. Dotąd dla naszey niepodległości niepopra,
wiliśmy się jeszcze w samem źrzódle złego, które nas do upadku
przywiodło. Stawiamy budowę, ale bez węgielnego kamie,
nia, bez pierwszych fundamentów: chcemy odrodzić naszę
Jstotę, ale jey duszy niedajemy. Niedosyć, że nas Ekonomia
polityczna uczy, jakie są źrzódła bogactwa, a Statystyka,
jakie są siły narodu; ale niezapominaymy o Statyce,
która nam wskazuje, jaki stosunek i użycie wszystkich
sił narodowych zachować: przestrzegaiąc nas iak nay=
mocniey, że narody przezto upadaią, iż zwykły niektó,
rych tylko sił narodowych używać, a niektóre zupełnie
zaniedbywać, albo ich nie w tako znaczącym stosunku uży,
wać, iak ich wraz z drugiemi użyć należało. Z natury

bowiem

bowiem wypływa, że niemożemy np. stać długo na iedney tylko nodze. Jeżeli podobnie w narodzie jedne siły nie są wspierane drugiemi; muszą się w krótce ostabić, równie iak w dzwiganiu ciężaru jedna ręka bez pomocy drugiey omdlewa. Prawdziwa potęga narodu zasadza się na połączeniu wszystkich sił wiednosć. Jak człowiek poiedynczy iest osobą zmysłowo=rozumną, iak do swego zupełnego istnienia używać musi wszystkich sił fizycznych, i umysłowych; tak naród, będąc osobą moralną, niemoże swego samoistnienia inaczey utrzymać, tylko za pomocą użycia razem wszystkich sił narodowych tak fizycznych iak moralnych. W Polsce było to od dawnych czasów naywiększym błędem, że chłopi nie mieli własności gruntowey i oświaty; byli oni tylko Illiotami Polskiemi; ale iak Sparta przy swych Illiotach, tak i Polska przy swych chłopach upadła. Dopóki nie cała massa narodu, ale pewna tylko kasta będzie miała własność gruntową i oświatę. Dotąd będzie to człowiek z rękami o iednem tylko zdrowym palcu, który chwytaiąc za cokolwiek, będzie wprawdzie iereszte palców schorzałych za sobą pociągał; ale iakaż mu pomoc w tym przymusie swoią niedołężnością podadzą? albo żadny, albo tylko tak mała i krótka, że on zmordowany omdleć i zwinąć się pod ciężarem musi. Teraz właśnie, kiedy Seym zamierza włościan gruntami czynszownemi uposarzyć; niechże niezaniedbuie upowszechnienia między niemi oświaty. Własność gruntowa bez oświaty będzie iak zmysły bez rozumu, iak ciało bez ducha. Zdaie się nie jako, że teraz pod czas woyny iest zawcześnie zaymować

(dz)

zaymować się oświatą ludu, skoro wykonanie tego aż
po woynie nastąpić może; dla czegoż iednak zaymowanie
się nadaniem własności gruntowey iest teraz rozpoczęte,
iako prędko takowe także dopiero po woynie dokonane
bydź może? Kiedy Magistratura Edukacyjna nie została
zniesiona, kiedy ma na czele tak światłego przewodnika,
który znaną wymową może bydź dla nas Konarskim i
Potockim; czemuż nie mamy położyć pierwszych fun-
damentów tey nowey budowie narodu, bez których
utrzymać by się nie mogła. Napoleon z pod Marengo,
Jenau, Lobau i innych placów boju wydawał postano-
wienia na zakładanie nowych instytucyi narodowych.
Wśród grzmotu spiżów był On razem Wodzem, Prawo=
dawcą, Nauczycielem, Żołnierzem i Organizatorem szkół
narodowych. Mówił nawet do Marszałków Państwa:
„J'ai mon armée dans ma poche"; bo każdy żołnierz
umiał czytać jego rozkazy, które przy sobie nosił. —
Czas z przepaści nie powraca; a my chcielibyśmy w nię jeszcze
go wrzucać? Komuż tém na złość zrobimy, jeżeli nie sobie? Jużci,
my się i tak bardzo z oświatą w porównaniu Anglii, Fran-
cyi i Niemiec spóźnili; mamyż dłużey stać na mieyscu,
albobyśmy się przez to wtył cofali? Ale na cóż ja to przy-
pominam, co każdy Polak dobrze myślący naymocniey
czuć umie? Mamy ludzi pałających niewyczerpa-
ną chęcią poświęcenia się ku upowszechnieniu oświaty
narodowey; tylko nie daymy ich usposobieniu odłogiem

leżeć

leżeć: a strzeżmy się podszeptów tych zeszłego rządu służalców, którzy przyzwyczaiwszy się do opóźniania oświaty, ieszcze ią i teraz opóźniać sztucznemi pozory doradzaią. Zarzucaią nam obce narody i sami sobie to wyrzucamy, żeśmy upadli niezgodą. Nie dziw; bo każdy z nas inaczey iest edukowany, każdy iest uczniem inney szkoły. Nie ma u nas jeszcze koncentralizacyi naukowey. Tu w Warszawie iest do 100 szkoł i Pensyi prywatnych płci męzkiey i żeńskiey. W każdey z nich iest Nauczyciel lub Nauczycielka inaczey usposobieni; bo nie iedno wzięli wychowanie, nie iednakową naukę; i każde z nich odmienney Szkoły słuchało. Z takich Nauczycieli różnokształtnych każdy daie inne wyobrażenie uczniom o rzeczach, inne wpaja zdanie, inne cnoty lub przywary; z tąd też nayczęściey nie możemy się zgodzić ani na radach familiynych, ani na posiedzeniach prywatnych, ani na Seymikach, ani na obradach Seymowych. Gdyby w Warszawie był Instytut na iednakowe kształcenie Nauczycieli dla wszystkich Szkoł Narodowych podług zasad rządu i potrzeb Kraiu; w ten czas wszyscy nauczyciele dawaliby uczniom jedne wyobrażenia o rzeczach, jedno zdanie o duchu narodowym; Nauczycielki wpaiałyby jednakie cnoty i przymioty w uczennice; a te stawszy się kiedyś matkami, wychowywałyby iednakowo dzieci. Tym sposobem wzrosłaby iedność w narodzie. Rząd

znaiąc iednakowy sposób myślenia Obywateli, umiałby ich potrzebom zaradzać. Pamiętny wiedziałby, iakie rozkazy trafią do przekonania każdego; bo wszyscy w narodzie byliby jednem ciałem, jednem sercem, jednym umysłem, jedną niejako Armią, któraby na skinienie Wodza jedne obroty czyniła. Nie trzeba się w tem obawiać ograniczenia wolności; bo owszem jedność taka całego narodu nie poddałaby go pod jarzmo iednego tyrana. Do utworzenia takiey jedności w narodzie trzeba od urządzenia Szkół zaczynać. Na szkoły Lankastrowskie w Warszawie iest przeznaczonego funduszu 40,000 Złł. Pols.; z którego można uorganizować 12. Szkół męzkich i 12 żeńskich. – Taka ilość Szkółek Elementarnych rządowych, metodą Lankastra uorganizowanych, będzie tymczasem wystarczaiąca do nauczania wszystkich dzieci z całey Warszawy; gdyż w iedney można razem uczyć 200 dzieci i więcey; zatym w 24. Szkołach będzie się uczyło do 5,000. Dzieci od 7^{go} do 10^{go} lat wieku. Po tem będzie można zakazać w Warszawie utrzymywania Szkółek Elementarnych prywatnych, w których każdy Nauczyciel czego innego i wcale inaczey uczy; a ztąd

nie iednakowe wychowanie, oraz nieporozumienie i niezgo,
da w narodzie powstaie. Życzyć by należało, ażeby
kiedyś dla szkół wyższych i pensyi płci żeńskiey były
urządzone Szkoły także rządowe, do którychby Rodzi,
ce tak opłaty wnosili, iak się dzieci w Szkołach Woje=
wódzkich i Wydziałowych. Tém zjednoczeniem Edukacyi
Narodowey niedlibyśmy kiedyś dobre żony, dobre gospo=
dynie, dobre matki; gdyżby wszystkie od iednakowo
usposobionych w Instytucie Nauczycielek, jednakową
edukacyą i moralność pobierały: unikaiąc przez to prze,
kręconey edukacyi od guwernantek cudzoziemczych, które
obce przywary i sprzecznego ducha w Polskie wlewaią
serca. – Po prowincyach wypada w każdey większej a
nawet średniej i małej wiosce szkółkę Lankastrowską
założyć. Fundusz na utrzymanie ich może pochodzić
ze składek lub podatku w tym celu postanowionego.
Jeneralny Organizator szkół Lankastrowskich całego
Królestwa powinien mieszkać w Warszawie i przy In,
stytucie Nauczycieli usposabiać do tey metody każ,
dego, któryby miał bydź nominowany na prowincyą
Nauczycielem Szkółki Lankastrowskiey. Taki nauczy,
ciel powziąłby tu w Warszawie wszelką od Jeneralne,
go Organizatora Instrukcyą, oraz miarę na tablicy i formę

i formę utensyliów Szkolnych. Żeby zaś mieć przekona=
nie, czyli Nauczyciele więcey w Warszawie usposobieni,
dobrze po prowincyach Szkoły Lankastrowskie prowadzą;
mógłby Jeneralny Organizator każdego roku w porze
letniey przez parę miesięcy zwiedzać którą w kró=
lestwie okolicę, podobnie, iak Jeneralni Wizytatorowie
Szkoły Woiewódzkie i Wydziałowe zwiedzaią. Jeżeliby
na takiego Jeneralnego Organizatora Szkół Lanka=
strowskich można znaleźć Osobę w wysokich naukach
usposobioną, któraby skończyła w Uniwersytetach
umieiętności filozoficzne, matematyczne, filologiczne,
przyrodzone, petagogiczne, oraz Wydziały prawa
i administracyi, któraby poskładała wszystkie exa=
mina, aż do naywyższego, i była Doktorem nauk któ=
rego Wydziału, któraby miała wiek średni, czerstwy i
była zdolną do poświęcenia się bez granic dla dobra Oy=
czyzny, oraz posiadała iuż napisane przez siebie Oryginalne
Dzieło, w którémby się mieściły obszerne zasady wycho=
wania i oświaty narodowey; Taką Osobę możnaby
razem zrobić Jeneralnym Wizytatorem wszystkich
Szkół tak Elementarnych iak Wydziałowych i Woie=
wódzkich w całém Królestwie połączonem z Litwą i
Wołyniem, ażeby zwiedzaiąc szkoły Lankastrowskie, zwie=

dzał

zwiedzał za iedną podrożą Szkoły Wydziałowe i Woiewodzkie. Rząd miałby w takim Jeneralnym Organizatorze i razem Jeneral: Wizytatorze dwoiaką posługę dla kraju Oyczystego za jedną pensyą. Powinien on bydź razem Członkiem Kommissyi Rządowey Oświecenia, ażeby tam bywał na posiedzeniach Jeneralnych, miał swoie bioro i uwiadomiał Kommissyą o praktycznym postępie nauk całego Kraju, oraz obznaiomiał się nawzaiem z Systemem, jakiego Kommissya Oświecenia używa, aby dążność naukowa odpowiadała zamiarom Rządu i potrzebom Narodu. Jeszcze jedną przysługę dla Oyczyzny mogłby taki Jeneralny Wizytator czynić, daiąc co Niedziela na Sali Uniwersytetu godzinę publicznych nauk dla wszystkich Nauczycieli i Nauczycielek w Warszawie będących. Tym sposobem byłaby koncentralizacya sposobu wychowania i nauczania wszystkiey młodzi w całem Królestwie iednym duchem Narodowym i wiednym charakterze męzkim, dążącym zawsze do utrzymania niepodległości narodu Polskiego. Każdy Nauczyciel i Nauczycielka, każdy Kandydat z Instytutu Nauczycieli powinni słuchać takiey nauki pedagogiczney od Jeneralnego Wizytatora tak długo, dopókiby nie zdali Examinu publicznego ze stopniem celuiącym. Pociągłoby to nawet szlachetną emulacyą za sobą: każdy bowiem Nauczyciel, słuchaiąc tych nauk od Jenerał: Wizytatora, usiłowałby w Szkole swoiey podobnież nauczać z gorliwością

nayweszą

naywiększą, ażeby przed Nim na wizycie zarzutnie wy=stąpił.

Nie małą byłoby także korzyścią, gdyby taki Jene=ralny Wizytator drukiem ogłaszał swoje prolekcye i swoje naukowe w Szkołach Wizyty, w którychby opisał po=stęp uczniów i stopień usposobienia, oraz sposób pro=wadzenia tych Szkół przez Nauczycieli; byłoby to za=chęceniem przez dobre wzory i przykłady jednych, a skie=rowaniem przez błędy i uchybienia drugich. Owszem i to postrzegać się daje, że kiedy nad Szkołami więcey jest osób, opiekuiących się niemi w szczegółach, więcey dozorców, wizytatorów, inspektorów, kuratorów, orga=nizatorów, Rektorów, dyrektorów, członków, eforów, sekretarzy; wtedy żaden z Nich nieopiekuie się szcze=rze, jeden spuszcza się na dozór drugiego i wszyscy są tylko niezgodnemi mamkami zgłodniałego dziecka, albo małochami opuszczonych sierot. Gdy zaś będzie w mieysce tych nieprzychylnych cenzorów jeden tylko Jeneralny Wizytator; ten odda się z całą gorliwością szkołom; bo będzie uważał postęp nauk w tych szko=łach za płód swych usiłowań, będzie w nich swoje dzieło spostrzegał. Nie byłoby nic zbawienniejszego dla upowsze=chnienia i ziednoczenia edukacyi narodowey, jak wziąć do te=go osoby z przymiotami, gorliwością, patryotyzmem i nauka=

mi

naukami wyżey opisanemi na Jeneralnego Organizatora Szkół Lankastrowskich i razem Jeneralnego Wizytatora wszystkich szkół niższych i wyższych w całém Królestwie Polskiém. Organizacya albowiem metody Lankastra iest tylko czasowa, ustaie zaraz jak się szkoły uorganizuią; ale trzeba do nich ciągłego Wizytatora, któryby je zawsze, nawet i po ukończoney organizacyi zwie, dzał. Jeneralny przeto Organizator Szkół Lankastrowskich poświęciłby się temu zawodowi z tym większym zapałem, kie, dyby miał razem tytuł i zatrudnienie Jeneralnego Wizytatora wszystkich szkół Królestwa; gdyżby widział w tém zaręczenie, że jak się ukończy organizacya; On jednak pozostanie Jene, ralnym Wizytatorem. Bez nadziei życie jest tylko zwie, rzęcém; człowiek taki iest zimny, obojętny i obcy dobru ogól, nemu. Trzeba więc dla niego zapewnienia przyszłości. Był, ty Organizator Szkół Lankastrowskich tu w Warszawie znay, dował się w tém smutném położeniu, że mu dano Nomi, nacyą tylko na Organizatora: gdy organizacya ustała; upadł cały Jego urząd i ten gorliwiec został na lodzie; musiałby dopiero szukać przytułku w inszym zawodzie. Tém doświadczeniem strażony pewnieby dziś nie poświęcił się na samego Organizatora, jeżeliby Go nie zanomi, nowano razem Jeneralnym Wizytatorem wszystkich Szkół niższych i Wyższych w Królestwie; gdyż nie nale, ży nawet usposobienia jego w nayżyższych naukach poniżyć do samego Elementarza, skoro Francya nie wstydzi się Mecenasów robić Ministrami, a Włochy Dyktatorami. U nas tylko rząd despotyczny poniżył ludzi publicystów z wysokiemi zdolnościami do tego stopnia, że i dziś jeszcze z tego upośledzenia nie zostają podźwignieni; ale na to oburza się wiek oświecony.

Wezwanym od W.C.K.M. abyśmy byli świadkami solemnego aktu koronacyi, po raz pierwszy tron otaczającym, a ~~z~~ wolą Twoją N.P. razem zgromadzonym reprezentantom Królestwa Polskiego, wydziera się z piersi głos radości, składający najgłębsze uszanowanie, wynurzający wdzięczność bez granic, i prawdziwe przywiązanie, jakiem jest ich serce przeniknione.

Każdym krokiem Twoim N.P. wzmacniasz pakta między Tobą i Narodem exystujące. Najdroższą dla nas ustawę konstytucyjną, przez Twórczą rękę niewygasłej dla nas pamięci poprzednika Twojego nadaną, zaręczyłeś nam czuwać nad jej ścisłą exekucyą, uchylasz przyczyny niedopełniania: a my licząc te zabiegi Twoje, liczemy w nich szereg dobrodziejstw, który cenić umiemy, i wdzięcznością przejęci będąc, błogosławić Cię nie przestaniemy.

Wglądasz N.P. we wszystko co nas dolega, chcesz nasze szczęście zapewnić i wrócić duszom naszym spokojność. Czujemy to mocno i pocieszamy się nadzieją, że raczysz naprawiać uchybienia konstytucyi, że raczysz rozpoznać słuszność starań naszych, gdyż my jej całości obstajemy i wzywamy uchylenie w dodatkowym artykule z dnia 13/1 lutego 1825. tak dalece z artykułem 95. konstytucyi niezgodnym, że nam jawności obrad naszych ujmuje. Nic może mieć mocy, co jest z konstytucyą sprzeczne: pocieszamy się tedy słodką nadzieją, że kiedyś N.P. konstytucyę zaprzysiągł, nie mniej nas zapewnić raczysz że dodatkowy artykuł obowiązywać przestaje.

Każdy krok sprawiedliwości Twojej N.P. będąc rękojmią pomyślności naszej, staje się wzorem, nas, do dopełnienia obowiązków naszych czyniącym. Dziś na świadectwo uroczy-

stej

stości oddana reprezentacya narodowa, w końcu zamięść się w ukonstytucyonowaną Izbę. Wtedy, da nowe dowody przywiązania do tronu, gorliwości swojéj, i szczeréj chęci dopełnienia zadosyć swym obowiązkom i Twoim N.P. życzeniom.

Nie zawiedzie N.P. oczekiwania Twojego Izba, tak jak nie zawodzą dzisiaj wynurzane u podnóżka Tronu, przez zgromadzonych jéj reprezentantów uczucia. Pełni ufności w dobroci i łaskawości Twojéj. W dniu podniesienia Tronu, dla każdego Polaka pamiętnym, niosą oni w ofierze serca swoje, składając hołd przywiązania i wierności.

28

Wezwanym od ~~Ciebie~~ w Kill abyś byli świadkami solemnego aktu koronacii, pozwól pierwszy tron otaczającym, w jedno ciało wolą Twoją N.P. zgromadzonym reprezentantom królestwa Polskiego: wydziera się z piersi głos radości, składający najgłębsze uszanowanie, wynurzający wdzięczność bez granic, i prawdziwe przywiązanie, jakim jest ich serce przenikniono.

Każdym krokiem Twoim N.P. wzmacniasz pakta między Tobą i Narodem egzystujące; Najdroższą dla nas ustawę konstytucyjną przez Twoją rękę nieśmiertelnej dla nas pamięci poprzednika Twojego nadaną, zaręczyłeś nam, czuwasz nad jej ścisłą exekucją, usuwasz przyczyny niedopełniania: a my licząc tak wielkie Twoje liczne dobrodziejstwa, których cenić umiemy, i wdzięcznością przejęci będąc, błogosławić Cię nie przestaniemy.

Względasz N.P. we wszystko co nas dolega, chcesz nasze szczęście zapewnić i wrócić duszom naszym spokojność. Czujemy to mocno i pocieszamy się nadzieją że mogą naprawić [illegible] konstytucji że [illegible] ~~[illegible] [illegible] przezwyciężenie [illegible] że [illegible] [illegible]~~ rozpomnisz statuta starań naszych gdy tejże ustawy [illegible] i świętej Twojej [illegible] w dodatkowym artykule z dnia 13 lutego 1825 ~~z artykułem 95~~ tak dalece z artykułem 95. konstytucji niezgodnym, że nam pozostawił obrad naszych jawności, ~~konstytucji przeciwnym [illegible] sprzeczności z tąd wynikającej; [illegible] w tej [illegible]~~ Niemniej więc my co jest z konstytucją sprzeczne: pozwól ~~do [illegible] nam N.P. konstytucji [illegible]~~ nam w tej mierze nadzieję że ciebie N.P. konstytucji zasady ~~[illegible] tego w [illegible] [illegible]~~ niemniej nas upewni względem dodatkowego artykułu, obrażającego przestaje sprawiedliwości.

Każdy krok Twój N.P. będzie rękojmią pomyślności naszej, stając się wzorem, nas, do dopełnienia obowiązków naszych ożywiającym. Dziś na świadectwo uczystości zwołana reprezentacja narodowa, wkrótce zamieni się w ukonstytuowaną izbę. Wtedy da nowe dowody, przywiązania do tronu, gorli-

Zupełnie tego co [illegible] potrzebujemy do Ciebie należy.

woli swojej, i szczęśliwi dzieci doznawać radujące tym obowiązkiem i ~~obowiązkiem i [illegible]~~

Twoich N.P. życzeniom.

Nieocenione N.P. oczekiwanie Twojego Zdrowia, tak jak niecierpliwie dziś wyczekiwano ~~Dziś [illegible] [illegible]~~ upragnionego Twego przez (zgromadzenie jej reprezentantów uczucia.) ~~zentowanie. (Niosą oni w ofierze serca swoje~~ ; jedni wspólnie wolności i Ustawodawcy Twojej, w dniu ~~składając hołd przywiązania i wierności w tym dniu~~ wspomnienia Twego dla każdego Polaka pamiętnym, niosą oni w ofierze serca swoje, składając hołd przywiązania i wierności.

Zaledwie wiek mój dozwolił mi cieszyć się zaszczytami i prawem Obywatelstwa, dwojaki mię dowód zaufania: od Was Obywatele i od Władz Rządowych spotkał. Niedawno Wasza reprezentacja podała mię do urzędu Sędziego Pokoju; teraz kommissja rządowa spraw wewnętrznych, poruczyła mi piastowanie laski marszałkowskiej. W pierwszym razie, [illegible] życzliwości Waszej, podali mi środki, w zaszczytnym urzędzie, być Wam szanowni Obywatele użytecznym; w drugim, zostawiona mi chluba Waszym obradom przewodniczyć. W każdym razie, obudzone się we mnie najprzyjemniejsze uczucia, z pewną obawą pomięszane, czyli Waszemu oczekiwaniu, szanowni i dostojni Obywatele, zadosyć uczynię. Znam wysokość i wielkość na mnie włożonych obowiązków, i gorąco pragnę godnie je dopełnić. Wiem że o mojem szczerem życzeniu nie macie wątpliwości: a kiedy dziś biorę powierzoną mi laskę Marszałkowską do ręki, pełen jestem zaufania, że w Was, szanowni Obywatele, znajdę radę i pomoc, że powodowani zamiłowaniem porządku i prawa, zapewnicie obradom naszym zachowanie przepisów, jakie [illegible] dla nas konstytucja i stosowne do niej organizacje, wskazują.

Mamy dzisiaj obierać Radców wojewódzkich. Z nich się składa trwała województwa naszego reprezentacja, a takim powołanie do tych obowiązków, jest nader ważną rzeczą. Z pewną dumą chlubić się możemy, żeśmy dotąd w gronie rady województwa naszego, ciągle mieli mężów, z całą godnością i trafnością działających, i uznaniem obywatelstwa przemawiających. Był to skutek wyborów na szczególnych sejmikach i zgromadzeniach gminnych, w każdym razie szczęśliwie dopełnionych. Dowodzi to tem obywatelstwo całego województwa i powiatu naszego, trafnego widzenia swojego i ścisłości oceniania prawdziwych zalet tych mężów których swojem

zaufaniem zaprzysęgli. Dlatego zbytecznemby było, a mnie i mniej stosownie z mojej strony, przypominać zalety, jakich by należało wymagać po urzędniku Rady wojewodzkiey. Każdy zna je dostatecznie, każdy zna potrzeby kraju i jednostajnem do sprawy narodu i oyczyzny tchnie przywiązaniem: każdy więc stosownie do swego przekonania postępujące głosując, godnie po uprzedniem odpowie oczekiwaniu: a ja z mojego obowiązku, wzywające Wasz gorliwości panowie i doświadczonego obywatele, zapraszam na Assessorów N. N.

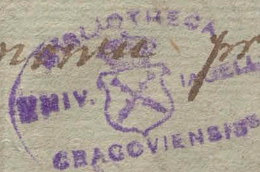
wyprasza zaproszonych aby we wszystkich do których dowiedzenia przystąpię, na mnie włożonych obowiązkach, jak najusilniej wspierali nie zaniedbali.

Czy się podoba czy nie, w każdym razie proszę o zwrót tego brulionu —

Nayiaśnieyszy Królu!
Panie Nasz Miłościwy!

Posłowie i Deputowani Królestwa Polskiego, na wezwanie Twoie Królu! około Tronu Twoiego zebrani, aby byli swiadkami uroczystości Koronacyyney; nie mogą zostać niememi w tey chwili, kiedy uczucia radości, nayglębszego uszanowania i wdzięczności bez granic, cisną się gwałtem, aby ie wynurzyć u stóp Tronu WCK Mci Pana Naszego miłościwego.

Posiadasz N. Panie! Tron, niegdyś sławnych i wielkich poprzedników swoich, Królów Polskich. Był on od lat kilkudziesiąt pozbawiony zaszczytu, aby na nim siedział Król Polski w Koronie. W dniu dzisieyszym wraca do dawnego blasku, gdy tak potężny Monarcha i połowy ziemskiey kuli władzca, zasiada na nim, aby go znowu przyozdobić znakami

potęgi

potęgi i chwały, Koroną i Bertem —.

Widok tak wspaniały, skutek dobrodzieystw, przez niewygasłey pamięci Poprzednika WKMci nadanych, a przez Ciebie N. Panie! tak wspaniale powiększanych, wyciska łzy radości Polakom, czuć umieiącym ~~[illegible]~~ wzrost narodowey chwały —.

Patrząc na to cudowne odnowienie Tronu Piastów i Jagiełłów, nie mogą Polacy nieczuć w sobie zapału, aby go męstwem i wiernością przodków swych niebronili: aby na każde skinienie bertem swoiego Króla nieposwięcili z ochotą maiątku i życia za Ciebie N. Panie! i drogą im Oyczyznę —.

Spełniłeś N. Panie! naydroższe życzenia Polaków, dokonaniem uroczystego Aktu Koronacyi, z Ustawy zasadniczey wypływaiącego —. Każde

Ustawy

Ustawy tey wzmocnienie, przez Ciebie N. Panie! przekonywa swiat cały, o wielkości Duszy Twoiey, Wielkim, iak Ty Królu! Monarchom właściwey—.

Co do Polaków — przykuwasz ich N. Panie! do Tronu swoiego, łańcuchem teyto Ustawy, tego to drogiego zakładu ich swobód, tem silniey; im mocniey wszystkie iey ogniwa spaiasz ze sobą—. Niedozwól Królu! aby z nich które rdzewiało—. Sprawiedliwość Twoia, odda każdemu z nich polor właściwy—. A kiedy pod tak mądrem i dobroczynnem Panowaniem Twoiem N. Panie! Polacy będą mogli coraz więcey rozwiiać i udoskonalać Instytucye, przez Ciebie Królu! uświęcone; w tenczas pomyślność ich, będzie naydroższym Kamieniem zdobiącym Koronę Twoię—.

Przyym N. Panie! uczucia z głębi

zgłębi serc wdzięcznych pochodzące,
Które niech będą zakładem tey
wierności, uszanowania i przy
wiązania, Których zawsze
Polacy dla Królów swych
stale dochowywali..

WCKrnci
wierni poddani

32

Rapport

z Sekcyi Spisów Duchownych

Na

Reskrypt z d. 17. z m: No 6432.

Warszawa dnia 8. Pazdziernika 1829 r.

Do

Jaśnie Wielmożnego Radzcy Stanu Dyrektora Generalnego funduszów Kommissji Rządowey Wyznań Religiynych y Oświecenia publicznego.

W dopełnieniu Zlecenia Jaśnie Wielmożnego Radcy-Stanu przy oderwie JWo Augustynowicza Referendarza R.S: y Naczelnika Wydziału obok powołanym Reskryptem Zakommunikowanego celem rozwinięcia mysli do udokładnienia Czynności Sekcyi Spisów Duchownych, z których, żeby się osiągnąć zwięzły y iasny rys, szczegółowych wiadomości o funduszach Duchownych; biorąc na uwagę, że przedmiot obecny zbliżony swą ścisłością do zamierzonego Stałego upoważenia Duchowieństwa Katolickiego, może rownież w niektórych myślach posłużyć: przedsięwziąłem nie pomijać takowych, lecz dla dogodności wysokiego uznania Jaśnie Wielmożnego Radcy-Stanu ie przedstawić.

Iuż iest rok szósty iak z Rozporządzenia Kommissji Rządowey Delegowanym został WJmć Xiądz Szostkowicz Kanonik, teraz Archidyiakon Metropolitalny Warszawski, do uporządkowania Spisów funduszowych Duchowieństwa Katolickiego, które w latach 1817/9. urzędownie były sporządzone y zatwierdzone, a to z powodu, że takowe okazały się bydź wątpliwe y niedokładne, bo y z Wykazami hypotecznemi przez Prokuratoryą Jlną nadesłanemi

nadesłanemi niezgodne. O usiłowaniach y poświęceniu się gorliwym mego dawniey Zwierzchnika tey powierzoney Pracy przekona prawie każden Volumen Akt Kościelnych, y pomimo że ta czynność w bezustannem y dotąd zostaie trwaniu; Kommissyja Rządowa zaledwie przez Wykaz z czterech rubryk złożony/: o kapitałach:/ z ostatnich trzech latach osiągnęła wiadomość z płodu tey Pracy; reszta zaś czynności iakby nieczytowała, chociaż w wielu szczegółach spisy funduszowe iuż są sprostowane, a o których również wiedzieć należy —. Zaprowadzenie przeto Kontrolli o szczegółowych funduszach Duchownych iest/: tak że, względu braku tey wiadomości, iako też pospiesznego uporządkowania Spisów funduszowych:/ widoczna potrzebą; do czego rubryki w porządku sobie właściwym załączam:

Tytuł 1szy

Kontrolla 1a Kapitały pewne — na utrzymanie Duchownych —

Kontrolla Kapitałów —

a/ Kapitały pewne, hypotecznie zabespieczone
b/ d[itt]o pewne bez zabespieczenia hypotecznego
c/ d[itt]o pewne pięcio procentowe
d/ d[itt]o pewne cztero-procentowe, y mniey.
e/ d[itt]o pewne List: Zast: spłaco: y do Banku wniesione.
f/ nadpłata gotowizną do Kapitałów List: Zast: spłaco: y do Banku przelana.

Uwagi.—

1o Nayważniey znaczącym funduszem są Summy Kapitalne, które przy ścisłey Kontrolli, y ciągłym swym wzroście iakto n:p: z Legatów, prekarów &c. Za czasem naywiększy Duchowny fundusz utworzą.

2o Chwilowy uszczerbek w bieżących procentach od spłaconych Listami Zastawnemi Kapitałów, dotyka zarówno wszystkie

=wszystkie Klassy Mieszkańca, a więc y Duchowieństwo od Cię=
żaru tego niemoże bydź wolnem; Procenta zatem według
pierwiastkowych Zapisów gdzie oznaczono po 5/100 w do=
chód do Spisów funduszowych liczyć należy; bo przyjdzie
ta Koley że albo Bank Narodowy podług dobrowolney=
ugody przyjmie Kapitały stałe na pięć procent, lub
też korzystnieyszą się dla nich lokacija da obmyśleć.

3° Na fundamencie iednak straty iedno procentowey od Kapi=
tałów zostaiących w Banku, z powodu braku funduszu
dla Plebanów nieposiadaiących 1000 zł: rocznego przychodu
można by wnosić o stosowne ze Skarbu wynagrodzenie,
a przynaymniey przekonać o takim ubytku —.

4° Jak uważać należy fundusze do Instytucyi y Korporacyiów
będących przy Kościołach? bo ieżeli w Właściwey sobie rubry=
=ce, to gdzie Wikary często bywa Prebendarzem lub Altarzystą,
tam Pleban mnieyszy by miał utrzymania funduszu; a ztąd
okazał by się wielki brak na uposażenie plebanów — do=
=poszukiwania?

Kontrolla 3ª Kapitały niepewne na=
utrzymanie Duchownych

a/ Kapitały niepewne

b/ d° niepewne Prokurat. Jlny do windykacyi przesłane —

Uwagi —.

1° Dosyć iest zaprowadzić te dwie rubryki dla Sum niepew=
=nych, a nawet rubryka procentów iest niepotrzebna; z po=
=wodu że koniec sporu załatwić, y wszelaką niewiadomość
lub wątpliwość wystawić przez rozwiązanie rzeczy po=
=winnien —.

ad a. Bardzo iest wiele Sum Duchownych do Spisów fun=
=duszowych za niepewne podanych, a te albo=
ubezpieczyć, albo całkiem za upadłe uznać potrzeba.
o ilości tych Kapitałów przez tę rubrykę mieć bę=
=dzie można wyobrażenie —.

ad c. Z tey rubryki okaże się cała czynność Pro=
=kuratorii Jlny, w działaniach o fundusze Duchowne.

Kontrolla 3ª Kapitały do różnych Instytu=
cyiów przy Kościołach będących należące.

Podobnąż Kontrollę iak ad 1° y 2° urządzić wypada
dla Sum do różnych Instytucyi y Korporacyiów przy=
=Kościołach zostaiących; to odosobnienie iest zupełnie=
=mie potrzebne —.

Główne Zmiany w Kapitałach Duch. wszelkiego rodzaiu —

Kontrolla 4ta Zmiany w Kapitałach pewnych y niepewnych ialie nastąpiły —

a/ Kapitały od r: 1817/9 czyli Epoki Zatwierdzenia fundusrowych = Spisów, przybyłe.

b/ d° d° ubyłe — toższ te Kapitały które przez Opinią Prawną lub Prokurat: za niekwalifikuiące się do Windykacii uznano.

c/ d° d° wywindykowane —

d/ d° d° od których procent do stopy prawney został = podniesionym —

Ta Kontrolla iuż od lat trzech iest Zaprowadzona, y w tym względzie złożone dał rapporta.

Kontrolla 5ta Kapitały z przeznaczeniem na fundusz repa= =racyi Kościołów —.

a/ Kapitały od których ~~[illegible]~~ procent oznaczono na fundusz reparacyi Kościołów — zahipotekowane

b/ d° d° d° do teraz niezahypotekowane.

c/ d° z przeznaczeniem użycia na raz ieden hypotecznie Zabespieczone

d/ d° d° d° niezabespieczone.

e/ d° z Części Obowiązkowych po Duchownych Zmar= =łych zabespieczone.

f/ d° spłacone do Banku Kont. Kart: y nad= =płatą w gotowiźnie ieżeli iaka była.

Kontrolla 6. Kapitały na reparacyą Koś: niepewne.

a/ Kapitały niepewne na reparacyą Kościołów przeznaczone —

b/ d° niepewne Prokurat. Jen. y: pod Opinią Prawną przedstawione —

o Chrzanowski

Tytuł 2gi

Kontrolla Czynszów pewnych y niepew: tudzież Laudemiów.

Kontrolla Czynszów y Laudemiów

a/ Czynsze pewne Zabespieczone w hypotece czyli w inwentarzu
b/ d[itt]o niepewne y do Windykacyi przedstawione —.
c/ Czynsze Emphiteutyczne czyli Kontraktowe —.
d/ Laudemia —.

Uwaga —.

Przy Zaprowadzaniu Kontrolli Czynszów wykazujący niemożna pominąć Laudemiów, o których obrocie może że y sam posiadacz iako n:p: Pleban, w należytym Czasie niemiał żadney wiadomości, Zwłaszcza że te w Ustale Kapitały mogą bydź Zamienione; a mogą się zwiększyć ieżeli przy nowym wypuszczaniu Placów Emphiteutycznie, chociaż y tam gdzie warowane nigdy niebyły, wznowione zostaną —.

Tytuł 3ci

Kontrolla Dziesięcin pewnych y niepewnych.

Kontrolla Dziesięcin —.

a/ Dziesięciny uiszczane w pieniądzach, Zatwierdzone przez Układ
b/ d[itt]o uiszczane w pieniądzach przez Układ niezatwierdzone
c/ d[itt]o uiszczane w Zbożu Zatwierdzone przez Układ
d/ d[itt]o uiszczane w Zbożu a przez Układ niezatwierdzone
e/ d[itt]o Sporne w pieniądzach — } przedstawione do Windykacyi
f/ d[itt]o Sporne w Zbożu — }
g/ d[itt]o Sporne w pieniądzach } względem których dotąd nic nie przedsięwzięto.
h/ d[itt]o Sporne w Zbożu — }

Uwagi

1° Dziesięciny iako Ciężar przywiązany do = mieyscowości

do mieyscowości powinnien by zarówno wszystkich dotykać przecież okazuie się, że z iednego półwłoczka na kilka części dzielnego, iedna tylko część takową oddaie. J: ieżeli to nienastąpiło przez mieyscowy układ, słuszną byłoby rzeczą, możliwość tę zastosować y do innych części, przez co znaczny y, bez krzywdy drugich zwiększył by się tego rodzaju dochód — a niezważaiąc y na przedawnienie możnaby y tych do wypłacania dziesięciny pociągnąć co takową bez inney ważnieyszey przyczyny kościołowi zaprzeczyli —

2° Jak-kolwiek Dziesięcina iest Ciężarem przywiązanym do mieyscowości, a przez to nieulega hypotecznemu bezpieczeństwu iednakże przez zmieniaiących się Plebanów może być zaniechaną, a nawet y zaniedbaną; z czego by następowały bezustanne spornośći, dlatego przyczyny ~~więc~~ należało by wszystkie Dziesięciny wprowadzić w układ — .

Tytuł 4^ty

Kontrolla dochodu z Gróntów, Folwarków, y Zabudowań Kościelnych —

Kontrolla Dtu z Folwarków - z Gróntów y Inwentarza dochod. pewne
10te D. D. D. niepewne

a/ z Folwarku do Probostwa należącego —.
b/ z Gróntów przyległych do Probostwa —.
c/ z Lasów —.
d/ z Łąk —.
e/ z Ogrodów —.
f/ z Zabudowań —.
g/ z Dzierżawy Młyna —.
h/ z Propinacyi —.
i/ z Rybołówstwa —.
k/ z Nabiału krów —.
l/ z Trzody —.
ł/ z Swiń — Sprzed: i A: d: zresztą wszelki Inwentarz Gospodarski aby niebył uszkodzonym, skoro iuż wprzód do Urzędowego Spisu Funduszów należy nad całością onego,

onego czuwać przez odpisywanie y Nottowania ubytku wydarzonego, iako y Zaciąganie nastąpionego przychodu —.

Uwagi —

Kray ucywilizowany iakim iest polska, mało iescze okazuie wewnętrznego porządku co do ozdoby; a kiedy Rządu Staraniem widocznym iest Ważność ku ulepszaniu; (: gdzie tylko iawna wynika dla ogółu korzyść :/ przyczynić by się powinnien tem bardziey tu, gdzie go niejako własny powoduie Jnteress; Skoro bowiem przyiął w Opiekę ~~[illegible]~~ stałe uposażenie Duchowieństwa Katolickiego: nieiest przeciwnem, aby fundusze iego, (: tam gdzie temu nic nie staie na przeszkodzie :/ według rostropności rozporządzał —. Myśl tu naprowadza się na odjęcie Gróntów Plebanom, z wyłączeniem Obszernego Ogrodu y Dziedzińca, które nawet tam gdzie ich niema, Zakupione y Za własność Plebanowi nadane bydź by=powinny —

Z Zaięcia Gróntów wynikaią Korzyści —.

1º Że Pleban maiąc sobie Zostawiony Ogród obszerny, pozna przystoynieysze z niego Korzyści, y potrafi go przyozdobić y wzbogacić, przez Staranność Zaprowadzenia w nim Kwiatów y Owoców wyższego rodzaju —.

2º Że Jntratę z Zaiętych Gróntów gdyż ta, przewyższa Dochód Plebanowi istotnie należny; można śmiało wskazać, na upiększenie y okazałość Zabudowań Plebańskich —. y

3º Że Pleban niemyśląc o uprawie roli, ani o Zebraniu z pola, (z czego to różne wynikaią Zdrożności :/, staie się sposobnieyszym do Zadosyć uczy=

=nienia

=wypełnienia obszernym rozciągłym obowiązkom swego
=powołania, — To wszystko consignamiento [mieścił] poruczone Urzę=
=dom Krajowym —

Pod kontrolę także podciągnięte wszelkiego rodzaju
fundusze wykażą nayskrupulatniey całą zamożność
Duchowieństwa katolickiego w Królestwie polskim, lecz
to dopiero, z ukończeniem Czynności Sekcyi Spisów
Majątków Duchownych, która się na tem zasadza
aby wątpliwości, iakie Spisy funduszowe w sobie za=
wieraią, wyiaśnionemi lub też całkiem usuniętemi
ze Spisów zostały — Od Czynności tey iako za=
sadniczey zawisło stałe uposażenie Duchowieństwa
Katolickiego, inaczey zachodzić będą różne nie=
=pewności, a ztąd przeszkody w dokonaniu Dzie=
=ła sam Rząd obchodzącego —

W takim razie urządzenie Sekcyi Spisów fun=
=duszowych Duchowieństwa katolickiego iest nie=
zbędnem, którey Czynności uważać się
będzie z dwóch stron.

1° Jako tymczasowa czyli oznaczona na pewny=
okres czasu, n: p: na lat 6 —

2° Jako ciągle trwała —

ad 1mum w pierwszem razie załatwienie tey Czynności przez
iedno Indiwiduum iest widocznem niepodobieństwem;
że zaś tytułem Dzierżcin zatrudnia się Dyrekcja
Wyznań, trzy iednakże Indiwidua Sekcyią Spisów=
składać powinny, iako to:

Referent
Adjunkt
y Rachmistrz

Czynności,

Czynności Referenta iest; odrabiać bieżące Interessa, Kommunikować przedmioty wątpliwe pod Opinią y postępowanie prawne, a Zwrócone y to wszystko co wypada Uwagami, w Spisie Urzędowym, prostować —.

Czynności Adjunkta —. robić wyciągi ze Spisów funduszowych do ułożenia Tabel y Wykazów powyższemi rubrykami oznaczonych — Konfrontować Korrespondencyje, aby co dotąd Zadecydowano, y w Spisach było Zanottowanem —, rozpoczęte a nieukończone przedmiota wynotowywać, dla przedstawienia do ostatecznego względem tych Zadecydowania — Dziennik utrzymować —.

Czynności Rachmistrza —. Równać Spisy funduszowe z Aktami Dziesięcin, t: i: aby według nastąpionych in. układów o Dziesięciny Kalkowe w Spisach funduszowych uregulować /: co dotąd było w Zaniechaniu :/ — Rubryki Przychodu y ubytku Spisu Tabellarycznego na każden moment prostować — y to wszystko, co się dotycze rachunkowości pro calculo sprawdzać — w Końcu Adjunkt y Rachmistrz obowiązani Zostaią prócz Czynności sobie wskazanych, Załatwiać y to co Referent za pilnieysze uzna —.

ad 2dum Rząd dla którego, fundusze Duchowne dziś nie są mało Znaczącym przedmiotem, bo biorąc ie w Swoią opiekę; y Zobowiązawszy się, myśleć o dostatecznem uposażeniu Duchowieństwa Katolickiego, na ostrey baczności mieć ie powinnien, aby nie były uszkodzonemi, Samaż, przez się potrzebę, nottowania Zmian w funduszach, /: iakie przez bieg okoliczności w ciągłym postępuią ruchu :/ uznać powinnien: y dla tego, poukończeniu Czynności Sekcyi Spisów Duchownych utrzymać Posadę, Referenta z tą Czynnością dobrze obeznanego — z takiey więc

=Kolei,

Czynność Sekcyi Spisów Duchownych uważa się za ciągle trwałą, y odpowiada wnioskowi ad 2do.

— Jak dalece uwagi w Spisach funduszowych przez Delegowanego do tey Czynności uzupełnione, zasługuią aby ie uznać za wiarygodne —.

Przypadkowe wykrycie pomyłki względem zamieszczenia Summy 13000 do Spisu fundusz: Kościoła Sulejowskiego w roku bieżącym List: Zast: spłaconey, dosyć dało przekonania że to co hipoteki obeymuią niemoże bydź wprost do Spisów zamieszczanem —. Inna bowiem była rzecz Kommissarzy Delegowanych do Sporządzania Spisów Majątków Duchowieństwa; (: którzy to wszystko co tylko pewnego, y niepewnego zaciągnąć byli obowiązani ;) a inna Delegowanego, któremu przez Instrukcyą nadaną, prostowanie Spisów funduszowych było polecone: y, ten, w ścisłym zastosowaniu się, nic do Spisów funduszowych niezamieszczał, co by w pierwszey tak natury funduszu, iako y pewności iego nieusprawiedliwiło: a lubo koley tego porządku (podróży) poniekąd została w zboczeniu, iednak ze strony prostuiącego ich, dzie się to zapewnienie że ta tylko iedna z początku namieniona pomyłka miała mieysce — Uwagi przeto y Nottowania iuż poczynione w tak znaczney liczbie, są dokładne; y nieulegaią żadnym wątpliwościom —.

— Jak uważać należy Spisy funduszowe Duchowieństwa Katolickiego, teraźnieysze, w przyszłości czystować maiące —.

Dla rozliczonych Uwag y Nottat w Spisach funduszowych dopełnionych, potrzeba aby na czysto — były —

były przepisane, nie zaś według Schematu teraz=
=nieyszego, ale iakiego doświadczenie nauczyło, taki
przyiętym być powinien; tym sposobem przy u=
=kończoney Czynności Sekcyi Spisów, nowe okażą się
Spisy funduszowe, które również dla wykazanych
różnic w dochodach, nowemu ulegać powinny Za=
=twierdzeniu; – y, dla teyże samey przyczyny
Spisy funduszowe tylko na lat 50 Zatwier=
=dzać wypada ——.

Wł. Świątkowski
Adiunkt
w Zastępstwie Delegowanego do upo=
=rządkowania Spisów fund: Duch: kat:

X: Lubecki przyjąć te
Projekt z wyjaśnieniem że myśl
jest dobra lecz trzeba wyjednać
Zatwierdzony budżet N: P. De
kret względem trzech środków
sprawdzenia fundusz: Duch:

Instrukcyja do Sprawdzenia majątków Duchow-
=nych w Królestwie Polskim (na fundamencie Dekretem N: 8. roku
18.. przez Radę Administracyjną Król: Spotwier-
dzoną ~~[illegible]~~, ~~[illegible]~~ przy ~~[illegible]~~ Wes-
Wyszcie
~~[illegible]~~ Roku 18.. roku N.ro Kommissyjom
Wojewodzkim tudzież JWJ: Biskupom do Wykonania
=przesłana.

JW. Chadra Sta: Zalewski
zawiadomi się że Komysarzi
z Uwag obecnych Instrukcyi
=ajich Obrotnych

§ 1.

Otrzymawszy Kommissyja Wojewodzka niniejszą Instrukcyją, oraz Druki Spisy fundussowe Stanowić mające, wraz z Drukami Spisu Sumarycznego do osobnego przeznaczenia — Zajmie się natychmiast ich uporządkowaniem aby Exemplarz Sumaryczny ze Spisowym tenże sam N.ro miały, rozdzieli Wedle ~~[illegible]~~ Stosunkowej Instytutów w Obwodzie ilości Spisy te Komisarzom Obwodowym z poleceniem Spiesznego rozesłania ich Wóytom Gmin, lub Dziekanom.

lub Zastępcom, Burmistrom, y Prezy,,
dentom tych miejsc wktórych In,,
stytuta są położone, aby takowe do,,
rzeczy przełożonym, y Plebanom
dla zamieszczenia funduszów pewnych
wszelkiego rodzaju, pod poszcze,,
gólnemi pozycjami, iak wska,,
zują rubryki, z wyrażeniem
pierwiastkowych Zapisow lub po,,
chodzenia, y uwagami co do
Zmian iakim uległy; izby o,,
ich teraźnieyszey tożsamości do
stateczne było przekonanie; —.
Wypełnienie to nieprzyniesie,,
Plebanom ~~Duchownym~~ żadney trudności po,,
=nieważ wszyscy niemal
iakrowniez Przełożeni Instytu,,
=tow ~~iak y plebani~~ o dokładne
obiaśnienia swoich funduszów, wię,,
lokrotnie byli, rekwirowani, iako

=więc

iako wyżey z temi funduszami ius
obernami, z łatwością zapełnić
potrafią rubryki właściwe sobie
fundusze wskazujące.

§ 2.

Uwiadomiony Instytutu lub Pleban
przy doręczeniu takowego exemplarza
ma być ostrzeżonym: ażeby maiąc
wzgląd na dobro Instytutu przy
którym zostaie, zamieszkuiąc
fundusze pewne iakie ma, odpo-
wiednie powołaniu swemu ka-
płańskiemu, bez zataienia, y
sumiennie dochod podał; nie
obawiaiąc się przez to żadnego
uszczuplenia Gdyż przeciwnie, on ~~[illegible]~~,
się stanie ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ przyczyną ~~[illegible]~~ uszczuplenia tegoż ~~[illegible]~~
Instytutu. ~~[illegible]~~ wszelki bowiem rodzay ~~[illegible]~~
dochodu, udowodniony, a wyszcz-
czony ~~[illegible]~~ z ostatecznie teraz sporządzaią-
cego się Spisu, wprost na rzecz-
-ogólną

Ogólno=religijnego funduszu Urząd
przeniesi nakarze, a niższe podanie
nad istotnie pobierany iakiś Szcze=
=gółowy dochod, rownież na fundusz
=Ogolno=religijny Zaiętej, oddane
będzie pod Zarządzenie zwiększaj do,
=chody Kościołów korzyścią nastą,
=pić mogące —.

§ 3.

Co do funduszów ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ Wikaryjalnych, iakoteż
=y Instytucyów przy Kościołach, te,
w Zapisywaniu umieszczone bydź ma,
=ią poniżey funduszów plebańskich, y
po=osobno w dochodach swych pod,
=sumowane — Przy Kościołach gdzieby
takowe fundusze miejsca niemiały ~~[illegible]~~
w właściwych miejsc rubrykach Słowo ~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
Zawsze wyrazić należy że Instytucyja
~~[illegible]~~
znayduiąca się przy Kościele tego rodzaiu
funduszu nieposiada — Czyni się tu
uwaga że Kommissyje Woiewodzkie z do,
wodów Oryginalnych zawieraiących Erek,
=cyja Instytucyi przy Kościołach porobią w pomieszczen,
oraz Kopie y takowe posiadorne do
Biura,

do Biura Ksiąg nadesłać, gdzieby,
że Pleban dowodem poprzeć niemogł
że fundusz pobierany, lub Suma iest
istotnie Zapisowym na rzecz In-
stytucyi ma go Zapisać Stosow-
nie do poprzedzaiącego paragrafu
iako Dochod iego własnemu upo-
sażeniu służący —

§ 4.

Fundusze wszelkiego rodzaju niepewne,
iak te względem których nic nieprzed-
sięwzięto tak y te o których rozpo-
częte są kroki prawne z uwagami
potrzebnemi które Duchowny mieć
może według tey że samey formy na
Osobnym papierze spisane do Spisów
Funduszowych w końcu przypiąć należy,
gdzieby Instytut takowych niemiał,
arkusz czysty z Zanotowaniem wy-
raźnem że tu fundusze niepewne,
nieznayduią, być dołączony powin-
nien —

§ 5.

§ 5

(W tymże nowym Spisie Funduszów ~~[illegible]~~ (Dochod dotąd nigdzie nie podany, ex jura stolae, (Zapisuie pleban, -nie według własnego przekonania. ~~[illegible]~~ Gdyż wszyscy, ten nieobowiązuie ich do wyma,,-gania tam, gdzie sami częstokroć patrząc na Ubóstwo dobroczynną -wydzielaią pomoc —.

§ 6.

Oprócz powyższego Spisu Funduszów na oddzielnym Exemplarzu Druku Sumarycznie wykazuiącym ogólo,,-wo y szczegółowe dochody, tudzież rozchód y czysty dochód ma być zaraz przy każdey Instytucyi poniżey wyrazami wypisany resultat,, Sum Zebranych n: p:

Dochód ogółowy przynosi Złotych polskich Tysiąc.
rozchód czyni Złot Czterysta.
Zostaie czystego dochodu Zł: Szesćset.

§ 7.

№ 7.

Czyste y porządne Zapisowanie nie wszystey Plebanie dopełnić mogą ten więc obowiązek Zostawia Się gorliwości, urzędników nayblizszych wykonania rozporządzenia niinieyszego; iako też Woytom Gmin Burmistrzom y Prezydentom, którzy również dokładną wiadomość względem Ludności Parafii mieć powinni — Cała ta czynność przez Plebana dopełnić się maiąca niema przechodzić dwóch tygodni czasu, od datty doręczenia; przy ukończeniu której Pleban oba Exemplarze tak Spisu Jenerałowego iako y Summaryczny podpisze, a Urzędnik obecny, zgodność właonarsczonego podpisem, zaświadczy: y do dalszego działania zabierze —

№ 8.

Posiadaiąc Urzędnik te dwa Exemplarze a znayduiąc że dochód czysty Intraty na rzecz Plebana nieprzynosi Zp: 1,000 Ludność zaś Duszy obuyga.

Oboyga płci 1500 parafia składa
Zapysła Właściciela Dobr w których
probostwo to iest położone tudzież
parafian czyli zgadzaią się na
dokładanie corok brakuiacey Summy
do uzupełnienia Zł: 1000. dla
Kapłana posługę religiyną odby-
waiącego; dopoty tylko płacić się
maiącą, dopóki fundusze własne
duchowne niedadzą sposobności za-
stąpić ten niedostatek; lub też
dopóki ogólne uregulowanie Du-
chowieństwa nienastąpi, ~~czyli~~ inaczey aż
Rząd ~~wskazania swiad~~ nieotrzyma pewney Zasady
na fundamencie którey wydzielić
będzie mógł
Zasiłek ze Skarbu — przy tym
Oznaymieniu przedstawiony być ma
Spis funduszów do przeyrzenia aby
przekonać o rzetelności wykaza-
nego przez plebana czystego do-
chodu; przychylne ich z obowią-
zanie się spisane być ma w tey
treści; Że do teraźnieyszego do-
-datku

dodatku dla plebana, /: ktoremu to funduszowi taki tytuł się nadaie :/ podpisani obowiązuią się pod Rygorem Exekucyi Administracyiney dopłacać, tyle ile na ktorego z nich w szczegolności, ~~[illegible]~~ Dziedzica, przypadnie; y na to się podpiszą; podpisy takowe maią bydź przy wyciśnieniu pieczęci miejscowego Urzędu poświadczone, a Arkusz na ktorym to ~~Deklaracya~~ zobowiązanie się spisane zostało na początku spisu funduszow wszystko. Co zobowiązanie się na Arkuszu Summarycznym może bydź wyrażone ogułowo że właściciel oraz Parafianie dopłacać się zobowiązali n: p: Złotych polskich; Dwieście piętnaście —

§ 9.

W następstwie powyższey ~~punkta~~ Czynności ~~-tecznego podania~~; Sporządzone bydź maią Deklaracye, a to w skutek następu-

następuiącego Zapytania; Że
iak tylko Kraj obmyśli zbawien„
ne środki dla Zachowania na Za„
wsze stałego porządku, iedności;
y uniknienia rozterków które
między parafianami a probosz„
czem bardzo często się wydarzaią„
przy odbiorach należytości Jemu
przypadaiącey, mianowicie zaś
wynadgradzaiąc plebana, nawet
za dochód Jura stolae zwany,
z trudnością przez biednych płacony;
ile? y wiele? podzieli by się opła„
cać nad oceniony przez Xa Proboszcza„
podane, gdyby oprócz Kapitałów„
własności nieruchome y dziesięciny„
z innemi rodzajami dochodów w obec„
nym Spisie .§. iako y Spisie funduszu
niepewne wykazuiącym o które ispore
Spór się toczy lub wytoczony bydź może;
im na Zawsze odstąpione były?
a lubo w Okoliczności takiey Zray
=cday

Znaydą się liczni Konku~~[illegible]~~renci, prze-
ciw ~~[illegible]~~ [illegible] Deklaracyje przed
~~Dat~~ poprzegotowemi otrzymać maią
pierwszeństwo; Deklaracyje te sto-
sownie do Wzoru drukiem oddanego,
y załączonego przy Edykcie na pro-
stym papierze spisane będą — w
braku Konkurentów mieyscowych
wezwać należy ~~będą~~ Sąsiedzkich.

§10.

Należność Deklaracyjami obięta spła-
cić się maiąca będzie uważana iako
procent, w stosunku którego na Nie-
ruchomym maiątku Podpisuiącego
Kapitał hypoteczne bezpieczeństwo nay-
dalej w dziale trzecim mieć powinien
daiący więc ~~[illegible]~~ Zabezpieczenia pierwsze-
go działu, przed drugim, a drugiego przed
trzecim otrzymuie pierwszeństwo. Przy-
czem ~~[illegible]~~ zawiadomieni będą In-
teressenci że Deklaracyje te uważane
są za Urzędowe, z pewnością zatem ~~[illegible]~~ [illegible]-
tnego przekonania maią ie podpisywać
aby szczerą chęć maiących a niepotrzebu-
iących

nieporzyłkujących przez to na stratę,
Krad na utrudzenie a siebie na nie
przyjemności niewystawiali gdyż wra,
zie niedotrzymania zobowiązania się;
, kiedy do odbierania dochodu zosta,
ną upoważnieni, , mogą ztąd wy,
niknąć koszta, które nieprzewidziane zaś za nich
do poszukiwania będą wskazane.

§ 11.

Interessenci = powinni mieć również wiadomość że
na przypadek zmiany tytułu
Własności lub podziału majątku,
=ku hypoteka co do tego funduszu ~~[illegible]~~
zmianie ~~[illegible]~~ ulegać nie może; no,
~~[illegible]~~ wego zatem właściciela ogółowo, a
cząstkowych w szczególności obo,
wiązuje . wolno im jednakże
będzie do Towarzystwa Kredytowego
przystąpić aby kapitał spłacić —
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~
~~[illegible]~~ — Gdyby
zaś właściciel opuścił Dziedzi,
ctwo a tytuł własności niebył
— uregulowany

uregulowany, tam deklaracya iednego
z Sąsiadów za Zaręczeniem (rowniez hypotecznym)
przyięta będzie.

§ 12.

Gdyby Parafianie lub Dziedzic podanie
Proboszcza uznali za mylne y niesprawiedliwe" do-
chodu w Summie Złp 1000 udowodnili, ma-
ią to zeznać protokularnie, koniem dal-
szego (drogą urzędową) przekona-
nia; niemogą przecież przenosić sza-
cunku tego co spisem podano nad Cenę
umiarkowaną która do mieyscowości
winna bydź zastosowana
W razie nieudowodnienia y odmowienia
dodatku dla plebana nastąpi zapowiedze-
nie że dla braku przyzwoitego utrzy-
mania posługi religiyney Parafia ta
y fundusze do niey przywiązane pomiędzy
inne parafie rozdzielone będą — po o-
świadczeniu którem Dziedzic y Parafia-
nie podadzą zgodne swe życzenia do któ-
rego, by koniodła parafią mieć chcie-
li wcieloną; a gdy tym sposobem skło-
ni będą przystąpić do Protokułu; ta-
=kowy,

takowy ma bydź zaraz sporządzony y pod-
pisami stwierdzony. ~~[illegible]~~

§ 13.

Samo z Siebie się rozumie że rozpo-
rządzenia wydane paragrafami 9. y 10.
wykonywane będą przez wszystkich Urzęd-
do Wyporządzenia
ników — Co zaś paragrafu 8go ~~[illegible]~~ tylko
Urzędnicy zaymą się iego wykonaniem
gdzie iak się powiedziało Proboszcz
1000 f. czystey Intraty do roku
nieposiadaią — Takowe Deklaracyje
y Protokoła, spisane na potrzeba-
nych Arkuszach winni są Woyci
Gmin, Burmistrze, y Prezydenci opie-
czętowane wraz ze Spisami Funduszów o-
beymuiącemi ~~Tabeli~~ Sumaryczemi,
bez żadnego zatrzymania oddać
Kommissarzowi Obwodu, y z opinią ieżeli
znaydą coby uwagi Wyższey Władzy ścią-
gnąć mogło —

§ 14.

Czynności
~~[illegible]~~ miejscowych Urzędników od
Czasu odebrania Spisów od Dziedziców-
-nych nie maią przechodzić terminu
dwu miesięcznego Kommisarze Obwodo-
-wi

z

=wi przeto tego dopilnuią, y wszelką pomocą niemniey radą bez nayrnnieyszey zwłoki ich ~~[illegible]~~ wspierać będą – Częściowo zaś nadesłane Spisy, po przeyrzeniu y przekonaniu się o dokładności ~~[illegible]~~ Okręsów mianowicie protokolarnych ~~[illegible]~~ Kommissyi Woiewodz. odeszlą, gdzie by zaś było niedokładne wyiaśnienie rzeczy, wyrozumiawszy, sami sprostuią przez dopisania.

§ 15.

(W dobrach Narodowych y Instytutów Publicznych Spisy dochodów Duchownych ~~[illegible]~~) (iak także wyżey sporządzone zaopatrzone (będą maią) w tłomaczenie niższych władz opinie na których Kommissyia Woiewodzka Opinią swą oprze ~~[illegible]~~ ~~y~~ y właściwym Kommissyom Rządowym przedstawi a tychże decyzyia żądane Deklaracyie zastąpi –.

§ 16.

Wszystkie w tym przedmiocie Działania odbywać się maią na papierze bez Stempla a Korrespondencyia pod Tytułem Interess Rządowy prowadzoną będzie.

§ 17.

17.

Do ukończenia Czynności tejże od czasu rozpoczęcia w Komissyi Woie,,=wodzkiey oznacza się Termin,, pięcio miesięczny, w upływie któ,,=rego, Spisy fundussowe wraz z De,,=klaracyjami w iak naylepszym,, porządku (po uspecyfikowaniu) ~~[illegible]~~,, ~~[illegible]~~ K.R.W.R.y O.P:, a oddziel,,ne Sumaryczne K.R. Skarb: ode,,słane być powinny —.

Minister Prezydujący

Rada Administracyjna Królestwa powyż,,szą Instrukcyją ułożoną w Siedmnastu Paragra,,fach po rozważeniu Zatwierdza —

Działo się

Minister Stanu Prezydujący

z Urzędu N.

do

Wszystkich Kommissyi Woiewodz.

[illegible]

Po ~~[illegible]~~ wstąpieniu Swoiem na Tron N: S: przedstawiony sobie maiąc Stan Królestwa polskiego, a Znalazszy że w Hierarchii Duchowney Znaczna Część Osób mianowicie do usług parafialnych użyta iest z ubóstwa; Żądał iżby Wola Wiekopomney pamięci Jego poprzednika z przyiściem w pomoc Duchowieństwu weszła iak nayspieszniey w Wykonanie /: Skoro ~~[illegible]~~ tego potrzeba da się usprawiedliwić :/ — Usiłowania Rządowe przedsiębrane we względzie Sprawdzenia Majątków Duchownych niewzięły dotąd istotnego ich mienia, z powodu Spornych Kolizyi w iakich się znayduią te fundusze: y dla tego Rada Administracyina

Administracyjna Królestwa, powo-
dowana ponowieniem Woli Nay-
wyższey, niechcąc ściągać na sie-
bie surowey odpowiedzialności za
dopuszczoną przewłokę złożyła u
podnóżka Tronu trzy środki do
sprawdzania Majątków Ducho-
wnych spisami wykazanych, które

N: 8. Dekretem

w wierzytelnym odpisie tu się
komunikuiącym zatwierdził y
przy odezwie Ministra Sekretarza
Stanu rdz:

Radzie do
bezzwłocznego wykonania na-
kazał —.

Za wypis zgodność w należytey formie
świadczy Referendarz z Mini: Sekr:

W uskutecznieniu którego to polecenia
= Rada

Rada Administracyjna maiąc sobie
przedstawioną Instrukcyą, odpowiada-
iącą w Wykonaniu Zamiarom Dekretu;
Stałowa, potwierdziła, a sposób dzia-
łań nią obięty posłużyć Komiss: Woje-
wodzkiey do niezmiennego Zasto-
sowania się —.

Ważność Dzieła przedłożonego się
niemały wkłada na Komissyą Wojew-
wodzką obowiązek w wypełnie-
niu (Stałowego z iak nayWiększą troskliwością) — Idzie tu bowiem o Dobro
wszystkiego Stanu Mieszkańca o spo-
koyny w moralnem Życiu byt iego
a nakoniec o przekonanie o usi-
łowaniach Rządu ~~wszystkich~~ dążących
do uwieńczenia nayleprzych chęci
nayłaskawszego Monarchy którego
Życzeniem iest widzieć Naród
Polski na Stopniu Zupełney Szczę-
śliwości —. Te pobudki zniewolić
powinny nie tylko samą Komissyą

Wojewodzką

Wojewodzkiej w dołożeniu nayusil-
=nieysz ~~usiłowań~~ starań aby dzieło to było
=dokładnem, ale y władze wyko-
=nywaiące iżby umiały wystawić
czystość Zamiarów; nie iedno-
stronne, ale ogólne dobro na
Celu maiące — Tem przyiemniey
będzie Komissyi Rządowey po Zała-
twieniu całego Dzieła tego przed-
stawić do Zasług Osoby, które przy
wykonywaniu ~~tego~~ tego zwrócić potra-
fią na siebie Uwagę Zwierzchniczey
a Następnie Rządowey Władzy.

Minister Prezydujący

d. 19/12 20
Wszyst[illegible] Czasa[illegible] [illegible] do [illegible]
[illegible] [illegible]
[illegible]

48

Długości Czasu bezkorzystnie upły-
-nionego; brak motiwow do uza-
-sadnienia Czynności; Sprzeczności,
doznane w Wykonaniu tych krokow iakie
Rząd przedsiębrał Celem uposaże-
-nia Duchowieństwa Katolickiego;
a nawet ostatnie Wykonanie trzech
Srodków według Dekretu N: 8.
naprzod iuż widoczney ulegaiące
niepewności w drodze tak Zawi-
-łey; mogąż niebydź przytoczone
za Dowod chybionych dotąd im-
-ciatiw! iakiegoż bowiem
rezultatu Spodziewać Się należy
Skoro, wierne oddanie gruntow
y wszystkich Potrzebności Kościel-
-nych za Deklaracyjami, wy-
-stawia z Zawiłym cały ten
przedsięwzięcia Srodek; a gdyby
nawet wyniknęło że Skarb Pan-
-stwa

=Królestwa uznał by się obo,,
=wiązuiącym pewną dokładnie Summę
na przyzwoite utrzymanie posługi
=religiiney, czyliż dosyć iest
na tem aby wiedzieć że na Skarbo,,
wym budżecie wypadnie rocznie,,
n: p: Zł: 150000, wiecznemi czasy,,
utrzymać? Skoro przeto z obec,,
=nym Zamiarem inne iesżcze
łączą się okoliczności bez któ,,
=rych stan nasz istniec niemoże,
wypada naysamprzod Zaprowa,,
=dzić porządek ku temu, co stan
ugruntowany niezawodności przy,,
=nieka. Z takiego to położenia
przedmiotu, okazuie się zupełny,,
brak i gruntowności y zasadnienia,
przy których rozgałęzieniu wska,,
=zane działania trafności zabes,,
=pieczą: atoż bowiem czuwać będzie
nad Specialną całością Insty,,
=tutów powzięci w rękach Skarbu
a poorzą

49

a pewsi wszbach prywatnych rostaszcz? Kto administrowac bedzie caly obrot Massy przycho-dow Duchowienstwa, aby przez to, nietylko wewnętrzny ale y zewnę-trzny byt probostw do okazalszego przywiesc Stanu? „ w czem Za-dna zwłoka cierpianą bydz nie-powinna „ . nakoniec kto bę-dzie wykonywaczem tych usiło-wan, aby nigdy niepozostał bez-braku podzęrnych przekonywan o rożnorodnych wpływach y wydat-kach; tudziez o szczegulnosciach tey hierarchii*, za czasem na wyzsze Cele obroci sie mogą-cych? ieżeli nie władza do tego własciwą oznaczona Ce-chą? W tem przeto Zamiarze projekt moy pod dz 8 Sardiern[illegible] rz podany Jasnie Wielmożne-mu

* Nowo-zaprowadzona kontrolla nieobeymuie iszczegulnowiadomosci w podobnych kategoryach —

=mu Radzey Stanu Radzynie,
=mu Dyrektorowi Funduszów pozo=
Komissyi Rządowey Wyznań Religi=
=nych y Oswiecenia Publicznego,
uważaiąc za fundamentalny, po=
ważam się wnieść; Że według
tegoż projektu odpowiednie,,
=punktowi Zaięcia gruntów, w
ciągu lat sześciu, uposażenie
Duchowieństwa Katolickiego w zu,,
=pełności do skutku da się dopro=
=wadzić; Że środki przezemnie
wprowadzane przyniosą znaczną
ulgę Obywatelstwu; Że oprócz
Summy 180,000 przez lat sześć
na ten Cel wydać się maiącey
Skarb żadnych wprzypłaci do=
datków na uposażenie Duchow,,
nych, łożyć niebędzie; Że na,,
ostatek po upłynie lat sześciu
= utrzymanie

utrzymanie Sekcyi Czynnością tą
Zaymuiącey się, zwłasnych osow,
=drości na Duchowieństwie poszukanych
zastąpionem bydź będzie mogło: „
inaczey Swiatło wyznać mi należy
Że wiele na tem Starannem ocze,,
=kiwaniu upłynie lat beskorzyst,,
=nych; a w Skutku, ani Rząd,,
ani Obywatelstwo, ani Duchowień,,
=stwo niedoczekaią się tak pożąda,,
=ney przyszłości, w którey to bez
narażenia iedney Strony, po,,
=iedna wcza pomyślność okazać by
się dała.

Znayduię potrzebę tu wyiaśnić Że
Czynność Sekcyi Spisów funduszow,,
Duchownych; ~~za które zapewnia,~~
~~to~~ zaprowadzona, niebędzie się,,
ograniczać na samem Sporządza,,
=niu nowych Spisow: Że właści,,
=wie iest ona porządkuiąca fundu,,
=sze Duchowne a przez wykonanie
=tego

ztego w Sweykolei stawi się w

możności przedstawiać odpowiednie

środki, ku wykonaniu Zamiaru

z którego lubo odzysk gruntów

nastąpi, iednakże żadna oppo,,

zycia miejsca nieznaydzie.

Co do Zlecenia N: 8: we względzie

sprawdzenia funduszów duchownych

przez wskazane trzy środki,,

kładę pod uwagę to co na,,

=stępuie:

Naysamprzód że wyszukiwanie

nowych materyjałów potrzeb,,

zamiarowi nieodpowiada; raz

że z Spisów funduszowych znay,,

=duiących się przy Kommissyi Rządo,,

=wey takowe materyjały dziś

pewnieyszych (y w znaczniejszey liczbie) dostarczą wiadomo,,

=ści; iak wszystkie Rząd

z otrzyma,, powtóre że

ieżeli

=ieżeli to Rząd mało obchodziło
czyli Plebani wyższy lub mnieyszy,,
=swóy dochod podadzą; to zTego pun,,
=ktu tem mniey ta nowa Czynność
=okaże się wyteczną; bo można
=było konkurencyeym przez Dekla,,
=racyę podać to co iest wiado,,
=mem; a to czego niema przez
środek na koncepcie funduszu ogol,,
=no=religiynego bardzo mało zna,,
=czącem, albo wcale nic się
=niewyskryie. wkażdym razie
środek ten przez Deklaracyę Zaię,,
=tych funduszów ledwie gdzie=niegdzie
=przyięcie zotrzymać tylko może;,,
dla różno=rodnych bowiem stosunko,,
=wości funduszów dalekim iest od,,
=ogolowego Zebrania w tey for,,
=mie — Jedynie
środek względem położenia
Parafiów iako wyłączny wswych
=Skutkach

Skutkacz do tey materyi będzie=
=korzystną zasadą; gdyż z niego
całego przedsięwzięcia iest zgod=
=ny szczególniey przy podzie=
=niu Parafiów Grecko-unickie=
=go Wyznania ———

W prawie Dekret Nayiaśnieyszego
Pana wrzodzie w Wykonanie
trzeba więc oczekiwać rezultatu;
który przeciąż nad to co zosta=
=ło wymienionem, nic więcey=
nieprzymieści, a zatem cały
Jnteres w sprawie niewiele róż=
=niącym się od dzisieyszego=
=położenia /: w trakcie
=działań rok ieszcze potrwać mo=
=gących :/ okazać się sta=
=nie ———

JWkwiatkowski
adjunkt
w Zastęp: Delegowanego

Na nieszczęście w ostatnich latach przy pomnożeniu się blisko o drugie tyle Chorych, dzieci, usługi ile bywało przed rozszerzeniem gmachów Szpitala. — Zmnieyszyły się dochody. —

1. Nayprzód; Produkta a mianowicie drzewo na Opał podrożało. —

Powtóre Utracił Szpital 4000. przeszło Złł. rocznie z Kamienicy zabraney na Instytut Ophtalnicy, iuż czwarty rok (: dziś zwrocony :)

Potrzecie Utracił Szpital kilka tysięcy wzmnieyszonych procentach od Kapitałów wniesionych do Banku a Złł. 4/100 tylko pobiera. —

Orderowe i to nie w zupełności wpływało. — Przybyły wprawdzie niektóre fundusze, iuż one są wpraktycie umieszczone, wykazuią się nie zwiększone fundusze, gdy też i upadły niektóre, a niektóre w Processach. — Rzecz iasna że dług w pomoc przybranem bydź musiał. —

Rachunki co rocznie składane są Kom: Woie: Mazowiec: a to w formie przez rząd pruski zaradzoney, puźniey niezmienioney owszem przyięley. — Rada Szczegolna Dozorcza nad Szpitalami maiąc prawo schodzenia na mieysce, zebrała się kilka razy rewidowała wszelkie regestra Przełożonych, w utrzymaniu onych nadal tymże sposobem żadney zmiany nie uczyniła, każdego czasu są gotowe w naydrobnieyszych szczegołach do przeyrzenia. — Dnia 16 Czerwca 1830 r. —

X. Grzankowski
R.L.W.

Przełożona Szpitala utrzymuie też przychod i Wydatki, uzupełnia się co miesiąc Dochod i Wydatki wszelkie, w końcu roku, z całego roku podaie się Kom: W. Maz: Miesiącami. —

Projekt do Etatu dla Szpitala Dzieciątka Jezu

Dochody stałe	w Szczególe Złło	Gro	w Ogóle Złło	Gro:
z Dóbr, Gruntów, i Domów ,,	30,234.	19.		
z Czynszów, Pensyi, i Ordynaryi ,,	5,462.	,,		
z Prowizyi od Kapitałów ,,	23,239.	,,		
Zasiłki stałe z Kass Publicznych	91,506.	,,		
z Zaległości Dochodów stałych ,,	17,913.	,,	168,354.	19.
Dochody nie stałe				
z Apteki po odtrąceniu Kosztów ,,	6075.	19.		
z Administracyi Domowéy ,,	5,907.	20.		
z Opłat za Utrzymywanie Chorych i Dzieci	29,627.	4.		
D° od Kawalerów Orderu S° Stanisława	14,355.	14.		
Dochód z ręcznych robót Szycia i Haftu	14,888.	14.		
D° z Jałmużny i Składki ,,	19,378.	14.		
D° Nadzwyczayny różny ,,	11,385.	16.	102,118.	11.
Ogół Dochodu	,,	,,	270,473.	,,

Podobny Projekt większey dokładności po szczegółach złożonym iest w Kommissyi Woy. Mazowy. w d. 2. m. Października 1829. r. – Nineysza Tabella iest tylko bilansem kilko arkuszowego Projektu zawiera wszakże też samą rzetelność. – Wiadomość doskonała o wszelkich funduszach Szpitala znayduie się w Kommiss. Woie. Mazowieckiego. – w Wykazach mianowicie Statystyka sporządzona w r. 1829. m. 9. Kwietnie tejże Kommissyi złożona. — Dnia 16. Czerwca 1830. r. –

Wykaz z lat Dziesięciu całey Ludności Szpitala Dzie…

Lata	Znaydowało się Osób w Szpitalu									Dzieci po Wsiach			Było w Ogóle	Wyz…
	Usługuiących i innych Osób			Chorych Obóy płci			Dzieci obuy płci i wieku							Usługuiących i innych Osób
	Było	przybyło	Summa	Było	Przybyło	Summa	Było	przybyło	Summa	Było	przybyło	Summa		
1820	120	46	166	286	763	1049	407	869	1276	402	352	754	3245	43
1821	123	48	171	290	774	1064	385	1065	1450	499	445	944	3629	44
1822	126	44	170	320	1039	1359	408	1115	1523	673	583	1256	4308	40
1823	128	37	165	332	1096	1428	399	1049	1448	826	605	1431	4472	44
1824	121	27	148	352	1024	1376	393	924	1317	960	512	1472	4313	26
1825	122	37	159	387	1053	1440	399	971	1370	1030	557	1587	4556	32
1826	127	43	170	408	1234	1642	343	1170	1513	1231	626	1857	5182	37
1827	133	36	169	409	1743	2152	417	1192	1609	1314	815	2129	6059	32
1828	136	29	165	578	2346	2924	381	1257	1638	1487	648	2135	6862	24
1829	140	21	161	588	2608	3196	401	1165	1566	1434	344	1778	6701	19
Summa	1276	368	1644	3950	13680	17630	3933	10777	14710	9856	5487	15343	49327	341

Nininiyszy Wykaz z lat 10ciu sporządzony całey Ludności Szpitala Dzi: Jezus, wymienia Chorych i Dzi…

17,630.– Umarło 4141. czyli na 100 umiera 24 nie spełna, Dzieci w Szpitalu na Summę 14710 – Umarło 36…

3132 czyli na 100 umiera ich 20 to iest 1/5 części. — Zgodno z Księgami Szpitala i Rapportami (do P…

p. s. Zwraca się uwaga iż po przybudowaniu gmachów Szpitala zwiększyła się ludność wniem. — na po…
ilość do 1297. późnieysze lata obeymują do 2563. i 2338. bez powiększenia funduszu iak to inn…

Chorzy za Kartami Kommissyi Woiewództwa Mazowieckieg…
w gwałtownych przypadkach Siostr…

...a Dzieciątka Jezus z wyszczególnieniem zaszłych Zmian

Było w Ogóle	Wyzdrowiało i Wyszło: Akuszeryjnych i innych osób	Wyzdrowiało i Wyszło: Chorych	Wyzdrowiało i Wyszło: Dzieci z Szpitala	Wyzdrowiało i Wyszło: Dzieci po Wsiach	Wyzdrowiało i Wyszło: w Ogóle Wyszło	Umarło: Akuszeryjnych	Umarło: Chorych	Umarło: Dzieci w Szpitalu	Umarło: Dzieci po Wsiach	Umarło: w Ogóle Umarło	Pozostało: Akuszeryjnych	Pozostało: Chorych	Pozostało: Dzieci w Szpitalu	Pozostało: Dzieci po Wsiach	Pozostało: w Ogóle
3245	43	494	463	82	1082	„	265	428	173	866	123	290	385	499	1297
3629	44	481	580	84	1189	1	263	462	187	913	126	320	408	673	1527
4308	40	714	776	134	1664	2	313	348	296	959	128	332	399	826	1685
4472	44	724	811	107	1686	„	352	244	364	960	121	352	393	960	1826
4313	26	697	676	68	1467	„	292	242	374	908	122	387	399	1030	1938
4556	32	700	691	12	1435	„	332	336	344	1012	127	408	343	1231	2109
5182	37	842	785	207	1871	„	391	311	336	1038	133	409	417	1314	227
6059	32	1072	976	250	2330	1	502	252	392	1147	136	578	381	1487	2582
6862	24	1640	785	362	2811	1	696	452	339	1488	140	588	401	1434	2563
6701	19	1832	563	283	2697	2	735	602	327	1666	140	629	401	1168	2338
327	341	9196	7106	1589	18232	7	4141	3677	3132	10957	1296	4293	3927	10622	20138

...horych i Dzieci, Przybyłych, Wyszłych, i Umarłych, w którym to ciągu lat 10 na Liczbę Przybyłych Chorych
... Umarło 3677 czyli na 100 umiera ich 25 to iest ¼ część, — Dzieci na Wsiach na Summę 15343 — Umarło
...portami do Prześwietnej Kommissyi Województwa Mazowieckiego podawanemi. —

Dnia 16 Czerwca 1830 r. —

...n. — na początku; roku 1820. obeymował ogół ludności ... X. Grzankowski
...iak to inne labelle wykazuią. — Rzdł
...Mazowieckiego i Urzędu Municypalnego są przyimowani. — również i dzieci. —
...Wsiach Siostry Miłosierdzia i o tym rapportuią tejże Kommissyi. —

Tabella z lat sześciu wykazuiąca opłatę oraz i Zaległości Mamkom Wieyskim od Szpitala Dzieciąt: Jezus należącą

Wyszczególnienie Lat	Było Dzieci na Wsiach: w Szczególe: Miesięcznie Złł: 8 Rocznie Złł: 96	Było Dzieci na Wsiach: w Szczególe: Miesięcznie Złł: 6 Rocznie Złł: 72	Było Dzieci na Wsiach: w Ogóle	Należało wypłacić Mamkom Wieyskim: w Szczególe na Złł: 96 — Złłe	g.	Należało wypłacić Mamkom Wieyskim: w Szczególe na Złł: 72 — Złłe	g.	Należało wypłacić Mamkom Wieyskim: w Ogóle — Złłe	g.	Wypłacono w każdym Roku Mamkom: z Funduszu Skarbowego — Złłe	g.	Wypłacono w każdym Roku Mamkom: z Funduszu sp. Staszyca — Złłe	g.	Wypłacono w każdym Roku Mamkom: Dodano z Funduszów Szpitalnych — Złłe	g.	Wypłacono w każdym Roku Mamkom: w Ogóle — Złłe	g.	Pozostaie do wypłacenia z każdego Roku Zaległości — Złłe	g.
Zostawało Zaległości z lat poprzednich aż do Roku 1823	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	24642	14	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	〃	24642	14
Rok 1824	257	773	1030	24672	〃	55656	〃	80328	〃	57924	〃	〃	〃	12644	〃	70568	〃	9760	〃
〃 1825	307	924	1231	29472	〃	66528	〃	96000	〃	57924	〃	〃	〃	17950	〃	75874	〃	20126	〃
〃 1826	328	986	1314	31488	〃	70992	〃	102480	〃	57924	〃	〃	〃	12442	20	78366	20	24113	10
〃 1827	371	1116	1487	35616	〃	80352	〃	115968	〃	57924	〃	〃	〃	30011	〃	87935	〃	28033	〃
〃 1828	358	1076	1434	34368	〃	77472	〃	111840	〃	57924	〃	10000	〃	18896	〃	86820	〃	25020	〃
〃 1829	292	876	1168	28032	〃	63072	〃	91104	〃	57924	〃	2000	〃	16239	25	76163	25	14940	5
Summa	1913	5751	7664	183648	〃	414072	〃	622362	14	347544	〃	12000	〃	116183	15	475727	15	146634	29

z Ogułu tey zaległości gdy w latach powyższych Włościanie biorąc z Szpitala za swoie własne Siroty, dobrowolnie z Zaległości swoich Szpitalowi odstąpili — 17,428 〃

Pozostaie do wypłacenia z końcem Roku 1829 Zaległości — 129,206 29

Wykaz odchodowanych Sierot w Instytucie Dzieciątka Jezus w Latach 3ch tu niżey wyrażonych, które stały się pommożeniem Towarzystwa Ludzkiego

	Szczegóły			
	Chłopców	Dziewcząt	Szczegół	Ogół
w Roku 1827mo Wyszło do Proffesyów Chło:	29.			
Wzięto za swoie własne	12.			
Rodzice odebrali	36.	"	77.	
Wyszło w Służbę Dziewcząt	"	30.		
Wzięto za swoie własne	"	20.		
Rodzice odebrali	"	34.	84.	161.
w Roku 1828mo Wyszło do Profesyów Chłopców	20.			
Wzięto za swoie własne dto	15.			
Rodzice odebrali dto	43.	"	78.	
Wyszło w Służbę Dziewcząt	"	8.		
Wzięto za Swoie własne dto	"	9.		
Rodzice odebrali dto	"	42.	59.	137.
w Roku 1829mo Wyszło do Profesyów Chło:	37.			
Wzięto za swoie własne dto	33.			
Rodzice odebrali dto	32.	"	102.	
Wyszło w Służbę Dziewcząt	"	16.		
Wzięto za swoie własne dto	"	50.		
Rodzice odebrali dto	"	51.	117.	219.
Wyszło w Ogóle	"	"	"	517.
Nadto od lat 4ch aż do 6ciu życia maiących iest na Wsiach u Mamek Wieyskich z końcem Roku 1829go Chłopców	576.			
Dziewcząt	"	592.	1168.	
Jest w Szpitalu na Edukacyi od lat 7miu aż do 12tu Chłopców	125.			
od lat 7miu aż do 15. Dziewcząt	"	201.	326.	
Niemowląt przy Mamkach od 1 tygodnia do Roku 1go Chłopców	34.			
dto Dziewcząt	"	41.	75.	1569.
Summa Ogólna	"	"	"	2086.

na drugiey stronie

Tabella niniejsza wykazuie do iakiego sposobu życia wydawane są dzieci, oraz ile ich w ostatnich trzech latach 1827, 1828, i 1829.^{m} to iest 517. wydano
Zgodno z Księgami Szpitala i rapportami do Kommissyi W. Maz. podawanemi. —

L. Grzanbowski
R. Dr.

...us, podług Ludności obecney w przeciągu lat 3ch ostatnich sporządzony to iest 1827. 1828. 1829.

Rozchód Na Koszta Żywności.	w Szczególe — Złł:	Gro:	w Ogóle — Złł:	Gro:
5ciu Xięży, 17 Sióstr Miłosierdzia. — 17stu Offiçyalistów — 1. Nauczyciel razem Osób 30, na dzień po gro: 13, co czyni na rok a złł 158 g 5. razem Wynosi	4,745.	„		
2ch Prezydentów na dzień po złł 2, g 6. 3/4 rocz: 805 g 27 1/2	1,611.	25.		
8miu Rzemieślników — 2ch Dozorczyń Haftu i szycia na dzień a gr: 10 rocznie a złł 121. gr: 20 —„—„	1,338.	10.		
90ciu Służącym na dzień a gr: 9. rocznie a złł 109 g 15.	9855.	„		
525 Chorym na dzień a gr: 7 i 1/5 rocznie a złł 87 gr. 18.	45,990.	„		
453 Dzieci d[to] a gr: 4 i 3/4 d[to] a złł 57. gr: 28.	26,243.	15.		
22ch Mamkom d[to] a gr 12 —„— d[to] a złł 146. —„	3,212.	„	92,995. —	20.
w przeciągu lat 3ch 1826. 1827. 1828.				
Na Opłatę 1,411. Dzieci po wsiach będących Tayznie z Opłatą Zaległości rocznie Wynosi —„—	„ ——„	„	73,528. —	„
Na Opał i Swiatło w przeciągu lat 3ch —	„ ——„	„	15,203 —	13.
Na Opłatę Zasług służącym Offiçyalistom, i Rzemieślnikom Tayznie z Mamkami w Szpitalu	„ ——„	„	24,554. —	12.
Na Reparacye i Utrzymanie Budowli —„	„ ——„	„	16,636.	1.
Na Odzież i Bieliznę —„—„—„	„ ——„	„	17,438	12.
Na Obrządki Relligiyne —„—„—„	„ ——„	„	360.	„
Na Podatki i inne Opłaty stałe —„—	„ ——„	„	1,546.	20.
Na Paszę dla Bydła i utrzymanie Koni	„ ——„	„	4055.	13.
Na Upłacenie Długu do 124,887 złł wynoszącego	„ ——„	„	17,912.	26.
Na Różne nieprzewidziane potrzeby „—	„ ——„	„	6,242.	3.
Ogół Rozchodu	„	„	270,473.	„

Wyrachowanie podobne zaproponowane zostało do obecnych funduszów na ludność iaka utrzymywana była obecnie ato w przeciągu trzech lat to iest 1827. 1828. 1829. z. na drugiey zaś stronie wyrachowane Koszta ile mieć funduszu byłoby potrzeba. —

Rozchód iaki Szpital mieć by powinień podług Ludności w przeciągu lat 3ch utrzymywaney — D

Na koszta Żywności	w Szczególe Złło	Gro	w Ogóle Złło:	Gro:
5. Xięży, 17 Sióstr Miłosierdzia, 7 Offiçyalistów, 1. Nauczyciel, razem Osób 30. dziennie po złł 1. gr 20. rocz: a f 608 gr 10.	18,250.	"		
2ch Rezydentów na dzień po złł 2 gr 6 i 3/4 rocznie a f 805 gr 27 1/2	1,611.	25.		
8 Rzemieślników, 2ch Dozorczyń od Haftu i Szycia na dzień po Złł 1. gr 12. rocznie po Złł: 511. razem. —	5110.	"		
90ciu Służącym dziennie po gr: 18. rocznie a f 219 razem	19,710.	"		
525 Chorym dziennie po gr: 14 rocznie a f 170. gr: 10. Do	89,425.	"		
453. Dzieci w Szpitalu dziennie po gr 14. rocz: a f 170 gr 10.	77,161.	"		
22ch Mamkom, dziennie a f 1. rocznie 365. Złł: —	8,030.	"	219,297.	25.
1100. Niemowląt poll wsiach w przeciągu lat 3, rocz: po Złł 72.	"	"	79,200.	"
311. Do — Do — Do — rocznie po Złł 96.	"	"	29856.	"
Na wypłatę należności za odchodowane Dzieci w latach poprzed:	"	"	20,000.	"
Na Opał i Swiatło z przeciągu lat 3ch — " — " —	"	"	23203.	13.
Na Opłatę Zasług Służącym, Offiçyalistom i Rzemieślników łącznie z Mamkami w Szpitalu — " —	"	"	24554.	12.
Na Reperacye i utrzymanie budowli — " —	"	"	22636	1.
Na Odzież i Bieliznę — " — " —	,	"	17438.	12.
Na Obrządki Relligiyne — " — " —	"	"	360.	"
Na Podatki i inne opłaty stałe " — " —	"	"	1546.	20.
Na Paszę dla Bydła i utrzymanie Koni " —	"	"	4055.	13.
Na wypłacenie Długu do 124,887, wynoszącego —	"	"	17912	26.
Na różne nie przewidziane potrzeby —	"	"	6242.	3.
Byłoby Rozchodu	"	"	466,303.	5.

Bilans { w Miarę Ludności powinno by być przychodu f 466,303 gr 5.
Aże obecnie iest tylko — Złł 270,473.

Braknie zatym Szpitalowi — Złł 195.830 gr 5. na rok ieden

Jakożkolwiek wyrachowanie ninieysze uległoby zmnieyszeniu lub zwiększeniu, — oby tylko zaproponowane były Wydatki do Dochodow albo Dochody do Wydatków, możnaby wygodniey utrzymywać Chorych i Dzieci —

Na nieszczęście

Jakiego wyznania	Professya Rzemiosło lub sposób życia	Miejsce ich urodzenia	Miejsce przedostatniego ich zamieszkania	Uwagi

LISTA
SENATOROW
KROLESTWA POLSKIEGO

Dnia 9 Maja 1825 roku sporządzona.

	Jch mieszkania *Ulica i Numer Domu*	
B I S K U P I.		
Skarszewski Woyciech Arcy-Biskup i Prymas «	Miodowa	481
Ciechanowski Ferdynand Biskup Chełmski «	Miodowa	491
Woronicz Jan Paweł « Krakowski «	Alexandrya	2768
Prażmowski Adam « Płocki « «	Nowy Świat	1258
Burzyński Prosper. « Sandomiérski «	Senatorska	473
Koźmian Józef « Kaliski « «	Bielańska	602
W O I E W O D O W I E.		
Zamoyski Stanisław Hrabia Ordynat Prezes Senatu «	Senatorska	472
Bieliński Piotr « « « «	Długa	570
Sobolewski Walenty « « « «	Nowy Świat	1245
Czartoryski Adam Xiąże « « «	. . . . .	
Zaiączek Józef Xiąże « « « «	Krakowskie Przed.	387
Krasiński Wincenty Hrabia « « «	Krakowskie Przed.	410
K A S Z T E L A N O W I E.		
Czarnecki Felix « « « «	Miodowa	488
Grabowski Franciszek « « «	Długa	590
Gliszczyński Antoni « « « «	Senatorska	461
Nakwaski Franciszek « « « «	S. Jerska	1790
Sierakowski Kaietan Hrabia « « «	Leszno	730
Kochanowski Michał « « «	Mazowiecka	1351
Wodzicki Stanisław Hrabia « « «	. . . . .	
Małachowski Stanisław Hrabia « «	Targowa	957
Męciński Woyciech Hrabia « «	. . . . .	
Tarnowski Jan Hrabia « « «	Nowy Świat	1319
Wodziński Maciéy « « « «	Długa	570
Rulikowski Wincenty « « «	Długa	585
Miączyński Jgnacy « « « «	Długa	570

				Jch mieszkania	
				Ulica i Numer	*Domu*
Kiciński Pius Hrabia	«	«	«	Leszno	736
Grabowski Stanisław Hrabia	«	«	«	Senatorska	470
Szołdrski Wiktor Hrabia	«	«	«	. . . . .	
Walewski Alexander	«	«	«	Targowa	957
Ostrowski Antoni Hrabia	«	«	«	Miodowa	481
Tyszkiewicz Tadeusz	«	«	«	Długa	556
Jabłonowski Maxymilian Xiąże		«	«	Długa	591
Tymowski Stanisław	«	«	«	Długa	584
Bniński Alexander Hrabia	«	«	«	S Krzyska	1337
Poletyło Jan Hrabia	«	«	«	Krakowskie Przed.	414
Radziwiłł Michał Xiąże	«	«	«	Długa	570
Bronikowski Adam	«	«	«	Długa	550
Wiszniewski Szymon	«	«	«	Nalewki	2239
Oebschelwitz Dawid	«	«	«	Nowy Swiat	1260
Potocki Alexander Hrabia	«	«	«	. . . . .	
Wichliński Piotr	«	«	«	Bielańska	605
Potocki Michał Hrabia	«	«	«	S. Jerska	1790
Alexandrowicz Stanisław Hrabia		«	«	Leszno	739
Rembieliński Wiktor	«	«	«	Miodowa	484
Wielopolski Jan Hrabia	«	«	«	Krakowskie Przedm.	405

60

LISTA
POSŁOW I DEPUTOWANYCH
NA SEYM ROKU 1825.

1830

Z WOIEWODZTWA KRAKOWSKIEGO.

Posłowie.

				Ich mieszkania Ulica, Numer Domu	
Powiaty.	Kielecki	«	Jgnacy Hr. Komorowski.	Bednarska	2672
	Jędrzeiowski	«	Jan Hr. Leduchowski.	Podwal	500b
	Miechowski	«	Henryk Hr. Łubiński.	Królewska	1066
	Szkalmierski	«	Ludwik Dembiński.	Leszno	729
	Krakowski	«	Wincenty Lebowski.	S. Krzyska	1334
	Olkuski	«	Józef Radoszewski.	Krollo Brud.	387
	Pilecki	«	Michał Taszycki.		
	Lelowski	«	Jan Szymczykiewicz.	Nowo Senatorska	476c
	Szydłowski	«	Andrzéy Walchnowski.	Nowo Senatorska	476c
	Stopnicki	«	Henryk Dembiński.	Bielańska	603
				Krakow: Przedm;	414

Deputowani.

Okręgi.	Kielecki	»	Józef Jastrzebski.	. . . . . .	
	Miechowski	«	Franciszek Borkiewicz.	Miodowa	494
	Olkuski	«	Walenty Zwiérkowski.	Kanonia	80
	Stopnicki	«	Jan Olrych Szaniecki.	Królewska	1066

Z WOIEWODZTWA SANDOMIERSKIEGO.

Posłowie.

Powiaty.	Sandomiérski	«	Józef Jasiński.	Bielańska	603
	Staszowski	«	Eustachy Kołłątay.	. . . . . .	
	Opatowski	«	Józef Baron Horoch.	Podwal	522
	Solecki	«	Joachim Karczewski.	Krakow: Przedm:	414
	Radomski	«	Franciszek Sołtyk.	Bielańska	603
	Kozienicki	«	Andrzéy Deskur.	Krakow: Przedm:	388
	Koniecki	«	Roman Sołtyk.	S. Krzyska	1344
	Opoczyński	«	Felix Skorkowski.	Targowa	957
	Szydłowiecki	«	Stanisław Sołtyk.	S. Krzyska	1344

Deputowani.

Okręgi.	z Miasta Sandomierza		Jerzy Koyszor.	Podwal	497c
	— Radomia		Jan Pusztynika.	Podwal	497
	Sandomiérski	»	Alexander Hr. Chodkiewicz.	. . . . . .	
	Opatowski	«	Ludwik Łempicki.	S. Krzyska	1344
	Radomski	»	Eugeniusz Czaczkowski.	Miodowa	484
	Koniecki	«	Jan Nepomucen Żochowski.	Długa	585

Z WOIEWODZTWA KALISKIEGO.

Posłowie.

			Ich mieszkania Ulica, Numer Domu		
Powiaty.	Kaliski	« Wincenty Niemoiewski.	. . . .	.	Teofil Morawski
	Wartski	« Józef Stawowski.	Nowo Senatorska	476c	Bon. Niemojewski
	Koniński	« Kasper Wielogłoski.	S. Krzyska	1334	Jan Gliszczyński
	Pyzdrski	« Piotr Tokarski.	Długa	584	
	Sieradzki	« Józef Kolumna Walewski.	S. Jerska	1768	Stanisław Kaczkowski
	Szadkowski	« Mikołay Okołowicz.	Bielańska	603	Rafał Ostrowski
	Ostrzeszowski	« Stanisław Mielęcki.	Długa	585	
	Wieluński	«	. . . .	. .	Aloizy Biernacki
	Częstochowski	« Stanisław Jeziorkowski.	Krzywe koło	181	Gustaw Małachowski
	Piotrkowski	« Salezy Malczewski.	Nowo Senatorska	476c	
	Radomski	« Jan Nepomucen Siemiński.	Długa	584	Ignacy Maszkowski

Deputowani.

Okręgi.	Cyrkuł I Miasta Kalisza	Ernest Faltz	Nowy Świat	1274	Józef Karczewski
	II Kalisza	Stanisław Piwnicki.	Krakow: Przedm:	421	~~[illegible]~~
	Miasta Piotrkowa	« Józef Wiśniewski.	Bielańska	603	
	Kaliski	« Józef Komorowski.	Miodowa	490	Antoni Jabłkowski
	Koniński	« Jan Władysław Bieliński.	Wierzbowa	613	Jan Mięczyński
	Sieradzki	« Stanisław Kaczkowski.	S. Jerska	1768	Stef. Złotnicki
	Ostrzeszowski	« Kasper Tarczałowski.	Krzywe koło	181	
	Piotrkowski	« Leon Młoszewski.	Targowa	957	~~[illegible]~~ Sebastian Szymowski

Z WOIEWODZTWA LUBELSKIEGO.

Posłowie.

Powiaty.	Lubelski	« Jan Raczyński.	. . . .		
	Lubartowski	« Józef Jabłonowski.	Podwale	500b	
	Kazimiérski	« Leon Dembowski.	S. Krzyska	1334	
	Krasnystawski	« Paweł Cieszkowski.	Krakow: Przedm:	369	Ignacy Bieliński
	Chełmski	« Tomasz Hr. Łubieński.	Królewska	1068	Aloizy Potrzebowski
	Hrubieszowski	« Józef Swirski.	Krakow: Przedm:	405	Józef Swirski
	Tomaszowski	« Franciszek Łukawski.	Długa	585	Włod. Kulikowski
	Zamoyski	« Tomasz Baron Wyszyński.	. . . .		
	Tarnogrodzki	« Stanisław Nowakowski.	Danilewiczowska	617	
	Kraśnicki	« Felix Doliński.	S. Jańska	25	

Deputowani.

Okręgi.	z Miasta Lublina	« Dominik Boczarski.	Grodzka	365	
	Lubelski	« Xdz Mateusz Woiakowski.	Freta	251	Jan Kuczewski
	Krasnystawski	« Bogusław Kretowicz.	Leszno . . .	736	
	Hrubieszowski	« Wincenty Wydżga.	. . . .		
	Zamoyski	« Woyciech Doliński.	S. Jańska	25	Andrzej Mazurkiewicz

Z WOIEWODZTWA PŁOCKIEGO.

Posłowie.

Powiaty.	Płocki	« Jan Turski.	Nalewki	2247	Jan Turski
	Pułtuski	« Tomasz Skarzyński.	S. Jerska	1775	Paweł Grabowski
	Lipnowski	« Gabryel Podoski.	Krakow: Przedm:	421	Marian Cissowski
	Mławski	« Józef Nieznański.	Freta	278	
	Prasznyski	« Stanisław Wołłowicz.	Podwale	524	Kamieński
	Ostrołęcki	« Stanisław Barzykowski.	Nowy Świat	1253	

Deputowani.

			Ich mieszkania Ulica, Numer Domu	
Okręgi.	z Miasta Płocka	» Kaietan Kozłowski.	Długa	543
	Płocki	« Xdz Tomasz Chmielewski.	Kanonia	83
	Mławski	« Józef Wysocki.	Krakow: Przedm:	421
	Ostrołęcki	«	. . . .	

Z WOIEWODZTWA MAZOWIECKIEGO.

Posłowie.

Powiaty.	Warszawski	« Teofil Szymanowski.	Elektoralna	794 c
	Błoński	» Józef Hr. Krasiński.	Mazowiecka	1352
	Czerski	« Wincenty Dobiecki.	Bielańska	603
	Stanisławowski	« Szczepan Swiniarski	Rynek Now: Miast:	316
	Siennicki	« Alexander Rożniecki.	S. Krzyska	1340
	Rawski	« Jan Rzeszotarski.	Długa	551
	Brzeziński	« Stefan Dobiecki.	Bielańska	603
	Łęczycki	« Bogumił Szołowski.	Krakow: Przedm:	414
	Zgierski	« Felix Kossobudzki.	S. Jerska	1771
	Sochaczewski	« Onufry Cielecki.	S. Jerska	1765
	Gostyński	« Rudolf Wieszczycki	Trębacka	634
	Orłowski	« Jan Bardzyński.	Długa	584
	Brzeski	« Augustyn Słubicki.	Długa	584
	Kowalski	« August Przyborowski.	Bednarska	2669
	Radzieiowski	« Felix Biesiekierski.	Nowo Senatorska	476 c

Deputowani.

Okręgi.	z Cyrkułu I. Miasta	Warszawy Paweł Durantowicz.	Krzywe koło	187
	II.	« Adryan Łuczyński.	Freta	252
	III.	« Woyciech Wasiutyński.	Dzika	2322
	IV.	« Daniel Roesler.	Długa	584
	V.	« Dominik Krysiński.	Królewska	1063
	VI.	« Walenty Skorochód Maiewski.	S. Jańska	16
	VII.	« Jan Kuzniczów.	Senatorska	480
	VIII.	« Jego Cesarzowiczowska Mość Wielki Xiąże Konstanty.	Wierzbowa	612
	Warszawski	« Bogumił Wilhelm.	Mazowiecka	1349
	Stanisławowski	« Jgnacy Szymanowski.	Mazowiecka	1352
	Rawski	« Kazimierz Swinarski.	Długa	584
	Łęczycki	« Woyciech Chodecki.	Długa	584
	Sochaczewski	« Antoni Zawadzki.	Długa	584
	Gostyński	« Xdz Konstanty Pleiewski.	Krakow: Przedm:	368
	Kuiawski	« Jan Gładyszewski.	Długa	584

Z WOIEWODZTWA PODLASKIEGO.

Posłowie.

Powiaty.	Siedlecki	« Jgnacy Cieszkowski.	Krakow: Przedm:	405
	Wągrowski	« Prot Lelewel.	Długa	540
	Łukowski	« Woyciech Kunicki.	Grodzka	365
	Garwoliński	« Stanisław Hr. Jezierski.	S. Krzyska	1327
	Żelechowski	« Adam Cieciszewski.	Długa	580
	Bialski	« Jgnacy Weżyk.	Wierzbowa	613
	Łosicki	« Franciszek Obniski.	Krakow: Przedm:	414
	Radzyński	« Leon Nowakowski.	Długa	586 b
	Włodawski	« Jgnacy Słubowski.	Senatorska	471 a

Deputowani.

	Okręgi		Deputowani	Ich mieszkania Ulica	Numer Domu	
Okręgi.	Siedlecki	»	Antoni Kuszel.	Długa	570	
	Łukowski	«	Jakób Soćko.	Senatorska	475	
	Bialski	«	Kalixt Mierzeiewski.	Bielańska	604	
	Radzyński	«	Tomasz Kozierowicz.	Mostowa	225	Borkowski Mich.

Z WOIEWODZTWA AUGUSTOWSKIEGO.

Posłowie.

	Powiaty		Posłowie	Ulica	Numer Domu	
Powiaty.	Łomżyński	«	Leopold Staniszewski.	Nowy Swiat	1253	Auto Bykowski
	Tykociński	«	Józef Szepietowski.	[illegible]	251.	
	Dąbrowski	«	Jan Augustowski.	Freta	267	
	Biebrzański	«	Raymund Rembieliński.	Miodowa	484	
	Seyneński	«	Kaietan Gawroński.	Długa	550	
	Kalwaryiski	«	Wincenty Gawroński.	ditto	550	
	Maryampolski	«	Józef Kulwiec.	Nowy Swiat	1314	

Deputowani.

	Okręgi		Deputowani	Ulica	Numer Domu	
Okręgi.	Łomżyński	«	Antoni Budziszewski.	Podwal	500 *a*	
	Augustowski	«	Andrzéy Rembieliński.	ditto	500 *b*	
	Seyneński	«	Teofil Xiąże Mirski.	Nowy Swiat	1314	Auto Konopczyński
	Kalwaryiski	«	Józef Wiszniewski.	Długa	550	
	Maryampolski	«	Józef Fergiss.			Wincen. Konopczyński

Wydział Wewnętrzny

Mowiąc o administracyi wewnętrzney kraiu niepodobna iest niezwrócić uwagi na całkowitą Budowę Rządu bo i naydrobnieysze szczegóły z ogółem ścisły maią związek.

W Rządzie Reprezentacyinym jakim łaskawie Nayiasnieyszy Pan obdarzyć nas raczył. Władza wypływa od Monarchy, i władza w Jego osobie się jednoczy. I tak prawodawcza początkowanie bierze od króla, przechodzi przez Izby Poselską i Senatu, i znowu w Sankcyi Praw do króla się zwraca. Sądownicza idąc od Sądu Nayważ=szego aż do nayniższych iey szczebli działa w Imieniu Monarchy a przez prawo ułaskawienia o Niego się opiera. Władza wykonawcza od Ministrow aż do Woytow Gmin zawsze iest tylko większym lub mnieyszym udziałem Władzy nayważnieyszy. Lecz w pośród tych trzech głównych Gałęzi Rządu czwarta pomiędzy niemi pośrednia znaydnie się w Radzie Stanu – przez początkowanie praw z prawodawczą przez rostrzyganie sporow jurysdykcyinych z Sądowniczą przez utrzymywanie karności Urzędnikow i rozbieranie Projektow do Dekretow z wykonawczą złączona. Rada Stanu przeto iest właściwie od Samego Monarchy zawisła, niepowinna zostawać w żadnym rodzaju podległości względem Innych Gałęzi Rządu, taką była dawniey, lecz gdy Członki iey w Ministeryach umieszczone, stały się podwładnemi Ministrom o ile osobiście na udziale Władzy Wykonawczey zyskali, o tyle Magistratura

z nich

z nich złożona na swoiey powadze i znaczeniu stracić musiała. I tak Rada Stanu dotąd z władzy od Samego Krola zawisłey, stała się Władzą Influencyi Ministeryalney uległą. Z nikąd wszak, owe tarcie się opinii. które nigdy szkodliwego wybuchu. lecz często pożyteczną iskrę swiatła wydaie.

Niebyłoby może rzeczą Komissyi Wszey czynić tego rodzaiu uwagi, gdyby one niewyiaśniały naydokładniey przyczyn dla czego między początkowaniem praw a ich przyięciem wiele trudności zachodzić musi. gdyby niewskazywały powodow żalenia się na Sądownictwo Administracyine i Iurisdykcyine, które tym sposobem w naywyższey nawet Instancyi, pozoru niepodległości niezachowało.

Te są powody które skłonić powinny Izbę Poselską do zaniesienia prozby do podnoszka Tronu aby Radcy Stanu w rzeczywistey zostaiący słubie od obowiązkow Dyrektorow generalnych i pracowania w Biurach Ministeriow uwolnionemi byli.

Przechodząc z ogołu do szczegułow ośmielamy się ieszcze przełożyć Wam że w Rządzie jakaśkolwiek jest jego forma. Władza zwykle wspiera się na wiedzy Klassie oświeceńszey Narodu bo swiatło nad ciemnotą ma przewagę to wskazuie potrzebę dawania pierwszeństwa do Urzędow Talentom Zasłudze i Cnocie – lecz kiedy te przymioty mogą się łączyć z posiadaniem iakichkolwiek własności

Ziemskich

ziemskich wybór takich Urzędników
zbliża do siebie tych którzy wszystkie
ciężary utrzymywania Rządu dźwiga-
ią z temi co bliższe z niego korzyści ma-
ią w udziale. Albowiem niemogąc zapo-
mnieć iż i oni i dzieci ich są obywatela-
mi więcey umieią łagodzić ostrość w wy-
konaniu powierzonych im obowiązków.
To zapewne było powodem do Art. 29.
Konstytucyi. Jednak oprócz niektórych
wyższych Urzędów Właścicielom Dóbr po-
wierzonych naywiększa liczba i Urzędni-
ków i Officialistów nieposiada przynay-
mniey na początku służby żadnego ma-
iątku, tak się formuie oddzielna ~~Władza~~ Władza
Urzędników.
Gdy oszczędność w wydatkach stała się
niezbędną i od niey zawisł los pomyślny
a nawet byt Kraju, Wspomnieć tu należy
iż zmnieyszenie liczby Osób składaiących
Biora Władz Administracyinych zawisło
od ~~[illegible]~~ usunięcia centralizacyi Władzy która te-
raz istnieje
W różnaitych Krajach centralizacya Wła-
dzy różnych doznaie kolei. W Anglii gdzie
Administracya iest naymniey kosztowną
Władze mieyscowe i Szeryfy dostateczny
maią udział Władzy do ostatecznego wyro-
kowania w rzeczach Administracyi.
W Austryi Gubernium w wielu przedmio-
tach posiada władzę ostatecznego rozstrzy-
gania. Centralizacya władzy Administracyi-
ney razem z Systemem administracyi
francuskiey do naszego kraiu zaprowa-
dzona doteychczas w całey swoiey rozcią-
głości iest utrzymaną, naydrobnieyszy
przedmiot przez władze mieyscowe i Wła-

dze pośrednie

dze poszczególne Administracyjne niemoże
bydź rozstrzygniętym, i musi być przesło-
żonym aż do biór Ministeryalnych
z tąd wynika rozmnożona a nie potrze-
bna korespondencya, wydatek na Urzę-
dników, powiększanie Akt i z tąd potrze-
ba coraz obszernieyszych gmachów.
Z początku istnienia X. Warszawskiego
kiedy 10. było Departamentów kray składaiących, całe Ministerium Spraw Wewnę-
trznych i Skarbu mieściło się w Oficynie pa-
łacu Krasińskich. Rzuciwszy okiem, ieśli
w ciągu lat 15 lokale powiększone być
musiały, a te co teraz istnieią przy
utrzymaniu centralizacyi władzy za
lat 15 będą znowu niedostatecznemi
w podobney progressyi rośnie i potrzeba
osadzania ~~[illegible]~~ więcey nowemi Urzędnikami.
Wypada nieodzowna konieczność zniesie-
nia stopniowego centralizacyi władzy Ad-
ministracyjney, przez powierzenie pełoney
lecz określoney władzy ostatecznego rozstrzy-
gnienia mieyscowym Urzędom Admini-
stracyjnym, przez podobny udział komis-
rzom Obwodowym i Komissyi Woiewodzkie.
— Komissye Wasze uznaią potrzebą aby
Izba Poselska naypokorniey uprasza
Nayiaśnieyszego Pana by w swey ma-
drości raczył obmyślić srodki któreby
do celu tego zmierzać mogły.

Radÿ Obywatelskie

Z uczuciem prawdziwey radości spostrzegły Komissye Wasze iż Rady Obywatelskie w ciągu upłynionych lat 4. przez właściwe Komissye Rządowe wzywane były do ocenienia użyteczności podawać się maiących proiektów do praw. Ta oznaka zaufania rokuie iż przełożenia Rad Obywatelskich tyczące się mieyscowych potrzeb na coraz większą uwagę Komissyi Rządowych zasługiwać będą. Przyięte przez obiedwie izby prawo o Towarzystwie Ziemiańskim powierzaiąc Radom Obywatelskim niektóre ważne czynności, ieżeli Sankcyą Nayiaśnieyszego Pana otrzyma, zdaie się wymagać aby Magistratura ta w iednym Województwie zawieszona do czynnego udziału prac przywrócona bydź mogła. Komissye Wasze sądzą za rzecz potrzebną aby Izba Poselska naypokorniey upraszała Nayiaśnieyszego Pana aby rzecz tę wziąwszy na szalę swego wspaniałomyślnego światła, raczył postawić Obywateli Województwa Kaliskiego w możności korzystania z dobrodzieystwa prawa pomienionego a razem dać im sposobność ~~udowodnienia~~ udowodnienia, że w posłuszeństwie i wierności wyprzedzić się innym Ziomkom nie dadzą.

Likwidacye

Zbliżanie się do końca Likwidacyi tyle razy ponawianych nowym iest dobrodzieystwem Nayiaśnieyszego Pana z radością powtórzymy współbraciom te Jego słowa

te Jego słowa (iż przewyżka wpływów użytą będzie sumiennie" na umorzenie długu narodowego) to nam czyni pochlebne nadzieje, że i te należytości które J. Kmość łaskawie dekretem swoim daty 13 Lutego 1824 r. w Trois wydanym opłacić rozkazał odtąd w likwidacyach pomi-nione nie będą.

Ludność

Szczęśliwie pomnażająca się ludność nie tylko jest owocem trwałego pokoju którym Nayjaśnieyszy Pan Europę obdarzyć raczył, lecz i rozsądnych ustaw, które także w liczbie łask nam przez Niego udzie-lonych liczemy.

Szczepienie ospy krowiey coraz więcey się upowszechnia

Przepisy o spisie woyskowym do zawierania wczesnych małżeństw dążące powód, pomyślny wpływ maią na ludność kraiu i na obyczaie rolników. Gdy jeszcze czas nada cechę trwałości instytucjom a sumienne ich wykonanie usunąć potrafi i u obcych wszelką wątpliwość o rzetelnym onych istnieniu, w ten czas napływ cudzoziemców będzie większy, są bowiem ludzie dla których tam Oyczyzna gdzie dobrze przecież Polak nigdy dla żądzy złota nieopuszczał tey krainy, żałowno w chlubne pamiątki jak i w nieszczęściu obfitey. Chęć tylko szukania sławy lub zawodne nadzieje wyprowadzały go z Oyczystych siedzib jedynie na to, ażeby przywiązanie do nich na wszystkich krańcach Ziemi krwią swoią oznaczył.

Rolnictwo

Ulgą iest w cierpieniu, pociechą w nędzy, kiedy ta uwagę Rządu na siebie zwraca. przeto ożywiony obraz iaki Rada Stanu Nayiaśnieyszemu Panu o rolnictwie przedstawiła wzniecił w Reprezentantach Kraiu wdzięczność dla niey i te słodką nadzieię, że doścignięto iest azeby niedola Ludu znaną była od Oyca Narodu, iż tem samem znacznie iuż zmnieyszaną została.

Istotnie stan Rolnictwa co rok w smutnieyszey okazuie się postaci. Kray nasz iest całkiem rolniczy, Rolnictwo wyłącznym iego bogactwem. Zaprowadzaiące się i wzrastaiące fabryki ieszcze niemogą stawić nas w tem położeniu, abyśmy rolnictwo uważali za przedmiot mniey ważny. Na rolniku do tey chwili polega potęga i siła Kraju, On dostarcza żołnierza on funduszów do zasilenia skarbu, pomyślność więc kraju naszego zupełnie zawisła od pomyślności rolnika. Temu należy nayiwiększy udział w pieczołowitości Rządu. Że klęska ta istnieie, z doswiadczenia własnego i Rapportu Rady Stanu przekonanie czerpać możemy. Zgłębić tu wypada przyczyny. podać zaradcze srodki

Podupadły stan rolników wynika z dwoch głownych przyczyn.

a) z braku odbytu na płody dotąd wyrawiane czyli z braku zupełnego handlu.

b) z braku kapitałow któreby posłużyć mogły do nadania innego kierunku pracy do ziemi zastosowaney.

<u>Co do pierwszego powodu</u> Acżkolwiek rolnik w stanie swey pracy obfite zbiera plony, te tylko w bezużyteczne zgromadzaią się zapasy odbytu żadnego ani w Kraju dla zbyt matey konsummacyi, ani zagranicą dla istniących w całey Europie praw prochibicyinych nieznaydnie, gdy zaś nie iest w mocy ludzkiey zwiększyć w szybkim zakresie czasu mieyscową konsummacyę, iako zawisłą

od powiększenia

od powiększenia się ludności. niepodobna także inne Narody znaglić do zmiany przyjętych dla handlu zbożowego ustaw. Urosło z tąd powszechne mniemanie, iż podobnemu stanowi rzeczy zaradzić iuż niepodobna, i dla tego w tym względzie żadnego usiłowania Kommissye Rządowe w celu ochronienia rolnictwa od dalszego upadku nieczyniły.

Jednakże w tey ieszcze ostateczności nieznaydujemy się, aby złe było bez lekarstwa.

Naypierwszą dążnością w podobnym położeniu rzeczy bydź powinno wszystkich gałęzi Administracyi, aby usuwać wszelkie przyczyny, które mogły bydź trafnemi kiedy rolnictwo kwitnęło, a stały się uciążliwemi w stanie iego upadku.

Wypływa z tąd potrzeba zmiany zasady podatkowań wyłącznie ciążących na ziemi to iest: Ofiary, Liwerunkowo, podymnego Szarwarku,, ———

„zmiany zasady Systematu prohibicyjnego. zmiany podatków niestałych, immediate konsumpcyą zboża tamuiących, takim iest monopolium sprzedaży wódek.

Prócz tych zachowanych środków czyliby nie można wznieść się do stanu handlu zamorskiego, bądź przez zawarcie układów handlowych z obcemi Mocarstwy, bądź przez bezpośredni udział w handlu. Wiadomo iest iż są okolice w Swiecie gdzie kupnem tylko zbożem cała ludność się żywi. Płodność naszey ziemi zabespiecza nam, że wszelką obcą konkurencyą co do cen zboża wytrzymamy. A iuż poczynione proby posyłania mąki do Terre neuve i Rio Janeiro z Polski i portu Gdańska nayspomyślnieysze przyniosło skutki. Wiadomo że Kuba Antylle i znaczna część Ameryki południowey osady Afrykańskie kupnem zbożem są żywione.

Bill Angielski niezabrania nawet

wprowadzenia

wprowadzenia mąk na użytek kolonii. Odbyt więc mógłby się znaleść, gdyby w tym względzie rolnictwo wsparcie znalazło przez utworzenie klassy handluiących któréy teraz nieposiadamy.

1° Od układów handlowych z obcemi Mocarstwy

2° Od utworzenia faktoryi polskiéy na wyspie Guernesey na zawieranie kommissów do dostaw Mąki.

3° Na wysłaniu konsulów i ustanowieniu faktoryi do Hawany i Brezylii.

4° Na utrzymaniu w kraju za pomocą funduszów publicznych Młynów i Pieców któreby mąkę przysposabiać zdołały i ustanowieniu kompanii zbożáby tym przemiotem handlowić mogły.

Co do 2° Choćby odbyt ziemiopłodów nie dał się zupełnie do stanu kwitnącego przyprowadzić przez powyższe środki, konsumcya miéyscowa powiększaną by bydź mogła przez zaprowadzenie innego rodzaiu gospodarstwa na trzodach się zasadzaiącego lecz tu widocznie brak kapitałów do nadania innego kierunku gospodarstwu, daie się postrzegać. Zapobiedz temu iedynie zdoła utworzenie Banku któryby ziemiańskim właścicielom mógł na pewne lata i pewną hipotekę awansować fundusze.

Te fakta prowadzą Kommissyą Waszę do zdania aby Izba Poselska zaniosła pokorną prośbę do podnóżka Tronu, aby została wyznaczona Deputacya z grona Izb Seymowych któraby proiekt ułożyła sposobu stopniowego uwolnienia rolnictwa od uciskaiących go w téy chwili podatków i wypracowała nayspiesznéy proiekt wykazuiący sposoby wykonania wskazanych tu środków przyspieszenia odbytu ziemiopłodów.

Gdyby bowiem rolnictwo nadanało

szczególnieyszey

szczególnieyszéy w swym upadku opieki cała budowa Rządu zagrożoną by została nayiwększym niedostatkiem skarbu. Ta niemożność pozbywania ziemiopłodów, w krótce postawiłaby nas w smutney kolei, iż podatki gruntowe niemogłyby być opłacone pieniędzmi, a podatki niestałe znacznego by uszczuplenia doznały.

Stada Rządowe

Kommissye Wasze miały sposobność przekonać się, iż o ile fundusze dozwalają zaymowała się Kommissya Rządowa Spraw wewnętrznych wydoskonaleniem niektórych gałęzi rolniczego przemysłu.

Konie

Stado rządowe koni aż do 370 sztuk liczy, coprawdzie koszt na utrzymanie przeszło 200.000 z. p. rocznie wynosi, leczgdy opłata od upłodnienia klacz obywatelskich z. p. 62.000 przyniosła wydatek w miarę użyteczności nie jest zbyteczny. Życzyćby atoli należało aby Województwo Augustowskie do tego dobrodzieystwa udział miało. Stacya stada w okolicy Seyn i Kalwaryi, gdzie wiele koni do posług gospodarskich jest utrzymywanych byłaby naydogodnieysza.

Owce

Przy coraz zwiększaiącéy się na całym świecie potrzebie używania Sukien i wyrobów wełnianych, naypewnieyszym źródłem bogactwa Kraiowego staie się trzody rasy Merynosów.

Z wdzięcznością spostrzegły Kommissye Kommissya Rządowa Skarbu usilnie stara się zaprowadzić do kraiu naszego znaczne stada. Jednak przeznaczenie

nie powinno

nie powinno bydź inne iak ułatwić obywatelom nabywanie Trzod. Widziemy bowiem że pod bezposrednim kierunkiem Kommissyi Rządowey podobne szczeguły w kwitnącym lub wzrastającym stanie utrzymywać się nie mogą iako wymagające szczegulnego starania i dozoru

Porównanie Rapportu z roku 1820 z niniejszym okazuie iż stado Rządowe Owiec w dobrach gurniczych małe postępy uczyniło co do liczby sztuk. — Prawdziwą dążnością bydź powinno aby w kraiu właściciele ziemi ile możności w nayk rotszym przeciągu czasu stali się posiadaczami znacznych Stad Owiec czystey Rasy z czego Rząd daleko większe odnosić będzie korzyści, niżeli żeby sam był właścicielem mniey licznych i nie tak dobrze chodowanych Stad. Naśladować by należało sposób powszechnie w Niemczech przyięty, aby zamiast licytacyi na owce brakowane, corocznie pewną część dobrowego Stada przeznaczać na wypożyczenie obywatelom pod warunkiem iż połowa zysków ze sprzedaży wełny, i połowa przychowku należeć będą do Rządu, a po upłynieniu dopiero zamierzonych lat układem objętych, pożyczaiący pierwiastkową liczbę Macior z połową przychowku zwraca. Tym sposobem koszta utrzymania stada nikną. Korzyści są znaczne dla obydwóch stron gdy ~~zl~~ 100 Owiec Macior w latach 10. Rząd odbiera do 500 Sztuk Korzyści z wełny ~~[illegible]~~

co rok w progresyi

co rok w progressyi rowną a Obywatel bez żadnego nakładu w tymże przeciągu stać się właścicielem każde stada do 500 sztuk wynoszącego. Ryzyko iednak w podobnych układach na rzecz Rządu się liczy.

W tym mieyscu wspomnieć także należy że i Obywatele w Kraiu od lat kilku gorliwe czynią usiłowania w zaprowadzeniu Ras czystych i ulepszeniu krajowych. Gdyby można dla właścicieli Stad Owiec czystych **Sól** dla Owiec niezbędnie potrzebną z Magazynow za Swiadectwami Kommissarzow Obwodowych, za cenę taką iak Skarb kosztuie sprzedawać, nie małoby to zachęciło Rolnikow do powiększania swoich usiłowań.

Niemniey użytecznym by było zaprowadzenie szkoły Owczarzy na większą Stopę. Znaczne kapitały w Owce wkładane powierzać musiemy dotąd w ręce nieumieiętnych i przesądow pełnych Owczarzy, którzy wyobrażenia o rzeczy nie maią. iżeby nieprzypiastuwszy utworzenie maiących istotną znaiomość praktyczną chodowania Owiec ich karmienia, chorob ich leczenia y wełny prania czyliby ten zakład niebył rownie iak Szkoła Leśna Gornicza i Rolnicza, a użyteczniejszy iak Dramatyczna.

Instytut Agronomiczny

L

Instytut Agronomiczny połączony ze Szkołą Weterynaryi powinien mieć na celu utworzenie ludzi zdatnych do gospodarstwa praktycznego

sam być

sam być oraz wzorem praktycznym.
Instytut po przyjściu pod Władzę K. K. Spraw wewnętrznych puszczony został w Dzierżawę. Dzierżawca podług swoich widoków dobiera Nauczycieli i uczniów Elewów, to było powodem iż Instytucya ta utraciła znaną ze Światła Osobę której Professoriat i Kierunek Instytutu powierzonemi bydź miały

Instytut Weterynaryi na który znaczne wyłożone Summy a który w kraiu rolniczym iest nieodbicie potrzebny aby mógł dążyć do swego celu, powinien bydź rządzony ludźmi znaiącemi się posiadaiącemi kwalifikacye, iezeli bowiem nieodpowiadał oczekiwaniu pod dawnieyszym nawet zarządzeniem, przyczyna tego nie inna była, tylko nie trafny dobor Osób przewodniczących i przypuszczonych bez kwalifikacyi

Jeszcze pod zarządzeniem K. K. Oswiecenia znaczne Fundusze na te dwa przedmioty obrocone zostały. Folwark Ruda i Wawrzyszew zagospodarowane kosztownie z licznym Inwentarzem wydzierżawione Dyrektorowi, są przeznaczone na utrzymanie tegoż Dyrektora i Nauczycieli Instytutu. zaś na utrzymanie ośmiu Uczniów sposobiących się do Agronomii wyższey. na utrzymanie Weterynaryi to iest Nauczycieli narzędzi potrzebnych i opatrzenia lokalu i Światła z Summy 38.000. z. p. rocznie przeznaczoney na Instytut z. p. 12.000. iest obrocone reszta rocznie 26.000. z. p. na większe zakłady budowlów w Instytucie są użyte.

Dodać tu

Dodać tu jeszcze winny Komiss. Wasze iż w praktyce Uczniowie nie wiele zyskać mogą w gruntach piasczystych iakie są w folwarkach Instytutu, że wcale pożyteczniey byłoby w folwarkach do tego przeznaczonych mieć rozmaite gatunki ziemi, aby o sposobie z nich użytkowania dać wyobrażenie
Komiss. więc Wasze wnoszą aby upraszać Nayiaśnieyszego Pana, aby Instytut Agronomiczny wydzierżawieniu nie podlegał i na Koszt Rządu był administrowany. —

Miasta

Dzisieyszy stan Miast pod względem
zewnętrzney swey postaci, podniesienia
się ich świetny przedstawia Obraz, a wy-
dana w roku 1822im z daty 15 Stycznia
przez Kommissyą Rządową Spraw Wewnę-
trznych i Policyi Instrukcya dla Burmi-
strzow i Kassyerow Mieyskich dotycząca
administracyi Funduszow i Docha-
dow do kas wpływaiących, zapewnia-
iąc na przyszłość iednostayność w
administrowaniu tychże zdaie się
zabespieczać od zmarnowania zbieranego
go grosza, przecież daie się postrze-
gać ta niedostateczność kontrolli miey-
scowey, iakaby wszelkiego nadużycia
cia w rozkładzie i szafunku dostrzega-
iąc, w momencie przez odniesienie się
do władzy wyższey zapobiec temu
mogła, gdyż urzędy Municypalne
na wzór kollegialnego składu utwo-
rzone z natury swey podległe Burmi-
strzom przy których wyłącznie Admi-
nistracya Miasta zostaie, niedaie tey
rękoymi, iakaby niedozownie do pra-
wdziwego ich wzrostu potrzebną była,
a iakaby przez utworzenie Rad Munic-
palnych od Władzy administracyiney
mieyscowey niezawisłych celowi te-
mu odpowiedzieć . Czuły to niektore Ra-
dy Obywatelskie z Attrybucyi swey do
przedstawienia takiego rodzaiu potrzeb
obowiązane i obiaśniły Kommissyi Rządo-
wey Spraw Wewn. i Policyi uwagi do-
wodzące potrzebę utworzenia Rad Mu-
nicypalnych neyblizey i nayodpowiedni-
eyszy dozor mieyscowy składaiących
Zdawało się Rządowi wskrzeszenie Rad
municypalnych niebydź zgodnym z
układem dzisieyszym administracyi

Lecz

Lecz gdy pożyteczności tey Instytucyi za-
przeczyć niemożna, utwór ich powinien-
by bydź pożądanym. Tegoż może przy=
= czynie przypisać należy, iż dla wstrę-
tu od zbyt uciążliwey i wyłączney Admi-
nistracyi Burmistrzów żadnym dozorem
miejscowym niekontrollowaney, z liczby 6
Miast podług Rapportu 22. Miasteczek
na osady Wieyskie wołało się zamienić.
Z instrukcyi dla Burmistrzów wyżey
przytoczoney, daie się czytać, że w Etats
dochodów Miast wchodzą i składki od
Mieszkańców na skompletowanie potrze-
bnego dla kassy mieyskiey dochodu,
a zatem wydatki nie do dochodu rzeczy-
wistego są zastosowane, ale pierwszy wypi-
sał Etatem oznaczony, nim fundusz na
niego okaże się — Natura składek dowo-
dzi że się coraz zmieniać mogą, a zatem
do stałych dochodów nie należy. Zastrze-
żenie iż rozkład ich na szczególnych
kontrybuentów przez Urząd Mieyski z za-
twierdzeniem Kommissyi Woiewodzkiey na każdy
rok powinien bydź robionym potwier-
dza tę prawdę, że rozkład tego rodzaju
dochodu od Rad Woiewodzkich należąc przez
ustanowienie Rad Municypalnych nay-
stosowniey uskutecznionem bydź może.
Lecz trudnym iest do pogodzenia przepis
powyższy co do składek, a tem mniey stosowny
ustęp 18 teyże Instrukcyi O sposobie
podawania proiektów do polepszenia kosztem
Gminy dozwalaiący wzięcie nadzwyczayney
składki z prawami, warujacemi wolne
i nieograniczone używanie własności,
które przez przepis powyższy co moment
podlega ograniczeniu. Nadto przy zapro-
wadzeniu tą Instrukcyą kassowem po-
rządku w dochodach Etatowych z którego
części iedna na potrzeby, druga do dyspo-
zycyi Kommissyi Rządowey Spraw Wewnętrznych
i Policyi corocznie zostawiono iest, i pozo-
stawszy uwagę na postanowienie Rządu
Namiestnika

Namiestnika Krolewskiego z daty 7 Maia
1821, dozwalaiące wypożyczenia Kapitałow
mieyskich z oszczędzonych funduszow bez
użytku leżących innym Miastom a nawet
prywatnym właścicielom które teraz
do kilkakroć sto tysięcy z. p. wynoszą, nie-
masz zdaie się potrzeby obciążania
składkami i powinnościami Mieszkan-
cow Miast, lub też przynaymniey do nich
dobrowolnie konkurować powinny. —
Tu ieszcze względem wypożyczenia prywa-
tnym właścicielom Summ z kass Mieyskich na-
mienić wypada, iż bezpieczeństwo tego rodza-
iu pożyczki na dobrach nieruchomych, i to
na pierwszą hypotekę zawsze zapisane bydź
powinno, Nigdy na Papierach dni obligach
Skarbowych kurs zmienny maiących, iak
to nastąpiło co do wypożyczenia Summy
30 tysięcy z. p. z Kassy Miasta Płocka prywa-
tnemu których Hypotekę na Obligach Skar-
bowych za zezwoleniem w prawdzie JOX Na-
miestnika pod dniem 7 Maja 1821. r. wystawił.
Z tego względu wnoszą Kommissya Wasze iż
wypada uprraszać Nayiaśnieyszego Pana aby
Dochody z Etatow pozostaiące, na korzyść
tych Miast obrocone były, których są wła-
snością, w przeciwnym bowiem a teraz
istniejącym porządku, kilka miast po-
dnosi się kosztem innych. Warszawa

Warszawa

Rowstaie olbrzymim wzrostem Stolica
Krolestwa tak co do zewnętrzney swey
postaci iak i wewnętrznego uporząd-
kowania. Od czasu ostatniego Seymu
dochod Miasta stołecznego powiększył
się, w roku 1822. wynosił iui Summę
2. 575. 232. Złł 24 gr — w Roku 1823. zmniejszył się
do Summy 2. 467. 625. Złł 16 gr. W tę Summę docho-
du, wchodzi Summa 480. tysięcy z Skarbu pu-
blicznego udzielona, to iest 300 tysięcy
Indemnizacyi za odięty dochod koszerny
stosownie do ogólnego Budżetu Kraiu
przez Nayiaśnieyszego Pana zatwierdzonego
tudzież decyzyi Xiążęcia Namiestn. Krolews.
z dnia 20 Wrześ. 1820. a 180.000. z. p. dla

Biora Pol.

Biura Policyi Centralney podług Dekretu
Xięcia Namiestnika Królewskiego z dnia 31 Stycznia
1822.
Przez układ dnia 10go Czerwca 1822, podług
Art. 12 przez Xięcia Namiestnika zatwierdzony
za utracony dochód na prowadzeniu
Szynku trunków płaci Skarb 808.529 złp.
Dochód Mostu w Ro 1823. położony iest na
Etacie z. p. 271.597. g 19. wypuszczony Mia-
stu i pod dniem 19 Lutego 1819. przez Xięcia
Namiestnika Królewskiego zatwierdzony za Sum-
mę roczną 60.000 z. p. do Skarbu opłacać
się winną. Z dochodu tak ogromnego
nie zostaie nic z rzeczywistym roku, gdyż
oprócz Summy 331. tysięcy, dla nowo będą-
iących się udzielonego niemal w każ-
dym roku idzie na budowle publiczne
przeszło 600.000. z. p.
Mimo cały podział, iaki świetność powsta-
iącey Stolicy wznieca, niemożna zataić
że w Administracyi dochodów Miasta Stoł-
ecznego niezawsze umiarkowanie i
oszczędność przewodniczy. Iuż w roku 1819.
pod dniem 4o Grudnia J. O. X. Namiestnik, po-
lecił Kommissyi Rządowey Spraw Wewnętrznych i Policyi
aby koszt na Administracyą Urzędu
Municypalnego w Stolicy był zmnieyszo-
ny, lecz od tey Epoki wzrósł on coraz w zna-
komitszey progressyi wyżey aż do Summy
483.112. z. p. kiedy w Roku 1820. wynosił
tylko 312.216 z. p. a zatem na rok 1825.
więcey o Summę 176.006. podany.
Niemnieysze podziwienie sprawia roz-
trząśnienie dochodu z Mostu położo-
nego na Etacie z Ro 1825. dochód 271.599. wyda-
tek na Administracyą i utrzymanie te-
goż wynosi z. p. 211.599. g 20. tak że tylko
60.000. z. p. czystego dochodu znayduie
się. W kosztach na administracyą mo-
stu zamieszczono Prezydentowi Miasta
Warszawy

Warszawy dodatek do pensyi wynosi 5^m z. p. bierze zatem Prezydent Miasta ogołem na rok z. p. 25.000. procz mieszkania swiatła i opału.

Dochod komornego z domów mieyskich na rok 1823. wynosić ma sumę z. p. 35.145. iest on zapewne tak drobny że procentowi od Summy szacunkowey na postawienie tych gmachów wyłożoney nieodpowiada. W roku 1820. w wydatku zamierzono na baraki i rozpoczęte fabryki w Maryewilu Sumę 741.392. g 8½ ten gmach iak wiadomo w odebranym przeznaczeniu na Teatr ileż niepochłonie kapitału! Zezatem wyrachowanie proiektów niepowinnoż ściągnąć waszą uwagę. W kraiu iak naszym, ubogim w zasoby gotowizny, Oszczędność głównym w wydatkach powinna bydź prawidłem. Ozdoba wygodzie, a wygoda potrzebie i porządkowi pierwszeństwo dawać powinny. Wystawienie większey liczby koszar, zapewniaiące wygodne pomieszkanie Woysku, byłoby naystosowniejszym tych ogromnych wydatków przedmiotem, odpowiadałoby zarazem potrzebie naypierwszey Miasta w uwolnieniu domów od kwaterunku, a do ozdoby iego połączoney z prawdziwą użytecznością mniey by się przyczyniły. Słusznie zatem JOX Namiestnik pod dniem 4 Grudn 1819. dane przepisy oszczędności w opłacie Urzędu Municypalnego, niepowinnoby znikać wszystkim Administruiącym władzom z pamięci.

Dochody Miasta Warszawy ściśły maią związek z wydatkami Budżetu.

pod tytułem Indemnizacyi z. p. 300.000.
za Szynki - - - - - - - „ „ 826.981.
Na policyą - - - - - - - - - „ 180.000.
na wsparcie biednych „ . 312.000.

W ogóle z. p. 1618.981.

Z czego

Z czego się okazuie iż pod rozmaitemi tytułami wypłacone Summy Miasta Warszawie równaią się kosztom utrzymania całey administracyi w kwocie 1.664.500. kosztuiącey. W stanie w iakim się znayduiemy przy istniejącey potrzebie zaprowadzenia oszczędności zwrócić należy niezbędnie uwagę Waszą, na podniesienie niektórych dochodów Miasta Warszawy przez zaprowadzenie oszczędności i ulżenie Skarbowi przez zmnieyszenie wypłacaney Indemnizacyi: —

I tak dochody Mostu dawniey dzierżawione zawsze 100.000. czystey Intraty przynosiły. Teraz gdy i w zimie Most nie będzie rozbierany, dochód ten do 150.000 podnieść by się mógł korzystnieyby było aby dochód z Mostu w dzierżawę wypuszczony został. Ponieważ Indemnizacie za konsumpcye stanowią własność miasta przez Skarb percypowaną, to Summę 300.000. z. p. i nadal Skarb wypłacać by powinien. Lecz Summy na wsparcie nowo buduiących się i Policyi 492.000. wynoszące od R. 1826 iuż na Budżecie znaydować się nie powinny i te dwa tytuły zaspokoionemi będą mogą w znalezieniu oszczędności w wydatkach Miasta Warszawy i Summ nad Etat tegoż miasta pozostaiących, a także na budowle przeznaczonych. Co do Summy 826.981 z. p. wynadgrodzenie za szynki płaconey, gdyby Summa ta tymczasowo tylko dla miasta na zasiłek

offiarowana

offiarowana całkowicie dochodem
Kraju stać się niemogła, zmnieyszenie
iednak iey w tera znieyszych okolicznościach mogłoby bydź Skarbowi pożytecznym bez żadnego uszczerbku dla Miasta.

Co do kwaterunkow, przez wydane przepisy ustanowione prawidła do rownego ponoszenia tego nieodzownego ciężaru, do ktorego wszyscy z miasta ciągnący zyski mieszkańcy Stolicy proporcionalnie przez składki pieniężne pociągnionemi bydź maią. Dzieło to za pośrednictwem Rady Woiewodzkiey wykonano, życzeniem iest Kommissyi nim natrafić będzie można na środki, ktoreby do kraju zastosowane bydź mogły, aby w miastach Woiewodzkich gdzie ciężar kwaterunku dotyka mogły bydź nasladowane.

9

Towarzystwo Ogniowe

Kommissye Wasze tem bardziey się
nad tym wydziałem zastanawiały
że polepszenie prawa o podpalaczach
które Rząd wraz z Izbami Seymowemi
za potrzebne osądził, a zwłaszcza Sy-
stemat kredytowy na tym że Seymie uchwa-
lony nader wielką mogą z niem użyteczność
Pomyślności Towarzystwa Ogniowego miey-
skiego naylepsza się zdawała wskazów-
ka przyczyny, dla którey Towarzyst. Ognio-
we wieyskie nie jest w podobnym stanie.
Sądziły bowiem Kommiss. Wasze że zawód
wyszczenia Towarzyst. Ogniowego wieyskie
nie pochodzi jedynie ze zbytecznie pomno-
żoney liczby podpalaczów jak twier-
dzi Rapport Rady Stanu i Odezwa Komis.
R. Sp. W. i P. 28 Lutego 1825. ale że się znay-
duje po większey części w samych za-
sadach tego stowarzyszenia. Zdawa-
ło się Kommiss. Waszym że naylepszy
sposob nadania Towarzystwu Ognio-
wemu wieyskiemu tego bytu w jakim
się znayduje Towarzystwo mieyskie
byłoby. 1mo Urządzenie Towarzys. Ognio-
wego wieyskiego zupełnie nie podle-
głem Rządowi w podobnym sposobie
jak systemat kredytowy, a jeżeliby
to niemogło być całkowicie zrobio-
nem, żeby przynaymniey odosobnić
Dyrekcyą Towarzystwa Ogniowego od
wszelkich wpływów innych Admi-
nistracyi, robiąc z teyże Dyrekcyi
oddzielny Wydział przy Kommiss.
R. Sp. W. i P. —
2do Żeby ustanowić pewną i niezmienną
opłatę od Taxy Budynków wieyskich
stosownie do tego jak mniey lub wię-
cey przypadkom pożaru podlegać

mogą

mogą według ich budowy. Taxa Wła-
ściciela była oczewiście niezbyteczna
niepotrzebowała by iuż kontroli. A
odstręczaiące dla Obywateli kosztowne
zjazdy Budowniczych zalecone przez
Reskrypt Komę S. W. i P. pod 3 Lipca 1824.
niestosowne do zasad dobrowolnego
stowarzyszenia mogłyby bydź od-
wołane.
3° Wypadało by upraszać Nayiaśnieyszego
Pana żeby stowarzyszeni ciłaśnie w
momencie kiedy nieszczęście nawiedza-
ięcy ich dotknęło byli uwolnionemi
od opłaty Stempla w rzeczach tyczą-
cych się Towarzystwa Ogniowego
4° Żeby excedentz od oprozniaiących
się w opłacie składek do Kassy Towa-
rzystwa ogniowego, na korzyść iego
a nie dla Skarbu wnoszone było.
5° Żeby nikt niemógł się poważyć roz-
rządzać funduszami do Towarz. Ogniow.
należącemi lub wypożyczać ich bez
poprzedniego a naypubliczniejszego
interessowanych stron uwiadomienia
6° Żeby mogła bydź ze strony kontrybu-
entów iakaś Rada któraby czuwała
nad działaniem Dyrekcyi Towarzy.
Ogniowego, również żeby w każdym
Województwie Radca Woiewódzki stowarzy-
szony i wyznaczony na to przez Radę
miał nadzór nad postępowaniem
władz administracyinych w rze-
czach tyczących się Towarzystwa
Ogniowego. —
7° Smutny i opłakany stan stowarzy-
szonych w Towarzystwie Ogniowym

zakończonym

zakonczonem 1816. roku życzyć każe żeby długi z niego wynikłe a tym biednym i nieszczęśliwym się należące, iako dług narodowy przy formacyi wieczystey Xięgi długów Narodowych przyjęte były. Co tem sprawiedliwsze się zdaie, że gdy Rząd dotąd sam Administrował Towarzystwem Ogniowem powinien sam za złe z tey Administracyi wynikłe skutki odpowiadać.

Zgoła Kommissye Wasze sądzą że wypadałoby prosić Nayiaśnieyszego Pana żeby takowie wyznaczyć kazał szczególną Kommissyą do urządzenia tego teraz tak ważnego stowarzyszenia które będąc własnością tylko partykularnych, szczególney opieki od Rządu wymaga dla wzbudzenia ufności nowo stowarzyszać się maiącym i zapewnienia iuż stowarzyszonym że wypłata ich należytości niezawodnie bez żadnego utrudzenia dochodzić ich będzie.

Kunszta Fabryki L

Świetny postęp fabryk i rękodzielni kra-
iowych w tak krotkim czasie zadziwia-
iącą bierze postać. Proby wyrobow rownaią
się zagranicznym. Dobrodzieystwo to win-
niśmy opiece Nayiaśnieyszego Pana i działaniu
czynnemu Rządu. Uzyskane ze Skarbu Avan-
szusa iuż zaczynaią wracać do swego źrzo-
dła, i co rocznie progressive zwrot ten zwięk-
sza się. Przez ciąg czteroletni to iest do końca
Ro 1823 zaliczone były dwa milliony te iuż
prawie w $\frac{1}{3}$ części zwracaią się. Wyroby weł-
niane przekonywaią o ich dobroci. Sukna
Merynosy Czerkasy i t. p. w wysokiey dobro-
ci gatunkach tkane, Życzyć by należało
aby dla podniesienia fabryk merynosow
czerkasow i t. p. użyte były, też same środki, któ-
re do wyniesienia Sukiennych tak czynnie
dopomogły. Kommissyi Wasze iest życzeniem
ażeby wszelkim fabrykom i wyrobom z pro-
dukcyi wełnianych, ogolnie więcey dać
sposobow prosperowania.
Kommissye Wasze sądzą, że Właściciele Ziemscy
ktorzy tak znakomicie się przyłożyli do po-
dniesienia niektorych osad fabrycznych
powinni byde przedstawieni do nadgrod
honorowych, ktore staną się dla innych
powodem zachęcenia gdy ujrzą iż tro-
skliwość Rządu nie tylko Urzędników do
tego zaszczytu powołuie.

Handel D

Zawarte świeżo układy handlowe z Pro-
sami stały się prawdziwem dobrodziey-
stwem dla rolnikow. Lecz pomimo tego
ze smutkiem wyznać należy, iż wysta-
wione w Rapporcie Radystanu uwagi nad
handlem wystawiaią rzetelny iego o-
braz. Istotnie tylko handel drzewa i han-
del z Rossyą są iedyne źrzodła ktore o-
żywiaią cyrkulacyą. Przyięty i u nas

od lat dwoch

od lat dwóch systemat prochibicyjny nie
może być dla ogułu kraiu korzystnym.
W prawdzie użytym być musiał iako pra-
wo odwetu W prawdzie dobroczynne swe
skutki na niektóre gałęzie przemysłu
rozciąga, lecz z drugiey strony dotkliwe
rany ogułowi zadaie. Tamowanie nie
ograniczoney zamienności płodow zmu-
sza zagranicznych do opierania swych
spekulacyi w innych strefach gdzie odbyt
wzaiemny własnych płodow znayduią
Jeżeli więc systemat prohibicyi nayponył-
niey działa na wzrost Fabryk, odwrotne
skutki sprawuie w rolnictwie. Disconto
iakie płacić musiemy za wexle na Paryż
i London zwykle przeczenie dowodzą
iż mimo systematu prohibicyinego
Bilans handlu nie iest dla nas korzyst
nym. Stopniowe odstępowania od Syste-
matu prohibicyinego przez zawieranie
nowych układow z innemi Mocarstwami
staią się niezbędnemi.
Oprocz ogolney zapory którą handel iest
ścieśniony systematem prohibicyinym
i handel wewnętrzny doznaie tamowania
przez Urządzenia konsumpcyine i zbytnie
ostrożności wymagane dla zabespiecze-
nia się od defraudacyi. Niemało zatrwo-
żeni iesteśmy naleganiami fabrykan-
tow sukien ciągle żądaiących zakazu
wyprowadzania wełny kraiowey. Upra-
szać wypada nayupokorniey Nayiaś.
Pana aby nie tylko istnieiące w tey chwi-
li dozwolenie wyprowadzania wełny nie
było ograniczone, lecz nadto aby można
Premy czyli nadgrody wyznaczać za
wyprowadzenie za granicę pięknych
gatunkow wełny coby bardziey ieszcze
zachęcało Właścicieli do chodowania
Merynosow

Systemat pro

Systemat prohibicyi tak szkodliwie działa na moralność ludu że defraudacya i kradzież stają się obiektem spekulacyi. Wykazanem będzie niżey do iakiego stopnia więzienia są zapełnione z powodu tego. Lecz ileż nadużyć obok tego codziennie się wydarza. Potrzeba strzeżenia czyli zagraniczne towary nie są taiemnie u-
niewstawionych rewizyi wymaga
krywane" a te czasem są powodem do nadużyć iak to powszechnie wiadomy wypadek Birnbauma, przekonywa.

Budowa Dróg i ich utrzymanie

Zaprowadzona Dyrekcya drog nader wielką wygodę i ozdobę kraiu przynosi. Szarwark i opłaty szarwarkowe w latach poprzednich trwonione bez wskazania ich użytku w latach czterech zeszłych (: bo tylko ten przedmiot po koniec roku 1824. raportem iest objęty :) iak użyte zostały Komiss. Wasze wykazuią. Fundusze te składały się:—

a) z Summy ogolney przez lat cztery opłaty Szarwarkowey Złł — — — — — 9.559.156.
b) Z opłat trzech letnich drogowego — — 362.142.

w latach czterech przychód w Ogóle 9.927.298.
Z tego koszta Administracyi przez lat cztery w Summie — — — — — — — 1.169.704.
czyli iedna dziewiąta część funduszow na Administracią rozchodzi się

Zdawało się Komiss. Waszym potrzebna do zrobienia uwaga, że Administracya iest zbyt kosztowna znalazła bowiem Etat przechodzący daleko w porownaniu z innemi w kraiu Magistraturami.

Przy takim rozchodzie, dziwić się nie potrzeba że Dyrekcya drog uznaie potrzebę podwyższenia opłaty Szarwarkowego, tym więcey iż chcąc przenieść do późney potomności stawę imion, którym kray tę instytucyą zdaie się być winien, część tych dochodow poświęca na pomniki Medale które do 90.000. kosztować maią.

Komiss. Wasze

6

Komiss. Waszym zdawało się z względu na
stan Kraiu przedstawić te wysokie nakłady
celem ziednania nietylko onych zmnieysze-
nia lecz aby i liczba dozoruiących do poto-
wy zredukowaną została a to w miarę
zrobionych drog.
W rapporcie powiedziano iest że koszta budo-
wy iedney mili drogi bitey wynosiły do tych czas
180.000 Złł przenosi to koszta w innych Krajach
łożone tem więcey że i tanność produktow
u nas w innym iest stosunku, i przy drogach
tyle materyałow zgromadzonych nie było.
Koszta utrzymywania iedney mili bitey 11.000.
wynoszą. Życzeniem byłoby aby z własnych
opłat drogowych, droga utrzymaną będź
mogła. Wszakże w kraiach innych iesz(cze) do-
chod czysty przynoszą. Niemogą także prze-
milczeć Komiss. Wasz uwag swoich nad opła-
tą drogowego, i tak włościanie wolnemi są
z Woli Nayiaś. Pana od ciężaru tego, lecz w isto-
cie zarzucono z innemi opłacaią, trudne bowiem
rozroznienie ich produktu własnego z ziemi
a nie z handlu pochodzącego iest powodem
że pobory opłaty, wymagaią udowodnienia
zaswiadczeniami ktorych władze inaczey
iak na papierze stęplowym udzielać by nie
mogły. Zamiana Szarwarkow na opłatę pienię-
żną Dekretem Nayiaś. Pana z dnia 29 Sierpnia
1820 r. ustanowiona była skutkiem życzenia
kraiu. W dopełnieniu atoli Art. 5 Dekretu
Nayiaś. Pana z dnia 29 Sierp. 1820. ktory brzmi
w słowach. = „Gminy obowiązane są utrzymy-
„wać w dobrym stanie nie daley iak w obrębie
„iedney mili i nie mniey iak po dwa dni z dymu
„drogi [illegible], inne iak trakty bite" =
Niektore Władze Administracyjne znalazły
powod do arbitralnego działania. [illegible] w
pamięci maią mieszkańcy Wojewod. Lubel.
i Augustowskiego Kaliskiego, spędzanie ich
często o mil 6. więcey, iuż więcey nie dni dwa
z dymu lecz po 6 po 8. Upominali się

Wspołobyw

W potobyw atele Wasi o tak krzyczącej niesprawiedliwości i praw kraiowych gwałcenie.
Komis. Lubelsk. złożyła się upoważnieniem i poleceniem przez Radcę Sekretarza Stanu pod dniem 25 Kwietn. 1824. wydanym. I tak szarwark i opłacanym i wyrobionym został. Dodać tu winny Komis. Wasze, iż często się zdarzało, że prostowanie dróg obocznych, a tym sposobem psucie pól nawet domów rozbieranie, wycinanie lasow do trzech razy w iednym mieyscu dopełnianym bywało, liczne tego przykłady w Wojew. Mazowie. i w innych.
Pod pozorem budowania mostow bez względu na zniszczenie maiątku les rąbany, iako to w Powiecie Sochaczewskim mianowicie mieysce miało, gdzie przytym przedmiot exekucyi szesnastu żołnierzy był wspieranym. Pochopu do tego daie użytczane z innej strony Postanowienie Xięcia Namiestnika Krolewskiego z dnia 3 Kwiet. 1819 którem uchybiaiący terminu płatem Szarwarku do odrobienia naznaczonego, oskarżony iest na zapłacenie podwoyney za robotę ceny. Tu iuż rożne są sposoby podchwytywania Kontrybuenta, a przykłady okazały iż niewypłatowany Szarwark na opłatę podwoyną oskarżany został, z dodaniem Sentencyi, „że Gmina powinna się była o pałet dopominać." Taka niedola kray dotykaiąca przed łaskawym okiem Nayiaśn. Pana ukrytą bydź niepowinna, w miasto więc żądać możemy Jego Opieki. Naylepszy z Krolow niedopuści sługom swoim, krzywd podobnych wiernym swoim poddanym czynienia.
Komis. Wasze zatrwożone zostały wyrazami J. W. Ministra Spraw Wewnętrznych w mowie wytkniętemi, iż szukać należy nowych sposobow zasiłku na koszta utrzymywania drog bitych. Zanieść należy do podnożka Tronu Jego Cesarsk. Krolew. Mości prożbę

z wykazaniem

z wykazaniem że dotychczasowe opłaty Rolnictwu ostatni coś niosą, że o ich zmnieyszeniu należy myslec, podwyzszanie więc czyli opłaty drogowe czyli Szarwarku, byłoby rzeczą szkodliwą i iedynie fundusz o którym mowa, znaleziony bydz może w oszczędności kosztów proiektowanych do utrzymania drog.

Mostowe i Grobelne

Opłaty mostowego i grobelnego w kraiu naszym za szczegulnemi przywileiami pobieranemi bywały. Przywileie te od byłych Rządow Polskiego Austryackiego Pruskiego i X. Warszawskiego wydawane nie wszędzie gruntowane na zasadach sprawiedliwości bydz się okazały, dla tego też Rząd dzisieyszy zapobiegaiąc nadużyciom szkodliwym dla handlu, nakazał legitimacyą praw do poboru służących a ~~zatem~~ razem postanowieniem Namiestnika Krolews. z dnia 5° Sierpnia 1817 wydał przepisy, podług których dawne przywileia potwierdzone i nowe udzielonemi bydz mogły. Skutek okazuie iż nie zawsze nayleps.y zamiar celu swego dosięga, i tak dzisiay zamiast redukcyi w kraiu pomienionych opłat takowe o wielką liczbę powiększonemi zostały, a dawne przywilea przy potwierdzeniu tym ieszcze zyskownieyszemi się stały albowiem poprzednia opłata tylko do handluiących, gdy teraz ogolnie rozciągniętą została, niemały ztąd ucisk dla włościanina. Postanowienie wyżey rzeczone wyraźnie przepisuie baczenie na mosty groble które służą do utrzymania Stawow Młynow, dozwala tylko opłaty z mostow

które służą

ktore służą do wygody handlu i zna
cznych wymagaią nakładow przez
właścicieli, i ich własnym kosztem
w dobrym stanie ciągle utrzymywa-
nych, lecz postanowienie to w exekucyi
swey inny obrot wzieło, w wielu mieys-
cach odstąpiono od przepisow podług
których długość Mostow miała bydź wzię-
tą za zasadę, w innych mieyscach po-
mnożono w widoku spekulacyinym mos-
ty, lub powiększone, gdzieniedziey mosty
przy młynach do opłat pobierania
przypuszczono. Nareszcie z pomocą szar-
warkow z okolicy sprowadzonych napra-
wy grobel i mostow sporządzono. Zby-
tnie byłoby tu cytować mnostwo przy-
kładow, iedne tylko bliżey stolicy będące
wspomnieć się godzi, przy młynie
Kobyłak w dobrach Kobyłka i przy
młynie w dobrach Kraszewo obydwa
mosty na trakcie będące a z których
opłata bardzo świeżo zaprowadzoną
została.
Pod Wsią Kraszewem w Wojew. Mazowieckim
uchylony został pobor mostowego w
R. 1820. lecz gdy z widokow spekulacyi-
nych wypadło i przepisom zadosyć
uczynić i pobor opłaty przywrócić do-
dano ieden mostek więcey przy młynie
i groblę szarwarkiem poprawiono.
Niepomogło Rady Wojewodz. przedsta-
wienie tego nadużycia w r. 1822.
opłata na nowo zaprowadzoną została
W przypadku tym iest ieszcze iedna
szczególność że władza mieyscowa

Artykuł ten został wykreślony zgodnie z ... Komisyi

czując cały ciężar niesprawiedliwości
przy przeiezdzie osoby która nadużyć
nie toleruie Taryfę ze słupem i szlaban
z drogi usunięta.

Nie mogły komisye Wasze przemilczeć
tych nadużyć, mieszkańcy nadto są
uciśnieni aby głos prawdy za niemi
przemówić niemiał.

Górnictwo

Zarząd wydziału tego przeszedł z Kommissyi Rządu Spraw Wewnętrznych do Kommissyi Rządowey Przychodów i Skarbu która wszelkich ~~[illegible]~~ Kommissyi Seymowey obowiązki udzieliła. Dzieło tak ważne iak Górnictwo powinno było rozwiiać się w skutek planu ogólnego, zapasy Rud poprzedzać winny były budowę zakładów hutniczych boby nie wynikały straty z ogromnego zakładu budowli, które nieczynnemi czasem dla braku zapasu zostaiąc exponuią Skarb na opłatę daremną Indywiduów za cały rok, lub w stosunku czasowey potrzeby na wyższą płacę, niezastosowanie siły wody i zapasów palnych pomnożyły ieszcze dysharmonią.

Zakłady Górnicze

Zakłady Górnicze nayprzód czynić by wypadało takie, które są w kraiu naszym naybardziey potrzebne i korzystne. Niechby pierwsze mieysce w nich zaięła produkcya żelaza w wielkich massach. Wyroby żelazne kos, sierpów, siekier, pił, nożyc itd winnyby przecie wszystkim zasłużyć na uwagę Rządu, lecz w wielkich ilościach fabrykowane, tak aby na potrzebę Kraiu wystarczały, i przy równey dobroci z zagranicznemi ieszcze taniey przychodziły, dotychczas bowiem wyroby po ścisłym obrachunku nie przynoszą zysku Rządowi, dla małey produkcyi, i niezupełnego udoskonalenia fabryk. Proiektowane zakłady fabryk żelaznych w Kuznowie i Rudzie trzebaby zastosować ściśle do dostatku lasów, rud, i siły wody. W wyrachowaniu tem, polecić by wypadało skrupulatność, w tym bowiem

wydziale

wydziale, rachuby gdy iuż tyle razy
okazały się mylne daią powod ostrożno-
ści. Dąbrowa będąca dziś rzadkim w świe-
cie zakładem Zynkowym maiąca naoko-
ło mil kilka nieprzebraney ilości rudy
i węgla kamiennego nay większy dochod
w całym Gornictwie co rok zwiększa-
iący się przynoszący powinien nay wię-
kszą ściągnąć na siebie uwagę, bo w tym
punkcie pomnożenie dochodow o kil-
ka razy więcey iak dziś mieć może
mieysce. Lecz do tego zakład do wypa-
lenia pokładow węgla takiego który
by był zdolny do Piecow a który iuż w
Strzyżowicach i Bedzinie pokazał się iest
potrzebny, dobrzeby było ogromne mas-
sy żelaza surowego fabrykować bez
straty lasow, a do Kunowa i innych
rozwozić go do fryszowania gdyż tym
sposobem żelazo naytańszey wypadnie
Sprzedaż Cynku z wielkim zyskiem dla
spekulantow uskuteczniona uspra-
wiedliwić się iedynie dotąd dawała
potrzebą gwałtowną gornictwa za-
siłku w gotowiznie, na daley iednak
aby podobney straty niebyło utrzymy-
wanie korrespondencyi handlowey ko-
nieczne potrzebne w celu wiadomości
o cenie tego produktu. Brak gotow-
izny zrządził w niektorych Dozorstwach
potrzebę zapłacenia robotnikow wyrob-
kami, ktore za stratą przez tychże Ży-
dom spekulantom sprzedawane być
musiały, a ci niską ceną nabywszy po-
zbywaiąc z zarobkiem za niższą cenę
od fabryczney stali się dyskredytu fa-
brykom powodem.

Zynk nayczystszy

Zynk naywiększy przynosi dochód i prędko wyłożony zwraca kapitał z wielkiemi procentami, miliony przeto w skarbie leżące na ten przedmiot użyte by być mogły. Forszus równie potrzebny, dla szukania galmanu, którego wielka w tey okolicy obfitość. Lecz nienależy gdyby nawet nay większe zyski czynić miało naruszyć cudzey własności, a przeto nienależało zabierać na skarb galmanu w realnościach mieyskich stanowiącego dochód miast na ich ulepszenie. Niedozwolono teraz świeżo znalezionego w gruntach mieyskich mieszczanom szurfować ani wydobywać galmanu uważaiąc ich za posiadaiących Dominium utile i stosuiąc tu Konstytucye Polskie, gdzie iuż prawo Maxymiliana dla znaydowania się galmanu w części kraiu niegdyś przez Prusy rządzonym zastosowane być niemogło. Uważano na Konstytucyą teraźnieyszą zabezpieczaiącą ogólnie własności w Ziemi i na powierzchni. Uważano iakby za czynszowników obywateli miast nawet tych co czynszu niepłacą. —

Inne zakłady hutnicze udoskonalić by wypadało, i raczey tam zakładać gdzie obfitość wody i opału odpowiedniey by zamiarowi mogła.

Maiątek Górniczy — Powinien odpowiadać forszusowi. Forszus uważany liczony nieskrupulatnie szczególniey dla nisko rachowanego opału i nie policzenia procentu, a wykaz maiątku za ogólny do którego policzono wszelki nakład na szyby, reparacye budowli, a nawet to co iest skutkiem nieprzezorności drogo opłacanych z zagranicy Urzędników iako to, zrobienie row w Białogonie i zasypanie tegoż dla nieprzystawienia

upustu

upustu i t. p. Nie ogólny wykaz, ale In-
wentarz i oszacowanie wszystkiego udo-
wodnić majątek potrafi.

Poszukiwanie Soli. — Jest dziełem chwalebnym, a wydatki na
ten przedmiot łożone, godne Rządu Opiekuń-
czego, gdyby usiłowania w tym względzie
Opatrzność uwieńczyła skutkiem po-
myślnym postawiłaby Rząd w możności
zniżenia ceny tego niezbędnego przed-
miotu do życia ludzi.

i Szkoły Górniczej — Zaprowadzenie Szkoły Górniczey policzyć
należy za nayważnieyszą korzyść
jaką kray z górnictwa odniosł, ile
wyszło niemało z niey młodzieży
odznaczającey się w Górnictwie po-
trzebnemi talentami. Zakład Szkoły
Górniczey oswobodzi nas wkrótce z
potrzeby sprowadzania z zagranicy
Górników w których przy naywiększych
nakładach nie zdołamy wzbudzić tey
przychylności do kraju, jaka jest pola-
kom właściwą i jeżeli w Górnictwie nie
wszystkie usiłowania znanego z gor-
liwości o dobro kraju JW Ministra Sta-
szica pożądanym skutkiem uwieńczo-
ne zostały dla braku nakładów dosta-
tecznych, zawiedzioney nadziei w ta-
lentach z zagranicy sprowadzonych,
i innych rozlicznych przyczyn, zapro-
wadzenie szkoły Górniczey ważną iemu
iedna wdzięczność współziomków, bo
ta niewyrachowane sprowadzi korzyści.
Nawyższe iednak uczniów udoskona-
lenie przy zagranicznych Uniwersy-
tetach i Zakładach Górniczych wydat-
ków szczególnie nie wymaga.

Polityczny. — Czyli dodatkowe wynadgrodzenie
Urzędników

Urzędników wyższych Górnictwa i urzędowy
wydobywaiących. I mogło by bydź potrzebne
przy małey tychże zapłacie, lecz gdy do-
świadczenie nauczyło, że nadzieją ich i
co Tantyem wyrachowania odkradły się
do tego będąc przekonani, że i tak Górniczni
urzędnicy sowicie są płatni przy tych
tak ciężkich czasach, ieste śmy za usunię-
ciem Tantyem

Dobra Górnicze

Uposażenie Górnictwa dobrami ziem-
skiemi uważamy za iedną z głównych
przyczyn małego iego postępu, uposa-
żenie to zmieniło powołanie Górnictwa
a sessyje ich stały się więcey Ekonomicznemi
niż Górniczemi, zabierały bowiem naywię-
cey czasu kontrakty z Dzierżawcami rachun-
ki, stawianie budowli Ekonomicznych
karczem Browarow i t. d. a przez to
zaniedbane bydź musiały główne przed-
mioty, przeznaczony dochod niewpły-
wał regularnie od Dzierżawców i sto-
sownie do spadnięcia ziemi płodów
zmnieyszył się, chociaż w Etacie na
Górnictwo liczona była summa iedno-
stayna. Żądaniem przeto Kommissyi
iest, aby Górnictwo w gotowiźnie do-
chód pobierało, Dobra zaś i lasy
aby pod zarząd Kommissyi Rządowey
przeszły, przez co zmnieyszy się koszt
na utrzymanie Urzędników Górniczych
Administruiących, wraz z pochodzą-
ią[c]ą się konsumpcyą zastąpi ubytek
dochodów pierwiastkowo przez Skarb
z tych dobr likwidowanych. Nadto,
wyrachować doskonaley będzie można
czysty dochód z Górnictwa, gdy drzewo
skonsumowane przez Górnictwo

z gotowizny

z gotowizny pobieraney, ceną stosowną
leśną zapłacone będzie. Nadmienić
tu i to można, iż urządzenie tasów
Górniczych na słuszną pochwałę
zasługuje.

Nakład —

Na Górnictwo ciągle zaś dotąd coro-
cznie winien być uskuteczniony ko-
szt, który po wystawieniu i wydoskona-
leniu koniecznie potrzebnych usze-
budowli i maszyn, w czasie późniey-
szym dopiero przyniesie znaczny
dochód. Umieszczenie zaś dochodu
z Górnictwa w rachunkach Skar-
bowych równa się zawsze rozcho-
dowi i dla rachunkowości tylko
potrzebne. Dochód zaś z tasów
zamyka się w ilości na Górnictwo
przeznaczoney.

Wydział Policyi

Bespieczeństwo publiczne

Zaostrzenie i ściste wykonanie przepisow względem zaswiadczeń, wiele się przyczyniło do zmnieyszenia Włoczęgow. Instytucya Żandarmow mogłaby niezawodnie całkiem kray od nich uwolnić, gdyby ta więcey do tego przedmiotu, niżeli do ściągania exekutnego i inney pożytecznieyszey posługi używaną była. Zdaniem iest Komissyi także, iżby wszyscy Aresztanci przez Żandarmow transportowanemi byli, nie tak iak dotąd przez Gminy, co nietylko iest dla nich uciążeniem, lecz prócz tego niepewną czyni dostawę tychże.

Cygany

Urządzenie tyczące się Czeladzi Służących i Wyrobnikow na pochwałę zasługuie. Niemałą iest iednak klęską od lat kilku dla Kraiu mnostwo Cyganow, ktorzy w bandach po kilkadziesiąt osob za paszportami Komissyi Woiewod. wędruiąc na osady wieyskie napadaią, i rozliczne kradzieże popełniaią. Użycie Żandarmeryi dla mieniei oka na nich i zmuszania ich do osiadania, lub użycia do gornictwa byłoby właściwem, gdyż teraz chodząc po Kraiu bez zarobku i stałego sposobu do życia, samą nędzą do popełniania występkow są znagleni.

Żydzi

Lud Starozakonny na szczegulnieyszą Rządu uwagę zasługuie. Doznał od lat kilku znacznego upadku, System at prochybicyi odiął sposobności handlu a zakazy szynkowania po wsiach zwykły uboższym zarobek. Niedozwolenie mieszkania w obrębie 3 mil od granicy zmusiło znaczną część ludności do opuszczenia siedzib. Jeżeli z iedney strony odeymuiemy

Ludowi

Ludowi temu wszelkie sposoby dotychczasowe utrzymania się nie podobna iest ich pozostawić bez możności zatrudnienia się. Ulegli oni prócz tego opłacie osobistey za pozwolenie codziennego przebywania w Warszawie. Ta opłata oznaczona cechą fiskalności w Teoryi usprawiedliwić się niedaie, tamuie bowiem pierwszą gwarancią wolności dysponowania swą osobą.

Lecz trudno Komissyi Waszym inne zaradcze podać środki iak te, aby Prześ. Izba raczyła upraszać Nayiaś. Pana by polecił Radzie Stanu utworzenia ogólnego urządzenia Ludu Starozakonnego, w którym by nieprzepomniano zniesienia opłat osobistych i ułatwienia Starozakonnym osiadania w Dobrach Narodowych, tudzież ułatwienia im przeyścia na Wiarę Chrześciańską.

Policya taina

W pośród czynności maiących na celu zabespieczenie Towarzystwa uznawały czasem Władze potrzebę okrywania Działań swoich taiemnicą. Polacy których otwartość i szczerość czasem zamienia się w nie rostropność, mniey od innych Narodów znayduią się w potrzebie, aby każda ich czynność skrycie śledzoną była. Przywiązanie ich do Kraiu wdzięczności dla Wspaniałomyślnego Monarchy który z pośród gruzów wydobył byt nasz polityczny, są aż nadto wielką rękoymią spokoyności. Policya więc tayna, te tylko skutki przynieść może, iż zwolna na demoralizacią wszystkich naprowadza. Zniesienie tey kosztowney policyi zmnieyszyło by wydatki Kraiowe

i oswobodziło by

i oswobodziłoby Mieszkańców od tey nieufności, która teraz zaszczepiona została w pożyciu domowym.

Z Teoryi i doświadczenia okazuie się iż Policya tayna dla wykazywania swey pożyteczności fałszywe doniesienia za prawdziwe podaie, i zamiast pożytku wtłąd tylko wprowadza, i używaiący Policyi tayney, wielkiey wagi do iey doniesień przywięzywać nie mogą. bo iak można szacować tych którzy przez sam czyn się upodlaią

Naygłównieyszym celem policyi tayney iest poznanie sposobu myślenia poiedynczych osób. Danie zupełney wolności mowienia i pisania pewniey do tego celu doprowadzi; gdyż Policya tayna gdy raz odkrytą zostanie, iuż iey każdy się wystrzega. tam zaś gdzie tolerowana wolność zdań, nikt się z niemi nieukrywa; i mimowolnie na iaw swoy sposób myślenia wydaie.

Szpitale

O szpitalach w ogólności ta Komiss. Waszym nasuwa się uwaga, iż te przez powiększoną w stolicy ludność i nędzę, dla szczupłości nie są dostatecznemi do przyięcia tylu nieszczęśliwych którym dla braku mieysca do pomieszczenia odmowionym bydź musi niekiedy przytułek. We wszystkich Szpitalach procz Ewangelickiego iest za wiele chorych, z tąd niezdrowe powietrze, i koniecznie większa z tąd śmiertelność. Szpital Dzieciątka Jezus prawie o trzecią część powiększony zostanie i spodziewać się należy iż przez nowe iego urządzenie śmiertelność znacznie się umnieyszy.

Żądaniem iest Komiss. aby tamże zaprowadzony był Instytut Macierzyństwa Brak mamek przyczyną iest znaczney śmiertelno

czney śmiertelno

znaczney smiertelności niemowląt, z których naywięcey przed rozbieraniem na Wsie w Szpitalu umiera.

Gdyby zaprowadzono parowe kuchnie, ogrzanie Sal mniey kosztownym sposobem iak przez piece, mozna by znacznie pomnieyszyć wydatki, a powiększyć nakład na wychowanie niemowląt przez podniesienie płacy mamkom, a przez to chęć do udawania się do Instytutu, tudzież powiększenie zapłaty dla tych które biorą dzieci na wychowanie.

Instytut S. Kazimierza iest w stosunku ilości dzieci za szczupły, zdrowe iego położenie i dobre utrzymanie dzieci tak ma dobry wpływ, że w r. 1820. z 278 dzieci żadne nieumarło, nayywiększa smiertelność w ostatnich czterech latach pięciu nieprzenosi.

Szpital S. Rocha iest dobrze urządzony i śmiertelność mnieysza iak u Dzieciątka Jezus.

Szpital S. Ducha iest bardzo w złym położeniu wielka wilgoć i scisnione powietrze przyczyniaią się do większey smiertelności iak u SS. Rochu.

Szpital Braci miłosierdzia teraz powiększony, dobrze iest urządzonym, lecz obawiać się trzeba aby ten prawdziwie użyteczny Zakon nieupadł. Zyczeniem iest Komissyi aby był wyiątek dla tego Zakonu od przepisów dla wszystkich Klasztorów względem przyimowania do Nowicyatu.

Szpital S. Łazarza mimo tego że iest powiększonym iescze iest za szczupły w stosunku chorych którzy się tam znayduią w ciągu r. 1823. było w tymże 3.000 chorych.

Szpital Ewangielicki iest wzorowym w tey stolicy stosowna liczba chorych do lokalu zdrowe iego położenie dobre urządzenie

tyle skutkuią

tyle skutkuią że w tym szpitalu iest nay-
mnieysza śmiertelność

Szpital Moyzeszowego Wyznania iest dobrze urządzonym i śmiertelność niewielka. Dozór nad Szpitalami wiele kontrybuuie do ich polepszenia. Wszędzie czystość i porządek o ile pozwala Lokal, który prócz Szpitala Ewangelickiego wszędzie iest za mały.

Towarzystwo Dobroczynności

Ściągnęło uwagę Waszy Komissy Instytut ten niedawno zawiązany, bez żadnych funduszów, teraz tylko 20.000 Złotych pewnego dochodu maiący, doszedł do tego stopnia że nic do żądania niepozostawia Gorliwości i Ludzkości tylko kilku osób winien i swoie założenie i udoskonalenie niemniey i pomocy Rządu w wyznaczeniu pewnego dochodu i opatrzenia drzewem.

Więzienia

Więzienia w całym kraiu równie iak i więzienie prochownia potrzebuią nowego urządzenia Osądzeni na kary powinni być w oddzielnych zupełnie trzymani więzieniach. Do tey chwili szczupłość więzień tę niedogodność sprawia, iż oskarżeni dopiero pod Inkwizycyą będący w iedney izbie z osądzonemi są trzymani. Prócz samey niesprawiedliwości iaka wypływa z łączenia nieprzekonanego ze zbrodniarzem, nie mało to się przyczynia do demoralizacyi więźniów, i Zaprowadzenie w niektórych mieyscach fabryk zbawienne mieć może skutki. Życzeniem iest aby wszędzie bez wyiątku były zaprowadzone, aby żaden więzień nie był oddany próżniactwu.

Człowiek pozbawiony wolności na czas może ieszcze być tym sposobem użyteczny Towarzystwu, i nawyknąwszy do pracy i nauczywszy się niektórych robót może zamiłować porządne życie, i wrócić

na łono

na łono swey rodziny poprawionym, a nie
iak dotąd doskonalszym zbrodnierzem
Aby więzienia były domami poprawy a
nie zemsty, za wzór do ich urządzenia
powinnyby służyć Więzienia w Filadel-
fii i Bawaryi.
Więzienie domu kary i poprawy w Warsza-
wie lepiey iest urządzone, znaczna iest
fabryka Bai, Sukna wielu więźniów iest za-
trudnionych robieniem Sukien, obuwia.
Wszędzie czystość i ochędostwo postrzegać
się daie, o ile szczupłość budowli niesto-
sowna do liczby więźniów pozwala.
Wykaz zarobku więźniów nie iest zaspokaia-
iącym, podano tylko ogólny z dwóch lat,
niewyrażono na iaki przedmiot ten był
użytym. Zdaniem iest Komissyi aby zarobek
więźniów był podzielonym; iedna część aby
była przeznaczoną na ich utrzymanie a
druga odkładaną na Kapitał dla więźnia
aby ten wysiedziawszy czas na karę prze-
znaczony, wychodząc na wolność mógł
go odebrać. Przekonały się komissye że wiele
więźni wypuszczonych na wolność w
krótce do więzienia przyprowadzonemi były
z przyczyny iak się tłomaczyli, niemo-
żności zaspokoienia potrzeb życia, zmuszeni
na nowo popełniać kradzieże. Nie mogło uyść
Komissyi Waszey to postrzeżenie, iak sam rap-
port Rady Stanu wskazuie względem co
raz powiększaiącey się liczby więźniów
Przyczynę tego znaydują w demoralizacyi
niższey klassy ludzi pochodzącey z zapro-
wadzenia Monopolium wódki i Systematu
prohibicyi. Wiele ludzi porzuciło rzetelny
zarobek i chwyciło się obmierzłego sposo-
bu życia z defraudacyi wiele poświęciło
się obmierzłemu szpiegowaniu defrau-
dantów
Prócz Więzień w Rapporcie Rady Stanu
wspomnionych

wspomnionych znayduią się ieszcze więźnia Defraudantow.
Szczególną Uwagę Komissyi zwróciły one że na żadney prawney zasadzie nie są oparte Art. 23. Ustawy Konstytucyi wspomina iż nikt karanym bydź niemoże tylko na mocy trwaiącego prawa i wyroku własnego Sądu — Taż ustawa w Tytule 5tym niewspomina o Sądach defraudacyjnych, ani też władzom skarbowym lub Administracyinym nie nadaie prawa wtrącania mieszkańców do więzienia Pozbawienie wolności osobistey iest przewidziane w Ustawie, Artykuły 149. 150. 151. wymieniaią iakie władze sądowe wyrokować o niey powinny a kodex karny przepisuie w iakich przypadkach mieysce to mieć może.
Mimo tak iasnego w tym względzie prawodawstwa, Defraudacye Towarow i Wódki staią się powodem Komissyi Woiewodzkiey iż tam gdzie maiątek niewystarcza na zapłacenie ogromnych sztraffow tekary są zamieniane na więzienia — Stan więźnia defraudacyinego w Warszawce iest okropny. Więzienie warowne na które są wskazani Rozboynicy i podpalacze nie iest tak cięzkie. W więzieniu warownym nie są pozbawieni swiatła, W defraudacyinym w niektórych Izbach niemożna uyrzyć promieni słonecznych. W więzieniu warownym raz na tydzień ciepło iedzą potrawę. Tu przez cały przeciąg kary woda chleb i cebula są iedyne pozywienie Ługi, Tu odmawiaią słomy na posłanie. Bez żadnego względu na stan osob, widzieć tu można kobiety brzemienne otoczone dziećmi niemowlętami które tę srogę niewolę o głodzie dzielić muszą aczkolwiek żadnego nie popełniły wy

Stępku

występku. W tuteyszym Warszawsk. więzieniu są niektórzy skazani na dni 372. Lecz są przykłady w Woiewodztw. Augustowskim że skazanemi zostali defraudanci na tak wielką liczbę lat, iż zakres życia ludzkiego przechodzi.

Te są smutne skutki kiedy Władze Administracyjne i Skarbowe nad zakres swych powinności już wolnością i życiem ludzkim dysponować mogą. Komiss. Wasze zatem zmuszone się widzą wnosić aby podobne postępowania przeciwne Zasadom Karelypalnym Ustawy, Nayiaśnieyszemu Panu doniesione zostały z wnioskiem aby ci którzy się stali powodem Ludzkość obrażającego

do tego uczynku, Uważenia Mu w tey mierze zdali.

uczynku, do ścisłey odpowiedzialności pociągniętemi zostali.

Komissiom bowiem Waszym zupełnie iest niewiadomo kto mogł Komissye Woiewodzkie upoważnić aby na długoletnie i tak srogie

więzienia, kary pieniężne zamieniały

więzienia wyrokowały. —

Więzienie Karmelickim zwane nie mogło być Kommissiom Waszym otworzone, dla tego zdania swego w tey mierze nie są w stanie udzielic

Policya Lekarska

W niektorych Woiewodztwach brak Lekarzy bardzo czuć się daie n. p. w Woiewodztwie Augustowskim wcale ich niema także obdukcyi

zrobić

zrobić nie można. Przyczyną tego iest szczupła pensya dla Obwodowych Lekarzy.

Lekarz w okolicy nieludney szczególniey gdzie mało znayduie się zamożnych Obywateli niemoże osiąść, gdyż z pensyi swey bez praktyki prywatney utrzymać się niemoże

Powiększenie pensyi dla Lekarzy nie wielki przyniosłoby uszczerbek dla skarbu.

Także wyznaczenie choć szczupłey pensyi dla Akuszerek, aby w każdym obwodzie choć iedna pensyonowana była, na który stopień tylko udowodnienie zdatności i wielkiey praktyki prowadzić by mogło, zrobiłoby emulacią i więcey kobiet do tego by się sposobiło. Do tąd liczba Akuszerek iest bardzo mała i nieodpowiada potrzebie Kraiowey.

Poczta.

Ciągłe ulepszenia Administracyi Pocztowey, zaprowadzenie urządzeń do porządku zapobiegania wszelakim nadużyciom, zapewnienie hypoteczne funduszu Kaucyi, wygotowienie przez Urzędników i Officialistów pocztowych składanych iako i tych które pochodzą z % od pensyi pobieranych to wszystko

nie może

niemoże iak tylko pochwałę ziednać
Kommissyi Seymowych.

Zakupienie i wystawienie 24 Domow
Pocztowych nowych 5. Stayni Wozowni
kosztowało w ogóle Złł 777.853. Gdy
Summa ta pochodzi z przewyżki docho-
dow pocztowych po potrąceniu Eta-
tow rocznych i po zaspokoieniu in-
nych wydatkow, może być przeto
uważana za dochod iaki w ciągu 4.
lat Poczta kraiowi przyniosła. Pozosta-
ie iednak w tym do życzenia, aby na
przyszłość domy takowe tak drogo
kupowanemi ani też według zbyt
wysokich na te czasy kosztorysow
stawianemi nie były. Uwagą bowiem
iest Kommissyi Seymowych iż w tym ta
wydatku 777.853. Złł wynoszącym
znaczna oszczędność mieysce mieć
by mogła. Zastanowić iednak może
iż mimo ustanowionych tak znacznych
opłat od koni i listow w budżecie ża-
dnego dochodu Poczta nie czyni, ośmielaią
się więc Kommissye Wasze podać myśl
aby Izba Poselska upraszała N. Pana
aby raczył JOX Ministrowi Skarbu
polecić, by wszedł w ścisłe rozpoznanie
przychodow i wydatkow poczto-
wych i znaną swą dzielnością dochod
ten podniosł dla Kraju, tak iak to iuż
uczynił w dochodach Stempla i Kon-
sumpcyi. Powtarzaią tu Kommissye to zdanie
ktore iuż na ostatnim Seymie wynurzyły
iż połączenie wiecznie Dyrekcya Poczty
i Policyi niezdaie się właściwym.

Dokończenie

Z powyższych względem Wydziału Administracyi Wewnętrzney przytoczonych faktów przekonana się zapewne Prześ. Izba iż postępy liczne iakie odznaczaią się w stanie Miast i fabryk na naywyższą wdzięczność zasługuią, te uczucia złożyć w adressie u podnóżka Tronu iest Waszym obowiązkiem. Rolnictwo atoli dotknięte klęską beszcenności płodów ratunku spiesznego wymaga. Władze Administracyjne wyższe idąc za wskazanym konstytucyą i prawami, okazały się czynnemi osobliwie w trafnych środkach zachęcenia przemysłu. Lecz Władze Administracyjne pośrednie z drogi prawem wskazaney zboczyły. Upiększenie np. Miast Sieradza pośród zimy rozpoczęte w tak bezprzykładnym arbitralności sposobie iż koszono zboże dla wytknięcia placów a pod Zimę domy rozrucano bez zastanowienia się gdzie mieszkańcy na zimę schronić się maią. Również iako i wiadomy wypadek wycięcia lasu pod Łochaczewem w Kokotowie na reparacyą Mostu. Są to przykłady które skazuią że niebrakuie Instytucyów zabezpieczaiących lecz ich prawnego wykonania. Dla tego Komis. Wasze sądzi iż wypada naypokorniey uprasza N. Pana aby raczył dozwolić Radom Woiewódzkim w podobnych wypadkach nadużyciom

bezpośrednie.

bezposrednio zdawać sobie sprawę.
Wszelkie bowiem dotąd do Władz
w tey mierze udawania się były
bezskuteczne.

Wydział Woyskowy

Kommissye Wasze zastanawiaiąc się nad Rapportem Rady Stanu tyczącym się Wydziału woiennego z ukontentowaniem oddaią sprawiedliwość ze wszech stron zaprowadzonemu porządkowi tak ściśle utrzymywaney rachunkowości, ustanowieniu nader szacowney a tak rzadkiey oszczędności, nakoniec tey rzetelności w wypłatach, która tak sprawiedliwą zjednała ufność wszystkim czynnościom Kommissyi Rządowey Woyny.

Podobnie urządzone postępowania wpływ konieczny mieć będą na całe społeczeństwo naszego Kraju, ze względu nawet moralnego. Stałości albowiem i niezmienności ustanowień, robią ludzi pracowitemi, wytrwałemi, starannemi, a nakoniec skłonnieyszemi do rozwinięcia wszelkich ich zdolności.

Pobór Woyska, Dobre zrozumienie Urządzenia w tey mierze wydanych, coraz lżeyszym go zrobią, tak przez sprawiedliwy i równo ciężny rozkład na całą ludność Kraiową, iako też przez zarówno rozciągnienie wyłączeń do nowo formuiącey się klassy fabrykantów, i do tey dawney klassy rolniczey, która iako główna podstawa ludności Kraiowey równo przynaymniey z drugiemi ciężary i korzyść znosić powinna.

Uwolnienia od służby Woyskowey roztropnie wymierzone, zachowuiąc w szeregach więcey iuż usposobionych wystawiaią ich za wzór nowo przybywaiącym. Odznaczenie ich honorowemi cechami t. i. Belkami, stanie się dla nich prawdziwą nagrodą a nowym pochopem dla każdego Żołnierza.

Szkoły wyższe

Szkół Woyskowych usposobienie naywię-
kszym iest dobrodzieystwem dla Młodzieży
przeznaczaiącey się do służby Woyskowey
albowiem rozwiianie od pierwotnych za-
raz lat wszelkich zdolności tak fizycznych
iako i umysłowych usposobienie do nauk,
nawyknienie do pracy, posłuszeństwa,
i regularności, zaszczepienie nakoniec pra-
wdziwych zasad Religiynych zrobi ich
sposobnieyszemi do ścisłego dopełnienia
istotnego ich powołania.
Szpitale Woyskowe. Wydoskonalenie ich,
równie iako środków potrzebnych do ukształ-
cenia Lekarzy i wszystkich szczegółów do
tegoż dążących celu, zaprowadzenie w tey
mierze naywiększego porządku, rozbudza-
ią w nas nadzieię, że i Cywilne Szpitale
tymże idąc torem, coraz więcey na ulgę
Ludzkości rozkrzewiać się będą.
Dowolne kupna żywności potrzebnych
dla Żołnierzy, Remont, Furaży dla koni
dowodzą że wolna konkurencya nay-
zyskownieysze dla wszystkich inte-
ressowanych stron przynosi korzyści
kupno krajowych Sukien a zwłaszcza płó-
tna dla Woyska nie mało się przyczy-
nia do rozwinięcia fabryk krajowych —
Wznoszące się warownie Twierdze i Bu-
dowle woyskowe różnego gatunku
corocznie powiększaią Stan obrony
kraju i iego upiększenia —
Wystawione w większey części za pomocą
ciągło trwałey oszczędności którą Komisya
Rządowa Woyny we wszystkie naydro-
bnieysze szczegóły zaprowadziła

przekonywać

przekonywać nayleprzey powinny że oszczędności ztowanymi powinna bydź celem każdey Administracyi, że zatey tylko pomocą zbierać się mogą kapitały wszelkiego gatunku, Bogactwo krajowe oznaczające. Spodziewać się należy, że przykład ten dla innych Wydziałów Rządowych stracony nie będzie. Z inney strony ciągłe zwiększanie Budowli woyskowych wzbudza nadzieię że kwaterunek coraz się pomnieyszać będzie, że może z czasem zniesiony zostanie.

Zgoła ieżeli ilość Woyska może cokolwiek iest wielka w proporcyi dochodów krajowych sposób iakim są urządzone fundusze na to przeznaczone, oszczędność iak nayściśleysza karność i dobre sprawowanie się Żołnierzy życzyć każą, żeby inne Wydziały Rządowe podobnie urządzone, do równie korzystnego dążyły celu.

strawnym nie będzie. — Z inney strony uję-
te zwiększanie Budowli Woyskowych, uzba-
dza nadzieię że Kwaterunku ciężar się pomny-
szać będzie i że może z czasem zmnieyszony zo-
stanie —

Zgoła wielkość Ilość Woyska może wkolwiek
ieszt wielką w proporcyi Dochodów Kraiowych
sposób iakim są urządzone fundusze, na to
przeznaczone, oszczędność iak naywiększa,
Karność i dobre sprawowanie się Żołnierzy
życzyć każą, żeby i inne wydziały Rzą-
dowe podobnie Urządzone do równie pożą-
danego doszły celu. —

Wydział Skarbowy

Przychodzi Kommissyom Waszym zdać Wam
następnie sprawę o tey prawie nayważnieyszey Gałę-
zi Administracyi Kraiowey, od którey iak Nay-
iaśnieyszy Pan przez Ministra Sekretarza Sta-
nu do X. Namiestnika na dniu 25 Maia
1821 r. wyrazie raczył, był Nasz polityczny
zawisł. —

Na zeszłych Seymach znaydowały Kom-
missye Seymowe za krótkim zakres zostawio-
nego Im czasu do roztrząśnienia dwuletnich Ra-
chunków, na tym Seymie więc 4 letnie ma-
iące wam do wyiaśnienia, dawniey Szano-
wni Reprezentanci, iżbi pomimo naywięk-
szey gorliwości nie zdołamy odpowiedzieć
waszemu oczekiwaniu. — Na przeszłym
Seymie Kommunikowane Rachunki więcey
obeymowały szczegółów łatwieysze przeto
do przeyrzenia były i ocenienia; nie maiąc
teraz przed sobą iak w 1820 r. wiele Ka-
żde Bioro, każda Gałęzi Rządu, w ogóle

Wie

wiele w szczegółach kosztowały i przyniosły.
Ani wymienionej liczby Officyalistów, nie
mogliśmy oyźrzeć iak daleko który władzey
koniecznie potrzebni lub oszczędności podlegli.
Nakoniec w 1825 r. sądzę dopiero o Rachun-
ku 1823 r. wiele spostrzeżeń naszych zdawać
się będzie może iuż zbytecznych, lub też nie
dokładnych, to usprawiedliwienie powinno być
to poprzedzić Rozbiór Materyi Skarbowey
do którey przystępuie Kommissya Wasza
Prześwietna Izbo Poselska, nie mogę tu
naprzód pominąć należnych Xiążęciu Ministro-
wi Przychodów i Skarbu pochwał, za to
iż przez czynności którę we wszystkich Gałę-
ziach finansowych zaprowadził przez ścisłą
Kontrollę i użycie sprzyjatych środków wy-
dźwignął Kraj momentalnie z smutnego
położenia w którym się w czasie smutnego
Reskryptu znaydował. Bilans Etatowy te-
raz bez deficytu, na tym postawił stopniu
że depozyta wzięte dawniey, teraz się powróco-
ne, zaciągniona pożyczka od Bankierów oddana
i zapas w Kassie znayduiący się w gotowiźnie
pokrywa(ł) [przewie] Summy za Sól bez płatnie brany
od Austryaków, i Prus w pretensyach rozra-
chunkowych ugodowych należne. —
Nie zawsze wprawdzie Xiążę Minister chwy-
tał się środków, któreby mu wskazywać po-
winny ścisłe rozwagi Konstytucyi, szano-
wanie praw i własności prywatnych
i dobra wiara która uchować powinna
wszystkie czynności Rządu. —

W Gosfu

W Gospodarstwie Kraiowym podobnie iak w prywatnym nie wydatki do przychodów ale przychody do wydatków stosować należy. — Z tego więc punktu uważaiąc rzeczy iakkolwiek niektóre podatki są nader uciążliwe, inne przez skutki swoie szkodliwe, inne zaś nie podobne długiego utrzymania się, przeto o ich zmnieyszeniu, zniesieniu, lub zmienieniu mówić niemożna, póki przez zmnieyszenie wydatków Bilans Skarbowy nie będzie w stosownym Stanie.

Tam gdzie o byt polityczny idzie, Polak nauczony iest z Wolibki pierwszych sobie odmawiać potrzeb, lecz ważny wszystkie innym Narodom wyścienia nie podobne, aby się nie dadzą ubiedzić na drodze od Przodków wskazaney. Każdy z Członków Izby Poselskiey przyzna że iuż teraz nie Właścicielami Dóbr naszych iesteśmy, ale Administratorami iedynie zbieraniem podatków zatrudnionemi. —

Z ogromney Summy długów Hyppotekowanych na Dobrach Woiewództwach 799, 000, 000 wartości przez Rząd Nam wykazaney, zaiste przynaymniey czwarta część na zaspokoienie ciężarów publicznych użytą została. — Zniknęły iuż dawne zapasy, Kleynoty Matek Naszych, zniknęły Srebra Przodków, ostatnich iuż nie będzie szczędzić Offiar aby o ile od Nas zależy i zależeć może, nic sobie w tey mierze nie mieć do wyrzucenia. —

Ale

Ale nie powinniśmy ani sobie zataić, ani Prze-
widywać, że iuż ta strona do nayżwyższego
przyciągnięta iest stopnia ; że iuż nadchodzi
„chwila w którey sama przez się rzecz cała usta-
„nie„ przez samą niemożność dalszego uiszczenia się
na terminach./

Prosić więc nam wypada usilnie z głęboką
pokorą Nayiaśnieyszego Pana, aby raczył nie
dozwolić Rządowi odstępować od Zasad prze-
Jego Cesarską troskliwość w przytoczoney od-
ezwie wskazanych. To iest: aby te tylko pozo-
stały Władze i Urzędy, które wyraźnie przepi-
suie ustawa Konstytucyina, aby w tychże Umnie-
szone składy były i tylko zostawiono Urzędników
ile ich bieg stały wymaga. Aby tylko przy
tych Urzędach zostawiono pensye, których bez
płatnego sprawowania w żaden sposób żądać
nie można by bez narażenia służby, aby bezpła-
tne i przykładne sprawowanie Urzędów, dro-
gą było do uzyskania nagród i zaszczytów zdol-
nych ślachetne rozszerzać ubieganie.
Aby pensye stosunkowo w Wydziałach poró-
wnane a przeto w niektórych zniżone zostały.
Słowem aby cały Etat służby Cywilney sto-
sownie do obiawioney Nayiaśnieyszego Pa-
na Woli nie przenosił summy Złp
16,926,966.

Przeciwnie dotąd Kommissye Rządowe sobie
postąpiły co z bolesnym uczuciem Kommis-
sye Wasze odkryć Wam muszą swym Obo-
wiązkiem Szanowni Reprezentanci. —
Zaledwie pierwsze ochłonęło wrażenie, iakie
na umysłach sprawił Budżet przeyrzany,
zaczęto na powrót pomnażać wydatki, i o-
sobnemi szczególnemi przedstawieniami po-

trzeb

potrzebę ich wystawiać, tak iż dotąd z
całego zamierzonego urządzenia tylko te po-
zostały które Nayiaśnieyszy Pan Sam
Sobie na dochodach Korony przez przy-
kład do naśladowania rzadki pokazać
raczył. —
Łączyć więc wszyscy powinniśmy prośby Na-
sze u podnóżka Tronu, aby nayważnieysza w wy-
datkach oszczędność pilnowaną była. —
Wszakże Xięstwo Warszawskie o dwa Woie-
wództwa większe w momencie początkowey
organizacyi z Obcych pod swoie panowanie
prawa, daleko mnieyszy miało Cywilny
Etat wydatków; dłużej teraz przy napro-
wadzeniu iuż porządku prostszey i tańszey
mieć nie może Administracyi. Nie dostały
zaiste nigdy mieć mnieyszych wydatków, po-
ki System teraźnieyszy tworzenia coraz nowych
Magistratur mianowania coraz nowych
Urzędników, nie dla potrzeby ale dla Osób na-
pitnie zmienionym nie będzie, trzymaiąc
się tylko ściśle Woli Nayiaśnieyszego Pana
w tey mierze Symplifikuiąc zawikłane
nadzwyczaynym teraz sposobem Manipula-
cye Rządowe, a przez to zmnieyszaiąc
liczbę potrzebnych Urzędników zwiiaiąc
Magistratury nie objęte Konstytucyą,
nadaiąc pozostałym dostateczną do dzia-
łania Władzę, zaniechaiąc wydatków
nie przynoszących nadal istotnych
Kraiowi pożytków, możnaby doyść
do zamierzonego celu. A póki ten nie
będzie osiągniętym, nie można o zmniey-
szeniu podatków myśleć. Ale zamiast

do tego

do tego pożądany osięgniemy przechodząc z Szkoły. —

Dochody Stałe 1° Podatki stałe wykaże Wam Komissye iek niestosowność i fałszywość zasady na który się opatte.

Ogół podatków stałych na samey prawie roli opartych wynosi trzecią część Dochodów Summy. Ta proporcya iest zbyt wielka, przy teraźnieyszych okolicznościach utrzymać się nie może, i upraszać trzeba Nayiaśnieyszego Pana aby inszy System podatkowania koniecznie był przedsięwziętym, teraźnieyszego albowiem Kraie nasze nie wytrzymaią. —

Offiara Dyskussye Izb przy prowie-kcie Systematu Kredytowego, wykazały iako daleko ten podatek, wedle którego wszystkie cięża-ry się rozkładaią, nierównie na wszystkich ciąży. To pokazuie konieczną potrzebę przy-stąpienia do ułożenia Katastru; ~~ogromna~~ ogromna to wprawdzie ale nieuchronna praca, im później będzie zaczęta tem po-źniey skończona. — Użyć by do tego wy-padało gorliwości Rad Obywatelskich w szczególnych Powiatach z dodaniem im formy i potrzebney Instrukcyi. —

Subsidium Charitativum Poda-tek od Duchownych pobierany znacznemu ulegać musi zmnieyszeniu, po ukończeniu zamian Dziesięcin w wielu mieyscach, ilość opłacanego przez nich podatku przeno-si znacznie teraźnieysze Dochody i litości godnym stan ich robi. —

Kontyngency

Kontyngens czyli podatek Liwerunkowy na żywność 75 000 Woyska przeznaczony przez Seym 1811 r. w naturze odszedł zupełnie od swego celu; Ofiarował Obywatel zboże iakie miał, ale w zarodku zaraz rozłożony na zasadzie dowolnie podanych zasiewów nierówno uciążliwym się okazał. 12 Lutego 1817 r. Nayiaśnieyszy Pan bacząc na wysokie ceny zboża zmienił ten podatek na pieniądze, ale tak umiarkowaną cenę wziął za podstawę, że wtedy ta zamiana istotnym była dobrodzieystwem. Gdy spadły Ceny, podatek ten stał się nader uciążliwym, a lubo o trzecią część zmnieyszonym został, gdy żyto przy zamianie na pieniądze po 12 zł po zniżeniu na 8 zł wypadało, a w targach Wieyskich na 4 na 3 a czasem i na 2 spadło, iak się dowody w Rządzie Waszych Kommissyi. Skutek okazuie że opłacamy trzy i cztery razy tak wielki podatek, iak był nałożony. — Nie uszło to Oycowskiey troskliwości Nayiaśnieyszego Pana, i w objawionej Swoiey Woli z d: 21 Marca 1820 r. Uważa „zmnieyszenie ceny za nieuchronne, gdyż „inaczey zamiana Liwerunku na opłatę „pieniężną tako dobrodzieystwo wysta-

wiona

„wystawiona stałaby się ciężarem dolegliwym
„dla Kontrybuentów, ciżeliby ceny wedle których
„też opłata się uiszcza nad ceny targowe wyż-
„szemi były, która powinna bydź niższą od
„nayniższey średniey, wszystkich targów ro-
„zmaitych, ceny."
Przy zatwierdzeniu Budżetu na rok bieżący
wyrzekł Nayiaśnieyszy Pan że chciałby być
w stanie zadosyć uczynić naydroższemu życze-
niu Swemu zmnieyszenia ciężaru podatków, któ-
re iak Kontyngens Liweruntkowy zamieniony na
opłatę pieniężną, przechodzą wszelką propor-
cyą, z powodu niskiey ceny płodów rolni-
czych. Zamiast doprowadzenia do skutku
tych dobroczynnych zamiarów, zniżono Kon-
tyngens tylko o 1/3 część, iednakowoż zniżoney
Summy K. Rządowa składzie antelineam w
Rachunkach swoich, z kąd wynika obawa,
aby kiedy ieszcze o oddanie się nie odezwała, oba-
wa tylko przykładami usprawiedliwić się daiąca.
Przeto prośby nasze zało Nayiaśnieyszeg-
go Pana, aby tę mniemaną zaległość zu-
pełnie umorzyć kazał. –
Niedosyć na tym, K. Rządowa pozwo-
liła sobie ten iakkolwiek przemieszaiący ter-
zniżony podatek na dwie nierówne podzie-
lić raty i opłatę rozkazała iego 3/4 na
część, na Wiosnę gdy Rolnik naywięcey
z swych zapasów iest wyniszczony a 1/4
na Jesień, gdy właśnie po żniwach ła-
twiey by się mógł uiścić – Dzielenie przy-
naymniey na dwie równe połowy tych Rat
podatkowych zdaie się sprawiedliwym
Narodu pragnieniem. —

Nie można pominąć i owe przy podatku Li-
werunkowym, że na samę ciężącę rolę gdy dla
krytycznych okoliczności i otwieraiących się in-
nych zarobkach przy drogach, budowlach i Fa-
brykach, opuszczaią rolę Włościanie i te od tego mia-
ley, pozostaiący znosić ten ciężar nie wszyst-
kie z ich rąk są obowiązani. Podatek ten
przeto iako nie dotykaiący Kapitalistów,
Rzemieślników z Mieszkańców Miast, któ-
rzy właśnie naywiększe z Woyska ciągną
korzyści i równie z innemi do żywienia
przykładać się powinni, powinienby iak
nayspieszniey na inny stosownieyszy rozkład
maiący być zamieniony. — Odbierze sto-
sunek w ile żywności Woyska w tych Oko-
licznościach przy zaprowadzoney tak przy-
kładney oszczędności, w tey części mniey teraz
kosztować musi; możemy sobie pochlebiać
że niewięcey w zastępstwie tego podatku
Kommissya R. P. S. od nas wymagać
będzie, iak na ten przedmiot potrzeba.

Podymne. Podatek podymnego
w tym iest uciążliwym, że Gromady i Dwo-
ry za upadłe Dymy opłacać są zniewolone,
według tych samych przepisów iak się
do Taryffy zapisuią Dymy przybyłe,
tak by też ubyte powinny były być wy-
mazywane i umarzane. Gdy nowe pra-
wo finansowe zaprowadzi w krótce [illegible],
pokładaią Kommissye Wasze na-
dzieię że Rząd zaprowadzi zbiórkę Mate-

ryały

Materyały do sprawiedliwszego tego podatku na-
dał wyrachowania. —

Opłata Szarwarkowa

Podatek ten wpływa dosyć regularnie i mniey
byłby uciążliwym gdyby w każdym Woiewództwie
na naiem ludzi napowrót był zażytym ale gdy
w innym punkcie z koncentrowany iuż nie
na wszystek obraca się rolnika, ale owszem tworzy
Klassy Rzemieślników drogi robiących, którzy
Role opuściwszy, podwoynym się ciężarem swo=
im Gminom. — Okazałe postaci zewnętrzney
Kraiowi nadaiące drogi, są pod tym względem wzo-
rowe. — Jeżeli kiedy w Kraiu naszym zakwitnie
handel znaydzie iuż przygotowane dla siebie zna-
czne ułatwienie, tymczasem wewnętrzna Kom=
munikacya iest zapewnioną. — Pozostałe po
Rzymianach drogi świadczą wielkość swych za-
łożycieli. Nasze przeszlą późniey potomności
pamięć Monarchy, który ich pierwszy myśl po-
wziął. Mała ilość rozebranych listów drogowych
za pomocą których daleko prędzey mogłyby ato-
się główne zamierzone trakty pokazuie [illegible]
partykularnych w operaciach W. Rządowey
z których usunięciem stopniowo starać by się trzeba.
Nakoniec nie można i to pominąć, że te
drogi ta ozdoba Kraiu postanowione są ie-
dynie kosztem Włościan tey nayubożeyszey
Klassy upadaiącey iuż pod ciężarem Pody=
mnego, Liwerunku i podatku Soli. Z tych
względów gdy podatek Szarwarkowy, chociaż=
wiek w Budżet wciągniony, nie iest na in=
ny obracany przedmiot, iak na budowę
Drog przez to iego zmnieyszenie nie narazi
służbę na żadne w biegu zatrzymanie.

Gdy

Gdy ukończony zaś iest główny Woyskowy Trakt Petersburski i budowa innych nie iest tak pilna, przekładaią Wasze Kommissye nadzieię, że Rząd baczny na szczupły Stan Włościan w tym czasie zmnieyszy na teraz opłotowe pobierany Podatek.

Exekucya Podatków

Podatki stałe kiedy zalegaią, nie można nigdy uważać, aby te zaległości pochodzić miały z niechęci opłacania tychże, lub z nieregularności Kontrybuenta, bo bowiem iest dostatecznie wiadomo, iż takowe Gminy nie mogą, lecz zalegaią tylko z istotnej Kontrybuenta niemożności. — Sama Rada Stanu Raportem swoym przyznaie na karcie 71. „że nie rzeczna zaległość poborowa pomimo „niskości Cen Ziemiopłodów, iest dowodem „regularności Kontrybuentów, i usilnych za„razem działania Władz Skarbowych. —

Z żalem to przez szczerą prawdę powtórzyć Kommissyom należy, iż nie możność opłacania podatków, przy tak wielkiey bezcenności Ziemiopłodów iest nie omal powszechną dla 4/5 części wszystkich Mieszkańców. Lecz do ostatnich wysileń w opłacaniu regularnym podatków, nay pierwszym stała się bodźcem przytoczona tu pieczołowita Oycowska Nayiaśnieyszego Pana troskliwość pod d: 13/25 Maia 1821 r. przez Ministra Sekretarza Stanu oświadczona, która Radom Woiewódzkim Kommunikowana była. —
Po tey odczytaniu nie może się wahać nikt wyrzec że ten tylko nie zapłacił kto nie miał; potrzebna atoli iest staranność Rządu w regularnym Exekwowaniu podatków, obok obmyślania środków z kąd te zebrane być przez Kontrybuentów mogą. —

Zważaiąc

E. Lo

№ 1

Zwrócić atoli powinny Wasze Kommissye Uwagę Waszą i nie przepomniały o tym Izby na przeszłych Seymach że zbyt surowe na Gromadach Exekwowanie zaległości wielkich kar Złp 14 od podatku 5, zaczasem 2 złp tylko wynoszącego i z czego Kommissye maią w ręku dowody, niszczy próżno Włościanina i odeymuie mu nadal możność uiszczania się — W niektórych Woiewództwach szczególnie Mazowieckim, Kaliskim i Augustowskim bardzo się podobnemi karami gnębili Włościanie — przybytkiem z nich na Budżecie nie widzimy a Tabelle w Kommissyi Przychodów i Skarbu dowodzą że w Krakowskim, gdzie naymniey się o przymusie nie w tey mierze działało Obywatele, naymniey iest zaległych podatków. Kara Exekucyiney do samych tylko podatków stałych dawniey używana, rozciągnioną iest teraz do procentów od Kapitałów opłat Kassie Ogniowey, Szarwarku Kontyngensu itd.

E

Dobra Narodowe

Ważna ta gałęź Maiątku Narodowego zaięła Waszych Kommissyi całą Uwagę. Dobra Narodowe maiące zamierzony Dochód blisko 11 Millionów. — Zaległości 23 Milliony wzrosły stopniowo wraz z zaległościami w r. 820 9 Millionów w ro. 1821 blisko 8 Millionów w 822 7 Millionów w 823. 6. Millionów w zeszłym zaś roku nie przyniosły dochodu więcey iak podatek offiary z Dóbr ziemskich K. S. Rozdziałem Dochodu z nich na Rubryki Antelinialną i linialną zmnieyszy tylko nie pewność Budżetową. —

Lubo w teraźnieyszym stanie Handlu zbożowego Intraty z Dóbr ziemskich

Spodziew

98 4

Spodziewać się trudno, niemogły Kommis-syje iednak w rozpoznaniu wielu głó-wnych przyczyn tak raptownego zmniey-szenia się Dochodu z Dóbr i Lasów Narodo-wych i te pomiędzy niemi głównemi zważa-ią się że są.

1o Brak pewnych stałych przepisów, zmienność ich na każdą zmianę Ministra odmienną, oraz Ankietowanie i sposób wydawania Kontraktów, naywiększą w Dzierżawcach sprawiaią nieufność i tak wstrzymuie drogę do wszelkich przed-sięwzięć nad którychby więcey korzyści iako nad prostym uprawianiem Roli mieć mogli, a szczególniey wstrzymuie od kupowania Owiec wszystkie które iedyną są teraz Rolnika dźwignią.

2o Zbyteczna Koncentracya Władzy w Kommissyi Rządowey wystawia Dzier-żawców na koszta, odwłokę opuszczenie w Gospodarstwie i znaczne straty, gdy Kommissya Woiewódzka po każdą decy-zyę do stolicy posyłać iest zniewoloną Dzierżawca niemoże się doczekać końca swego Interessu, a często bardzo podróż sam do Warszawy odprawiać musi, wypadałoby koniecznie w Kommissyi Woiewódzkiey więcey zaufania położyć, a wskazawszy przepisy aż do pewney wartości pozwolić Kom. Woi. stanowić, przezto by przecież pisomanii w tym przedmiocie ubyło, wszakże i teraz Kommissya Rządowa iedynie na za-sadzie opinii Kommissyi Woiewódzkiey decyduie, którą to opinię K. Woie-wódzka układa tak iak chce prze-dmiot mieć zadecydowany. —

3o Monopolia Wódek o ile się do ogólnego upadku przemysłu Rolniczego przyczyniły

o tyle

O tyle także szczególniey Dobra Naro-
dowe dotknęły, w których Dzierżawca żad-
nych zakładowych widoków i speculacyi
przedsiębrać niemoże iako Dziedzic w
swych Włościach i iedynie prostego Rol-
nictwa i Gorzelnictwa trzymać się iest
zniewolony.

4to – Co się w ogóle do Sądownictwa Administra-
cyinego powiedziało, szczególniey do Dzier-
żawców Dóbr Narodowych stosować mo-
żna gdyż ich usunięto w sprawach
z Rządem zachodzących z pod wyroko-
wania Trybunałów a podano decyzyom
Władz które kontrakty zawierały. Gdy Stro-
ną i Sędzią iest Władza Rządowa, to
trudna i sprawiedliwość i niepodobna
ufność; Coż może być na przeszkodzie
aby Sądy Konstytucyine rozpoznawały
sprawy Rządu z Dzierżawcami na
mocy praw i kontraktów tak iak
wszystkie inne prywatne, chociażby
z Rejestru skróconego i szybkiego na-
[illegible]. –

5to Wiele iest Dóbr iuż teraz przez Rząd
sam Administrowanych bo do 300,000
Intraty, a przez to Administracyą
znacznie dobra traci na swoiey Własności
gdyż Skarb żadnego niemaiąc Inwen-
tarza cały prawie przedać a przez
to ogołocone pola w krótkim czasie
przedstawiaią puste przestrzenie. –
W ogólności trzeba by było zaradczych
wyszukiwać środków nad dźwignięciem Dóbr
od lat kilku upadaiących i Dochodu z nich
coraz niższego się, niżeli by więc tylko
należało aby Rząd albo przez wypu-
szczenie w nader długie Dzierżawy albo też
przez umowy wieczyste w stosunku
do upadaiących lub podnoszących się

Co…

Cen zboża, Dobra Narodowe rozdawszy
uwolnić się od Mozolniy, trudniy i Koszto-
wniy Administracyi i tak zawodnych przy-
chodów. Nie mogą tu Kommissye Wasze
P. I. S. pominąć nadużycia Władzy iakie
postrzegły w Reskrypcie Xięcia Ministra
Skarbu 11 Stycznia 1822 r. No 1329
którym wszystkie Kontrakta
z Dzierżawcami o Budowle w Dobrach
Narodowych zawarte przez Kommis-
syą Rządową P. S. iuż zatwierdzone
razem wstrzymane do dalszy znów de-
cyzyi zostały. Uważały Kommissye
że iakkolwiek tenże Reskrypt ze
względu Koniecznij potrzeby pot-
rzebiejszym z daty 26 Marca 1823 r.
zmodyfikowany został, iednak dobra wia-
ra polegaiąca na wspolniy umowie,
i wzatem na przyiętych obowiązkach
owiele nadwerężoną została. Już samo
pierwsze postępowanie osłabiło kre-
dyt publiczny zostawiwa przy Rządowni-
ctwie Administracyinym w którym na
przypadek wiatenia o pokrzywdzeniu
też sama Magistratura sędzią będzie
tego wam Prześwietna Izbo dowodzić
nie trzeba. Postępowanie to Mini-
stra miało powód w tym że Kommis-
sya Rządowa przestępuie summę 300,000
Budżetem na reparacyą Dóbr przezna-
czoną nadużyta swey Władzy, przeszło
na 4 Milliony kontraktów wydaie.
Zdawało się Kommissyom Waszym
iż wydane Kontrakta przez Kommis-
syą Rządową powinny bydź uważa-
ne za działanie Władzy a nie

Przegod

Szczególnych Osób, zobowiązania się
Rządu równie iako partykularnych
powinnyby bydź ściśle dotrzymane,
przekroczenia zaś osób przestępuią-
cych powierzoną sobie Władzę, po-
dług praw karane. —
Dopóki się stale tey zasady trzymać
Kommissye Rządowe nie będą, po-
ty wszelkie usiłowania do gruntownego
podźwignienia kraiu uczynione skutko-
wać nie mogą. Gdzie niema dobrey
Wiary i nie może bydź zaufania, tam
się przemysł rozwinąć nie zdoła,
a pomimo szczodroty pokoiu Kray
iego szczodroty nie dozna. Nie mogą
przemilczeć Kommissye zdania swe-
go względem zamierzonéy przez Kom-
missyą Rządową iako się przy dyskus-
syi proiektu Systematu Kredytowe-
go okazało sprzedaży Dóbr Narodowych.
Dobra te będące własnością Narodu
nie mogą bydź przez Ministra
Skarbu dowolnie sprzedawane. —
Konstytucya nic o tym nie wspo-
mina Art. 157 zastrzega tylko że
Dobra Korony które są oddzielne
od Narodowych będące Rządowe bę-
dą przez oddzielnych Urzędników
Administrowane. Przez naywyż-
szą delikatność w tey mierze Wy-

Pan

Nayiaśnieyszy Pan w Artykule
39. Rozrządzeniu tylko Dochodami
Sobie Samemu zostawił, aż do nayła-
skawszey wizy zmierzaiącey do Izb Seymo-
wych Kommissya Rządowa z wszy-
stkiemi Swemi planami w tey mie-
rze wstrzymać się winna. —
Nadmieniaią to wreszcie Kommissye w przed-
miocie dopełnionego Dóbr Naro-
dowych, iż Prawo w poborach Seymu
1811 tit. Zachowania Podatków da-
wnych stanowiące, na dalszy wybiera-
ne bydź maią etc:
Dimidia tertia, quarta z Dóbr Naro-
dowych będących w dożywotnym po-
siadaniu uprzywileiowanych Possessorów
części kraiu przez Traktat Wiedeński
przyłączonych, aż do Urządzenia tych-
że Dóbr w przeciągu roku 1812
tak iak dobra tyże natury
w 6 Dawnych Departamentach
urządzone„ — Chciał aby w prze-
ciągu r. 1812 dobra będące w doży-
wotnym posiadaniu uprzywileiowa-
nych Possessorów były urządzone tak
iak w 6 Dawnych Departamentach.
Wszelako Kommissye Seymowe
dostrzegaią że gdy Nayiaśnieyszy
Pan dozwolił wykonaniu tego Prawa
JXże Minister P. i S. rozciągnął
rygor iego i do Dóbr Emfiteuty-
cznych na lat 50 danych
i karat zebrać na Skarb, a nawet

i takie

i takie 80 letnie Emfiteuzy które przez Nayiaśnieyszego Cesarza Justyniańskiego były kilku familiom łaskawie udzielone. Zaczem z tąd iawne zgwałcenie Praw własności i złamanie dobrey Wiary. —

Dobra Suprymowane

Wyięto z pod ogólnego zarządzenia nad Dobrami Rządowemi, tem mniey bezpieczny mając Dochód że w czasie ich wypuszczania w dzierżawy podnieśiona była Cena produktów i Amortyzacyi bardzo wysoko wyciągniona. Co tylko się wyżey wyżey do Dzierżawców Dóbr Narodowych powiedziało tym bardziey do Dzierżawców Dóbr Suprymowanych zastosować należy, że póki się Rząd nie przekona o fizyczney niemożności w iakiey się znayduią Rat Dzierżawnych z powodu przeciążenia w Anszlagach, całe uposażenie Duchowieństwa na tym fonduszu oparte na stratę będzie wystawione, a przez surowe z tąd Exekucye Własna zniszczy Dzierżawców iuż nie spotrzebowana maiącą Kapitały upadnie. —

N° 2
Lasy Rządowe

Z Lasów Rządowych pozostało do pobrania z lat Ubiegłych Złp. 834,075 gr. 13 w tey ilości objęte iest Drzewo, w części lat o których iest mowa, przeznaczone do sprzedania, które przez ten sposób iako Administracya Leśna zapewnia pozostałe, i oprócz tego zaległości będą na kupuiących Drzewo, którym pożniey tenże wypłatę na Raty, będą z innych Tytułów dochodu Leśnego,

iako,

iako to: palenia smoły, kopania Bursztynu
z kontraktów wynikaiących, tudzież ugaiu
i pastwiska od Włościan, część tych albo
dotąd iuż weszła do Skarbu, albo weyść
iescze może, gdy wrocznie wykazy prze-
świadczaią o wpływach takowych, iako
np. z zaległości z lat dawnych na te-
nych Dochodach w Roku 1823 weszło
Złp 97414 gr 17 większa atoli nie
równie rubryka 60 2/3 wyrównywaiąca
pobrany pewnie nie będzie, lecz nato-
miast i drzewo na przedaż przeznaczo-
ne w lasach pozostanie, również
zaległości na Włościanach Dóbr Naro-
dowych z ugaiu i pastwiska niesą
do zrealizowania przez wzgląd na
stan ich biedny, a którym byłoby
do życzenia aby opał i pastwiska
darmo udzielane były, gdy i równie
iak w Dobrach prywatnych czynsze
i daniny oddaią, i takowe Dzierżawcom
porachowane są do Intraty, w gor-
szym dziś stoią położeniu od Włościan
Dóbr prywatnych gdzie podobne
atrybuty darmo maią.
Przekonały się Kommissye Wasze że
na ten przedmiot Uwaga W. R. P. is.
iest zwrócona, lecz tylko co do zniżenia
taxy, gdy te są dotąd aż nazbyt wy-
sokie, bo do złp 7mu w niektórych
mieyscach od ugaiu z Dymu, tu-
dzież do złp 7. od iedney sztuki bydła
za pastwisko letnie naznaczone,
gdyby przeto zupełnie zniesione zo-
stały los biednych Włościan polep-
szył by się, a Skarb Dochód tylko
idealny utraciłby, bo w naywiększey

Części

cząści zaległa i nie iest do pobrania.
Na naywiększą zaś zasługuie Uwagę, że Offizyaliści Leśni w mieyscach gdzie lasy z Dobrami prywatnych Właścicieli graniczą, nie zastanawiaią na wszystko bez naymnieyszego dowodu, na domniemaniach tylko, a często kroć i bez tłumaczenia się na Włościan Dóbr prywatnych kary defraudacyine rozciągaią, nie przypuszczaią nawet do protokułu Woyta Gminy, z któréy iakoby miała bydź defraudacya popełniona, a przez to sami w tołaniu sprawie się Sędziami. — Jest więc do życzenia ażeby w razie Defraudacyi Woyt Gminy Właściwy do wspólnego działania przy protokule był wzywany, i aby w razie zupełnego tylko przekonania to iest przyznania się defraudenta lub złapania go na uczynku kara w przód rozciągniętą bydź mogła, inaczéy aby zawyrokowanie do Władzy wyższych należało. —
Winna zaś się Kommissyi Wasze oddać sprawiedliwość, że od Roku 1820. gospodarstwo Leśne oparte zostało na stałych prawidłach, i że ciągle instrukcye się dawane, aby lasy na przyszłość za konserwowane zostały

F

F Węgłolski

Lel

Sól.

Dzierżawca Soli stosownie do expirowanego kontraktu w do 1 czerwca 1821 r. przyniosła Skarbowi rocznie brutt. Złp 5,082,955 Nowym kontraktem który nie został zatwierdzony: miała przynieść Złp 5,111,620 — przez zniżenie zaś ceny po Złp 5 na Cetnarze, które Dzierżawca obowiązywał się kontraktem, gdy w ciągu roku 1822 prze-
5 dano Cetnarów 574,492 ℔ 107 konsumentom i przeto zyskaliby Złp 2,872,464 gr. 26 zysk zaś Indywiduów kontrybuujących do podatku z uszczerbkiem Rządu — razem przeto uczyniłaby Dzierżawca Złp 7,984,084 gr. 26 dodawszy zaś wartość Soli braney wrocznie tak w długu Kraiowym od Austryi i Prus iakoteż i Rosyi która wynosi Złp 4,253,218 gr. 15 — Administracya Solna koszta transportu i wszelkie Expensa wynoszące po potrąceniu zysku na przewóz Złp 1,389,239 gr. 22 — A zatem odpowiednio do ceny ofiarowaney przez Dzierżawcę wraz z tem co mieli konsumenci zyskać, a który zysk pozostał przy skarbie Królestwa, wyprowadziłoby Złp 13,628,543 gr. 3 przez Skarb zaś Administrowana przyniosła Złp 15,616,225 gr. 5 uczyniło przeto istotnie więcey w r. 1822 niżeli Dzierżawca ofiarował iuż po odtrąceniu wszelkich Expensów Złp 1,987,683 gr. 1. w Roku 1823 do 40 kilka tysięcy mniey uczyniła z powodu mnieyszey niż ilości wyprzedaney. —

Tak znaczna przewyżka wpływów z powodu przejęcia Administracyi Soli na Skarb przekonywa widocznie że mylny poprzednio i w uwagach nad Raportem Rady Stanu, i w petycyach do Tronu niezłożony

iedynie

iedynie dobrą Akcyą powoduiące się dla Kraiu, mia-
ły słuszność upraszania Nayłaskawszego Mo-
narchy o zaleceniu nie wydzierżawienia iey wię-
cey – Skutek usprawiedliwił Iego dobre ży-
czenia i gdyby w różnych gałęziach Admini-
stracyi Kraiowey wzgląd na Uwagi Seymu-
iących Stanów był miany, pomyślność
Kraiu do wyższego może doszłaby stopnia

Lecz iśli z iedney strony rzeczone Uwagi
skutecznemi okazały się, z drugiey pomimo
zarzucenia w Rapporcie Rady Stanu na prze-
szłym Seymie Izbie Poselskiey udzielonego,
nie mieliście względu na drogość iey, iest tamą
do polepszenia gospodarstwa. – iest klęską
dla nayuboższey Klassy Mieszkańców –
Niedostaią oni tey iedney nie zbędney wy-
starczyć potrzebie, przy bezcenności płodów
Ziemskich, gdy cena iednego korca żyta ze stosunku
targów na Prowincyach, wyrównywa Cenie iednego
Garca Soli; nie przepominaiąc że obok tak zby-
tniey drogości soli, ciężą iuż ogromne Liwerun-
kowy, Szarwarkowy i podymnego podatki. –
Muszą więc często obchodzić się bez tey iedyney
przyprawy, z czego niemoc i choroby powsta-
wać zwykły. – Przekonały się Kommissye
z Woli Nayiaśnieyszego Pana kilka krotnie
zniżeniu Ceny Soli nakazuiący – Skutku one
innego nie otrzymała, iak tylko że porowna-
no Ceny iey w całym Królestwie, na czym
Woiewództwo Augustowskie nieco zyskało, lecz
natomiast Woiewództwa Krakowskie, Sando-
mierskie, Lubelskie, i Mazowieckie straciły,
a na tem porównaniu Cen iescze Skarb
przeszło 100,000 zł zyskał. Zniżenie zaś
ceny Soli miałoby ten skutek że i skarb
nie straciłby ciągnionych z tey gałęzi wszystkich

i Nay-

i naybiednieysza Klassa Mieszkańców niecier-
piałaby więcey niedostatku. Skarb nie utraciłby
bo tańsza sól więcey by się wyprzedawać dała,
i zbliżywszy Cenę będącey w Imperium Ros-
syiskim, nadużycia w defraudacyi nie byłyby narażo-
nym, tudzież na koszta utrzymywania zbytecz
straży graniczney, iako o tym Raport Ra-
dy Stanu wspomina — Ubodzy zyskaliby
bo mogąc więcey zakupić konsummowaliby
więcey, gdy teraz często iedzą bez soli, a razem
zamieszkali Obywatele po wsiach sumiennie
zaświadczą — Rezultat przeto przychodu ie-
dney, a wydatku drugiey strony będzie pra-
wie iednaki, zysk rzeczywisty a nieoceniony by
przyniósł: utrzymanie w czerstwości zdrowia.
Na to gdy sól od większych Dworów dostarczany
iest w długu kraiowym a za powiedziane
opłacanie tegoż długu Listami zastawnemi
4% prowizyowemi ułatwi Rząd sposo-
bność pozbycia się onego. Niechayby przeto
korzyść iaką Skarb ztąd ponosi była większą
przez zniżenie Ceny soli i kraiu udziałem.

Cło

Porównywaiąc przychód z Cła z lat prze-
szłych do Roku 1823 inclusive rezultaty
co do Percepty brutto to iest inclusive kosztów
na percepty łożonych są następuiące:

1º	w Roku 1818 przyniosło Zł	4600481	gr 19
2º	w R^o^ 1819 — — —	4428648	2
3º	w R^u^ 1820 w tyczenie z tem w Jarmarku Warszawskim przyniosł.	3898769	23
4º	w Roku 1821 przyniosło Zł	4119119	gr 4
5º	w R^o^ 1822 — — —	5388309	13
6º	w R^u^ 1823 — — —	5241519	25

W tém —

W tem mieyscu Kommissya Wasza uznaie za rzecz potrzebną obiaśnić przez Izbę Poselską o tym że w różnych Epokach poboru cłowego, różne Taryffy podług których Cło pobieranym było za miarę do pobierania służyły. I tak od Roku 1818 do 1820 służyła Taryffa z r. 1807 poprawiona w r. 1819 W r. 1820 była inna, — ostateczna zaś była w r. 1823 zaprowadzoną która dotąd z małemi niektóremi odmianami istnieie. — Do tego dodać należy zaprowadzony system prohibicyyny względem wielu towarów których liczba wynosi przeszło 200 Artykułów. —

Do mniemaku [?] towarów z których podług podania była wierna percepta Cłowa gdy nie były zakazanemi 2.126.120, lecz ubytek wynagrodzonym został, albowiem towary dziś pozwolone czyniły podług obliczonego podania Cła złpol 2474561 gr. 19. dziś te same czynią Cła 5241519 złp gr. 25 a zatem więcey o 2777158 złp lecz tego powiedzieć nie można aby sama dobra Administracya przyczyniła się do tey większości.

Są przyczyny inne których Kommissye Wasze dochodziły między innemi następujące znajduią.

1o Powiększona ludność Kraiowa o 565575 dusz. —

2o Dozorowanie mocnieysze na Defraudantach.

Tę atoli Uwagę umieścić należy że System Prohibicyyny dopiero z początkiem roku 1823 zaprowadzonym był, o czym więcey skutkach tym mniey będzie można sądzić iż w ciągu Roku tego iescze Jarmarki Warszawskie swey świetności nie straciły, a które pod ówczas przeszło kilka kroć sto tysięcy do Kassy w Miesiącu Maiu przynosiły. —

Porównywaiąc

38 7
104

Porównywaiąc wydatki na ten przedmiot obrócone gdy ich nie znalazła Kommissya w obrachunkach P. Izbie Poselskiey kommunikowanych, starała się o ich ilości z innych źródeł dowiedzieć się, i taki Rezultat zbliżaiący odebrali w Roku 1820 przychodu było 3898769

Administr. Koszta 1100240

pozostało się złp 2798349

w Roku 1821 przychodu 4,119,119

wydatku 853756

pozostało się złp 3,265,363

w Roku 1822 przychodu złp 5,388,309

Wydatku 784,043

pozostało się złp ~~4412531~~ 4.604.266 [

[w roku 1823 przychod 5.241.519.
wydatki 828.988
pozostało się 4.412.531.

a zatym z urządzenia prohibicyynego istotna szkoda w Dochodach celnych wykazuie się chociaż produkta i fabrykata ~~są~~ dozwolone tak wysokiem Cłem są obłożone i granice lepiey strażą opatrzone.

Dalsze rezultata z handlu prohibicyynego które następny rok 1824 sprawił, nie mogły bydź wykryte te należą do rachunków przyszłych.

Mówiąc o przedmiotach Celnych zważamy Uwagi Kommissyi Wasze czyli przez systemat prohibicyyny w niektórych Artykułach nie iest dane prawo od wstępu zagranicznym a z tąd przyczynianie wielkiey dla Kraiu szkody, ponieważ od wywożących produktów Kraiowych daleko większe Cła przez zagranicznych były pobierane iako te Nam Prussy uczyniły. Te szkody nie się do obrachowania ponieważ Komory Pruskie tylko wiedzieć mogą wiele od

zbiera

Zboża i bydła od Obywateli Królestwa wy=
brały. Z tym wszystkiem te pobory prawie
połowy wartości niektórych produktów wyno-
siły, i dla tego taka Cen niższość w całym
Kraiu zrządziły, która ażkolwiek i w innych
Kraiach iest dosyć mała lecz naydawnieysze pra-
[illegible] zasięgnąć nie mogą aby żyto korzec a
ieszcze dziś więcey iak dawniey; przedawano po
2 Złp a nawet i po Złt 1 g. 15. – To pra-
ktykowało się w niektórych Woiewództwach
iako to Augustowskiem i Płockim a na=
wet i Krakowskim w wielki Cios Gospo-
darstwu naszemu zadało. Jest rzeczą dowiedzioną
że Dochody Celne w miarę zniżania Opłat
Taryffami wskazanych i nieograniczonego
dozwalania zmienności Towarów wzrastaią.
U nas gdzie System at prohibicyjny istnieie,
Dochody Celne wraz większym uszczuple-
niom podlegać będą iak to iuż Rok 1823
wskazywać zaczyna. Prohibicya iest to
Stan Odrętwienia na wszystkie gałęzie
Przemysłu działaiące. Nie ścieśniony handel,
Granic nie zna Jego widoki całą obszerność Kuli
Ziemskiey Obeymuią. I z tąd wynika iż tam gdzie
Taryffami i zakazami nie tamuie się spekulacyi
Handel prócz wewnętrznego obiera sobie ro=
zmaite postaci. Jest handlem składowym
punktem zamiany odległych Narodów, Anglia
i Rosya w Lipsku zamieniaią owoce swych prac
iak w Liwerpool płody Antyllów z płoda=
mi Ziemi Europeyskiey; a przy takiey wolno-
ści handlu naymnieysza opłata Miliony
do Skarbu wnosi bo to iest karawan iuż nie
wytężony na przedmioty które w kraiu koni=
ecznie spotrzebowane być muszą. Lecz na prze-
mysł całego Świata który tam się garnie
z płodami, gdzie znayduie łatwość ich zamie=
nienia. Zasada więc Taryff Celnych istnie-
iących nie może odpowiadać ani Swoiey

Finan-

Finansowey, ani doświadczenia. Iży to bowiem przypi-
sać należy wraz bardziey gnębiące Nas upadanie
Rolnictwa, i ten ucisk który skarbowi będzie
zadany. Jeżeli podatki stałe zwolna nie do-
borami grozić będą. —

Możnaby wprawdzie umieszczaiąc tu Uwagę.
Że Administracya Celna zbyt iest kosztowną,
pomnożenie Officyalistów i ich płacy nie
okazało skutku spodziewanego, przynaymniey
do końca r. 1823 prosić należy aby ten wy-
datek był zmnieyszonym. Co przez zwinięcie
Wewnętrznych Urzędów znacznie dopiąć by
można, kto bowiem przeyedzie przez Granicę,
ten ~~ten~~ dalej uchronić się od Kontrolli zdo-
ła, a rewizowanie Kartek po drodze i należy
mywanie wziąte wszystko handluiącym są tylko
czczą formalnością, skutku żadnego oprócz
mitręgi nie sprawiaiącą i handel utrudniaiącą;
możnaby inne ważniey iszy wytknąć, lecz w
teraźnieyszym stanie o niczem mówić nie
należy iak o tey konieczności zmienienia
całkowitego Systematu prohibicyi. —

Upraszać więc należy Nayiaśnieyszego Pa-
na aby Łaskawie raczył w Swojey Mądrości ob-
myślić środki któreby nas doprowadzić mogły
do stopniowego zmienienia tego szkodliwego
Systematu. —

Z Uwagą aby fabryki przez nagłą zmianę nie
były na upadek wystawione. —

Jakie ograniczenie w wydatkach tego rodzaiu
to iest Celnych nastąpić by mogło przy uło=
żeniu Budżetu przyiętego naydokładniey ro=
zebrać będzie można. —

W tem to mieyscu zwrócić Uwagę Izby Po-
selskiey chcemy iż sądownictwo Celne aż do
postanowienia Namiestnika Krolewskiego
z daty 21 Sierpnia 1824 r całe prawie nie
istniało i nigdzie sądu na Defraudacyą czyto

towary

towary nie były.

Urzędy Cełne wyprowadzały Sędegoż, Kommissye Woiewodzkie dawały kary postanawiaiące albo same albo ze znieśieniem się K. R. P. i S. K. R. P. i S. swe własne rezolucye zwatniała a Namiestnik Królewski poprawiał tamtych wyrzeczenie drogą łaski; prawa do którychby się w tey mierze zastosować można, niemasz do tego Dziennikami ogłoszonego iest tylko tak zwany zbiór ustaw przez byłego Ministra Węgleńskiego w d. 1. Października 1809 i 26 tegoż mi r. podpisany i ten w czasie niebardzo dawnym handluiącym dla przestrogi przesłany, iest to wyiątkiem niedokładnym z praw Pruskich, zatem Władza oskarżaiąca tęż z sobą niiako i Władzą Sądowniczą, z tąd liczne skargi więzienia defraudantami nawet tylko z podeyrzenia bez przekonania powiązanemi są dosyć napełnione — Co w swym miejscu obszerniey obiaśniło się.

Tu tylko iest do żądania aby utworzone iako nayśpiesznieysze Kodexu praw karnych co do Defraudacyów i Kontrabandy tudzież co do kar na Offiçyalistów Skarbowych nastąpić mogło. —

O co Nayłaskawszego Pana obok innych prozb uprasza należy.

Jest dalej do żądania aby takie sprawy Sądy Konstytucyyne sądziły gdyż o takich iakie się postanowieniem X Namiestnika Królewskiego Daty Sierpnia 24. 1824 r. prowizorne zaprowadzone Konstytucya bynaymniey aby istnieć miały niewspomina. —

Aby Nayiaśnieyszy Pan raczył łaskawie rozkazać poiągnąć do odpowiedzialności Kontrasygnuiącego, Postanowienie X Namiestnika Królewskiego 24 Sierp: 1824 który stał się powodem iż tyle Ofiar w więzieniach okropnych oręźnie iaka Strawić muszą. — — F

Prowizye

(Zamieszczone na) Sobie zdać Wzmianką Kontrasygnuiącem

F. Konsumpcia

1

8

106

Prowizye od Kapitałów

Z nowemi należytości w Prowizyach od Kapitałów Skarbowi należnych które wszystkie albo na pierwszych Lokowaniu bywaią Hypotekach albo sposobem prawnym wiecznie do Dóbr przywiązanie Administracyjny ulegaią Exekucyi, zdaie się być Kommissyom Waszym iedną z nayprzednieyszych skazowek nędzy posiadaczów Ziemskich i potwierdzeniem tego że Obywatel nie prócz podatków ze Wsi swoiey zebrać nie może. ✝

✝ Dobra Narodowe Dobra Suprimowane

Lasy Rządowe

№ 5

Stępel

Stopniowo podwyższenie się Dochodu Stępla prawie aż do iego zdublowania iest iednym z naylepszych dowodów gorliwości i sprzyiaiącej, iaką teraźnieyszy Minister Przychodów i Skarbu wszystkie źrzódła Intraty wrzucane pod rękę Kontrolly nowe im nadaiącym. Zbytnia atoli gorliwość iest w każdey mierze naganną, a skoro do nieprawidłowości prowadzi, niezgadza się z dobrze rozumianym interessem Skarbu i tamuie drogę do zapobieżenia nadużyciom, nad których nie mogą się rządzić finanse. – Nader ich wiele w rozciąganiu praw Stęplowych popełnione wytyczyć niektórych przynaymniey iest Waszych Kommissyi powinnością. –

Prawo Stęplowe na Seymie w Ro: 1811 uchwalone rozmaitemi rozporządzeniami i Reskryptami M: R: D: i Skarbu tak dalece rozwiniętym zostało, iż dzisiay ledwie że nie iest wątpliwem czyli do Listów prywatnych lub Regestrów Ekonomicznych papier Stęplowy używanym bydź nie powinien. Wyrażenie to nie iest bynaymniey przesadzone z Uwagi na Artykuł 8. i 10 dodatkowego urządzenia o skutku

Przedmy

Reskryptu K. R. P. i Skarbu z d. 12 Grudnia
1822 Nº 39183/43433 przez Dzienniki Woie-
wodzkie ogłoszonego, a który tak brzmi w Dzien-
niku Woiewodztwa Mazowieckiego.
„ Art 8. wszelkie Likwidacye przez osoby pry-
„watne bądź celem uzyskania ze Skarbu pu-
„blicznego wypłaty bądź w stosunkach mię-
„dzy prywatnemi osobami zachodzących na
„ papierze Stęplowym pisane bydź winny„
„ Art. 10 iakiebądźkolwiek bądź pisma do spra-
„wy należące lub nie należące, ulegaią wyciu
„ papieru Stępla zwyczaynego — tem samem
„więc takowe pisma nie na papierze stem-
„plowym w Aktach Obrońców Patronów
„ Adwokatów i Mecenasów znalezione, podlega-
„ią karze kontrawencyyney„ — A więc i list
„do Adwokata pisanym i Regestra Ekono-
„miczne które częstokroć w sprawie przełożyć
trzeba musiałyby bydź na papierze Stę-
plowym pisane, lub kontrawencyi ulędz
by mogły; a nawet w razie nie przełożenia
ich w Sądzie, wyraz bowiem „znalezione„
wprowadza w wątpliwość czyli pisma w Aktach
Obrońców Sądowych będące nie podlegaią
Rewizyi, która to wątpliwość tym bar-
dziey się umacnia samem się brzmieniem Arty-
kułu „ iakiegokolwiek bądź pisma do sprawy
„należące lub nie należące„ Uchwała Sey-
mowa nie obeymuie ani Listów ani Rachun-
ków Ekonomicznych a nawet w § 7 pod
Litterą G. Rachunki kupców Aptekarzów
i Rzemieślników, wtedy tylko podciąga
pod opłatę Stępla, kiedy te przez pod-
pis płacącego staią się skryptem lub przez
pod dopominaiących się kwitem. —
Stempel iest rodzaiem znacznego podatku,
którego środki Exekucyyne są nierównie ostrzey-
sze niż wszelkich innych stałych podatków.
Nie uiszczaiący się bowiem w takowym przy-
padku ściągnienie kary kontrawencyyney nayczęściey

12 do 18

12 do 18 razy wartości całkowitego podatku
opłaca, gdyż za nie użycie papieru groszy 10
karze Zł: 6 ulega, dlatego też przepisy
powinny być iasne, pewne, i nie dowolne
aby nie były zbyt uciążliwemi, zważywszy
że opłacaiący Stempel nayczęściey są z liczby
tych którzy w mieście lub w nieszczęściu o po-
moc do Rządu przychodzą. Nie od po-
wiada bynaymniey temu Art. 17 wyżey
cytowanego urządzenia w słowach „Do wszyst-
„kich przedstawień które Władze niższe czy-
„nią, do Władz Wyższych w Interessach
„Osób prywatnych, papier Stemplowy
„właściwego gatunku pod rygorem kar
„Stemplowych używanym być ma, który
„rento papier właściwy interessant dostawić
„iest obowiązany!"
Jaka trudność w wykonaniu tego przepisu!
Jak szkodliwa przewłoka w rzeczy!
Którzyżto z Interessantów podaiąc do pierwszey
właściwey Władzy iest w stanie z pewnością
osądzić, iakie koleie stopniowe wzgatęzionej
Hierarchii, Magistratur Rządowych inte-
res iego aż do zupełnego ukończenia prze-
chodzić będzie? Do wiedziawszy interessant
tym sposobem kaważ nie wszystkie rodzaie
Stempla zakupować i dołączać by wypadało
przewidując rozbitkę przez wszystkie
Władze korrespondencyą? Artykuł ten
szczególniey modyfikacyi potrzebuie, i sprze-
ciwia się § 5 20 uchwały Seymowey
o Stemplach gdzie pod Art. 6tym
„Korrespondencye między Władzemi a
„Urzędnikami ex officio wyłączone są od
„opłaty Stempla." kiedy np. Interessant
udaie się do Kommissarza Obwodowego
a ten załatwić Interessu nie może udaie
się w nim do Kommissyi Woiewódzkiey, nie iest
że to iuż Korrespondencya między Władzami.
Cóż Interessant winien w pierwszey Instancyi
Administracyinej ma tak ograniczoną Władzę

Który

którym iednakże pominąć nie iest mu wolno —
Cessye obligów pomimo zapłaty Stempla szacun-
kowego przy wydaniu Obligu, pociągnięto równie
pod opłatę Stempla rzeczonego, przez co Oblig
kilkanaście razy cedowany co się łatwo przy istnie-
iącym moratorium zdarzyć mogło, stał się
w części własnością Skarbu — iednakże §7
ustawy Seymowey pod litterą C Cessye tylko
Dóbr nie obligów pod opłatę Stempla sza-
cunkowego pociąga — lecz że pod tęż litterą
C powództwa, i innych Praw Hipotecznych
pociągnięto acz niesłusznie pod te słowa i Ces-
sye Obligów: tenże sam bowiem § pod litt. C
Kontrakty o skryptach Wekslach, Obligach etc. nie
zapomniałby przeto powiedzieć i o ich Cessyach
Nadto mnieyszy papier szacunkowy od Obligu
postanowił, a niżeli od Cessyi Dóbr nieruchomych
pod które pociągnięto Cessye Obligów;
mogłożby bydź w prawodawstwie aby od Cessyi
Obligu na złp 1000: opłacać papier ceny złp 2
gdy od samego Obligu na tęż summę wydanego
prawo obowiązuie tylko do papieru ceny złp 1go
nie wykrywaiąc to widocznie dowolnego tłomaczenia
prawa. —

Dosyć iest na tych cytowanych poprzestać cho-
ciaż by ich łatwo więcey wynaleść niechcę z innych
[illegible] robić Voluminu w odpowiedzi
na Rapport Rady Stanu zwrócę tylko uwagę
należy że gdy wszyscy Urzędnicy i officyaliści mają
moc karę kontrawencyjną rozciągać, a odwołać się
od ich Decyzyi niemożna gdy kara złp 30 nie prze-
nosi, łatwo wnieść na iaką niesprawiedliwość Mie-
szkaniec Kraiu może być wystawiony skoro podobna
extensya prawu Stemplowemu nadawaną będzie
Kommissye przeto znayduie potrzebę upraszania
Nayiaśnieyszego Pana aby podobne tłomaczenia
uchylić i na przyszły Seym nowe prawo Stemplo-
we wprowadzić rozkazał, w którymby nie było
oddzielnego Gatunku Papieru Administracyi-
nego od Sądowego i któreby wszystkie przy-
padki Akta te w iakich ma bydź opłacony
Stempel, iako i te w iakich wolnemi byliby
Mieszkańcy Kraiu od Stempla wy-
raźnie przepisywało. —

F Sol

Sabata

1

No 6

108 9

Tabaka i Tytoń

E Szynkowe od Żydów Koszerne

No 7

Loterya

E Prowizye od Kapitałów

No 8

Konsumpcya

Monopolium Tabaki i Tytoniu iako od rzeczy zbytkowey łatwiey się da potrzebom Kraiu uspra wiedliwić – Gatunki iak tylko coraz są gorsze i ceny nie odpowiednie osobliwie po Prowincyach, nad co Commissye Wasze Uwagę Rządu zwróciłyby przyzwoiciey tudzież aby bardziey ieszcze obostrzone przepisy dla Urzędników Tabacznych zabezpieczaiące Mieszkań ców od nadużyć przy Rewizyach wydarzaiących. E

Już we wszystkich Kraiach Loteryę liczbową iako niebezpieczną i naywiększy Ułapę stawiących Demo ralizuiącą powoli usuwać staraią się, widziemy przecież tego że ten przychod iest i dla Skarbu zawo dnym albowiem w Tabelli służby bieżącey Rachun ków skarbowych r. 1820 pod tytułem na mocy szcze gólnych upoważnień Rządu, Summę 5,605,252 wychodzi Summa 250,705. Loteryi Klasyczney oznacza tylko 180000, gdy zamierzony prowent we dług Planu, przynosi 480,000 ten zysk iest pomimo nawet przypuszczonego Ryzyko zawielkim. Dochod Loteryi iest ieden, który wpływa w sto sunku odwrotnym pomyślności Kraiu, każdy nie widzące by prawo iego pożytkiem uwinięzona była sztuka w zmienionych losu kolejach, podupadł by tu, tego iest dowodem że pomimo Planu powięk szonego i większey liczby drożey iak dawniey sprze dawanych Losów Antepryza dwa razy tyle ma zysku prawie ile opłaca Dzierżawy. — Troskliwość z iaką Xiążę Minister wiele źródeł Dochodów iuż powiększył, daie Nam niepłonną Nadzieię że przy zawarciu Nowego Kontraktu przez dopuszczenie zawczasu wolney konkuren cyi lub inne środki Dochód ten do wartości swo iey podniesionym będzie. — E

Podatek ten iest ieden z naywaznieyszych w innych Kraiach głowną iest podstawą Budżetu w nas dopiero zaczyna się rozwiiać w prawdzi-

Suwalt

Swietle. — W Roku 1818 wzięta tylko złp 3,473,312 w Roku zaś 1823 stopniowie się powiększaiące aż do złp 6,166,116 doszła w szczegółach rozważaiąc ieszcze ciekawsze okaże Rezultata. —

N. 1. Ogólny Dochód Brutto z całego Kraju Konsumpcyjnego.

N. 2. Konsumpcyja M. Warszawy w szczególności wynosi

	1818	1819	1820	1821	1822	1823
……	3,473,312	3746657	4033192	4393064	5466329	6166116
Wódka	— — —	— — — 2	217028	— ~ —	" —	1731,022
Piwo	— ~ —	— ~ — 1	X 246913	— ~ —	~	866,435
Woły	~ —	~ — ~	397 330	—	~ —	702702
Wieprze	~ —	~ — "	86,508	" — "	~	100077
Cielęta	~ — ~	~ — ~	66,057	— ~	— ~	118735
Barany	— ~ —	~ — ~	28,482	— ~ —	~	71,865
Krowy	—	—	14.430	—		48450

N. 3. Rezultaty Dochodu Konsumpcyjnego Miasta Warszawy

	Brutto	Konte-	Netto -
1820	1141557	101,478	1040079
1821	~	~	~
1822	~	~	~
1823	3777243	564,099	3.213,143

Podniesienie te na wszystkich szczegółach Konsumpcyi pokazuie ulepszenie dozoru ściślejszej Kontrolli i większej w Urzędnikach Gorliwości — o ile więc tym ostatnim winna należy teraz pochwały o tyle smutnej iest rzeczy że największy # dał temu popęd Człowiek własnym powodowany interessem przez swoią Administracyę, wtedy gdy tylu Urzędników przez tyle lat, tak znaczny krzywdy Skarbu dopuszczali się, iuż to wykazuię się na dochodzie Piwa od którego bez powiększenia opłaty więcey iak cztery razy podniesiony został, Dochód w Rzezi Wołów i Cieląt zdublowany od Krów i Baranów ztryplowany. Jak łatwo a toli była tyo Kontrolla Kommissyi Rządowej Przychodów i Skarbu podanu Dochodu z Rzezi Ogółem w Roku 1820 Złp — — 592,945.

Policya zaś w Rapporcie Rady Stanu wykazuie Wołów 40,174 Cieląt 39,959 Skopów 39,213, Wieprzów 23,964, co rachuiąc w Cenach przepisanych od Wołu 21 złp od Cielęcia 2½ od Skopa złp 1 gr. 10 od Wieprza — Wynosi Złp 1074,117

Więc ukrywana — — 481,172

Co się

A zatem więcey
1.487.107.
649.407
305.372
20.069
52.678
43.383
34.020.

Co się to dzieie pod Oczami Rzędu w Warszawie naylepszy powinno bydz Skarbowey Kommissyom Rzędowym co się dzieie w innych Gałęziach wodległości od Stolicy — Doświadczenie pokazuie teraz na Konsumpcyi iako i na Stemplu że można przez poprawę tylko Administracyi do wysokiego podnieść stopnia dochody niestałe bez powiększenia opłaty, bez szkodzenia nikomu krzywd. Przeciwny drogi atoli chwycił się Skarb, zaprowadzaiąc Monopolium Wódki — Kommissya S. i S. pozwoliła sobie wyjąć i wyrobić stosowne Xięcia Namiestnika postanowienie że Propinacya w Miastach Rzędowych do Rzędu należy bez przywołania Stron Interessowanych, bez przeyrzenia ich Praw i Przywileiów. Pomiiaiąc wszystkie dawne Miast przywileie przez Królów Polskich nadane z których się okazuie że większa część Mieszczan się Działkami na swoim Gruncie bez żadnego Dominium dewotum nad sobą i stwierdzaią prawo nie tylko szynkowania ale i fabrykowania Trunków. — Nie zważaiąc nadto że Rząd Pruski w Deklaracyach Gabinetowych wydanych w Berlinie 7 Czerwca 1796 i 10 Sierpnia 1796 wyrzekł że propinacya iest iednym ze Sposobów Życia Miastom przynależnie przy należnych, że nawet Miasta które w Konstytucyi 1775 Rku tych praw pozbawione były, napowrot bez processu do Praw tych przywrócić kazał. — Właściwe iest tu mieysce przytoczyć iak w Prussach gdzie Rząd obcy i samowładny szanował własności w tey materyi gdy przez Edykt Gabinetowy 28 Marca 1798r wydany zmieniono tylko było podległość pod Kontrolę i Opłatę Konsumpcyiną Szynki o ¼ Mili od Miasta znayduiące się mnieysze drogę zwyczayną, a wielu Obywateli czuiąc tym prawa swoie obrażone udali się do Monarchy z przedstawieniem, że większy Dochód iuż mogą mieć z propinacyi, wzięty był na uwagę przy szacowaniu ich Maiątku do podatku 24 grosza, przeto podatek z tego iuż opłacaią.

Monar

Monarcha o prawdzie ich podania przekonawszy
się Listem własnoręcznym do Ministrów Rzeczy-
wistych Hoyma i Struensie pod dniem 8 Września
1798 pisanym w tych słowach „ Niechay pod-
danym Prowincyi Polskich dawać słusznego po-
wodu do narzekania, uniwersał tego Edyktu zatrzymać
i nayśmieniey nadal zaleci aby Inne podobny do Proie-
któw bez Doyrzałey poprzedniey rozwagi nie podawano.
List ten Kommissyi Wasze czytały. Jeżeli Kom-
missya Rządowa uznała iż Skarb miał Prawo
do Propinacyi w Miastach; i które nawet przez
samą Preskrypcyą nie używania tego Prawa od
Lat nie pamiętnych iuż był utracił; nie powinien
był sam tego wyrzekać lecz ponieważ w tym wzglę-
dzie Skarb iest tylko prywatnym dla uniknienia po-
zoru osobistości należało rzecz podać pod Sądowe
roztrzygnięcie, ani zostawiać Cechy nie poszanowania
dla Praw które używanie ich urzędem stwierdzone by-
ło. Przy raptownym zaprowadzeniu tego Syste-
matu żadnego Prawa Własności nie szanowano, zamk-
nięty pieczątkami kwartowni wymurowanie Gorzel-
ni, wyrzuto kilka set familii z sposobu do życia
a to wszystko drogą Administracyiną. Pominą-
wszy tego że przyczyna zaprowadzenia tego podatku
iest nie sprawiedliwą iakież złe skutki miało na
Rolnictwo, które za pozorną słuszyło Jego przyczy-
nę; Dawniey na małych Gorzelniach dla utrzyma-
nia swego Inwentarza palący, wolną miał kon-
sumpcyą sprzedaży Wódki, miał Widok z małym zy-
skiem nawet Jey przedaże utrzymania w porządku
Gospodarstwa i iakiegokolwiek Obrotu pieniężnego
swey Własności. Palacze którzy po Miastach nie mie-
li własnego Zboża, na targu skupowali i tym
sposobem odbyt na Zboże znaczniejszy był.
Po zaprowadzeniu Monopolii upadły wszyst-
kie małe Gorzelnie, wzniosły się w Maiętnościach
Osób stowarzyszonych ogromne Wódki obrani, a
tak Gorzelnictwo przestało bydź żywiołem Rolni-
ctwa. Pod myśl do Obywateliów utworzenia się klas-
sy Defraudantów tak liczney z tego tylko ży

iżey

1

110 10

zysiący, którzy z tego rzemiosła ieden tylko krok maią
do Złodzieystwa, iak nie wyrachowane zasoby
złe skutki powiększyć musi. Jlež to iest Ofiar
którychs Nędza z iedney strony chęć z drugiey
strony do zysku wiodą domu aresztu więcey na-
pełnia pod tytułem Więźniów zdana wam
iuż została sprawa o Więźniach za Defrauda-
cyą Wódki do który z naywiększemi trudnościami
przyięta Kommissyom Waszym dostać się.
J do czegoż ta Walka z prawem Własności
z Wolnością osobistą, Handlem z Interessem
Rolnictwa a wreszcie z Opinią publiczną
nie mogą się Kommissye przekonać iżby prze
poprawę Administracyi którą Skarb do
innych zaprowadzić musiał obchodów i do-
chod z Wódki nie mogł bydź przynaymniey
z trypplowanym iżeli nie w czworna sob po-
większonym.
Jezeliby iednak rzeczy miały w dawnym pozo-
stać ~~wszystkim~~ stanie i Skarb w Warszawie
i innych Miastach mieć propinacyą, to
daleko wyższy Dochod iako ten który ma teraz Skarb
pobierać powinien. —
Zmnieyszyć atoli potrzeba kosztowną Admini-
stracyą, i ułatwić konkurencyą w dostawie tak
dla przypuszczenia większey liczby Obywateli
do iey sprzedawania iako też dla zostawienia
Skarbowi łatwości iey nabycia taniey,
dla osięgnienia tem większego Dochodu i za-
pobieżenia aby sami Administratorowie
nie byli Defraudantemi. Porownywaiąc

z ludnością

z Ludnością Warszawy a ilością sprzedaney Wódki, niemożna wydziwić się iak mało iey wychodzi.

Wyprzedano w 11 Miesiącach 1822 — 1823

Okowity 9½ Proby — —	231,089	69,532
Szumowki 6½ Proby — —	296,109	408,503
Słodkiey Wódki No 1. —	19906	95,734
— " — " No 2 —	14986	77,518
— " — " No 3 —	464	7,129
Alembikowey — —	4,338	1,804
Okowity — —	663	1,121
Alkoholu — " —	193	997

Dystyllarnie

Pomimo ~~wspomnionych~~ ponawianych środków ostrożności, ponawianey surowości przeciw defraudacyom takowe wraz bardziey mnożyć mieć się zdaią a napełniane więzienia są tego dowodem, ~~pomimo~~

Pomimo doświadczania iż Skarb w wszelkich na swoy rachunek zakładach fabrycznych tracić zawsze musi; zatrzymano w Warszawie znacznym kosztem Dystylacyą słodkich Wódek i takowąż także Dn Nowachowiczowi wypuszczono a przeto znowu nagrodzono drogę prywatnym którzy z tego przemysłu bez szkody Skarbu osiągnęli zysk, konkluduje zatym iż do Podatku Konsumpcyinego Wszystkich P. Izba Poselska iż ten podatek w tey formie iaki iest iako przemysłem handlu, Rękodzielniom Rolnictwu szkodliwy dla Obyczaiów zgubny, nie powinien bydź utrzymany, o coby prosić Nayiaśnieyszego Pana należało; zaś ieżeli z powodu konieczności niemoże bydź na teraz zniesionym, nie utrzymuy iest inna Administracya, wolney Konkurencyi

i prze

sprzedaży Wódek Dzierżawcy, będź sposobem Dzierżawy będź licytacyi, a to dla samego interessu Skarbu i partykularnych. W tenczas dopiero będzie mogło zniknąć to przekonanie że tylko Urzędnicy i Osoby Uprzywilejowane swe Wódki sprzedaią, że Skarb tym sposobem jedne sobie względy i faworyzacye szczególne Osoby, lecz pominąć nie można prośby, aby o ile zapowiedziany Dodatek tollerowanym bydź musi w miejscach gdzie już jest zaprowadzonym, póki nie będzie mógł bydź stopniowo usuniętym, i do sprawiedliwszych a nawet korzystnieyszych doprowadzony zasad o tyle już rozpościerania go po Kraiu do Miast które jemu jeszcze nie uległy wstrzymanym bydź by powinno. Słuszna albowiem jest obawa aby tym sposobem rozpościeraiące Kommissya P. i S. nie zaprowadziła Stopniowo Tabaku i do Miast starych prywatnych. Albowiem prawo miałoby równe gdyż Rząd i tych Miast nie iest Dziedzicem które się pod Monopolium zaięte, w właściwemi Dziedzicami są sami mieszkańcy. Zaięcie pod Kontrollę i opłatę Konsumpcyiną Szynków wszystkich o 1/4 Mile od Miasta w 1798r przez Rząd Pruski nadeydowane przyłożone Listem Gabinetowym wstrzymane, przywiodło do skutku Kommissya Rządowa. Prosi więc o uchylenie tego zaprowadzonego przepisu należy, a jeżeli takowy niezbędnie iest potrzebnym, wśród może usprawiedliwić Kom-

missya

Kommissyi Rządowey że odstąpiła Re-
skryptu Ministra Skarbu w tey mierze
który 2000 złotych od Ratusza Miyskiego
zachowane w podobnych przypadkach po-
lecił, kiedy mamy swoie przepisy oyca naszego
Zagranicznych. Przedewszystkiem więc upra-
szać trzeba Nayiaśnieyszego Pana aby
nayskromnieyszy Urzędników wszelkich Dzia-
łań arbitralnych pod osobistą zakazał odpo-
wiedzialnością, a szczególnie się przestępstwa
przykładnie ukarał, niemniey i zlecenia
Kommissyi Rządowych niebędzie mogło zasłu-
żyć tey ufności która naypierwszą iest za-
sadą przywiązania poddanych do swego
Rządu. — E —

E. Ustęp

№ 9

Szynkowe od Żydów

Ten podatek w początku między złotemi umie-
szczony odmienił się na niestały. Z woli Rzą-
du zamierzono usunąć Starozakonnych z kar-
czem i Gorzelni Miyskich, użyto sposobu pod-
wyższenia Konsensowego. Sprawiło to podwyż-
szenie skutki obiecane, lecz wiele Familii Ży-
dowskich upornych w odmianie sposobu do
życia lub nieumieiących innego, do ubóstwa
przyszło płacące podwyższony podatek. —
Podatek ten z czasem całkowicie ustać musi
gdy Starozakonni w miarę tracenia maiątków
utracą możność płacenia konsensów, życzyć-
by należało aby czas ostateczny do tey zmiany
był przeznaczonym a nie rok rocznie pro-
longowanym mniey więcey ubogich przyby-
dzie. —

Koszerne

Natężenie nad Klassą Ludu z powodu Religii iakim iest Koszerne tylko na głos Skarbu potrzeby nie usprawiedliwić ale wyexekwować się dało. — Znaydując tu atoli Kommissya potrzebę wykrycia nadużycia iaki się z tego Podatku przywięzanego do ilości z pożywanego Mięsa iako gatunek podwyższoney Konsumpcyi przez Dzierżawców tego Monopolium popełnia. Dla osiągnienia zamierzoney kwoty bez względu na Konsummowanie Mięsa, lub nie taxuiąc ani Arbitralnie familie nad Własnych mieszkańców rozpisuiąc na nie żądaną od Nich summę bez poprzedniczego umówienia i Władze Administracyine dodaią im pomocy do exekwowania tego szczególnieyszego Podatku. — Przykład tego dał sam Skarb w Roku 1813 gdy ten podatek nie był wydzierżawiony — ale ten zwyczay powinienby bydź zaniechany.

Dowodem także korzystania się Rozporządzeń naszych Magistratur iest iż gdy za Reskryptem Komm: Rządowey wyrugowano Żydów z zakresu 3 mil od Granic Królestwa Exekucyami nayzurowszemi w których Żandarmy Złoty na godzinę pobierali, ponadszły Exekucye do Woytów którzy z Gmin swoich powypuszczali Żydów podatki dłużnych, i zostali w ich miejscu postawieni. — Dochód Koszernego od Roku 1820 zmnieyszył się o 200 000 Złp co iest niezaprzeczonym Dowodem iż Stan Bogactwa Ludu Starozakonnego Klassy wyłącznie handlem trudniącey się z powodu Systematu prohibicyinego i Monopoliami zubożał. —

F. Loteria

Wyatki

Że czternaście lat razem w krótkości wydrukowane obrazy Przychodów i Wydatków służby rzeczy i bieżącey nie mogły

12 Natury

z Natury swoiey dać Kommissyom Naszym
dostateczny o Stanie Skarbu wyobrażenia,
udały się przeto do Biura W. S. Skarbu.
Miło mi iest oświadczyć Izbie Poselskiey iż
wszelką ze strony Samego Xięcia Ministra
Jego podwładnych znalazły gotowość i po=
moc. Układ porządek iakim się teraźniey=
sza Rachunkowość i Buchalterya W. S. Skar=
bu w sposobie zupełnie zadowalniającym
odznacza i nader ciekawe wiadomości sta=
tystyczne finansowe dla wielu spostrze=
żeń dowodzićby mogły. Czas krótki i mno=
gość zatrudnień nie pozwoliłyby im do=
stateczne zgłębić tego przedmiotu, tym
mniey, że Izba Obrachunkowa z fak=
tów które w swoim Biurze posiadać może
wszelkiey udzieliła pomocy w nadziei
więc co do rzetelności Rachunków nie omie=
szka ta Izba Nayiaśnieyszemu Pa=
nu swoiego złożyć Raportu — po=
równanie wydatków, z możnością pobra=
nia podatków, zaięło nayczulszey Kom=
missye Wasze i zgadza się zupełnie z wi=
dokami i usilnym życzeniem Nayiaśniey=
szego Pana. — Jak to naytaskawszy Sam
wyraził rzeczy przy zatwierdzeniu Bud=
żetu na rok 1825 w słowach „Jakkol=
„wiek usprawiedliwione są powiększenia
„wydatków we wszystkich prawie gałęziach
„służby, zważywszy iednak że takowe
„podnoszą się aż do summy 1,400000 Zł
„uznał za potrzebę zwrócić Uwagę Rządu
„na to stopniowe podwyższenie Kosztów
„Administracyinych oświadczając, iż ieże=
„li takowe koszta pomnażać się nadal bę=
„dą w stosunku przychodów J.C.i K.
„nie byłby w stanie zadosyć uczynić nay=
„droższemu życzeniu Swemu zmnieysze=
„nia ciężarów Podatków, które iako

Konstyt

„Kontyngens Liwerunkowy zamieniony na
„opłatę pieniężną przechodzą wszelkie pro-
„porcyą, z powodu niższey ceny płodów
„rolniczych albo iako dochód stały oparty na
„przedmiocie pierwszey potrzeby.” —
Oby Oycowskie Nayiaśnieyszego Pana
wyrazy przytomne zawsze były osobom
w Kommissyach Rządowych zasiadaiącym,
ileżby to niepotrzebnych wydatków mo-
głoby było bydź oszczędzonych? Ale nie
idnie Kommissyom Waszym o przyzwoi
bez troskliwości ich zamierzu do przyszło-
ści przydaiąc naygorsze dla Narodu skut-
ki widząc Mieszkańców Kraiu iuż wynie-
szczonych do tego stopnia iż w niemożno-
ści zostaią wydostarczenia na tak rozliczne
Rodzaie Podatków i Opłat. O tym
stwarzniejsza iest nasza obawa im mniey
widzimy w Kommissyach Rządowych
tendencyi do zastosowania się w tey mierze
do Nayważnieyszych Rozkazów Jego Kró=
lewskiey Mości.
Nie można zapełnić tego Naszego sprawo-
zdania lżeyszemi nad Rapportem Rady
nawiązującemi się co do rachunkowości uwa-
gami.
Ktorymi fakta okazuią że w Roku 1820
deficit przewidziany był - 8028334
w R. 1821 przew: deficit był - 8987641
pierwszy dopiero Budżet 1822 r.
pokazał możność iż w Kassie
zostać winno było — - 13,703,415
Było to po objęciu stanu Skarbu przez
Xięcia Lubeckiego i po zaprowadzeniu
oszczędzeń przytoczonych odezwą Ministra
Sekretarza Stanu z powodowanych
w Summie — — 5,328,983.
z których nayznacznieysze są:
w Kommissyi Rządowey Wyzn: Rel: 363,501
w Kommissyi Rząd: Sprawiedliwości 115,329
w K: R: S. Wew: i Policyi - 40000

Na wydatkach

Na wydatkach Skarbowych w Kom. Wydziałk. 466,232,
Lecz w Roku 1823 naraz Budżet nie nowo podwy-
ższonym został, i dotąd ciągle wszystkie Władze
Rządowe podwyższenia sobie Summ Bud-
żetem wskazanych wyrobiły. —
Przechodząc protokuły Dyskussyi szczegó-
łowych nad Budżetem każdoczesnie przez
Xięcia Ministra zaprowadzone ściąk nay-
większey badały troskliwości w tylko w wy-
datkach krajowych oszczędzonym być by mo-
gło. Lecz gdy nie podobieństwem iest wszy-
stkich tu Wam lubo nayciekawszych wy-
szczególniać faktów, w ogólności tylko nad-
mieniając Kommissye Wasze iż się prze-
konały, że Kommissye Rządowe wyższym
Przychodów i Skarbie bynaymniey duchem
oszczędności nie są ożywione, że ciągle
wydatki nad Budżet, przedstawiają, i tako-
we szczególnemi upoważnieniami usprawiedli-
wiają. — A tym sposobem stałości w fi-
nansach nigdy się nie doczekamy; nie możemy
przeto nie ponowić raz jeszcze potrzeby wyna-
żenia Nayiaśnieyszemu Panu usilności Na-
rodu w tey mierze upraszając Go aby nie
odstępnie od tyle razy objawioney Woli
Swey przy każdego Roku Budżetu zatwier-
dzaniu, naywiększey oszczędności na rzecz
Wydziałom Rządowym polecił. —
Przekonana się albowiem Izba Poselska
że pomimo, iż Nayiaśnieyszy Pan wyra-
źnie Kommissyom Rządowym Etat Cy-
wilny nad 16,000000 zniżyć polecił,
takowy teraz 28,000000 obejmując te w
dla porządku tylko w percepcji i wydat-
kach iest zamieszczone wynosi. Przyj-
mowany rzeczę, który potrzebę kilkakrotnie
w ciągu tych Uwag nadmieniły Kom-
missye uzupełnifikowania całey Admi-
nistracyi Kraju smiało pochlebić mo-
żna, iż Wola Nayiaśnieyszego Pana

w tey

w tey mierze nie iest nie podobney do wybo-
nania. – Zarządowy od Biskupiow Rady Sta-
nu, Kommissyi Rządowych, a osobliwie za
Wydziału Spraw Wewnętrznych i Policyi
Dzyrektorów i Skarbu Prokuratoryi Izby
Obrachunkowey i innych Centralnych
Magistratur, na których wszystkich
znaczne w kosztach Redukcye bez zatrzy-
mania służby, Kommissy Wasze za-
projektować są w stanie kilka razy wy-
żey nadmieniane Symplifikowanie Władz
nadanie większey Kommissyom Woiewódz-
kim albo też w do ogólności dla prędszego
biegu służby i dla nadzwyczayney oszczę-
dności iako to Kraiowi przynosić może,
niepotrzebnie onych zwiększać przy zostawie-
niu atoli Prezesów którzy wraz z Kom-
missarzami w Obwody delegowanemi,
Komm. Wdziale reprezentuiąc odpowiednio
Art 83 Konstytucyi zmnieyszenie wszelkich
Obwiezniczych w tyle mniey potrzebnych
nadzwyczaynych wydatków, tudzież w krót-
kości sposoby które w poparciu swego zda-
nia Kommissye Wam nadmieniać po-
wtarzaiąc, iż gdyby zakresy tych
Uwag, służyć Izbie Poselskiey przedsta-
wić wszystkie a rozmaite w tey mierze
poczynione spostrzeżenia, a które całego
Voluminu potrzebowałyby Wymagania.
Nie mogę iednak pominąć, aby nie zwró-
cić Uwagi Waszey iako uciążliwa
dla Skarbu iest dopłata nadzbyt-
kowe Miasta Warszawy wydatki
wynoszące ogółem 1,600,000 to iest wię-
cey iako połowę Kontyngensu Li-
werunkowego na Gromady naturo-
wego. –

Warszawa

Warszawa która sama przez się ma tak
znaczne Fundusze w których się rozchodzi $\frac{2}{3}$
Części całego Krajowego Dochodu, prócz zy-
sków iakie od przybywaiących z całego Kraiu
do Stolicy ciągnie, zaiste może innemi środ-
kami ten znaczny uszczerbek skarbu zastą-
pić, a przynaymniey uszczędzeniem niepot-
rzebnych wydatków iakim iest droga od
od Pałacu Drogowey Dyrekcyi na Sza-
lu zrobiona bez którey tyle lat tak kwi-
tnący handel obchodził się, która więc
przynaymniey mogła spokoynieyszych
czasów, a nie przekłoniecz kilka kroć sto
Tysięcy, albo też Dom na Marszałkowskiey
Ulicy na rozumienie Zł 1 38000
nabyty, Cóż mówić o Murze wielu który
Miliony pochłonął, a teraz ma bydź
rozebranym. Cóż mówić o przekopach
nadbrzeżnych Wisły które podobnie
Milion mają kosztować, a nie mogą
bydź istotną potrzebą udowodnione.
Dzieie by przeto wypadało aby Kom-
missya Rządowa przez tą Nayiaśnieysze-
mu Panu przedstawiła w prawdzi-
wym świetle. Skoro podatek żydowski
iest ogólnym Narodowym też zarem
na cóż ma bydź samey Warszawie pro-
demkirowany, skoro tym czasem na
szynkarzy nałożone Konsensowe za
zmianą Systematu ustało, ustało oraz
i Prawo Miasta do niego, szkodliwe
zaś odwrotnie celowi przeniesienia obro-
cenia funduszu 180000 iuż pod tytułem
Policyi tayney Kommissye Wasze ~~prze~~
~~stawie~~ Wykazały.
Omieszała się Kommissye Wasze przed-
stawić Wam Szanowni Reprezentan-
ci, iżby wypadało nieskutecznym zaufa-
niem w niewyczerpaney Jego Królew-
skiey Mości dobroci, upraszać Go

w siotorze

w pokorze, aby z nad Nim obeliczności udalenie systematu finansowego utworzenie obrachunku z Zagranicznemi Dworami z zalikwidowanie długu Narodowego dozwolą zaprowadzenia tylko od Narodu upragnionego Budżetu Konstytucyjnego, dozwolił wyznaczony przez Siebie Deputacyi z Izb Seymowych tę razem z Radą Stanu wygotować od Nayjaśnieyszego Pana swego zatwierdzenia proiekt, lecz nadwerężenia służby, zmnieyszenia Wydatków i przyięcia z teraźnieyszego Systematu podatkowania ze wszech miar iak się wykazało [illegible] na inny równie potrzebom Kraiu iak i Jego Mieszkańcom dogodnieyszy. — Bowata łaska rozpędziłaby troskliwość Obywateli z powodu opóźnionego Budżetu od lat tylu, a Nayjaśnieyszy Pan dobro poddanych iedyne na celu maiące możeby w przedstawionych Sobie Uwagach znalazł niektóre godne zastanowienia się nad niemi; a iżeliby proponowane źródła nie trafiały do celu, przynaymniey byśmy się przekonali, że iuż wszystkie sposoby oszczędzania się wyczerpane i dotąd bowiem porównywaiąc i Administracyą Xięstwa Warszawskiego o 1/5 rozległeyszego w krytycznieyszych daleko czasach, z teraźnieyszą, i nie możem się przekonać dlaczegoby teraźnieysza od 15,000,000 miała bydź od tamtey droższą. —

Obraz Czteroletnich Przychodów

Nie mogąc Kommissya Prześwietna Izbo Poselska nie zdać Wam Sprawy o załączonym do Rachunków Rady Stanu obrazie Przychodów

i Wydatków

i Wydatków Kass Skarbowych przez lat cztery. — Wchodzić tu w szczegółowy ich rozbiór i objaśnienia iakie Kommissye od W. Ł. zażądały, byłoby to nadużyć Waszey cierpliwości i przestąpić granice iakie sobie w niniejszych uwagach zakreśliły. — Może atoli wszelkie gotowości wyjaśnienia każdemu z Reprezentantów na żądanie uczynić mogą i zawsze-że w tych Rachunkach się znaydujących do Uwag głównieyszych przystępuiemy. — Czteroletnie te razem złożone rachunki przekonywaią iak ieszcze w zaprowadzeniu porządku wraz większe czynimy postępy iak wielkie ieszcze mamy do zrobienia i iak daleko iesteśmy od tych ieszcze w przedmiocie finansowych sprawiedl. —

W Tabellach wydatków Niebudżetowych osta-by bieżący znaydzie szanowni Reprezentanci

na Rok 1820 — " — " — 5.601,252

na Rok 1821 — " — . . — 23182292

na Rok 1822 — — — 499995 [5]

Szczegóły tych Wydatków wyłożyły Wam na żądanie Kommissye — Rubryka Wydatków niebudżetowych nie powinnaby się znaydować wcale w wydatkach Skarbowych, oprócz Summ do Dyspozycyi zostawionych. — Żadne Władze nad przepis Budżetowy wydatków proponować nie powinny. Wypadać przeto usilnieby potrzeba aby żaden wydatek poprzednio przez N. Pana na Budżecie nie zatwierdzony w ciągu Roku nie był obmyślanym —

Zwróciła Uwagę Izby przyięto w Tablicy lat czterech — 1820 roku

Summy — — 5,938,830

Gdy się

Gdy się o źrzódło tey Summy zapyta-
Układaiąc Rachunki Seymowi w Ro-
ku 1820 przedstawione zapewnie do
zmnieyszenia należności zamieściła iż
tylko zaległo zapłacenie — 9,474,640
z Rachunków zaś okazywało się zal: 14,521,334
Opuszczono więc dobrowolnie Sum: 5,046,693 gr 29
W nadziei że ta Summa przez Rozmaite
oszczędności da się umorzyć, ale iszcze
iszcze nie umorzona nie była. Jak dale-
ko tak dowolnie układane Rachunki
na wiarę Izb Seymowych zastępywać
mogą. Sama Prześwietna Izba Posel-
ska osądzi zatem.
Niewinniey chwyciła się drogi teraźniey-
sza Kommissya P. Skarbu niż to
przez ścisłą porządku i poprawney
w istocie Buchalteryi, niż to może dla prze-
mnieyszenia ile może być nayważnieyszy Summy
zaległości przed Rokiem 22 wyszukała
wszelkich zaległych Remanentów iszcze
prawnie nie umorzonych wszelkie iszcze do-
wniey uboczne Regestra potrzebne i z tąd
w Roku 1821 w Rubryce przybyło do
zapłacenia byrowniey Summy 23,182,292
zapłacić. Podobne przekształcenie
rachunków nawet w duchu uporządko-
wania trudno aby pochwalonym być
mogło, dla wszelkiego zabałamucenia,
które to w Buchalteryi sprawiać musi.
Pomiędzy temi 23 Millionami znay-
duie się pod tytułem Summ Depozytowe
Złp 12,771,660. które wyiaśnić Prześw.
Izbie Poselskiey należy — Po przeszłe-
go Ministra Przychodu i Skarbu przy-
jęta była Kom. Rządowa zasadę
rozmaite Budżetem nie objęte wpływy
iakoteż niektóre nad zamierzone Budże-
towe dochody odkładać do Kassy pod
tytułem Depozytu przez zatrzymanie
iak był nadówczas, przedstawiało to
fundusz z którego w każdym razie czer-
pać można by było bez uszczerbku

Wyiątka

Wydatków Budżetem określonych, takich
się to Depozytów nazbierało około dziewię-
ciu Millionów które Kommissya rządowa
policzyła ona na jednym z na ogólnym
posiedzeniu K.R. dnia 14 Lutego 1824
Roku, 8049929 przez umorzenie ka-
pitału. — Reszta Depozytów wzięte
były powiększey części z Kommissyów Woje-
wódzkich, niewiadomo atoli dlaczego zaciągnię-
ta K. R. w Rubrykę Depozytów, pożycz-
ka od Berka i Neymarka w Summie ⅔ Milliona
zaciągnięta, Summa ta dana na zadatek
kontraktu dostawy Soli, gdy teraz nie zo-
stał zatwierdzonym został długiem, od
którego Skarb 5 od sta opłacał i ten pro-
cent w Rubrykę należności Depozytowey za-
mieszczonym został, toż samo się stało z po-
życzką późniejszą od Bankierów Warszawskich
zaciągnioną. Podobne zamieszczanie pod ty-
tuł w cale inney natury będącey Depozy-
tów i Summ na procent zaciągnionych
w cale nie może dać Izbom istotnego wyobra-
żenia o Rzetelności Rachunków i tak
w Tabelli służby lat reszty do Końca
Roku 1822 umieszczone iest pod Rubry-
ką, przybyło w ciągu R. 1824 /: myłka
drukowa powinno być 1823 /: zwrot pożyczki
z Depozytów zaciągnioney — — 294835 g. 16

Summa ta składa się —

1o z procentu Berkowi od Sum: 666666. — 193777 g. 23
Neymark zaś był odebrał 333333 —
części iego składające.

2o Procent od Summy od Bankierów
Warszawskich zaciągnioney w r. 822 — 101077 g. 20
od którey w przychodzie tego Roku
żadney nie ma wzmianki i za-
mieszczone iest [illegible] w Ru-
bryce przybyło pod tytułem
zwrot pożyczki — — 2539742 —

Czemużby więc pożyczka pod rubryką po-
życzek a procent pod rubryką procentu
nie mógł być zapisanym. —

Wypada nakoniec nadmienić że umieszczo-
ne

w Stanie

w Stanie Kassowym w Końcu Roku 1823 powstała w Kassie summa w Dowodach Złotych polskich 6,963,835 g. 16 nie może bydź za istotną gotowiznę uważaną gdy się powiększyła częścią z układu zawansów na czynności różnych wydziałów zapłaconemi, a iescze nie upraw[n]ione stały z Rubryki pozostałe do zapłacenia nie wymazane z Awansów na służby tak przyiętych, i na Rachunek Skarbu Państwa Rossyiskiego czynionych. —

Kończąc Uwagi swoie o Wydziale Skarbowym Kommissye Wasze sądzą nie odrzucy nad Stanem Skarbu w ogólności Uwagę Prześwietney Izby zastanowić.

Z Uwagi nad Stanem Skarbu

No 15.

Izba Obrachunkowa

W Rapporcie Rady Stanu nie znaydujemy zdania Izby Obrachunkowey. Wypraszać należy Nayiaśnieyszego Pana aby raczył polecić tey Magistraturze by układała Obraz swey czynności, który by mógł bydź do Rapportu Rady Stanu dołączanym. —

No 16

Delegacya Administracyina.

Cieszymy się że Delegacya Administracyina zakończyła iuż czynności swoie. Miliony przeszły przez Iey rozporządzenie. Miliony utracili Obywatele którzy się pod Iey dostali wykonywanie, a Skarb tylko Antelicnatne uzyskał summy. — Nie skład Osób które tę Magistraturę składały, ale przepisy w zasadzie pierwszym prawa iey wydane, tak wielu Dziedziców o utratę Majątku i wszelkich przyprawiły nadziei, i niemożna się było im innego spodziewać po prawach przez Władze Administracyine powiększy części pisanych do przypadków które nie były poprzedniczym rozbiorem i rozwagą Osób z różnych stron rzeczy biorących zgłębiane

Zabo[illegible]

№ 17

Zakończenie

Te są Uwagi nad Raportem Ra-
dy Stanu które Kommissye Twoim Za-
szczycone zaufaniem, przynoszą Ci Prze-
świetna Izbo Poselska z ukontentowa-
niem zapewnić iednakże mogą Kommis-
sye Sejmowe przyłożyły się do pomnożenia
pomyślności Kraiowey, rozwinięcia Handlu
i przemysłu polepszenia Stanu Skarbu, i za-
prowadzenia porządku, a równie Wasi także i
Kommissye Wasze chciały uznać wszystkie
przez Nich użyte środki, trafiły z zamia-
rowanym celu lub też przeciwny po sobie
sprawiły skutek – Mądrze zwrócił z tego
Kommissye Wasze przekonały się że nay-
większey przyczyny tych działań które
tak niemiłe zostawiaią wrażenie iest odda-
leniem się niekiedy od Karty Konstytucyjney
Ta Księga Twór mądrości Monarchy nasze-
go obeymuie wszystko co tylko do szczęścia Je-
go Luda może być potrzebnym nie to tu
przeto iest wyznać i Wy to przyznacie Z
całego Kraiu zebrani Wszystkie Reprezentu-
iący Stany Posłowie i Deputowani iak
dalece rozprawiać się wewnętrznie przywiązani
do tey Kardynalney ustawy i do Instytucyi
z niey wypływaiących a z tego w dziennie
dla niey dawny. Wzrastaiące iuż generacye
w kolebce tym iest napoiona Duchem
i Prawa Nasze wewnętrznie przez to powinni
iak się tak powiedzieć mocno w obyczaie
Narodu nowey nabieraią mocy. —

Każde więc od Karty Konstytucyjney
zboczenie nie może iak tylko nayboleśniey
wrażenie sprawiać w Narodzie wrażenia

Uwagi nad Stanem Skarbu

Stan Skarbu nie zawsze
iest wiernym obrazem pomyślno-
ści kraiu, lecz długa trwałość pa-
myślnego stanu Skarbu utwierdza
niewątpliwie iż pomyślność kraiu
na znakomitym zostaie stopniu.
W Królestwie Polskiem Ofiary ia-
kie uczyniono w czasach od r. 1807
do 1812 ciężary woyny którym
końca dopiero, dobroczynna ręka
Wspaniałomyślnego Monarchy w
r. 1815 położyła nie dozwalały
nigdy prawdziwie rozeyść się z
stanem Finansowym kraiu: spo-
trzeba a nie możność, wydatki
a nie Przychód były podstawą
Podatkowania. Ztąd wzrosły i
ogromne Długi i stan niepewno-
ści z którego iedynie w długim ciągu
lat Kroku Skarb Królestwa wyyść
nie zdoła. Na pierwszy rzut
oka sądzić by można, iż od r.
1822 przewyżka przychodów i
podwyższanie stopniowe onychże
zaspokaiać każdego powinny.
Lecz zagłębiwszy się w tym przedmio-
cie któż zapewnić zdoła iż to
błyszczenie pomyślności się opie-
ra się iedynie na stałych zasadach.
Pomiiaiąc bowiem ciężar który
w końcu likwidacyi w Bu-
dżecie wydatków przyspory przez
uformowanie Długu Narodowego
wkrótce uczyniony się w kondy-
cyi kupowania rozlicznych
niż dotąd Zapasów Soli, wiado-
mo niektóre dochody z natury
swoiey zmnieyszenia iak sam Rap-
port wyraża, i ...

upadkowi podlegną, iako Opłata
i Dóbr Duchownych, Rekrutowe
Konsensowe, od szynków i Konce-
ne. Skwirowości iuż kasa wcześnie
zapobiegać ztemu, ustanowiona pro-
widnić się daiącemu. Nie wcho-
dzę tey okropney chorobie która
lat parę temu omało bytowi na-
szemu nie zagroziła. Kiedy więc
z jedney strony wydatki przewidzia-
ne zwiększyć się maią, z drugiey i
to uderza iż dzielne środki przez
Xięcia Ministra Skarbu użyte w r.
1822 w swoiey mocy w długim
ciągu lat pozostać nie mogą, gdyż
są niezgodne z prawością i stanem
kraju. System prohibicyi przedzey
lub później przyniesie zmiany w
Cłach —
Dochody Konsumpcyyne oparte
na zasadzie Prawa niewyjaśnio-
nego ulegnąć mogą zmnieyszeniu
Któż nie zna potrzeby zmnieyszenia
ceny Soli, Dziennych i wszelkie
Podatki rolnictwo uciska z samego
stanu upadku w którym rolnic-
two iest pogrążone, zmian i mo-
dyfikacyi gwałtownie wymaga-
ią. Jasno ztąd się wyiaśnia iż
stan Dochodów krajowych na
tymczasowości oparty, w całym
swoim układzie zmiennym być
powinien, wyliż albowiem można
upraszać o zmnieyszenie Akcyz
w tey lub inney Opłacie kiedy
tey Opłaty utrata, zostawi prze-
cież w dochodach prawie w ca-
łości nie zapełnioną.

Te są Motiva które powoduią
Kommissyę do przełożenia Sobie be-
zwłocznie aby nayspokorniey upra-
szać Nayiaś. Pana aby raczył
wyznaczyć Deputacyą, któraby za-
jęła się ułożeniem Planu Finan-
sowego dla naszego kraju —
Ogólne uwagi te zamierza rozciągać
iał dalej w podobnym duchu na
teraźnieyszy Stan Finansów zwra-
cać iakiey uwagi —
Smutnem iest zawód tego Skarbu
położenie gdzie władza prawodaw-
cza udział maiąca więcey uwagi nad
Szczególnościami i na oszczędności tego
pomyślności zasadza. Skarb kraju
powinienby bydź tak obficie opa-
trzony żeby zawsze mieszkańcy w
nim znaydowali źródło z którego
pomyślność kraju wypływać może.
Lecz nim do tego stopnia wzro-
stości doprowadzim Skarb nasz, zo-
stawmy niech się godzi następuiący wy-
nikiem: Dochody stałe wy-
z Gruntu Rolnictwa są połową
dochodu Kraiowego: gdyż dochody
stałe czynią Złł 17,609,849
Szarwark 2,407,407.
z Dobr. Lasów 13,766,557
w Ogóle Złp. 33,783,815
Dochody niestałe czynią Złł 39,428,797.
Proporcya ta iaka więcey zdaie
na rzeczy bezpośrednio sprowadza z
dochodami iaki na Konsumpcyą
iest oparty, powszechna wielki sto-
sunek, w krajach Europeyskich ma-
my. Kiedy teraz uważamy że Rol-
nictwo, w największem że są zda-
łego trwałem iest upadku, pozyzna-
liśmy iż oprzeć pomyślność Skarbu

na tak słabey podstawie nie poda
bna i koniecznie należy całą Uwagę
zwrocic na to aby podatki niestałe
do Percepcyi trudnieysza, lecz w po
borze pewnieysze i zmianom mniey
podległe w znakomitey części podatki
stałe zastąpiły. —
W dochodach niestałych panuie System
Monopoliów; Sol, Konsumcya, Tabaka,
są monopolicznemi Dochodami. Pier
wszy skutek Monopoliow iest czę
stokroć wyłącznego z przedmiotu
zysku. Wyższa zaś sprzedaż odda
lając Konkurencyą w dostawie
ogranicza zyski: ztąd drogość przed
miotów pociąga mnieyszy odbyt.
J dla tego wielka iest różnica kwe
styi, a raczey w Teoryi iuż ta kwe
stya miejsca nie ma, czyli nie
więcey gdzie zyska byłoby zamiast
Monopolicznych urządzeń, opłatą
tylko z wolną Konkurencyą zapro
wadzić. Weźmy np. Sól. Konsumcya
soli teraz w Prusiech wynosi cetr.
600,000 na rok na Dochodzie
3,700,000; czyli funtów 16 nasp.
bez na rok, tym czasem podług Arytm
etyki Polityczney nayumnieysza
konsumcya soli liczy się 24 ff.
na Osobę, a zatem drogość Soli i
iey Monopolicznośc zmnieysza iey
wychod o $\frac{1}{3}$ części. —
Z drugiey strony daymy że Soli
nie 600,000 cett. lecz przy iey tan
ności 900,000 wychodziłoby mogło
przy rozłożeniu więc w mowie
teraznieyszego przychodu za Sól
16,320,000 na 900,000 kwinta
cetnara Soli nie wynosiłoby by

złotd 18 gr. 3 z tą równie korzy-
ścią dla Skarbu że dozwalając
konkurencyi dostawie Austryi An-
glii i Rossyi o tyleby zyski-
wał w dochodach o ile konkuru-
jące i przedając soli Mocarstwa
taniej by ją dostawiły.

Ażeliwięc nie byłoby łatwo z
początku zaprowadzić podobne u-
rządzenia, ażeliwięc twierdzimy
wychoda soli mogłaby być znacz-
nie iż to tylko w skutku iż
zmiana Systemu Monopoliowego
dogodnie może skarbowi i kon-
trybuentom ulgę przynieść. Te
przykłady tylko dla tego umieszcza-
ją aby nasunąć myśl iż mo-
żna ogólnych finansowych za-
sad używając bez zmiany na-
teraźniejszy podatkowania sy-
stemat.

Obok podobnych Myśli wypada
uwagę zwrócić iż koszta pobo-
rów podatków u nas są bardzo
wysokie. Wydział Skarbu z Izbą
Obrachunkową kosztuję

Komissye Rządowe	3,719,263
Komissye Wojewódzkie	1,753,109
Sól	1,702,390
dto	237,000
Uporządkowanie stempla	180,000
Izba Obrachunkowa	256,000
Likwidacya	261,865
Łącznie	8,109,527.

czyli $\frac{1}{8}$ całego krajowego dochodu
Podobnie kosztownej Administra-
cyi Skarbu w całej Europie nie
znajdziemy. Osobliwości tam gdzie
połowa dochodów ze stałych prze-
kłada podatków —

Fiskalnej teraz w Skarbie panującej
czyliż nie uderza zważając iż 1/20
dochodów krajowych zasadza się na
karach przez władzę wymierzonych.
Jakże przepisy muszą być trudne do
uskutecznienia, jak niezgodne z potrze-
bami kraju, kiedy tyle osób wystawia-
wać się musi na zasłużenie kary.
Występki zmnożone są pomnożone kre-
ślenia zapuszczone. Uważmy z czego
to pochodzić może? Wprawdzie oświa-
ta jest tamowana, lecz skutki tego
tamowania oświecenia ludu dopiero
dadzą się uczuć za lat kilkanaście
gdyż młodzież nauk nie tej oczekiwa-
jąc jeszcze pod dozorem rodzicielskim
zostaje.
Demoralizacja wzrastająca wy-
nika więc z systematu Finansowego
który na prohibicyi i Monopoliu
oparty, dochód swój zakładając na
domniemaniach i szpiegostwie daje pie-
rwszą porę do niezgodnych z mo-
ralnością Chrześcijańską postępków.
a wszystkich Defraudantami czyni-
nia.
Te są Uwagi które formować muszę
że nowe urządzenie Finansowe co-
raz staje się potrzebniejszem. Wyma-
gają go Ustawa Konstytucyjna,
potrzeby kraju, moralność i stan
Skarbu. Z ufnością więc udajemy się
do Najjaśniejszego Ojca naszego: prosząc
go aby raczył zezwolić na ustale-
nie praw finansowych przez za-
prowadzenie Budżetu stałego, które-
go plan ułożyć by mogła deputa-
cya do tego wyznaczona.

Nayiaśnieyszy Pan Łaskawie przyimuiąc Deputacyę wyznaczoną z 7 Senatorów, iako to: Senatora W. Bielińskiego i JJWW. Czarneckiego, Głuszczyńskiego, Broniewskiego, Michała Hr. Potockiego — do złożenia Adressu od Senatu i Uwag nad Rapportem R.S. i nad Obrazem położenia Kraju Naszego, odpowiedź dać raczył Senatorom iako następuie —

„Będę się starał korzystać z Uwag które Mi Senat składa; — wszystko co się da uskutecznić do Ulepszenia Administracyi przedsięwziętym będzie. — Uczucia Ufności i Wdzięczności przez Naród Polski Mi wynurzone, są naymilszą Nagrodą za moie Usiłowania i wkładaią na Mnie Nowy Obowiązek im odpowiedzenia. — Obrazem Moiéy przychylności, starać się będę dać Nowe iéy dowody" —

Warszawa
d. 12 Czerwca 1825 r.

Szanowny Senacie!

W skutku Artykułu 107. Ustawy Konstytucyjnéy, Maiąc honor Kommissya Senatu roztrząsnąwszy Rapport R.S. otworzyć względem Niego zdanie swoie w następuiącym sposobie. —

Gdy Wspaniałomyślnéy Łaskawości Monarchy winniśmy iesteśmy wszystko czym iesteśmy i czym bydź możemy, otrzymawszy z Woli Jego Byt i Imię, Rząd i Woysko z Rodaków samych złożone, i te drogie Swobody, których nadużyć nieciekawiśmy, zdolni, lecz ocenić ie umieiąc, używać i przekazać iako spadek nieocenionéy Wartości przyszłym pokoleniom naszym, pragniemy. — Niech się Nam przeto godzi, złożyć hołd Wdzięczności i Uwielbienia wskrzesicielowi Oyczyzny, którym Nieba uszczęśliwić Naród Nasz raczyły. —

Trudy panowania nad tak ogromną obręgą Ziemskiego przestrzenia czuwania pieczołowite nad Losem i Szczęśliwością powierzonych Berłu H. Pania Ludów, niedozwalaią Monarsze odwiedzać częściéy Naszéy Krainy, tak byłoby iakby tego zapewno Oycowskie Jego Serce życzyło, kiedy przeto ten Nayiaśnieyszy Ustawodawca, bezpośrednio od Senatu i żeby szczególniéy o zdaniu, potrzebach, a nawet o dolegliwościach ieżeli iakich Naród doświadcza, chciał bydź zawiadomionym, Kommissya Senatu Królestwa, biorąc Boga za Świadka szczerości Swego Serca, intencyi i wierności, poprzysiężonéy, Obowiązku tego Konstytucyjnego z otwartością i Ufnością nieograniczoną w dobroci Pana i Oyca Narodu dopełniaią. —

Wydział Religii i Oświecenia Publicznego.

Nayważnieyszą potrzebą dla rzeczywistego Dobra Religii, iest należyte uposażenie Duchowieństwa, które pod panowaniami dawnieyszemi, wiele bardzo na dobrym bycie i oświeceniu a przeto i na powadze swéy straciło. — Wolą N.P. było, aby pod każdym względem zarówno postępować i z ulepszeniem bytu, oświecenia Narodu wyrównało, bo tylko przez takową Równowagę światła, powagę należną Stan Duchowny odzyskać może. —

N.P. powierzaiąc osobnéy Magistraturze sprawy Religii, i Oświecenia

~~[illegible]~~ i dołączaiąc do niey oddzielną Sekcyą z Osób Duchownych zło-
żoną, miał to mdogżna na celu, aby Kray Nasz zarówno w Moralności Re-
ligijney iak i w kulturze naukowey postępował, chciał postawić Duchowieństwo
w stanie dogodnieyszym do osiągnienia właściwych mu celów, Kommissyi zaś
Oświecenia Publicznego ułatwić środki, aby tem skutecznieyszą w kulturze Naukowey
działała, rozszerzaiąc i upowszechniaiąc oświecenie w każdym rodzaju. —

Wątpić się przeto nie godzi że Sekcya Duchowna Kom: Rząd: Wyznań sto-
sownie do ułożonego Planu, główne Seminarium Duchowne, dla opatrzenia
Kraju uzdatnionemi do wszelkich stopni w hierarchii Kościelney Duchownemi
iak nayrychley przywieść do skutku nie omieszka. —

Kray Nasz nie tylko z Zasad Chrześciańskich i praw od mądrego
Monarchy nadanych, ale oraz ze względu na obecne położenie i Państwo
Sąsiedzkich, obstaiąc przy Świętości Wiary przodków swoych, i powołanym się za-
razem znaydzie, do zachowania ścisłey zgody z innemi wyznaniami.
Sa nayskutecznieyszy i naypewnieyszy ustalić iest zdolna moralność i miłość
wzaiemna, spokoyność i łagodność Obyczaiów, te utwierdzić Stosunki wza-
iemne między Narodami Berła N.P. poddanemi choć różniącemi się w
Obrzędach wspólney Im Religii Chrześciańskiey. —

Z żalem postrzegać się iednak daie iż obok chwalebney i słuszney troskli-
wości Kom: W. R. i O. P. o dopełnienie Obrzędów, moralność i Duch Religijny
zwłaszcza w Klassie niższey stygnie, dowodem tego, iest Raport R. S. o Wydziale
Sprawiedliwości a mianowicie o Sądach Policyi poprawczey i Kryminalnych — Liczba
Spraw w pierwszych i drugich wraz się pomnaża, tak np: prócz innych Sądów
Sądy Kryminalne wydały w Roku 1818, 861 Wyroków, w latach następnych
wraz więcey, a w ostatnim 1823 liczba ich iuż doszła do 2098. Jeżeli na ten
stan rzeczy mogą wpływać inne ieszcze okoliczności, pomimo Nam zawsze
nauka Historyczna z Dzieiów Krajowych wyczerpana nabyć prawdy że w
miarę iak od Wieku XVI Kray Nasz do upadku w Oświeceniu chylić się
zaczął, równie domowe iak Publiczne cnoty w Narodzie Polskim coraz
się więcey kaziły. —

Stosownie do powyższych Uwag, życzyćby przeto należało, aby przeznaczona
do usług Parafialnych i Klasztornych Duchowna Młodzież, przynaymniey
ukończenie V Klassy w Szkołach Publicznych udowodniła, aby Klassa Ple-
banów których byt dotąd się niepolepszył, spodziewany osiągnęła zaszczyt. —

Organizacya zaś Parafij tak Katolickich iako i innych wyznań Chrześci-
iańskich do skutku aby się zbliżyła, bez wymagania od Parafian zbyt wysokich
składek na kosztowną Budowę i reparacye Kościołów, ani też istotna po-
trzebę przechodzącego uposażenia. —

Zdaniem iest także Kommissyów aby upraszać N. P. o przedłużenie
Terminu Preklusyinego do układu Dziesięciny zwłaszcza dla Województwa
iak np: Krakowskiego, gdzie liczba Kościołów Parafialnych iest większa niż
gdzie indziey, a układy później się nieco zaczęły. —

Postępowanie [illegible] Gospodarstwa i przemysłu Rolniczego, pomieszane Grunta
wystawiaią częstokroć wielkie przeszkody, prócz zatym i o to przychodzi iżby K. W. R.
nigdy odmawiać niebyła mocna, zamian pól i gruntów Plebańskich, skoro tego
dogodność

dogodność i potrzeba przez Władzę Administracyjną uznaną zostanie. —

Oświecenie

Z Uwielbieniem dla N.P. patrzy Naród i spoglądać będzie potomność na zaprowadzone w Stolicy Instytuta Naukowe, jakoteż na zrównanie Uniwersytetu Warszawskiego co do liczby Professorów i do Zbiorów w każdym rodzaju z zagranicznemi. Obsadzi zapewne niebawnie K.O.P. Katedrę Technologij i Agronomij i starać się będzie doprowadzić do skutku Instytut Politechniczny bo sprawiedliwość wyznać należy że i teraz Kom. Oś. Pu. nie szczędzi starań aby to iedyne do wyższego ukształcenia młodzieży miejsce, celowi swemu odpowiadało, iak już Obywatele i Mieszkańcy Krajowi widzą z pociechą synów swych sposobiących się i usposobionych do wyższych posług Krajowych. —

Kuratorya

W zaprowadzeniu Kuratory instytutów Naukowych, pod przewodnictwem Świątłego Męża, uznaie Senat naywyższy dowód Troskliwości N.P. o dobro Narodowey Młodzieży. Wiek niedoświadczony do pokus Umyślności skłonny szczególniey przy Uniwersytecie i wśród Stolicy ludney, potrzebował zwłaszcza szczególnego dozoru. Dozor ten naywidoczniey osiągnął iuż zamierzony skutek, dla oszczędzenia zaś kosztów zdaie się Kommissyom iżby nadal mógł bydź powierzony Professorom dozorczym dla których Młodzież ma więcey szacunku i poważania.

Szkoły Elementarne

Po większey części z dobrowolnych Składek zaprowadzone, znaczną część Młodzieży pozbawiaią teraz przyzwoitego wychowania, starały się Kommissye przekonać o środkach iakie w troskliwości swoiey K.O.P. do zapobieżenia nadal podobnemu nieszczęściu upatruie. Sprawiedliwość i Miłość prawdy każe niedozwalać, iż wiele z podanych do zatwierdzenia N.P. sposobów, zmian, szczególnie tak bolesnego wydarzenia zapobiegaią. Ażeby przeto naytańszey dopiąć w tey mierze podobno swey zamiaru gdyby za pośrednictwem Organistów ubwaltikowanych examinem i na zasiłkiem dodatkiem przestać mogących, szkoły parafialne elementarne urządzić wiąć, w zakresie i Plebanom miejscowym przez wolnych godzin każdy na dzień poświęcaie, którey z chwałą Boga i pożytkiem bliźnich w szkole swey Elementarney będzie i uczącą Organistów kontrollować, uczącą sami dawać Nauki Katechizmu, czytania, pisania i Rachunków, mogli. — Jeżeli bowiem w Gospodarstwie Rolniczym, tym bardziey w przemyśle rękodzielnym i handlowym, bez pewnego stopnia Oświecenia i kultury umysłowey daleko postąpić nikt niemoże. —

Liczbo Uwiadomienie Izraelitów, ciągłych od lat 10. doznaie przeszkód, zdaniem iest rzeczą Kommissyów, iż iże przy ciągłey usilności K.O.P. zwalczone bydź mogą. Środki iak mniemaią Kommissye mogłyby bydź następujące. Rabini i Nauczyciele udowodnić swą zdatność będącey nauki, a ieżeli bydź może w Kraju do tych posług usposobieni, niechby byli Płatni z Kass Miejskich, a pensye iak etatowe w miarę okazaney Zdatności i gorliwości dla Urzędów Rządowych, mogłyby bydź większe i mnieysze. Płatni z Składek Gmin Żydowskich wychowania Młodzieży i utrzymuią dud tychże dowodu w zastarzałych przesądach i fanatyzmie. — Płatni od Rządu będą mieli osobisty Interes aby podobać się i dobrze zastępować Rządowi. —

Żydzi przeto równie z innemi Mieszkańcami Kraju, ocenięcych sturężenia Krajowi w Zasadzie Wszelkowym dzielić by słusznie powinni, czego sobie nawet więcey nabieraiąc z pomiędzy Nich życzą sami, uważaiąc służbę Woyskową za środek ułatwiaiący im postępienia wcywilizacyi zasłużenia się dobre Ojczyznie i Monarsze. —

Cenzura.

Cenzura

Nigdy w języku Polskim nie drukowano mniey książek, iak w latach ostatnich, o czym przekonaćby się można, że spisu dzieł z drukarń księgowych do Biblioteki publiczney przesyłanych. Daleki zaś Kommissye Senatu od żądania, aby na wielości dzieł polegał postęp nauk i rzetelne oświecenie narodu, kiedy atoli N. P. oświadczył w mądrości swoiey, za rzecz słuszną zapewnić nam używanie języka naszego oyczystego przez formę Rządu, przez instytucye naukowe i przez woysko narodowe, przyięła tę z uszanowaniem głębokim i z ufnością zaniesioną prośbę swoią, aby komitet Cenzury złożony z kilku znakomitszych osób tak duchownych iako i świeckich, stanowił według stałych przepisów o książkach i pismach z zagranicy wchodzących i w kraiu drukuiących się, oraz redakcyą pism periodycznych osobom tylko doyrzałością wieku, nauką obyczaynością usposobionym powierzał.

Senat z uwagi nad okolicznościami obecnemi, wyznać iest przymuszony, iż z powodów politycznych, cenzura zdaie się być w czasie teraźnieyszym niezbędną, czuie iednak, iż wolą Monarchy być musi, ażeby ona z taką ostrożnością i rozwagą sprawowaną była, iżby się z iey przyczyny oświecenie narodu wstecz nie cofało, i ażeby skutkiem tey wkrótce stolica Królestwa z księgarzy zupełnie wyzutą nie została.

Wydział wewnętrzny

Przystępuiąc do wydziału tego, znayduie powód Kommissya do złożenia dzięków Monarsze, nie tylko za to że nie miał wszelkie przełożenia Senatu w poprzednich uwagach umieszczone, spełnione zostały, ale nadto za postęp tak widoczny iako w przemyśle rękodzielnym i we wszelkich odnogach Administracyi wewnętrzney, spostrzegać się daie, Skutkiem rapportu przez R. S. złożonego N. Panu oczywistość przyzwoita zaprowadzona, spory graniczne ułatwione, ograniczenia obwodów do skutku przywiedzione, wieki z rzawod oczyszczone, czynności likwidacyjne i rachunki magazynów ukończone, z miast gruzy i nieczystości nie tylko uprzątnione ale też rozszerzone, uporządkowane, przemysłowemi rękodzielnikami codziennie się bardziey zaludniaiące, gościńce bite w wielkiey części do skutku przywiedzione. Osiągnął kray te wszystkie ulepszenia, uporządkowania i korzyści pod kierunkiem czynnym wydziału wewnętrznego, idącego za światłym i gorliwym popędem nadanym temuż, przez szanownego wiekiem i zasługą Namiestnika J. K. M. Pana naszego miłościwego. Być może iż niektóre ze wspomnionych ulepszeń i uporządkowań, wymagać będą powtórnego przeyrzenia, dla nadania im tym grontownieyszey użyteczności, być może iż te które ~~które~~ kosztem prywatnym do skutku musiały być doprowadzone, w czasie tak zubożonego kraiu niedostatkiem przemiiaiącą sprawiły dolegliwość, zawsze iednak przez nie, stan fizyczny kraiu zewnętrzny wzrost uzyskał postaci.

Spodziewać się zaś Kommissye Senatu, iż tak Kommissya Rz. Spraw wewn: iako i R. S. znaiące smutne położenie rolnictwa, i stan odrętwiałości, do iakiey z przyczyny zupełney bezcenności płodów przywiedzionym został, nie tylko nowe ciężary od klassy rolników odwracać,

ale

ale w istniejących przypadkach ulgę stosowną będzie się starały, w pełnej sprawiedliwości i dobrotliwości Pana, który zawsze iuż narodowi Polskiemu tyle dowodów Oycowskiey swoiey pieczołowitości, w mądrości swoiey znaydzie skuteczne środki stan rolnictwa i handlu naszego tak wewnętrznego iako i zewnętrznego, coraz więcey ożywiać zdolne.

Wykaz przychodów i wydatków towarzystwa ogniowego, co do miast dowodzi przezorności urzędzeń policyi ogniowey wskazuie oraz iż tey rozpostarcia, nawet na wsie, do towarzystwa ogniowego wpisane, obok zaostrzenia kar na podpalaczów, szczęśliwsze w przyszłości i w tey mierze okazać by zdołało rezultata. Co do towarzystwa dawnego ogniowego, ze względu na przeciążenie którego dawne stowarzyszenie doznało, gdyby do rozdzielenia słuszne należącey się należytości pogorzelcom z epoki Księstwa Warsz: pociągnięte być miały, zdaniem iest Komissyów iż deficit z tego źródła wynikaiące, do rzędu długów Księstwa Warszawskiego policzone być następuie.

Czuła Komissye Senatu przeięte[?] tymi się znaydują wdzięcznością iż J.K.Mci[?] powodowany bywa zawsze troskliwością osobiście nie szczędząc własnego tak nam drogiego zdrowia, przekonać się naocznie raczył iż fabryki w rapporcie wspomniane rzeczywiście w takim znayduią się stanie, iak ie pomieniony rapport wystawia, a które przy użytych dalszych usiłowaniach, i skoro równey w miastach dziedzicznych, iak królewskich opieki doznawać będą, wyższe iescze udoskonalenie okazać i zagranicznym zupełnie wyrównać zdołaią.

Co do górnictwa i zakładów górniczych, ograniczaią się Kom: Sen: na następuiącey uwadze, iż w tak krótkim lat przeciągu, wymagać nie można, aby górnictwo i kopalnie, nie tylko koszta założenia zwróciły, ale nawet i zyski większe skarbowi publicznemu przyniosły, dosyć to iuż należyty, zdaniem Kom: Senatu przynosi zasłużonemu w kraiu dyrektorowi przemysłu i kunsztów, iż na kapitale obiegowym czystego dochodu corocznie 600,000 prócz innych znacznych korzyści wykazał.

Wydział Policyi

Co do Szpitalów ich rozszerzenia, pomnożenia, uporządkowania itd. miały[?] pewnie zrobić sobie pozwalaią J.K. uwagę, iż lazarety woyskowe, mianowicie w Warsz: dowodzące nie tylko troskliwey staranności o zdrowie chorych złożonych woyskowych ale też nayświęszy porządek i gorliwy we wszech miar nasładowania administracyę, słusznie powinny nie iako za wzór dla innych podobnych instytutów, oraz wskazuią potrzebę i użyteczność wyznaczenia komitetu stałego, złożonego z osób, miłość porządku i ponad uczuciem ludzkości nad wszystkie inne względy przekładaiącego i ściśle tak przychody iako wydatki wszelkie szpitalne kontrollować obowiązanego.

Więzienia

Pomnażaiąca się liczba więźniów i mór między niemi nie proporcyonalnie się powiększaiący, wnosić każe, iż wada iakaś nie wyjaśniona w administracyi tychże, istnieie, życzyć by należało, aby ile możności i ile tego

liczby[?]

[illegible] dozwalaią, według zdania doświadczenie w tym przedmiocie maiących, więzienia nasze mogły być zreformowane, i zamiast co maią być miejscem aresztu lub poprawy nie stawały się szkołą zbrodni i zepsucia dla tych szczególniey, co za przewinienia pomnieysze policyjne, za defraudacye w opłatach monopolicznych, celnych it.p. pospołu z zuchwałemi złoczyńcami bywaią zamykani, lub równego z temi obchodzenia się doznaią. –

Trzeba uniknąć wszystkiego, aby łaskawości pełnego Monarchy serce i nas samych zasmucać mogło i przekładaiąc uwagi nad dobrodzieystwy rzeczy Jego otrzymaniem rozmyślać, ograniczaią się Stany wasze w roztrząsaniu dłuższym wydziałów Oświecenia i ~~[illegible]~~ Wewnętrznego. Wzrost światła i nauk przyczynia się do wzbogacenia przemysłu, wzrost zaś przemysłu do zamożności i pomyślności kraiu każdego, bez używania zupełnego bezpieczeństwa, osób i maiątków, osiągnąć się te główne cele nie daią, iuż przeto i z tego względu uznać zapewne Senat na powinność swoią błagać N.P. o ponowienie zalecenia, aby każdy wydział w ścisłych się granicach zachowuiąc, ustawodawczą wolę Monarchy zaręczone narodowi ogólne prawa, oraz bezpieczeństwo osobiste i niepodległość sądownictwa szanował.

Wydział Sprawiedliwości.

Pierwsza i ważna uwaga która się nastręcza iest iż po kilkoletnim istnieniu rządu konstytucyjnego dotąd sądownictwo nie przybrało tego kształtu, iaki mu ustawa konstytucyjna wskazuie. Stanom za konieczny obowiązek uważaią wynurzyć życzenie powszechne, aby do skutku doprowadzonym było to, co J. V. M. S. P. N. M. nadaiąc nam kartę konstytucyjną w mądrości swey uznał użytecznym.

Sądy ustanowione według tytułu piątego konstytucyi koniecznie sprowadzą te zbawienne skutki, iakie mądrość N.P. w urządzeniu sądów tych przewidywała, a które Warownią być maią tego wszystkiego w człowieku w życiu towarzyskim iest naydroższego. Zaprowadzenie sądownictwa tytułami wspomnionymi oznaczonych, przyniesie obywatelom korzyść tę: iż sprawiedliwość przez sędziów zaufaniem Króla i wyborem obywatelów zaszczyconych wydzielana, umnieyszać może potrzebę przechodzenia przez wszystkie instancye, i zwłaszcza też zwłokę lub konieczność pieni, iakich się domyślać każe ogromna liczba spraw cywilnych w raporcie rady stanu wystawiona.

Znaczna liczba przez wszystkie instancye przechodzących spraw pochodzi niewątpliwie z zawiłości procedury, zmiana tey dla pospiechu sprawiedliwości iest konieczną. Teraz istnieiąca procedura, nie tylko że się przyczynia do przewłoki, ale nawet o samym czekaniu wyroków stawia zawadę. –

Wyznać również należy, iż organizacya Sądu nayważnieyszej instancyi powinnaby także doznać nie iakiey zmiany. Referaty w nayważnieyszych nawet sprawach czynione i pośrednie pisma obrończe wiele czasu zabieraią a ostatniemi uszłoby uwaga sędziego utrudzona bywa. Niechby sądowi Nayważnieyszemu ~~[illegible]~~ zostawiona była wolność oznaczenia w których sprawach referaty maią być czynione a pośrednie obrończe pisma niechby w bardzo zawiłych sprawach były tylko dozwolone.

Z tych to przyczyn sąd ~~N. P.~~ naywyższy nie iest w stanie odsądzenia tey wielkiey liczby spraw, iaka pod iego rozpoznanie przychodzi, a z tąd i ta znaczna zaległość począć, którą Rapport Rady stanu Obeymuie. – 7.

125

Prokuratorya ze zbytniey gorliwości, nie mało się przyczynia do powiększenia ilości spraw. Niewątpliwie i dla obywateli i dla samey tey instytucyi dogodniey byłoby, gdyby iey obszernieysza władza zostawiona była kończenia spraw przez ugodę i nie rozpoczynania takich, których wypadek iest wątpliwym. –

Nakoniec zamilczyć nie wypada, iż nie było bez przykładu że wyroki S. N. P. według ustawy konstytucyiney nie wzruszalne dla sporu Jurysdykcyinego uchylone bywały.

Życzyć należy, ażeby podobne spory Jurisdykcyine stosownie do przepisów naywyższych w pierwszey instancyi zawarowano, a tak i stronom kosztow oszczędzi się i powaga wyroków N. P. w tem znaczeniu pozostanie iaką N. P. ustawa swoią zapewnił. Inaczey sąd naywyższy przestałby ostatnią być instancyą, a ta niepewność sprawiedliwie przerażałaby Obywateli trwogą. –

Wydział Woyskowy

Obraz działań wydziału tego, wystawia też same wzorowe urządzenia, też samą pierwotowitość i niezmordowaną usilność którymi woysko Polskie do naywyższego stopnia udoskonalenia doprowadzone widzimy. Uwielbiaią Kommissyi dobroć i wspaniałość monarchy, iż dozwala woysku narodowemu nacieszyć się tak sprawiedliwym i dostoynym naczelnym wodzem; a także pod chorągwiami narodowemi, używać imienia i języka Oyczystego, którymi się pod nie iedną strefą Nieba, toż woysko do trudów, niebespieczeństw i pozyskania Chwały woienney zagrzewało. Co do Nas za szczęśliwych się nader uznaiemy, iż Synowie i Bracia Nasi w Szeregach Woyska Polskiego zostaiący, z Wiernością dla Króla, roztropnością dla Naczelnego Wodza Karnością i posłuszeństwem, na zadowolnienie N. P. zasługuią.

8.

126

Wydział Skarbowy.

Oddaiąc należną Sprawiedliwość Pan Min. Prz. Skarb. co do Dokładności zdanéy N.P.
w Raporcie Sprawy czteroletniego poboru, i użycia Grosza Publicznego, poprzestaie Kom-
missia na uczynieniu kilku Uwag, które im wiadomość potrzeb Kraiowych i Miłość
dobra powszechnego natchnęła. — Przeświadczeniem wiadomo wszystkich mieszkańców
Kraiu iest, a nawet iednym z skutecznych środków dźwignienia Ziemianina z obec-
nego przykrego Stanu, byłoby rychłe zaprowadzenie nowego prawa Podatkowego,
które iak skoro stosownie do prawdziwie Oycowskich N.P. poleceń i Widoków w Wielu
Reskryptach Sekretariatu Stanu obiawionych; zasadzać się będzie na pomnieyszeniu
wydatków, na rozkładaniu ciężarów zastosowanym do pożytków przez wszystkie
Klassy mieszkańców ciągnionych sprawi niechybnie Ulgę Właścicielom Ziemskim
i właścianom płacącym teraz bez stosunkowo i z funduszu Kapitałowego Podatki
od Dochodów Ziemi, które nadzwyczaynym wypadkiem Okoliczności czasowych utra-
cili. Podział ten ciężarów który zdaie się naytrafniey przez Systemat podatkowania
niezależnego być by mógł osiągnionym, ułatwiłby razem wpływy Dochodów Skar-
bowych, bez uciążliwości Kar, jakie teraz Zaległościom lub opóźnianemu wnoszeniu
do Kass podatków Stałych towarzyszą, a w tym mieyscu nadmienić oraz należy o ka-
rach w niektórych innych przedmiotach, które częstokroć są tak dotkliwe, że sam
przedmiot Exekucyi przenoszą. —

Pożądane to wprowadzenie Nowego prawa Podatkowego, dzięki nayżyczliwszey dobroczyn-
ney N.P. woli w krótce ma nastąpić. Kommissia przeto w powyżey skreślonych uwagach
swoich, dwa zamieniaiąc cele 1.szy Aby przy układaniu Nowego Budżetu zwrócić łas-
kawą Myśl Rządu na przedmioty które teraz wielce dolegliwemi są dla Kraju.
2.o Aby nim przemienione Nowe prawo zaprowadzonym zostanie, w tym czasowey
zmianie tychże przedmiotów, rychleysze pozyskać ulżenie. —

Konsumpcia

Przystępuiąc do Rozbioru Rapportu R.S. przyznać naypierw Kommissia zastano-
wić Uwagę Szanownego Senatu, nad Administracią Dochodów Konsumpcyinych zapro-
wadzoną do Miast Stołecznego, Woiewódzkich, i iuż kilku Obwodowych, w ten sposób że
Dzierżawcy tychże dochodów pod Tytułem Administratorów, pozyskali przywiley wyłączny
robienia Kupna i przedaży Trunków w pomienionych Miastach. — Urządzenie to
uczyniło powszechną pod względem własności obawę i znakomite wielu Obywate-
lom zrządziło Straty, gdy takowe (iak się to z Raportu R.S. spostrzec daie) do wszyst-
kich Miast Obwodowych rozciągniętym zostanie, przyprawi Ziemianina i Rolnictwo
o niewyrachowane Szkody. — Miasta pozbawione prawa robienia i przedaży Trun-
ków, prawa, wyraźnemi przywileiami zapewnionego, długim pasmem Wieków
zatwierdzonego, we wszystkich Zmianach Rządów zachowanego, tym bardziey stratę
ocenią, że w Arty: 26. dobroczynney Karty, znayduią ~~tamę~~ Tarczę dla naycelnieyszey własności;
Niektórzy Obywatele mieysce iedyny swóy dochód z gorzelniów i Browarów ciągnący
włożywszy Kapitał w zakłady potrzebne utracili przezto i zarobek i znaczną
część maiątku swego. — Ziemianin przy niemożności zbycia całkowitego ziemio-
płodów, a przy konieczney potrzebie utrzymywania Gorzelni, dla zachowania na
właściwym stopniu rolnego Gospodarstwa, miał iescze tę gałąź przemysłu że część
płodów swoiey Ziemi na okowitę przerabiał i takową w Miastach Stołecznym i innych
ludnieyszych, za cenę wprawdzie niezyskowną, lecz równą nakładom przedawał.
Dziś skutkiem zaprowadzenia Administracyi, kilka Osób w całym Kraiu wyłączne
maią prawo stanowienia ceny na okowitę, nietylko że takową do połowy prawie

[illegible]

kosztowna jey wyrobienie wyłożonych zniszczył, bez niewielu Właścicielow
bliższe związki z Administratorami maiącym możność pozbycia się iey zostawiły,
wszystkim zaś innym zupełnie sposobność tę odięto, a produkt bez ceny
liczącym się stawał na składach zalega. — Nadto, z rozwinięcia Systematu pa-
mięnionej Administracyi, wypłynęło iszcze usnanowienie obiębow miejskich
zaymuiące pod prawo Konsumpcyi miejskiey, Browary, Gorzelnie, i Karczmy
w lewie nili od pierwszego domu Miast położone. — Ponyśl takowy wziąt
wprawdzie swoy początek za Rządu Pruskiego, lecz Rząd ten obawiony o wyni-
kaiącym z takiego zamiaru wdaśności Ziemiańskiey uszczerbku, nietylko że
go zaniechał, ale go nawet zupełnie zniosł, reskryptem Gabinetowym Królewskim
z dnia 5 Września 1797 r. —

Nareszcie skutek okazał, iak szkodliwy wpływ pomienione Urządzenie
Konsumpcyi miało na moralność Ludu, ponęta zysku przy nader niskiey
cenie kupna, za obrębem Miast a nader wysokiey sprzedaży w Miastach,
zrządziła liczne a często i gwałtowne Defraudacyi Sposoby, tak dalece, że Rząd nie-
czekaiąc Seymu uznał się zniewolony do ustanowienia Administracyinie no-
wych ostrych praw karnych na przestępstwa z pomienionych Defraudacyi
wypływaiące — Kommissia przeto sądzi iż wyżey przytoczone powody
usprawiedliwiaią potrzebę zaniesienia prośby do N.P. ażeby teraźnieyszą Ad-
ministracyą Dochodów Konsumpcyinych zniostszy, powrócenie do dawnego sposobu
ich Administrowania nakazać raczył, a ieżeli ubytek z tey gałęzi istnieiącego
Dochodu nie mógł być pokrytym przez umnieyszenie Wydatków, polecone zostało
Oycowską troskliwością tylu Reskryptami N.P. — mniey szkodliwym dla Kraju
byłoby podwyższenie dla Skarbu Opłaty od Gruntów do Miast na sprzedaż wpro-
wadzonych. —

Kontyngens.

Zamiana Kontyngensu na Opłatę pieniężną wraz z gdy płody Ziemi
do tak niskiey spadły ceny, podniosła go więcey jak do podwoyney istotney
wartości. Podatek ten, dotyka w części Dwory, w części Włościan: — I dla iednych
i dla drugich stał się nader uciążliwym. Włościanie zwłaszcza są powiększey
części w fizyczney niemożności zaspokoienia go. Że do Kass dotąd iszcze wpły-
wa sprawia to iedynie ostra Exekucya na zalegaiących wymierzona. —

Opłaty Stemplowe

Wzrost Dochodów Stemplowych poświadcza ścisłyszre wykonanie ustawy opłatę tę
przepisuiącey, to naprowadza oraz na myśl, że taż ustawa mogła być powodem
tak obszernego onyże rozumienia iż przepisy użycia Stempla nietylko do Sądowych
i Urzędowych, ale do wielu nawet prywatnych czynności rozciągniętemi zostały.
Spodziewać się należy, że Deputacya pracuiąca nad Wygotowaniem Nowych Przepi-
sów Stemplowych wzgląd na to mieć będzie, a przytym prosić N.P. wypada aby roz-
kazać raczył przygotowanie na przyszły Seym, Nowego prawa Stemplowego
któreby w Ustawie swey iasnym więcey do położenia teraźnieyszego Kraju zastoso-
wanym i z ulgą dla wszystkich Mieszkańców Kraju utworzonym być mogło.

Sól

Dochód z Soli w latach 1822 i 1823 przenosi znacznie Dochód z tego źrodła
w latach 1820 i 1821 Jeżeli z iedney Strony przyznać należy iż przewyżka ta wy-
pływa

wypływa, iż tu z urządzenia wydatków nadsyłania Soli iuż z zaprowadzenia baczney Administracyi, i tegoż również zataić niemożna, że dochód ten pobierany iest w większey części z Ludu Wieyskiego, który płody rąk swoich Pracy bezciennie trwoni; dla nabycia tey iedyney dla siebie okrasy, wielu nawet z uszczerbkiem Zdrowia odmówić iey sobie Musi. Zniżenie ceny Soli, przez powiększoną Konsumpcią oneyże żadnym lub nader małym dla Skarbu Publicznego byłoby ubytkiem. —

Szczupły zakres Czasu i liczne z Arty. 98. Ustawy Konstytucyjney wypływaiące zatrudnienia, niepozwoliły Komissioni Waszey zapuszczać się w dalszy rozbiór czynności rządowych w Raporcie R.S. objętych. To iednak w iey ogólnym Obrazie dostrzec dało i co wszystkim pod Oczy podpada — Te Gmachy okazałe, Służbie Bożey, schronieniu cierpiącey Ludzkości i Składom Naukowym i wychowaniu Młodzieży poświęcone — Stolica Królestwa wspaniałemi Budowami ozdobiona — Miasta dźwignione, rękodzieła i wszelkie rodzaje przemysłu ożywione — Gościńce publiczne utorowane, Kredyt odzyskany Skarb Publiczny z Nierządu i Ubóstwa do porządku i zamożności doprowadzony, a nadto wszystko, Woysko Narodowe świetną Postawą swoią, Karnością, porządkiem i biegłością w obrotach wszystkich celuie — nie sąż to przedmiotem uwielbienia, jak pierwsze są dowodem niezmordowaney gorliwości Zacnych Mężów do Steru Administracyi Krajowey przez N.P. powołanych. —

Zataić iednak niemożna iż obok tych świetnych Korzyści, ubóstwo i Nędza ludzi Wieyskiego, coraz się bardziey wzmaga i smutnemi nadal skutkami zagraża. Godzi się przeto aby i ten tak ważny przedmiot ściągnął troskliwą Administracyi Krajowey uwagę — i aby usiłowania jey z życzeniami naszemi połączone skuteczną i oddawna pożądaną dla Ludu Wieyskiego mogły ulgę nieść i ta dotąd iescze nayliczniéysza i nayużytecznieysza Klassa Mieszkańców przypuszczoną została, do tych Korzyści którymi się inne cieszą, a które wiecznotrwałą wdzięczność dla wiekopamiętnego wskrzesiciela Naszego zapewniaią. —

W Warszawie dnia 11 Czerwca 1825 r.

Kochanowski S.K.	Adam Prażmowski B.K.	Gliszczyński S.K.
Mięczyński S.K.	Alexander Biliński S.K.	Michał Radziwiłł S.K.
Wodziński S.K.	Szymon Wiśniewski S.K.	Pius Kiciński S.K.

Przyięto na posiedzeniu Senatu w Warszawie d. 11 Czerwca 1825. R.

Prezes Senatu Hr. Ord. Zamoyski

Sekretarz Senatu Niemcewicz

128

Skład Biora Kassy Jenerl. Kommissyi Edukacyiney w roku 1793. — Pensie Złot.

1. Kassier X. Lelewel — 8.000
   i na Lokal dla Biora — 1000
2. Tolkemit Contraregestrator 6000
3. Cetner Protokolista — 4000
4. Moroz Subaltern Kassy — 5000
5. Grodzki Kancellist — 2000

Sejmu 1830 roku

Protokoły Posiedzeń

ręką Posła Powiatu

Żelechowskiego

Lelewela Joachima

spisane –

(w drukarni Stereotypowej)

Rozkład zatrudnień Komisii Administr.

Lelewel. Komissyą wyznań i Oświecenia publ.
Fundusze Duchowne Witkowski

Czarnocki Miasto Warszawę – Towarzystwo Ogniowe

Tymowski Policyą, Instytuta, więzienia

Józef Małachowski Rady Obywatelskie, Rolnictwo. Wojsko
i Ignacy Dębiński Uzbrojenia polit. Spisy wojskowe

Gliszczyński
i Chomętowski Przemysł i Handel.

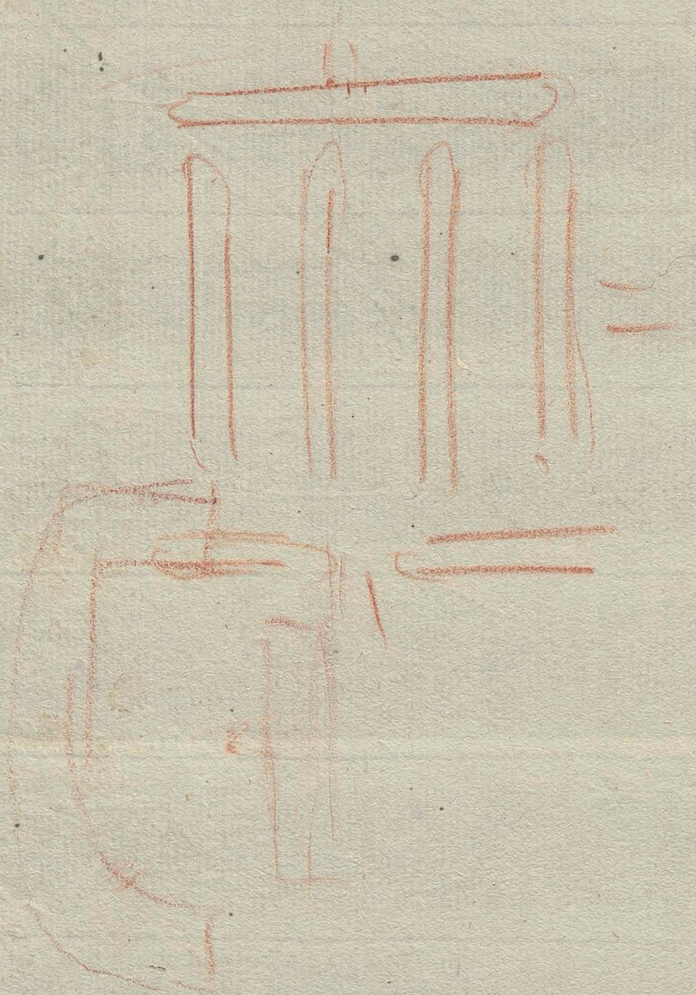
Witkowski Poczta, Miasta —

130

Komiss. Skarbowa Wład. Ostrowski — 82.
Stan. Barzykowski — 82.
Stan. Jezierski — 48.
Roman Sołtyk — 46.
Alojzy Biernacki — 40.
Józef Świrski — 24.
Morawski Teodor — 21.

Komiss. Sprawiedl. Gustaw Małachowski 87.
Franciszek Wołłowicz — 55.
Konstanty Świdziński 44.
Posturzyński — 45.
Andrzej Walchnowski 42.
A. Rembowski — 39.
Stani. Kaczkowski 32.
Szymanowski — 25.

Komiss. Administr. Joachim Lelewel — 60.
Xawery Czarnocki — 50.
Józef Małachowski 43.
Kantorb. Tymowski 31.
Gliszczyński — 30.
Chomętowski — 30.
Klemens Wiszniewski 27.
Ign. Dębowski — 26.

Prześwietna Izbo Poselska!

Przystępują Kommissye do uskutecznienia ostatniey czynności, jaka im jest artykułem 107ᵐ konstytucyi, i 154 Statutu organicznego zaznaczona, to jest: do złożenia Uwag nad rapportem Rady Stanu.

Z ukontentowaniem widzą Kommissye bydź swoim obowiązkiem donieść, iż przy przeglądaniu Akt Władz Rządowych wszędzie spostrzegali, jak Nayiaśnieyszy Pan Król nasz miłościwy ciągle z naywiększą troskliwością opiekował się dobrem Oyczyzny naszey, jak ciągle konstytucyę wskazywał Ministrom za podstawę ich postępowania, jak zawsze był daleki od zezwolenia na powiększenie wydatków i żądał od Ministrów, by jak nayprędzey dali IWM sposobność przynieść ulgę w podatkach szczególniey w liweronku, i w cenie soli. –

Dostrzeże także Prześwietna Izba Poselska, iż Kommissye rozbieraiąc pięcioletnie postępowanie Ministrów, z skwapliwością oddaią im sprawiedliwość, gdzie tylko dostrzegły dążenie bądź do ustalenia porządku, bądź do podniesienia przemysłu krajowego, alboliż do zaprowadzenia instytucyi potrzebnych Krajowi, lecz zarówno sądziły bydź swojm obowiązkiem wytknąć to wszystko, co uznały że jest bądź niekonstytucyinem, lub też sprzecznem z pomyślnością krajową, lecz i wtém dalekie od wszelkich uniesień, tém więcey jednak maiące sił do powiedzenia prawdy, bo prawda jest tylko godna i Majestatu Tronu i ust Reprezentantów Narodu, dalekie od wszelkich zapatrywań się na obce narody; dzieje oyczyste i potrzeby Kraju były jedynem źródłem do wszelkich uwag, a konstytucya jedynem stanowiskiem, z którego oceniały wszelkie postępowanie. –

Usłyszysz Prześwietna Izbo Poselska! w złożonych uwagach i takie przedmioty, co już po trzykroć na przeszłych Seymach powiedziane były; lecz że rząd na głos narodu głuchym okazał się, mamyż dla tego zamilczeć? Zaszczyceni zaufaniem Rodaków, mamyż zdradzać ich zaufanie? mamyż niewypełnić naszych powinności? Nie! sumienie mówić nakazuje, a serce rozgrzane miłością Oyczyzny kreśli te prawdy, w których widzi szczęście swojch Rodaków.

Z boleścią wyznać muszą Wasze Kommissye, że im więcey zgłębiały całe działania Rządowe, im więcey rozbierały całą administracyę, w wszelkiem postępowaniu tym jaśniey dostrzegły, iż Rząd niema wytkniętego pewnego i oznaczonego celu, do którego dążyć powinien; iż wszędzie brakuje harmonijnego postępowania i jednostayności w dążeniu, a tém samém brak i tey siły która z harmonijnego dążenia tworzy się, wszędzie omdlenie, wszędzie brak życia, cała machina Rządowa zdaje się, iż ledwie postępuje, i że więcey jest popychana koniecznością, a niżeli ową energiczną siłą, która pochodzi z przeniknienia się wysokością powołania na idei szczęścia rodu ludzkiego opartey. Wszystko to sprawia nieszczęśliwy wybór na urzędy, i niedostatek urządzeń i praw, któreby na konstytucyi oparte były, – niedostatek ich zacząwszy od naywyższey władzy, jaką jest Senat, aż do ostatniego ogniwa władzy wykonawczey, jakiem są Woyci gminni; a jednak Kommissye Rządowe mimo wyraźnego zalecenia Nayjaśnieyszego Pana, nieprzygotowały na Seym odbywający się, stosownych projektów organicznych z konstytucyi wynikających, a tak koniecznych; lecz naywięcey tylko podrzędne, i mniey ważności maiące. –

Równie sądzą Kommissye bydź swojm obowiązkiem, na wstępie zwrócić uwagę Prześwietney Izby Poselskiey, na całe moralne wykształcenie narodu.

Prawda w teoryi niezaprzeczona, i wiekami w doświadczeniu sprawdzona, że wszelkie zasadnicze prawa, czyli konstytucye o tyle maią swojey trwałości, o ile wszelkie instytucye w duchu prawa zasadniczego są utworzone, i całe moralne wykształcenie narodu w tym duchu rozwija się. Z smutkiem muszą Wam Kommissye donieść iż tego niedostrzegły w postępowaniu Władz Rządu naszego – Wiele instytucyi wzniosło się nie w duchu Konstytucyi, a całe wykształcenie narodu zdaje się, iż dąży do fanatyzmu, ciemnoty. Z ląd też wzmaga się coraz demoralizacya

demoralizacya, powiększają się występki, i nikną te cnoty które są konieczne do istnienia narodów reprezentacyinych

Nie uszło uwagi Kommissyi coraz mocnieysze upadanie stanu rolniczego, tey podstawy bogactw wszystkich n
a u nas jeszcze głównego zrzódła tegoż bogactwa, starały się wybadać przyczyny, i podać środki zaradcze, i jeden z
nayglównieyszych, by zmnieyszyć podatki, które głownie na rolnictwie są oparte. —

Rozpatruiąc się Kommissye Wasze w rapporcie Rady Stanu postrzegają tę niedogodność, że czynność Kommissyi Waszych jest w niniejszym 1830 roku, a rapport zdaje sprawę z upłynionych lat przed rokiem 1828^{m} i usiłuje wystawiać stan rzeczy jaki był w tym 1828^{m}. Przez to nieraz rapport ten bywa przedawniony, z niniejszym stanem niezgodny. Uniknęłoby się podobney niedogodności, gdyby Władze Rządowe, stósownie do swego obowiązku, gotowe były w każdym momencie zdawać sprawę i Seymom, tak jak to bydź powinno, stan rzeczy właśnie do czasu Seymowego stósowny skreśliły. Sądzimy, że o to słusznie dopominać się należy. Kommissye Wasze niemogły się rokiem 1828^{m} ograniczyć, owszem miały sobie za obowiązek rozważać, ile było można, postęp rzeczy aż do obecney chwili i zastanowiły się nad stanem obecnym. —

W tym duchu są kreslone te uwagi które teraz pod Twoje Prześwietna Izbo Poselska przyjęcie i zawyrokowanie są złożone, a kreślone były w tém przekonaniu, iż ponieważ pierwszy raz dostaje się nam w podziale składać nasze uwagi u stóp Tronu Nayjaśnieyszego Pana Króla naszego Miłościwego, On swoją mądrością oceniając ich prawdziwość, zdoła odwrócić zarody złego, a zapewnić nienaruszalność Konstytucyi, bezpieczeństwo, wolność, i wszelkie swobody na których szczęście narodu spoczywa. —

Rapport

połączonych Kommissyj sejmowych

podług art. konstytucii 107. i statutu organicznego 154.

na sejmie 1830.

w Izbie Poselskiéj

złożony.

Obejmujący Uwagi nad Rapportem Rady Stanu.

WW. Nakowicz pisany tak:

Władysław Ostrowski poseł Piotrkowski
Stanisław Barzykowski poseł Ostrołęcki
Stanisław Jezierski poseł Siennicki
Roman Sołtyk poseł Konecki
Aloyzy Biernacki poseł Wieluński
Gustaw Małachowski poseł Szydłowiecki
Franciszek Wołowski deputowany Okręgu Warszawskiego
Konstanty Świdziński poseł Opoczyński
Jan Ostrowski deputowany Radomski
Andrzéj Walchnowski poseł Szydłowski
Joachim Lelewel poseł Żelechowski
Xawery Czarnocki deputowany Stanisławowski
Józef Małachowski poseł Radzyński
Kantorbery Tymowski poseł Częstochowski
Jan Nepomucen Głoszczyński poseł Koniński.

133

Izba Poselska — Izba Senatorska

28 May Otwarcie Seymu podług Programmatu

29 d[o] W połączonych Izbach odczytanie Rapportu ogolnego Rady Stanu w Senacie złożonego i Wybory Kommissyow Seymowych w obudwu Izbach —

30 d[o] Niedziela —

31. Drugie swięto Zielonych Swiąt

Czer. 1. JO Xiąże Minister Skarbu uczyni w Izbie Poselskiey wniosek celem zasiągnienia zdania Izby Poselskiey co do wyrażonego już J.C.K. Mości wniosku z Senatu względem wystawienia Pomnika wdzięczności Narodowey W. P. Cesarzowi Alexandrowi Krolowi Polskiemu i czytanie Rapportu o Petycyach Izbie Poselskiey przez N Pana zakomunikowanego — Jezeliby czytanie Rapportu ogolnego w d. 29 Maia ukończone bydź niemogło natenczas oznaczona czynność w d. 1 Czerwca uzupełnioną zostanie w d. 3 Czerwca —

Czer. 2 Gala u Dworu z powodu Imienin J.C.M.A. Xięcia Cesarzewicza, W. Xiężny Heleny i W. Xięcia Konstantego —

3 / 4 { Naradzanie się Rady Stanu z Kommissyami Izb Seymowych nad proiektami Pomnika —

5 Proiekt Pomnika —

6 Niedziela —

7 / 8 / 9 { Naradzanie się z Kommissyami Izb Seymowych nad 4ma proiektami ktore następnie wnoszone będą — | 8. Proiekt pomnika — | 9 ~~~

10. Swięto Bożego Ciała.

11. / 12. { Proiekt o używaniu i użytkowaniu lasow — | 11. Proiekt o Włoczęgach i Żebrakach | 12 ~~~

13. Niedziela —

14 / 15 / 16 { Narady Rady Stanu z Kommissyami Izb Seymowych o proiekcie unieważnienia i rozwiązania Małżenstw —

136

17 18.	Zmiana Art 127 Prawa o hypotekach oraz o legitymacyi przez swiadkow —	17. 18	Proiekt względem unieważnienia i rozwiązania Małżeństwa
19	Proiekt o Włoczęgach i tułaczach.	19	———
20	Niedziela Uroczystość ogłoszenia Krolestwa Polskiego.		
21.	Proiekt o służebnosciach wolnego Pastwiska i wrębu —	21	Zmiana Art. 127 Prawa o hypotekach oraz o legitymacyi przez swiadkow —
22. 23 24	Proiekt względem unieważnienia i rozwiązania Małżeństwa —	22 23 24	Proiekt o używaniu i użytkowaniu lasów Proiekt o służebnosciach wolnego pastwiska i wrębu.
25 26	Uwagi nad Rapportem Rady Stanu i Petycye —	25 26	Uwagi nad Rapportem Rady Stanu —
27	Niedziela ———		
28	Zamknięcie Seymu podług Programmatu		

1. Wydział wyznań i oświecenia

A. ~~A~~

Wyznania Religijne

Uważenia ogólne

Rapport R. S. powiada że z przyjętej na ostatnim sejmie księgi kodexu cywilnego, wynikła potrzeba zaprowadzenia nowych ksiąg aktów cywilnych. Chwalebny jest w tej mierze porządek zaprowadzony w wyznaniach chrześcijańskich, ale wyznanie Mojżeszowe dotąd niezapobieżono systemu zaniedbania. Należałoby w tej mierze obostrzyć przepisy, i najmocniej dopilnować exekucyi.

Wspomina rapport R. S. o ustanowieniu obwieszczeń duchownych małżeństw przez sądów cywilnych, co także wynika z przyjętej księgi kodexu: wszakże kommissja rządowa żadnych skutecznych nie przedsięwzięła środków, aby się zadosyć stało prawu, owszem dopuszczając ciągłego oporu, ze strony władz duchownych, zaszły w stosunkach towarzyskich niepewności, które niezawodnie wywierać wpływ nader szkodliwy na spokojność rodzin i na obyczaje. Był to pierwszy przypadek nieposłuszności prawu, któremu władza rządowa pobłażała. X Nie wchodzi Kommissja w wszelkie wymagania i rozwinięcia tego zdarzenia, ponieważ ich skutek aż nadto dał się poznać i niebawem powinien mieć tamę.

vel Ro

Pożądaną jest ze wszech miar gorliwość stanu duchownego jego powołaniu odpowiadająca, ↑ i ~~należytą uległość~~ ~~w spełnieniu władzy duchowieństwa, wszyst~~ wszystkich zdarzeniach, w których duchowieństwo ~~rządzi~~ uz

↑ Dla tego nie można ~~...~~ dosyć upraszać pasterzów kościoła aby nie zapominali odprawiać wizyty diecezyi. Obowiązkiem jest każdego rzetelnie żywić wdzięczności wszystkim

1

bą religijność i czystą moralność w
mieszkańców przelewa: ale nie mo-
żna do tego liczyć, obwieszczeń paster-
skich, wzbraniających targów w dni świą-
teczne i chowania bez ~~świadectwa~~ rozgrzeszenia zmarłych
na cmentarzu; obwieszczenia te sprawiają
zamięszanie i wzbudzają niespokojność ży-
jących, a do zaniedbywania uświęconych
zwyczajów skłaniają; tworzą między
władzami krajowemi sprzeczności i spory,
które wpływają na porządek krajowy,
a duchowieństwo narażają na nieodzo-
wne nieprzyjemności.

X Kommissye tutejsze zwróciły uwagę
na sekcyą duchowną, część Kommissyi rzą-
dowej wyznań religijnych i Oświecenia
publicznego składającą. Już przeszły sejm
jej nieużyteczność dostrzegał. Następny
czas pięcioletni, zdanie to popiera, wy-
kazuje albowiem sprzeczności i krzyżo-
wanie się w działaniu. Sekcya rzeczona,
zamiast jednakiej z rządem dążności, za-
miast wspierania jego zamiarów, prze-
ciwnie całym siły wpływem wspiera
na usposobienie duchowieństwa katoli-
ckiego i stopniowe jego wyłamywanie
się z pod ogólnego rządowego dozoru;
utrudza działanie Kommissyi rządowej,
gdy pospolicie jest tylko pośrednictwem
do przesyłki rapportów i przełożeń władz
duchownych do Kommissyi rządowej, która
je wzajem od tejże władzy odbierać mu-
si; zdaje się nadto być uciążliwą, sa-
mym biskupom, zniewolonym odrywać się
od dieceryj swoich, przesiadywać w sto-
licy i podejmować nie małe wydatki.
W przypadkach jakich trudniejszych,
bądź religii, bądź karności kościelnej
dotyczących, ma kommissya rządowa,
pod bokiem, w miejscu w stolicy prze-

bywa

bywającego prymasa, który na każdy raz z niektórych suffraganów lub prałatów archidiecezji, może tworzyć komitet doradczy, mogący trudności rozpoznawać.

Seminaria

Czternaście seminariów, musiałoby dostateczną było dla kraju naszego liczbą, gdyby ich urządzenie i w nich dawane nauki odpowiadały potrzebie wieku i miejsca. ‡

‡ Do seminariów powinni być przyjmowani uczniowie, którzy już szkoły ukończyli i examen maturitatis złożyli

Przyjmowanie bardzo nieusposobionej młodzieży, ciągnie za sobą niedostateczne duchowne wykształcenie, sprawia iż nierzadko wychodzą na świat kapłani, lubo zacni, ale z teraźniejszym światem nieoswojeni. Mniejby to było niczém, gdyby wychodzący kapłani byli jakiś czas zatrzymywani blisko kościołów katedralnych po miastach, gdzieby się z towarzyskim życiem oswoili a dopiero po niejakim czasie posługę przy mniejszych parafiach lub beneficia pozyskiwali.

Z tych seminariów diecezalnych, przysyłani bywają alumni do seminarium głównego. Słyszeć się dają utyskiwania, że seminaria, zamiast, aby najzdatniejszych do gruntowniejszego powzięcia nauki przysyłać miały, przysyłają owszem mierniejszych.

O seminarium głównem, nieledwie powiedzieć mogą kommisje wasze, że chybia swego celu. Znalazły w nim niedogodności, rzucaną potwarz na professorów, jakoby mogli z drogi prawej nauki schodzić; z tąd dostrzegły wstręt zakonników i innych duchownych do uczęszczania na lekcje, a od sekty duchownej, ścieśnienia kursów professorskich. Odmieniane przepisy jakich dzieł professorowie do książek używać mają, narzuciły im także, ściśle trzymając ich sposoby udzielania nauki, ograniczają ich pole i zmi-

żając słuchaczów do zawierzenia. Tymczasem, celem nauk głównego seminarium powinno być poznanie nauki w całej obszerności, zgłębienie jej rozumowe, aby uczących się do dalszego w niej postępu usposobić.

Ściśnienie to i poniżenie nauki nastało od czasu, kiedy fakultet theologiczny uniwersytecki, został w murach seminarium ~~zamknięty główny~~ zamknięty, kiedy sekcja duchowna nastała, kiedy seminarium główne wśród różnych zgubliwych trudności powstające, pod bezpośrednią arcybiskupią władzą powierzone zostało. Życzyćby, ażeby władza rządowa, więcej się tym seminarium opiekowała, żeby było ściślej z uniwersytetem związane, bliżej uniwersytetu umieszczone, żeby alumni mogli z różnych uniwersyteckich kursów korzystać. Jest to potrzebą kościoła polskiego, jest jedynym środkiem, najpewniejszego zaszczepienia jedności między stanem duchownym a świeckim, środkiem zdolnym do wyższych posług stan duchowny usposabiać. Nie mniej jest potrzeba, jak najściślejszego czuwania nad seminariami diecezalnemi, bo te mają dostarczać pasterzów i nauczycieli ludu.

Duchowieństwo parafialne

Piąta część parafij zakonnych parochów od tak dawnego czasu wyszła, wystawia bezsprzecznie wielki brak duchowieństwa, ~~i pewny~~ i jasny dowód jak niedostateczną jest religijna posługa. Jasno z tego, w jak niedogodnym stan duchowny zasiada położeniu. Dawniej, sejm uważał wyraźny ubytek liczby świeckiego duchowieństwa, teraz, jeśli nie ubyło, przybytku nie widać. Przybytek duchowieństwa zakonnego około 400 osób, jest tylko pozorny, bo liczą się tu i braciszkowie spokojnego tylko w ustroniu klasztornej schronienia szukający. ‡

‡ Wreszcie posługa zakonna niewiele tylko parafiom jest pomocną. Między tego rodzaju posługą jest fundacja jezuitów liguristów, benonitanów zwanych w Piotrkowicach i w Tarnogórze, X którzy się i parafią i szkolną posługą ~~[illegible]~~ i utrzymaniem swego zakonu trudnią.

Trzeci

~~Trwały ten upadek duchowieństwa~~

Trwały ten upadek duchowieństwa, wynikał, już to z nieważnego przez władzę zwierzchność duchowną usposobienia poważnego stanu tego od światłości i wiadomości wiekowych; już z uszczuplenia zamożności i dochodów parochów, którzy przecie zniewoleni są z powołania swego poświęcić wszystek czas i siły na posługę religijną: a przecie przyzwoite ubogich proboszczów zasilanie dotąd zaniedbane było.

Kościoły i ich reparacye.

Niektóre dozory kościelne, podały tę myśl że jura stolae, z posługi religijnej wynikające, powinny by być odkładane na kościoły i ich reparacye. Myśl ta, mogłaby zasługiwać na baczność, ale nie prędzej, aż przy dokonaniu uposażenia duchowieństwa, i upewnieniu funduszu probostw: wprzód, na te, niemal jedyne proboszcza utrzymanie, ~~targo~~ targać się nie godzi.

Potrzeba też jest, ażeby przy uposażeniu duchowieństwa, zmienione zostały zasady reparacyi i restauracyi kościołów, dziś równie dla kollatorów jak i dla parafianów nader uciążliwe, które łatwo z ogólnych składek dopełnione być mogą.

Instytuta Duchowne w Rzymie.

Kommissie Wyzn. błogosławią pamięć spoczywającego w Bogu, cesarza i króla Alexandra I. że rzecz podźwignął, drugi dla pamięci narodowej zakład kościoła S. Stanisława w Rzymie. Możemy się karmić nadzieją że dalszem staraniem legacyi cesarsko-królewskiej w Rzymie, pozabierane fundusze w czasach rewolucyjnych, odzyskane zostaną. Tymczasem, pragniemy, ażeby kościół ten opatrzony dotąd w pamiątki narodowe, był powierzony w zawiadywanie rodowitego Polaka jak to bywało; żeby dochody były obracane na kształcenie duchowieństwa ~~krajowego~~ kraju naszego.

Drugi

Drugi kościół pod tytułem Madonna al Pascolo, lepiej jeszcze uposażony, nie mniej zwraca na siebie uwagę. Był on fundacyą dla bazylianów koronnych polskich, przez naszych polskich bazylianów zawiadywany, i wśród wszystkich rewolucyjnych zdarzeń gorliwością Polaka ocalony. Jeżeli było być nie mogło, aby i nadal z narodu naszego fundacyą tą zawiadywali, ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ byłoby przynajmniej ~~[illegible]~~ słusznością, aby dochód z funduszu ~~[illegible]~~ obracany był na korzyść duchowieństwa naszego, albo na wszytek ~~duchowny~~ narodowy.

Wyznanie Grecko Ruskie

W urządzeniu duchowieństwa wyznania Grecko ruskiego 8 marca 1825. polecił król Kom. Rz. znosić się z delegowanym przez S. Synod i ustalenie władz ich stosunków wyznania grekoruskiego z Kom. Rz. wyzn. relig. Na mocy tego Kom. Rz. uczyniła w styczniu 1819 z delegowanym od S. Synodu układ, w którym niewszystkie trudności rozwiązywała, albowiem jedynie do woli królewskiej odwoływała się tak względem spraw rozwodowych, jak względem potomstwa, którego rodzice niejednostajnego są wyznania. Wyznającé wyznania grekorossyjskiego wymagają nieodzownie, ażeby wszystkie dzieci podobnie połączonych małżeństw, były wychowane w grekorossyjskim ~~[illegible]~~ wyznaniu: co się ze zwyczajami naszemi i zasadami tolerancyi, żadnemu wyznaniu przewagi nie dającemi, nie zgadza, a zostawuje woli ~~[illegible]~~ rodziców. Inne warunki, które z delegowanym od S. Synodu Kom. Rz. W.R. i O.P. umówiła, zostały mocno zaattakowane przez Kkom. Rz. Sprawiedliwości. i skarbu, jako niezgodne z prawami ~~[illegible]~~ kraju naszego.

X Tak tedy stosunki, zamiast ułatwienia ich ~~ich~~ zostały więcej utrudzone i zawichrzone. Pewni jesteśmy że N. P. król nasz miłościwy, ojcowską pieczołowitością nad nami czuwający, niczego nie dopuści, coby było zobrażą praw i przepisów naszych.

Wyznania ewangielickie

~~[illegible]~~ W tym rzeczie Kommissię wypada zwracają uwagę rządu na fundacie przodków naszych w Niemczech kiedyś egzystujące ~~[illegible]~~ dla nauki młodzi tych wyznań ~~[illegible]~~ ~~aby~~ za czasów rzeczypospolitej polskiej poczynione, ażeby ~~[illegible]~~, jeżeli poszukiwani one wszystkie, poznać ~~i rząd i do wszytko~~

B.

Wychowanie Publiczne

Przechodząc do wychowania publicznego i zakładów naukowych, lubo komissye wespół z szczerą pociechą kwitnienie niektórych zakładów tego wydziału i gorliwości wielu osób pięknie na usługi powszechne poświęcenie się widziały, i pięknie o tém dać winny świadectwo, z tym wszystkim, nie mogą tego na wstępie pominąć, że rzadko która władza podobnie ma przeciw sobie opinią, jak Kom. Rz. W. R. i O. P. Z tąd wynikające od niejakiego czasu rozwijają się nie małe dla kraju klęski. ~~Powstała publiczna opinia, że przez nią do różnych posług w jéj wydziale przystępujące osoby, bywają od naczelników nieoczyszczone, łatwo do korrupcyi, bez kwalifikacyi, [illegible], osoby [illegible], od pełnienia obowiązków [illegible], inne od [illegible] do pensyi [illegible], i osoby między sobą [illegible] [illegible] [illegible] [illegible] [illegible], to wzajem jeden na drugiego [illegible] z tąd wynika [illegible] [illegible] [illegible]~~ Starały się komissye, każda przeświadczyć o prawdzie tych pogłoskach, ale niechciały ostatecznie zdzierać zasłony, która dopiero długim i powolnym rozpatrywaniem zupełnie uchyloną być może. Oby powzięte poszlaki, mogły się okazać choć w części mylnemi. Lecz to pewna, że kiedy władza wziętości traci, wzrasta z tąd nieufność: a stracone zaufanie, pobudza do ubocznych kroków, albo rozwija nie mniéj szkodliwą niemoc. Aż nadto się to sprawdza na Kom. Rz. W. R. i O. P.

Uniwersytet

Przeszły sejm oddał sprawiedliwość temu instytutowi i zakładom do niego przywiązanym, jako to, bibliotece, ~~[illegible]~~ obserwatorium astronomicznemu, gabinetom zoologii, mineralogii, lekarskiemu, fizycznemu, numizmatyki, rycin: gdzie wszędzie widoczny jest rozrost, i pilność w utrzymaniu i zachowaniu. Teraźniejszy nie mniej ponawia te uczucia, które przeszły wyraził. Ale razem ponawia też same ubolewanie, że uniwersytet nie przestaje być celem zamachów na jego poniżenie wymierzonych. Kom. Rz. W.R. i O.P. utrzymuje go ciągle w krytycznej niepewności, zagraża nawet ~~prze~~[wy]niesieniem [przez] ~~z Warszawy~~ co by instytut ten całkowicie zrujnowało; wstrzymuje elekcję rektora, daje dowody, że może samowolnie o losach professorów stanowić, daje otuchę nieposłusznym lub wykraczającym przeciw swym obowiązkom, a prawdziwe zgorszenie czyniącym. Mogą tego być dowodem akta Zinzerlinga sześcio rozmaitemi pensjami obdarzonego cudzoziemca. Nalegania uniwersytetu, aż nadto słuszne, aby to zgorszenie usunąć, były bezskuteczne. Zanosił uniwersytet do Kom. Rz. W.R. i O.P. różne prośby, na które przykre albo sprzeczne odpowiedzi odbierał; o co innego pisał, a na co innego [miał] odpowiedź ~~[illegible]~~. Rosną stąd narzekania i kolizje, a w gronie samego uniwersytetu: nieporozumienia jakich dotąd nie było, i w obowiązkach oziębłość zjawiać się musi.

Prośba na przeszłym sejmie Izba poselska, aby rektor uniwersytetu mógł powrócić do najwyższej magistratury edukacyjnej i znowu członkiem Kom. Rz. zostać.

Radz.

Rada Stanu w odpowiedzi na petycyą, w tym
celu podaną, opiniowała, że to jest niezgo-
dne z obecną organizacyą Komm. Ed. Rel. i O. P.
Przypominamy że tak jest: właśnie też po-
trzeba przeto, aby i w tym rzędzie, organizacia
jakiey ~~odmianie~~ odmianie uległa, przekonana iż
doświadczenie okazało że odmiana organiza-
cii byłaby potrzebna, a zasiadanie rektora
w kommissyi, nie małyby pożytek naukom
przyniosło.

Czyniła Izba przeszłego sejmu uwagi
o potrzebie rozmaitych kursów, jako to, agro-
X nomii, inżynierii, weterynarii, technologii, historyi na-
rodu Polskiego; żeby filozofia nie w łacińskim
ale jedynie w polskim była wykładana
języku. Kommissye Wasze przeświadczone są
o słuszności tych ~~żądań~~ życzeń.

Klinika zawsze w złem miejscu pozo-
staje, i oczekuje przeniesienia na miejsce
otwartsze. Życzyć by, aby przy zakładaniu
na nią budowy: budowa jéj pomieszczona
była nieopodal od jakiego głównego szpi-
tala, z którego by budową połączoną być
mogła. To by ułatwiło, z takowego szpitala,
przenoszenie ~~dla~~ do kliniki potrzebnych chorych.

Co do zbiorów uniwersyteckich, Kommis-
sie Wasze widziały mocno uszkodzoną bu-
dowę biblioteczną, wszakże zostającą dotąd w
opłakanym stanie. Przystosowanie zewnętrzne,
zrównanie piętra, tynkowanie i sufitowanie
sal i danie nowego dachu, kosztowało sum-
mę 169000. Tymczasem po dwóch latach
napraw, dotąd sale nie mogą być ochronio-
ne od gwałtownego zaciekania.

Przybyło do biblioteki w przeciągu
lat pięciu 11000 ksiąg za summę 90000
złotych, pewnie są pięknym i szacownym
wielkiego zbioru ubogaceniem, ale przypad-
kowe ksiąg zakupywanie, niezawsze po-
X trzebę czasową i naukową zaspokoi. Wzmac-

gnia

gają się życzenia, ażeby biblioteka była zaopatrzona w istotnie ~~potrzebnego~~ naukowego wszystkie dzieła. Nie trudno by było tej potrzebie zadosyć uczynić, gdyby, oprócz funduszu jaki jest do szafunku, dyrektoriowi zostawiony, ażeby uniwersytet ze swojej strony miał znaczną na książki do swojej dyspozycyi ilość. Dziś uniwersytet, o najmniejszy i najpotrzebniejszy wydatek, musi się dopraszać pozwolenia u Kom. Rz. niebyłożby przyzwoiciej, aby mu była na zwykłe potrzeby pewna summa ze składek uczniów do szafunku przeznaczona.

Gabinet numizmatyczny zakupieniem kilkutysięcy ~~[illegible]~~ numizmatów, za cenę ~~dość~~ dużo podniesioną, może nad potrzebę w miarę innych potrzeb, i nad możność kraju, w ostatnich czasach około 200000 złotych wydatku pociągnął: ale rzeczywiście zaopatrzony został, w znaczną liczbę, nowożytnych różnego narodu, w piękne sztuki starożytnych, i wielką ilość narodowych Polskich numizmatów.

Kształcenie nauczycieli do szkół wyższych.

Rzadko który rząd więcej wydatkuje na oświatę i więcej nad nią czuwa od naszego. Tym baczniejszy też powinien być aby młodych nie przedwcześnie [illegible], bo w takim razie nie pożytek krajowi, ale klęskę pokoleniom zadaje.

Dokładamy ~~[illegible]~~ władze rządowe starania, ażeby ludzi do nauk usposobić. Nie jest to stracony grosz ~~i nad~~ roztropnie użyczony się młodzieży na stipendia przy uniwersytecie rozdawany; więcej jeszcze użyteczny, który jest na wysyłanie za granicę obracany. Od czasu ostatniego sejmu wiele się usposobiło do szkoły politechnicznej; a życzyć sobie, aby ~~[illegible]~~ do sztycharstwa X i skulptury usposobieni, jak najprędzej do kraju powrócili i znaleźli do swoich wysokich zdolności stosowne posady. Dotychczas

więcej

cieszyć się można, że wracający z ~~...~~ za granicy przynoszą z sobą piękne i dojrzałe usposobienia: lecz zdaje się niepewności czyli i nadal podobnie będzie.

Wystawuje raport R. S. z dokładniejszą wiadomością o instytucie pedagogicznym, zostającym pod zwierzchnim kierunkiem radzcy stanu, dyrektora generalnego wychowania publicznego przez ciąg elementarnych. Zwróciły też pilniejszą baczność na tak ważny zakład kommissie Wasze i poznały że to nie we wszystkim tak jest, jak się raport R.S. wyraża.

Z oświadczonego celu: ~~x~~ młodzieży na przyszłych nauczycielów do szkół wyższych są przeznaczeni i po ukończeniu uniwersytetu mają zapewnioną sposobność uzupełnienia naukowych wiadomości. Tymczasem przeświadczyły się kommissie Wasze że pierwotna usilność w założeniu tego instytutu, zmierzała do uczenia nauk, gdy uniwersyteckie nauki nadto są wysokie dla nauczycielów szkół. ~~x~~ Usiłowano tedy w tym instytucie zamknąć młodzież, która nawet szkolną niedostatecznie posiadłszy naukę, wcześnie była wyjść z uniwersytetu i poddać jakiemuś poziomemu nauk udzielaniu. Zamiar ten popierany kilka lat, nie powiódł się. Do takiego instytutu uczniów zabrakło. Tak było. A lubo raport R.S. jest z czasu dawnego to jest z r. 1828 jednak o tem nie wspomina, tylko wystawia instytut jak dopiero w tym niniejszym roku urządzony. Lecz i w dzisiejszem urządzeniu, nie mającego aby do niego dla uzupełnienia nauk wchodzili ci, co uniwersytet skończyli. Znajdujących się w nim 10 kandydatów do stanu nauczycielskiego, mając wspólne mieszkanie, chodzą na kursa uniwersyteckie, a razem odprawują konferencie aż z rożnioma nero-

nemy

16

nemi mężami, co ich ma sposobić nakształt nauczycielów i pedagogów. W takiem urządzeniu, cel dzieła jest chybiony i ucrone prace na próżno pomnożone. Należałoby wprzód w tym instytucie dołożyć starania, aby dobrze szkolną nauką usposobieni, młodzieńcy wprzód należycie się w uniwersytecie udoskonalili, a gdy staną na dojrzałym nauk stopniu, wtedy czas pedagogiczną dać instrukcję i przez konferencje niezbyt liczne, pod biegłych nauczycielów usposobieni wtenczas mogą dawać próby w licznych tej linii szkołach. Przydać należy że nauka języków francuskiego i niemieckiego jest zaniedbana; że dozór i administracja nie jest zaspakajająca, że nareszcie koszt 44000. złotych jest zbyteczny, gdy z niego samo tylko u-
12 trzymanie 12. i dodatkowa dla nich instrukcja z nadzorem są podejmowane. ~~Wsz~~ Wszędzie na świecie, takie instytuta są powierzane bliższemu nadzorowi uniwersytetu.

Instytut politechniczny

Pożądany oddawna instytut politechniczny, który już usposobione i gorliwe w jego składzie osoby i rokuje dla kraju pożyteczne pewnie owoce, a zasługuje na pilniejszą rządu baczność, aby, nie tylko nie opuszczać jego, ale nadto nieść mu przyzwoitą pomoc; zasługuje, aby osoby w nim będące były stosownie do artykułu 2. ~~przepisu~~ urządzenia zarządu wojskowego 17 października 1816, od spisu wojskowego wyłączeni były ~~[illegible]~~, równie jak to jest w innych naukowych instytutach; zasługuje, aby w ~~w~~ miejsce dogodniejsze i w laboratorium, różne zbiory i ~~[illegible]~~ potrzeby zaopatrzony został, aby mu ułatwiło z zakładu przygotowawczego postąpić na właściwy instytut politechniczny. † Usposobieni w nim uczniowie pewnie będą mieli przed innymi pierwszeństwo do różnych porządków dozorców, i obywateli skłów, tym sposobem, najlepiej podejmowany wydatek krajowi się wypłaci i rząd najlepszą znajdzie pomoc wszystkich przemysłowych przedsięwzięciach.

† Na ostatek potrzebuje ten ~~ins~~ instytut ostatecznego wyrzeczenia N. P. że egzystować ma, i żeby dostateczniejszymi ~~aby był utrzymany swój ubezpieczony~~. funduszami był uposażony

Rozwijany instytut politechniczny, doświadczeniem dojrzałym doprowadzony potrzebowałby z uniwersytetem pewnego rozgraniczenia jako teoria z zastosowaniem wymaga. Zważając że w kraju naszym wiele dróg bitych powstaje i kanały będą, nie byłby przedmiot inżynierii cywilnej i architektury zatrzegiwać na zupełnie osobny wydział z którego by równie uniwersytetu i politechniczni uczniowie korzystali, albowiem do jednej byłyby tych głównych szkół przypisany. Jak dalece szkoły agronomiczne, leśnictwa, weterynarii, handlu, górnictwa, uniwersytetu albo instytutu politechnicznego wydziałem być mają zostaje do pilnej rozwagi. Połączenie tych wydziałów wszelakich w pewną jedność i spójnią niemało się przyczyni do oszczędności, gdy wszystkie jedne od drugich pomoc wzajemną znajdą.

Żeby zaś wiadomości i usposobienia przemysłowe rozmnażać, życzyć by, aby mogły po całym kraju powstawać szkoły rzemieślnicze, któreby pod ogólnym instytutu politechnicznego nadzorem zostawały.

Instytut Gospodarstwa wiejskiego

Instytut ten wprawdzie nie może się zupełnie z uniwersytetem łączyć, ale winien mieć w niektórych razach ~~z nim~~ wspólność. Kursa architektury i inżynierii cywilnej i inne niektóre jednostajnie i w jednakowym stopniu uniwersytetowi i instytutowi ~~politechni~~ potrzebne wykładane być powinny w uniwersytecie. Niema więc potrzeby, aby były w instytucie osobno dawane, gdy uczniowie instytutu łatwo by na kursa uniwersyteckie uczęszczać mogli. Wzgląd na to, uwzględniłby uniwersytetu potrzeby i oszczędziłby niew podwójnych wydatków. E

E Żeby zaś wiadomości i umiejętności przemysłowe pomnażać, ~~należałoby~~ życzyłbym aby na całym kraju powstawać szkoły rzemieślnicze, które by pod ogólnym instytutu politechnicznego nadzorem zostawały.

Zważając że w kraju naszym wiele dróg bitych powstaje i kanały kopią, może żeby nawet przedmioty inżynierii cywilnej i architektury zatrzymywały na zupełnie osobny instytut, z którego by równie i uniwersytetu i politechniczni uczniowie korzystali.

Podobnież uznanie, iże instytut politechniczny (i uniwersytet) z zakładem agronomicznym i weterynarii może mieć wspólność, mogłoby tym dla kraju interesownym i pożytecznym szkołom, wzajemną i wielką pomoc przynosić. #

F Ulokowanie instytutu agronomicznego w Marymoncie jest nie odpowiadające celowi, gdyż pod stolicą znajduje wszelkie ułatwienia i korzyści jakich rolnictwo rzeczywiście wymaga. Sądzę więc Kommissie zw- ~~z instytutu~~ pce iż zwinięcia tego instytutu.

Instytut Głucho-niemych

Instytut głuchoniemych, dowód prawdziwego poświęcenia się dla ludzkości. Znają Kommissie wasze, to uroczyste wyznanie przeszłego sejmu, iż wzorowej gorliwości rektora, umiała zadość odpowiedzieć szczodrobliwości zgasłego w Bogu króla i cesarza Aleksandra. Instytut ten na coraz rozleglejszy i coraz użyteczniejszy wymiar prowadzony, potrzebuje wzrostu funduszów. Do wzrostu jego, pełen zasług w narodzie Staszic przyłożył się, przekazując swą zaległą pensję. Zapisu tego, jak i innych niektórych, instytut pozyskać nie może, z powodu X że likwidacja swoich czynności jeszcze nie zupełnie pokończyła. Wnieśćby należało N. P. ażeby, kiedy czynność likwidacji nie może wyśpieszyć całkowitej pracy swojej, ażeby fundusze instytutu głuchoniemych od tej przewłoki, wyprowadzone być mogły.

Łady

Zdarzają się ofiary na ten cel dobroczynny z różnych stron przynoszone, zdaje się iż były-
łoby większem dla kraju dobrodziejstwem, a-
żeby te przeznaczane były, nie na sam tylko
główny instytut w Warszawie, ale również u-
żyty być do tworzenia mniejszych szkółek
głuchoniemych po województwach.

Instytuta szkolne dla płci żeńskiej

Na słuszną to zasługuje pochwałę, że
władza rządowa poczęła zwracać pilniejsze
oko na część narodu, mającą wpływać na
wychowanie dzieci i matek. Oby trafne za-
sad rozwijanie, prawdziwe dla narodu przy-
niosło dobro.

Kommissie Wasze rozpoznawały szko-
łę rządową guwernantek od lat kilku u-
tworzoną. Nie przyszła ona do swej dojrza-
łości, obiecuje jednak że nakład nie będzie
daremny. Dotąd nie ma własnego domu co
istotnie w takim zakładzie jest potrzebą.
Z ukontentowaniem widzieć można, porządek, gorliwość wielu przewodniczących osób
udzielaną instrukcją i postęp uczennic.
Spodziewać się, że danej instrukcji i wycho-
wania wyrównywać będzie, że z czasem przy
dogodności miejsca, więcej będzie widoczne
sposobienie się do gospodarstwa domowego,
że nie będzie zaniedbywane wprawianie w całej
rozległości do robót i zatrudnień szczególniej
płci pięknej przynależących, że będzie kształcone
serce i wyższe uczucie, które ich uformu-
je na godne, serca polskiego przewodniczki.

Dozór szkolny.

Rozdzielony jest dozór szkolny między wła-
ściwe władze szkolne i kuratorią.

Żeby prefektostwa szkół koniecznie du-
chownym powierzane były, Kommissie Wasze
to niekoniecznie dogodnem znajdują. W każdej
szkole do nauki religii łatwo by mógł być,
X albo miejscowy pasterz albo wikary powołany,
ale trudno ich do dozoru szkolnego od ich

pastersk

pasterskich obowiązków odrywać, ~~przez takie kościelne duchownych~~ a tym bardziej osobno tym zajmować gdy ~~...~~ dzisiejszy kościelnych niedostatek duchowieństwa aż nadto potwierdzony. I to jeszcze uważać należy, że często usposabiany do swego powołania kapłan, poruczonem sobie prefektostwem, wstępuje niekiedy w odmęt dziecinnej płochości lub zajęć światowych, w których znaleźć się nie umie.

Inny dozór szkolny imię kuratorii noszący teraz zaś tylko powierzony Radzie Stanu dyrektorowi generalnemu wychowania publicznego, jest instytucją, o której szkodliwości izba wasza, z przeszłego sejmu dostatecznie wyrzekła. Od niejakiego czasu po większej części ucichło na niego narzekanie, a to z powodu rozgłaszanych powieści że będzie skassowany; albo z tego powodu że znaczna część kuratorów, prawie zupełnie obowiązków niepilnuje: gdzie są czynniejsi, tam ich gorliwość nie przestaje wzniecać utyskiwania. Tak iż z każdoczesnego względu, doświadczenie o potrzebie skassowania tej tymczasowej i na wypróbowanie tymczasowe ustanowionej władzy mocno przeświadcza.

W rozporządzeniach dozoru szkolnego, wiele jest chwalebnych przepisów i ze ścisłością oznaczonych ściśliwie. Wszakże doświadczenie okazuje, o niedogodności niektórych, że tu na surowe dopilnowywanie noszenia mundurów uwagę zwrócimy. Konieczne z nakazu ich noszenie, jest dla biedniejszych bardzo uciążliwe, tym uciążliwsze, gdy się władza szkolna podrzucanym i obdartym mundurem obraża. Nadto, wspólność mundurów więzie młodzież w niejaką widoczną korporacją, i bardzo często jeden za drugiego ujmując się, gromadnie się w awantury pleszą, których by uniknęli, gdyby ich do tego mundur nie powodował.

[illegible signature]

Towarzystwo elementarne

Towarzystwo elementarne pod prezydencyą i szczególną pieczą Radzcy stanu dyrektora generalnego wychowania publicznego, przeszło trzy lat exystujące, nieczynnym się okazało władzą. Niektóre dzieła zaleciło szkołom; samo, cztery ~~trzy~~, całe niesposobnej niejednostajnej zalety dzieł, do tymczasowego użycia wygotowało: wreszcie żadnego, ani [illegible] obcego dzieła do urzeczywistnienia nieznalazło: składając się niemożnością w tej mierze z tego powodu, iż ciągle oczekuje instrukcii i planu, nauk i edukacii, jaką układa komitet pod prezydencją Rzeczywistego radzcy stanu, senatora państwa rossyjskiego Nowasilcowa.

Przydana nowa attrybucya towarzystwu elementarnemu examinowania uczniów którzy do uniwersytetu przechodzą: wymyślona była dla tego aby towarzystwo jakiekolwiek zatrudnienie znalazło; rzadko to pożytecznie dla kraju być może, ażeby pierwej władzę utworzyć, a potem dla niej przedmiot zatrudnienia wymyślać.

Z powodu że się towarzystwo na komitet pod prezydencją Rzeczywistego radzcy stanu senatora państwa rossyjskiego Nowasilcowa powołało, Kommissye wreszcie zapytały czynnego tegoż komitetu członka Radzcy stanu dyrektora generalnego wychowania publicznego prezesa towarzystwa do ksiąg elementarnych i cenzury Szaniawskiego, jaki postęp w planowaniu nowego planu edukacii komitet uczynił. Radzca stanu dyrektor generalny wychowania publicznego, obszernie rozpowiadał o czynnościach komitetu. Okazał że jedyny owoc jego pracy, jest wymyślenie i utworzenie Kuratorii, czyli Dozoru szkolnego, na co zaraz od wszystkich władz krajowych i z izby sejmowej zaszły przełożenia, że to jest nieużyteczne i szkodliwe. Wreszcie bardzo ciekawym sposobem objaśniał dla czego komitet nic więcej niewykończył. Oczekiwał długo na wykończenie i nadesłanie, już to rossyjskich z Petersburga edukacyjnych urządzeń, już austriackich z Wiednia, a takowe znajdował, niedostateczne. Z tego co Kommissye ważne wiedzą i co sta-

rały

szały, cieszyć się należy że komitet nie rozdecydował, gdyż byłoby nagle urządzenia dotychczasowe zmieniałb, a zmieniałoby szkodliwie. Lecz nawet Kom. Rz. bestego cząstkowemi postanowieniami swojemi, trwające urządzenie dość naruszyła.

Cenzura.

Raport rady stanu, niewspomniał o egzystencji Cenzury rządowej: bądź o niej przypadkiem zapomniał, bądź jej byt chciał zataić, z obawy ażeby niezasmucić życzliwych dla nas uczuć N. P. Kommissarz Pełnomocny przeświadczyły się o jej bycie pod szczególnym kierunkiem Radzcy stanu dyrektora generalnego wychowania publicznego; przeświadczyły się o podwieszonych na nią wydatkach, z zagranicy do niej sprowadzonych urzędnikach, o arbitralności w jej postępowaniu: znajduję się tedy wymyślonym obowiązkiem o tem izbę poselską uwiadomić i nawrócić ją na konieczność zaprowadzenia N. Pa rzetelnego prawa że podobna władza egzystuje.

Artykuł 16 konstytucji, wolność druku zaręczył, a zatym wszelka cenzura jest władzą antikonstytucyjną, i w żadnym sposobie prawnie egzystować niemoże: owszem konstytucja wymaga prawa o wolności druku

[która jest rękojmią istotną rządu konstytucyjnego

Drogiej dla nas pamięci król i cesarz Alexander, niechciał mieć cenzury, dla tego w odpowiedzi swojej na uwagi izby poselskiej nad rapportem rady stanu z dnia 4. września 1818, najłaskawiej oświadczyć raczył, iż chce, aby nadużycia wolności druku podlegały dawnemu prawodawstwu polskiemu, przy zachowaniu status quo, póki nowe prawo nie przepisze środki powściągnienia wydarzyć się mogących nadużyć. Niebyło nadużyta wolność i niebyło żadnego zdarzenia do pociągnienia do odpowiedzialności. Tymczasem, status quo wzruszone zostało. Niech tylko 1819. 22 maja i 16 lipca nastało ustanowienie cenzury, przeciwne konstytucji, przeciwne dawnemu prawodawstwu

gdy

sbieżne i niezgodne z wolą błogiej pamięci Alexandra, ale de facto zjawiło się i powstało dziwne tej cenzury rozgałęzienie. Osobną jest cenzura policji, osobną duchowna u XX misjonarzów, osobna dramatyczna, osobna żydowska, osobna ministerium interesów wewnętrznych. Nieraz jedna do drugiej się odwołuje, a w każdej nowe śmieszności, nowe kaprysy, każda dowodzi co może.

Niepotrzebujemy wystawiać, jak dalece byt cenzury jest szkodliwy: nieustannie wstrzymuje rozszerzenie się światła w narodzie, krzywdzi wyobrażenia i myśli dzieł przepisywanych przez jej arbitralność, sprawia wstręt od swobodnego wyjawienia swego przekonania, a przez to rządowi odejmuje środki poznania sposobu myślenia znacznej i najcelniejszej części narodu, podnieca potajemne uczuć objawianie, obudza narzekania i sieje nieufność między władzą i narodem.

Szkoły wyższe

Przed dziesięcią laty, zadany był cios naukom i szkołom kraju naszego. Wówczas, nietylko mnóstwo szkółek znikło, ale szkół wyższych i w nich uczniów ubyło. Po nagłym takim przed 10 laty ubytku, zaledwie teraz liczba pomnażających się uczniów, dosięgnęła liczby jaka przed 10 laty była, ale wówczas liczono szkół wyższych 35, a dziś liczy ich rapport rady stanu 34. Zachodzą żądania o podniesienie szkół w Rawie, w Łęczycy, „w Węgrowie w Siedlcach" do stopnia wojewódzkich, w Częstochowie, w Mławie do wydziałowych, spełnienia tego obywatele niecierpliwie oczekują.

Jest to korzystnie dla miasta i zamieszkującej okolicy, że w Piotrkowie, szkoła wydziałowa powstała† ale smutno jest wspomnieć, że to wynikło z upadku szkoły wojewódzkiej w Kaliszu. Żeby drugie po stolicy miasto, miasto nad granicą położone, kwitnące, żeby pozbawiać szkoły wyższej od

wieku

† która i nadal stale utrzymywać się powinna:

wieków istniejącej, żeby przez to niemały cios i szkodę nauce i krajowi zadawać, do tego żadnych słusznych powodów, ~~t~~ tym mniej konieczności być może, a grzeszącą jest niesprawiedliwością i krzywdą. Dlatego nagląca jest potrzeba, ażeby szkoła wkrótce do dawnej zwróconą była świetności.

Wizyty szkół są odprawiane dość często i powinnyby wiele pożytku szkołom przynosić: lecz skutku tego nie widać. Szkoła Płocka, odbierała piękne od wizytatorów świadectwa, ale teraz upadła w nieład; odkryły się zdrożności które powściągnąć należy.

Wizyty okazują, że oprócz szkoły Kaliskiej wszystkie potrzebują bibliotek. Dotąd nic dobrego w tej mierze nie przedsięwzięto: owszem, zjawiają się narzekania, że się do nich dzieła mniej warte nasyłane. Życzyć by, ażeby były obmyślone wszystkie razem porządne zaopatrzenie w księgi istotnie szkolne i do użytku szkolnego potrzebne. Podobnie i muzea szkolne potrzebują opatrzenia.

Lubo liczba szkół wyższych w pewnej utrzymuje się mierze, wszakże niektóre doznały odmian, które nie przyłożyły się do ich wzrostu. Owszem musiało coś zajść na szkodę nauk, ponieważ towarzystwo elementarne, wyegzaminowawszy, równie jak i uniwersytet, przybywającą z tych szkół młodzież, coraz mniej usposobioną znajduje. Czyli to wynika z braku lub zaleconych szkołom ksiąg, czyli ze szczególnych co do nauk przepisów, plan dawny zmieniających, czyli osób którym obowiązki nauczycielskie poruczone bywają: z wizyt i wizytatorów nie można ~~była~~ było wyrozumieć.

Szkoły elementarne

X Jedną z największych dla tej gałęzi klęsk w kraju naszym jest wywrócenie mnóstwa szkółek elementarnych. Rapport rady stanu z przeszłego sejmu, objaśnił że ze szkółkami parafialnemi, razem szkółek przeszło 500. a uczniów ~~[illegible]~~ uczących się czytać, pisać, rachunków i moralności, 18000 było.

Kiedy

Kom. Rz. WR i OP. składa się, że nie była do tego upadku powodem: ale już lat 10 upływa, a przecież dotąd żadnego kroku nie uczyniła na podźwignienie upadku. Wykazuje teraz w przeciągu lat pięciu iż 85 szkółek elementarnych przybyło, kiedy minister interesów wewnętrznych upewnia że oprócz jeszcze ich 35 ubyło. W pilniejszem rozważeniu rzeczy, przez Kommisyę władzę, okazało się że z liczby wiejskich szkółek od roku 1823 do 1828, jeszcze 64 upadło, a ubytek uczącej się wiejskiej młodzieży, w liczbie przeszło 10000 nie odmienił się; tylko w miejskich szkółkach podniosła się liczba uczniów na 11000 a miejskich szkółek około 60 przybyło co upadek wiejskich, tak mianowicie jak szlacheckich pokrywa. X Ale te miejskie, prywatną gorliwością obywatelską podźwignione zostały: ~~sama~~ Kom. Rz. wnieczyni się do tego niepotrzebną widzi: ≠ w ~~[illegible]~~ ~~[illegible]~~ razie, gdzie trzeba czynić i nagle działać, tam naznacza deputacje, mające przedstawić projekta nowego urządzenia szkół. Czyliż przystoi myśleć i czas marnować nad planami gdzie exekwować potrzeba? Czyliż nie przystało, ażeby Rząd (władz) z siebie dawał przykład? Właśnie ~~[illegible]~~ sprzedaje na własność prywatną wsi i miasta: nie wypadałoż, żeby władze rządowe obmyśliły i zabezpieczyły instrukcją ludu, którego pod prywatną oddają rzeczą? Żadnych szkół w tej mierze kroków nie uczyniły. W koloniach hollenderskich i niemieckich pozostają szkółki niemieckie władzy edukacyjnej nie znane, i władza niebacznie w to nie wchodzi, że w nich niemiecki tylko język panuje i koloniści w nowej generacii nie uczą się po polsku.

Patrząc na kraj kwitnący, do którego jest napływ cudzoziemców czytać i liczyć umiejących, w którym ludność dzieci Izraela, czytać i liczyć umiejąca rozrasta; na kraj, w którym ubogi szlachcic, mieszczanin i wieśniak, jest pozbawiony łatwości i sposobów nabycia nauki czytania, liczenia i instrukcji moralnej: jest bezwzględnie widokiem serce obywatelskie przerażającym: a jednak, dotąd ze strony władz

uny

≠ Oprócz do ich upadku i pomnożenia pozostałych przyczyniali się. Przyczyniło się gdy fundusze prywatne na cel X tych szkółek przeznaczone do tego nie

X wystarczały nabawiła lekcje i gdy upowszechnionych metod wzajemnego uczenia albo ~~[illegible]~~ albo namyślności aby powszechniej nauki udzielenie utrudzić. Na ostatek co tym

[illegible]

naszych skutecznego nie przedsięwzięto kro-
ku: przez upadek owszem szkółek całej
generacji ciężka rana zadaną została, albo-
wiem jak to słusznie minister interesów we-
wnętrznych wyraża: ubolewania, pozbawionej
pierwiastkowego oświecenia, zostają aż nadto
wystawieni na nędzę i występek, które są
nieuchronnym ciemnoty skutkiem. Niewiel-
ki wydatek, [7] mała zachęta przez lat kilka
podjęta, mogłyby na zawsze ustalić zakła-
dy oświaty. Były były otworzone małe szkół-
ki; tysiące [illegible] spieszyło. W zacnym
sercu narodowem, we wszystkich jego klas-
sach drogi, i wysoko jest ceniony zaszczyt o-
bywatela. Byle utrzymać prawa obywa-
telskie, najuboższy szlachcic i mieszczanin go-
tów największe czynić ofiary. Obyż władze
nasze ~~prze~~ mówiły do ich uczuć, przekonały
że nieumiejącemu czytać nie można godnie
praw obywatelskich dopełniać, że mogą zajść
rozporządzenia dla nieumiejących czytać, do-
tyczące praw obywatelskich, utrudzające
a nawet [illegible], że naród cały największych do-
łoży usilności do nabycia nauki czytania,
rachunków i zasad moralności. Tym spo-
żądanym krokiem, i lat niewiele, dodałyby
władze nasze nowej siły krajowi rozwinęłyby
by nowe jego zdolności i zastrzegłyby na
błogosławieństwo pokoleń.

[7] wezwanie zakonników aby się przy
X klasztorach przyjęli sposobem wzajemne-
go uczenia szkółkami zająć, przez to
by liczbę szkółek pomnożył;

Szkoły dla starozakonnych

Od szkół chrześcijańskich, przechodzimy do
szkół Izraelskich.

O czterech tylko szkołach starozakonnych
i o jednej szkole rabbinów, wspomina rapport
Rady stanu. Ta ostatnia jest pod szczegól-
nym dozorem komitetu starozakonnych.

Przeświadczone są kommisje wszystkie o
szczerych chęciach komitetu starozakonnych,
usiłowania na los narodu, tak u nas licz-
nego.

Komitet ten ustanowiony dekretem
1825. 3. czerwca, nim zdołał dźwignąć szko-
łę rabbinów, doznawał licznych w Kommis-
sji rządowej WR. i OP. przeciwności i prze-
szkód. Dopiął jednak swego i cieszy się

wraz

w związku tej szkoły i pięknie wykształconemi jej uczniami, w Kommissyi Wyznań zasiadający, przekonały się o pożytecznych w urządzeniu szkoły poprawach

Komitet jeszcze w roku 1826 wygotowanie ułożył plan szkółek elementarnych dla starozakonnych, lecz nie mógł pozyskać na to, ani potwierdzenia, ani pomocy; i dotąd żadnych skutecznych nie pozyskał odpowiedzi.

Do tego niemałym jest nieszczęściem, że się gorszko objawiają ostre między starozakonnemi poróżnienia, które rozsiewają nieufności pomiędzy komitetem, a Izbą dozorczą z Izraelitów złożoną, która komitetowi w ~~[illegible]~~ starozakonnych względzie odejmuje. Komitet nie mając pomocy od władz krajowych, owszem swe czynności widząc paraliżowane, mocniejszemi i obszerniejszemi wyrazami usiłował je wyrwać z opieszałości, a to wzbudza narzekania że komitet przykrym sposobem starozakonnych traktuje i niechętnym się dla nich okazuje.

W piśmie do Kom. Rząd. W.R. i O.P. 1829. 30 maja czytająca Kommissya Wasza, zadziwienie Najjaśn. Pana że uwagi Komitetu nie zwróciły baczniejszej uwagi Rady Administracyjnej przez czteroletni przeciąg; ale nie widzi aby co więcej uczynione było, coby komitetowi wsparcie przyniosło.

Tymczasem izba dozorcza starozakonnych, po dwa kroć obszernie do Ministra Oświecenia w obszernych pismach swe przełożenia i narzekania zaniosła, wystawiając, jakie starozakonni ważą krzywdy, jakiej doznają uciążliwości, narzekając że się nie dzieje wedle woli Najjaśn. Pana

Kommissya Wasza znajduje że nie bez przyczyny są ich przełożenia iż uchybiono w części woli królewskiej. Dekret królewski stanowiący komitet, oparł go na rok jeden na funduszu biletowym, a nakazał na dalsze lata na budżet wciągnąć. Podobnie i szkoła rabbinów na budżet wciągnioną być miała. Nie stało się zadość woli Najjaśn. Pana. Podatek biletowy z wielką uciążliwością wybierany, wynosi przeszło półtrzeciakroć sto tysięcy złotych: rozchodzi się w summie

[illegible]

49000 na komitet, 32000 na szkołę rabbinów, 31000 na administracyą przy municypalności i w Kom. Rządowej WR. i OP., 11000 na cenzurę hebrajską, 3800 na kurs języka hebrajskiego, tak iż na szkoły elementarne pozostaje tylko 26130. A co zabrakło na dotychczasowe szkółki, w summie 22000 to na żądanie Kom. Rz. WR. i OP. w r. 1827 i 1828 urząd municypalny arbitralnie nakazał dozorowi bóżniczemu w stolicy Warszawie przez repartycyą wybrać. Tymczasem całkowity 150000 biletowy fundusz, od wielu lat wybierany, przeznaczony jest dekretem na elementarne szkoły. W samej Warszawie pokątnych szkółek jest przeszło 200, w których się do półtrzecia tysiąca starozakonnych uczy: ale te porządniejszego oczekują urządzenia.

Wielki jest Rządu obowiązek, czuwać nad losem tego mnogiego ludu. Wyznać potrzeba, że dotychczasowy sposób, uciskiem zniewolenia go do obrania innego sposobu życia, nie przyniósł spodziewanego owocu. Do biedy, do nędzy przywiedzeni, zostali jeszcze więcej zdemoralizowani. Już przeszłego sejmu upominała się Izba poselska o polepszenie losu starozakonnych, o zniesienie osobistych opłat, którymi są gnębieni. Dziś mając zwróconą uwagę na starania Rządu na rozszerzenie oświaty, w tym zkądinąd dość ucywilizowanym narodzie radzibyśmy widzieć aby Kom. Rządowa starała więcej ubogich, łagodnym przemawianiem [illegible] jednać, z przesądów wyprowadzać, a przez to, użyteczniejszymi ich dla kraju czynić. Zająć się powszechną starozakonnych edukacyą, zjednanie jej w tym ludzie więcej narodowości polskiej, pewnieby tym celom najprędzej odpowiedziało i przyszłe szczęście ludowi temu zapewniło.

Ce

Fundusze Duchowne i Edukacyjne

Fundusze po Instytutach supprimowanych

Nie upatruje Kommissya Wasza żadnej gruntownej przyczyny dla czego fundusze po Instytutach supprimowanych pod bezpośrednim zarządem Kommissyi Rządowej Wyzn. R. i O.P. zostaią: skoro wszakże [illegible], skarb publiczny do uposażenia duchowieństwa przyłożyć się jest obowiązany.

Podobne oddzielne zarządzanie, jest niepotrzebnem, a nawet kosztownem, zważywszy, że administracya dóbr rządowych w wydziale właściwym kommissyi województwa, mogłaby być połączoną, bez potrzeby utrzymywania oddzielnych urzędników płatnych; że podobnież pobór dochodów suppressyjnych mógłby być powierzony kassom skarbowym bez potrzeby utrzymywania i opłacania osobnych kassierów.

Z drugiej strony, takowe zarządzanie, stało się przyczyną, że Kom. Rz. W.R. i O.P. w szafowaniu temiż funduszami zbyt była łatwą, dowolną i nieoszczędną, kiedy bez żadnych zasad i wbrew warunkom komitetowym, udzielała w znacznych summach dzierżawcom ~~[illegible]~~ remissye, które część dochodów, bo summę 2012824 złotych pochłonęły; kiedy na same potoczne wydatki do 179037 złotych użyła, wreszcie na nieodpowiednie przedmioty: jak naprzykład, na dodatki ~~do~~ pensyi dla osób w biurze jej pracujących, a już ze skarbu publicznego płatnych; i kiedy w tym celu dla ukrycia podobnych niejawnych dopłat w etatach suppressyjnych fundusz do dyspozycyi swej corocznie powiększyła.

Naostatek przez to przeniesienie dóbr suppressyjnych pod ogólną kontrollę, uwolni się Kom. Rz. W.R. i O.P. od zarzutu że dobra te rozebrane zostały najwięcej przez jej urzędników.

[illegible]

Fundusze od Austrii odzyskane

W tym miejscu Kommissyi wypada zwrócić winną uwagę że Rada Stanu ~~[illegible]~~ w rapporcie zdanym nie uczyniła wzmianki o funduszach od rządu austriackiego na rzecz duchowieństwa naszego odzyskanych, a które wedle konwencyi wiedeńskiej wynoszą t.

1) Dla duchowieństwa cyrkułu zamojskiego inclusive dóbr Buska i Białopole - - - - 214153. Złt Reń.

2) z tak zwanego Stiftungs fond galicyjskiego - - - - - - 3,946,302 Złt R.

Fundusze te, połączone z funduszami po instytutach supprimowanych, postawią zaiste skarb publiczny w możności dostatecznego uposażenia duchowieństwa.

Fundusze po poznańskie

Wedle konwencyi wiedeńskiej w r. 1815 jako i konwencyi berlińskiej w r. 1819 wszelkie instytuta w krajach pruskim i polskim położone, pozostać miały w używaniu funduszów, chociażby te do jednego z tych krajów odpadły.

Bez względu na takowe zastrzeżenie Komm. Rząd. W. R. i O. P. wyjednała postanowienie Namiestnika królewskiego 13. Stycznia 1817. do zajęcia wszelkich funduszów do instytutów księstwa poznańskiego należących, ale jakoby na wynagrodzenie instytutom krajowym za fundusze w księstwie Poznańskim zabierane.

Krok ten władz rządowych, konwencjom przeciwny, ~~[illegible]~~ wskazał rządowi Pruskiemu do odwetu, albo nastąpione obliczenie wykryło że instytuta nasze więcej utraciły: dotąd wszakże względem odzyskania ~~[illegible]~~ przewyżki nie nastąpiło jeszcze stanowcze z rządem pruskim porozumienie, a tym czasem Kom. Rz. W. R. i O. P. fundusze zajęte zbiera i bez wynadgrodzenia instytutom i proboszczom, owemi niewłaściwie i bez upoważnienia wyższego szafuje.

Z dochodów bowiem od 1823. do inclusive 1829, tylko 304,462 złotych wynoszących, na same pensje i extraordynaria 36056 już wyszło. Wszakże i ten fundusz ku ulepszeniu duchowieństwa posłużyć winien.

Długi kahalne

Do funduszów duchowieństwa, należą także długi na kahałach niegdyś lokowane.

W województwach pogalicyjskich długi te przez Rząd jeszcze Austriacki obliczone i przejęte, są dziś długiem krajowym, który przy ostatecznym uposażeniu duchowieństwa, może być skompensowany, a nawet zmazany.

Lecz w województwach pogruskich, długi podobne ani nie są jeszcze obliczone, ani zwrot ich od kahałów zapewniony. W czym kommissye Wasze, tym większą potrzebę pospiechu uznają gdy kapitały te dziś żadnego procentu nie przynoszą, a dalsza zwłoka, większą trudność w odzyskaniu onych sprawi, i gdy z tąd równie fundusz na przyszłe uposażenie zwiększonym być może.

Uposażenie Duchowieństwa

X Konwersyty dziesięcin, uchylające mnóstwo kollizyi i uszczerbku, nabawiły wielkiego dochodów ubytku, co niejednego parocha do ubóstwa przywiodło. Jeszcze te układy nie są do ostatka ukończone, a zatym jeszcze niejaki ubytek oczekuje. Z funduszów suppressyjnych, dochód mogący się zarazem na korzyść duchowieństwa świeckiego, a większej obrócić części, pewnie będzie niedostatecznym zasiłkiem. Beneficiów zamożniejszych, któreby mogły być zasiłkiem dla uboższych (ile że wedle możności, względ na fundacie mieć należy) bardzo już mało. Nie obejdzie się przeto bez dosięgnienia ze skarbu zasiłków. Wyjaśnienie ścisłego oznaczenia funduszów duchownych, nie może być dopełnione, tychże właśnie przyczyn ubytku i niedrośnienia dochodów: a jednak polepszenie losu parochów, jest nieodzowne i nagłe. Koniecznie tedy Rząd powinienby niezwłocznie wejść w potrzeby biednych parochów, albo na nich do massy funduszów duchownych dodać, albo przynajmniej awansować i uczynić do przyszłego zwrotu.

Zwracają przytem kommissye Wasze uwagę Rządu na to: aby, gdy tak fundusz od Austrii odzyskany, jako i fundusze ~~suppressyj~~ suppressionowane, i poprzednio i fundusza

nale

na kapitałach lokowane, pochodzą w źrzódle swym, z dobroczynnych zapisów prywatnych; w uposażeniu duchowieństwa parafialnego, żadna niebyła czyniona różnica, czyli ko-ścioły parafialne są z dóbr rządowych lub prywatnych położone; aby niemiano względu na dotychczasowe fundusze kościołów, ale raczéj na ludność parafii, która jest miarą zatrudnienia duchownych, a do więk-széj lub mniejszéj posługi nierównéj liczby xiężywców potrzebuje; aby przy uposaże-niu duchowieństwa, ulepszone były dochody instytutów seminaryjnych.

Fundusze edukacyjne

Urządzenie dóbr pojezuickich, opiéra się jeszcze na konstytucii 1775. Za rządu Pruskiego przy urządzeniu hypotek, nastała ta ważna zmiana, że rząd pozwolił na te dobra dłu-gi zaciągać. Gdy teraz moc konstytucii piérwotnéj została zwrócona, zaszły od sej-mu 1825. N° 49 petycie o wstrzymanie sądu i reklamacie wierzycielów za rządu pruskiego hypotecznie zabespieczonych. Rada stanu myśli swoje w téj mierze otworzyła. Kommissia Wszystkim zdaje się, iż jeżeli konstytucia 1775 warowała dobra pojezuickie, od wszelkich dłu-gów, przeciwna rządu pruskiego decyzia niemniéj ważną się stała i słuszność na-każuje szanować prawa hypoteczne wierzy-cielów. Ażeby zaś, przy teraźniejszym mia-nowicie towarzystwie kredytowym, trudnościom z tąd wynikającym konice położyć, możeby wcale było dozwolić spłacania tych dóbr i zamieniania ich w dziedzictwo i własność: przez to i ta korzyść wyniknie że kan-celaryjnych od zarządzeń swoich wolni zosta-ną. Z tym atoli warunkiem, aby spłacona ilość, niezwłocznie była zamienioną w ka-pitał, nie inaczéj lokowany, tylko na nieruchomości na pierwszéj hypotece.

Wydatki z funduszów edukacyjnych

Co do wydatków edukacyjnych na które w moc etatów co rocznie przeszło dwa miliony złotych udziela, nadmienić kom-

missy

mieście Warszawie wedle potrzeby wogólności,

Że pożądana ze wszech miar reorganizacya samejże kommissyi rządowej W.R. i O.P. przez zniesienie Wydziału Administracyjnego po oddaniu dóbr supprymowanych pod kontrollę skarbu; oraz przez zniesienie niepotrzebnej sekcyi duchownej, oszczędziłaby mogła rocznie do — — 60000 złotych.

Że uchyleniu towarzystwa elementarnego. — — — — 48000.
Zwinięcie kuratorii — — — 126000.
— — cenzury — — — 38000.
examinatora szkół elementarnych — — — 33000.

oszczędziłoby rocznie wydatków zaiste niepotrzebnych i zbytkownych.

Uchodzi Kom. Rz. W.R. i O.P. niewłaściwe wydatków podejmowanie, ponieważ, mając do szafunku fundusze na pewny cel przeznaczone, takowemi pokrywa te wydatki, które wedle woli królewskiej powinny były wejść na budżet. Taki jest z komitetem starozakonnych i szkołą rabbinów z funduszu biletowego dotąd opłacanych. Dogodnie to jest Kom. Rządowej Skarbu, a zato Komi. W.R. i O.P. z różnych tytułów fundusze sobie powierzone, na co innego obraca.

Niewłaściwe są z funduszów towarzystwa elementarnego wydatki n.p.
na gratifikacyą za wydanie wanika — 1000.
na dzieło ucznia Chiarinijskiego i obrony christianismu, na druk, introligatora i gratifikacyą — — 6965.
na utrzymanie Drukarni — — — 8000.

Kiedy z summy 90000 na extraordynaria wyznaczonej, czyniła wydatki na gratifikacie i dodatki do pensii bez wyższego upoważnienia, jakimi inne kommisie rządowe podobne wydatki upoważniają.

Ważnym także jest dostrzeżenie, że były posady płatne a jednak wcale nieczynne, jak na przykład: Bibliotekarz, który pobierając 6000 przez lat pięć wcale biblioteką się nie trudnił, do innych czynności od ministra powoływany;

tych

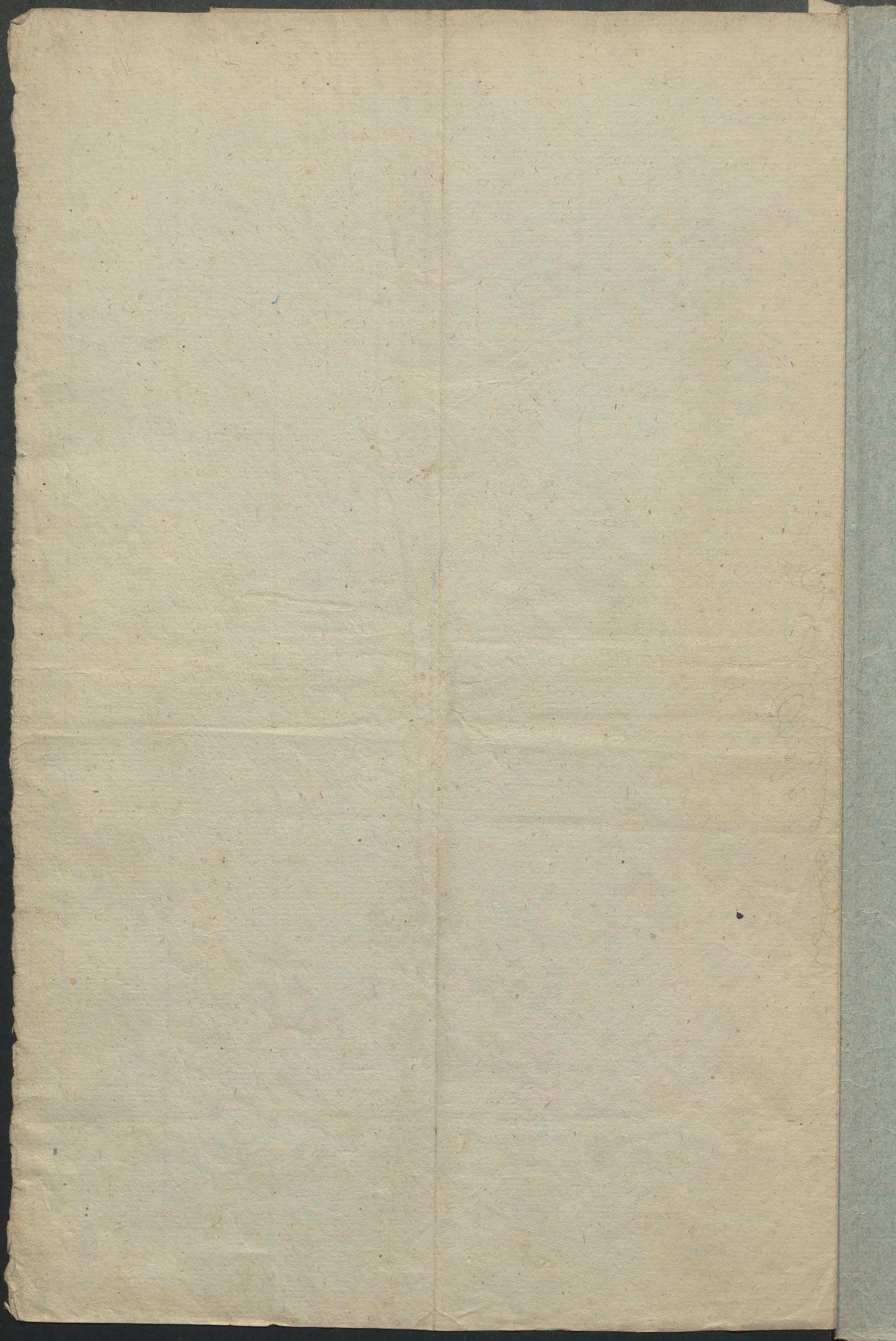
tych niedopełniał, gdy znowu do innych był odrywany; został przytém dyrektorem drukarni i redaktorem Monitora, z roczną pensyą 5000 złotych z mieszkaniem pozyskał.

Drukarnia ta zafundowana była w celu wydawania pisma periodycznego Monitora, w którym Radzca Stanu Dyrektor ~~wycho~~ generalny wychowania publicznego i cenzury, zamierzył sobie dobrego ducha w narodzie rozszerzać. Wszakże Kom. Rz. W.R. i O.P. tę Monitora antrepryzę, straty przeszło 60000 złotych zrządziła. Uczynione śledztwo przez deputacyą na tenkońce wyznaczoną, w rapporcie w dniu 6 czerwca 1827. o tę stratę obwiniało dyrektora drukarni i bibliotekarza. Rapport rzeczonej deputacyi, niewiadomo jak się do rąk obwinionego dostał, aż za naleganiem Kommissyi Wyznań wydobyty został. Obwiniony odpiera poczynione sobie zarzuty: ale dotąd nic względem tego nie zadecydowano. Jako bibliotekarz jest on powoływany do wykładu kursu bibliografii w uniwersytecie: czego stale odmawia jako do tego nieobowiązany.

Opłata od uczniów

Najprzyzwoiciej, aby ten fundusz zostawiony był na potrzeby uniwersytetu i respektive każdej szkoły zkąd w końcu urasta: na gabinety, muzea, na biblioteki, na pensye osób od naukowych posług przybieranych i na inne potrzebne wydatki.

Lecz i w użyciu tego funduszu od roku 1825 widzieć się dała dowolność Kom. Rząd. W.R. i O.P. przez obciążenie takowych funduszów dodatkami do pensyj dla professorów już z etatu edukacyjnego ~~pła~~ płatnych.

Wydział Administracji

A. Administracja wewnętrzna.

Zgromadzenia polityczne

Najpierwszą sprężyną reprezentacji narodowej i jedną z kardynalnych swobód kartą konstytucyjną przez wiekopomnej pamięci Najjaśniejszego wskrzesiciela Królestwa polskiemu nadaną zapewnionych; są bezwątpienia zgromadzenia polityczne. One są pierwszym zawiązkiem Izby poselskiej i Rad wojewódzkich, dostojnych obywatele swych reprezentantów wybierają.

Dwukrotnie w przeciągu lat 5 zwołanie zgromadzenia w spokojnym odbyciu obrad, dowiodły jak drogą jest dla Obywatelów ustawa konstytucyjna, jak coraz wyraźniejsza usilność w przyzwoitym używaniu swobód zaręczonych wzmaga się i wzrasta.

Wypada wszakże zwrócić uwagę Rządu na potrzebę usunięcia wpływu urzędników administracyjnych na wybory reprezentantów mianowicie na zgromadzenia gminne dostrzeganego, gdyż od tego wolne działanie reprezentacji narodowej ~~przez którą~~ za której pośrednictwem N. P. rzetelnej prawdy dojść pragnie, istotnie i wyłącznie zawisło.

Rady Obywatelskie

Rady wojewódzkie wywiązują się z zaufania przez współziomków w nich położonego; liczne do Rządu czynione przełożenia i trafne tychże rad uwagi, już to dobra województwa, już ogółu kraju dotyczące, są niezaprzeczonym ich gorliwości dowodem.

Wszakże instytucja ta znajduje jeszcze silną przeszkodę w swym działaniu, wpływ jej użyteczny wstrzymującą. Tą przeszkodą jest, zaszłe art. 7. postanowienie Namiestnika królewskiego, którym rady wojewódzkie w swej korrespondencji do jednej tylko Kom. Rząd. Spr. Wewn. są ograniczone.

Jeżeli wszystkie Komisje Rządowe na mocy art. 76 konstytucji trudnią się wykonaniem praw, i należą do ogólnego ogniwa

Rządu

Rząd wyobrażającego: dla czegożby Rada Obywatelska z art. 137. w przedmiotach dotyczących rozkrzewienia oświaty, polepszenia obyczajów, stanu i wpływu duchowieństwa, nie miała korrespondować wprost z Kom. Rząd. Wyznań R. i O. P. – Z jakiegożby powodu, w przedmiotach sądownictwa dotyczących, czynione postrzeżenia, nie miały być przez nią wprost K. R. Sprawiedliwości przekładane, Dlaczegożby względem systematu podatkowania i dostrzeżonych z tąd przeciążeń lub szkodliwych na gospodarstwo krajowe wpływów, niemogła udawać się wprost do Kom. Rz. Skarbu. – Z jakiejże by nakoniec przyczyny, w przedmiocie rozstrzenia konsystencii wojska, a szczególniej ciężaru kwaterunkowego, który jest najuciążliwszym ze wszystkich podatków, niemiało być wolno Radom wojewódzkim czynić przedstawień wprost do K. R. Wojny?

Życzyć by zatym należało, aby przeszkoda powyższa ulepszenia tej instytucii na zawadzie stojąca, ~~upp~~ uchyloną była.

Z boleścią, ale razem z najmocniejszem przekonaniem, o sumiennem dopełnieniu włożonych na siebie obowiązków, znaglone są Kommissye wasze, zwrócić uwagę Rządu, na smutne położenie, w jakiem znajduje się Województwo Kaliskie, a jeszcze smutniejsze niestety przyszłości! Jeżeli i nadal Rada Obywatelska tegoż województwa przywróconą nie zostanie: ponieważ zachodzi przerażająca nawet obawa: że województwo Kaliskie wkrótce z reprezentacii całkowicie pozbawionem będzie. Dla nieistniejącej Rady Wojewódzkiej, już od lat 10. Księgi Obywatelskie, nie są dopełniane, ani sprawdzane. Z tąd dla jednych wstrzymane jest uczestnictwo do obrad i zgromadzeń gminnych, z tąd dla drugich utrudzona kwalifikacie do urzędów, z tąd wreszcie przeszkoda w używaniu swobód art. 117. 125. 130. 133. 135. konstytucii zaręczonych; Kiedy już teraz na niektórych sejmikach, zaledwie kilku tylko obywatelów ma prawo głosowania, a zmniejszająca ~~a zmniejszająca~~ się corocznie liczba tychże, już nawet wkrótce niektóre powiaty prawa reprezentacii pozbawi.

Rady Municypalne

Życzeniem jest powszechnem, aby dla zapobie-

żenia

żeniu rozmaitym nadużyciom i zasłonienia mieszczan od dowolności prezydentów i burmistrzów miast Rady municypalne w stolicach województw, a następnie w powiatowych, oraz innych miastach były zaprowadzone.

Wniosek ten, czyniony był na przeszłym ~~sejmie~~ sejmie, a użyteczność jego, okazywała się widocznie za księstwa Warszawskiego: gdyż urządzone na ów czas rady municypalne najpierw, były ścisłemi dozorcami czynności prezydentów i burmistrzów: zapobiegały one nie jednemu nadużyciu władz, przykładały się do równego rozkładu ciężarów i podatków gruntowych, a jako prawdziwie interesowane strony, o dobro swych gmin troskliwie radziły i one na pierwszym miały względzie. Instytucya ta z powodu ustawicznych prawie wojen za księstwa Warszawskiego, nie mogła wprawdzie zakorzenić, i dojść do zebrania pożądanych rezultatów: ale teraz gdy pod szczęśliwem berłem N. P. słodkich owoców pokoju używamy, gdy właśnie nadeszła chwila wznoszenia się naszych miast, tudzież rozkrzewiania się w nich rękodzieł, i handlu, a z tąd pomnażającej się codziennie ludności; Rady municypalne, z tym większym dla kraju pożytkiem w miastach ustanowione być by mogły.

O Izbach sejmowych

W tym miejscu przychodzi Kommissyom naszym obowiązek zwrócenia uwagi na organizacyą Izb sejmowych.

Jeszcze na sejmie w roku 1818 odbytym, senat upraszał o zmianę statutów organicznych względem reprezentacii narodowej i czynności senatu. Dostojny poprzednik Jego Cesarsko Król. Mci, wskazał w skutku uwag senatu, wziąć pod rozbiór też statuta, nad czem oddzielna pracowała deputacia, jak o tem przekonywa rapport Rady stanu w roku 1820. w połączonych izbach czytany. Jakoż projekt do statutu organicznego o senacie był w tymże roku, przez Izbę senatorską wprawdzie przyjęty, lecz większością 8 kresek w Izbie Poselskiej odrzucony został. Projekt zaś o reprezentacii narodowej, acz kolwiek przygotowany, całkiem z dyskussii obu Izb sejmowych na ów czas usunięto.

X Mniemali posłannicy narodu, że Ra-

dalej

da Stanu przygotuje na następny sejm,
projekt stosowny do życzeń Izby Poselskiéj
o Senacie, a zarazem wniesie drugi projekt o
Reprezentacyi narodowéj: ~~Gdy~~ Już drugi sejm w
przeciągu 10ciu lat zwołany kończy swe po:
siedzenia a nadzieja Izby nie została dotąd
ziszczoną. Dziesięcioletnie wspólne doświadcze:
nie, będące najlepszą skazówką udoskonale:
nia praw i urządzeń, wkłada na kommis:
sie ten uroczysty obowiązek, doradzania Izbie
Poselskiéj, do wniesienia prośby do N. Króla
Pana naszego Aleksandra., iżby obadwa te proje:
kta o Senacie i Reprezentacyi narodowéj,
na przyszły sejm łaskawie wprowadzić
rozkazał; a przytém, do wyjmowania życzeń re:
prezentantów, iżby projekta do praw, wcześnie
przed otwarciem Izb były przysłane, o co
na sejmie w roku 1820 petycya Izby Poselskiéj
z kolei złożona, była wniesioną o wcześniej:
sze kommunikowanie reprezentantom proje:
któw do praw; iżby protokół posiedzeń Izby Po:
selskiéj podobnie jak się dzieje w Senacie, przez
sekretarza był czytany i w téj mierze art.
85. dotyczącego statutu, z dnia 1. grudnia
1815 roku wyraźnie objaśniony został; iżby
Rapport kommissiów sejmowych, obejmujący u:
wagi nad rapportem Rady stanu, w całkowito:
ści bez żadnego skracania w diaryuszu sejmowym
z mocy art. 107. był wydrukowany. Nakoniec
ponieważ w Diaryuszach posiedzeń każdéj Izby
obszérnie wyłuszczone pobudki uchwalonych praw,
które w razie zachodzących wątpliwości w tłó:
maczeniu prawa, zamiar i ducha onego wy:
jaśnić są zdolne, i z tego względu dla obrońców
sądowych i sędziów wyrokujących ~~[illegible]~~ niemniéj dla
urzędów administracyjnych i wykonawczych są
potrzebne: zatém mniemają kommissie
ważne być rzeczą nieobojętną, a nawet go:
dną przedstawienia przez Izbę prośby, aby dia:
ryusze Sejmowe wydrukowane władzom rządowym
rozesłane były.

[illegible]

154 3

Miasta w ogólności

W działaniach Rządu co do miast w ogólności, widzą tylko Kommissye Wasze dążność ku zewnętrznemu i powierzchownemu przyozdobieniu miast, i to w niektórych tylko województwach. Lecz nie dostrzegły żadnych kroków ku ulepszeniu bytu i stanu ~~miejskiego~~ mieszkańców. Nie mówią tu Kommissye Wasze o miastach prywatnych, bo w tych podźwignienie mieszkańców od interesu przez samego dziedzica dobrze zrozumianego zależy: ale zwracają uwagę na miasta tak nazwane Rządowe.

Miasta te dotąd jeszcze w tych samych prawie jak dawniej zostają względem Rządu jako dziedzica stosunkach, chociaż stosunki te z odmianą systematu rządowego, również już ulec były powinny.

Ciążą, jak dawniej na mieszkańcach tych miast, owe daniny, owe osepy, owe opłaty: z słodowego, Łokciowego, Łopatkowego, i inne podobnych nazwisk ciężary jeszcze z dawnych polskich czasów, z nadużyć starostów, początek biorące: bez względu, że teraz, przez później zaprowadzone podatki stałe i niestałe na rzecz rządu, przez opłaty konsensowego, kanonowego i tym podobne, na rzecz kass gminnych, wreszcie przez kwaterunki, posługi szarwarkowe, ciężary mieszkańców nadproporcionalnie się zwiększyły.

Życzyć by więc ze ~~wszelkich~~ wszech miar należało, aby Rząd z bezstronną sprawiedliwością zajął się roztrząśnieniem i z rozpoznaniem źródła, i natury owych uciążliwych opłat i danin do dziś dnia od mieszkańców miast rządowych pobieranych, tudzież porównaniem onychże z zaprowadzonemi podatkami i opłatami, a nadewszystko, aby zniósł i uchylił te któreby się być, bądź niesłusznemi, bądź zbyt uciążliwemi okazały.

Na niejaką stratę, chociażby ją Rząd jako dziedzic poniósł, mniej by zważać należało: bo polepszenie stanu mieszkańców, nietylko przez zwiększenie ludności, przemysł i handel, silny wpływ na ogół kraju wywrze, ale nadto jeszcze Rząd bezpośrednio w dochodach niestałych stratę małą jakąby poniósł w krótkim czasie odwetuje.

Życzyć by także dla ożywienia miast Rządowych, aby Rząd wszelkie realności w terytorium miast położone, nie mniej daniny dotąd do urzędów ekonomicznych lub leśnych opłacane, któreby po ich poprzedniem rozpoznaniu, za sprawiedliwe uznane były, wyłącznie na rzecz kass miejskich za opłatą roczną, wyrównywającą odstąpionej intracie, na zawsze odstąpił.

Co do samych funduszów miejskich, gminnych i ich administracii, jakkolwiek przyznać muszą Kommissye Wasze, że Rząd starał się o zwiększenie takowych funduszów, jak również że rozmaite budowle kosztem kass miejskich wystawił: wszakże nie mogą pominąć postrzeżeń jakie się im bliższe wejrzenie w administracią funduszów miejskich nastręczyło.

Leny

Lasy miejskie dotąd jeszcze nie są urządzone, ani nawet ochronę nie zwrócono uwagi. Zostające one pod samym tylko bezpośrednim zarządzeniem burmistrzów, o dobro gminy bynajmniej nie ~~interesownych~~ interesowanych.

Propinacje po miastach, gdzie z przywileju należą, nie zostały dotąd urządzone. W jednych mieszkańcy dziś jeszcze z kolei piwo wyrabiają; w innych jednemu z majętniejszych z takowej użytkować, w innych Żydom takową ogarnąć dozwolono. W niektórych opłata zyskowa na rzecz kasy gminnej od propinujących istnieje, w drugich zaś zyskiem, z wydzierżawionej propinacji mieszkańcy się dzielą.

W opłacie kanonowego od zarobków, nie masz stałej zasady. Tam zależy od dobrowolnej deklaracji mieszkańców, tu jest przymusową. W niektórych województwach do opłaty tej należą tylko zarobki zbytkowe i klassa handlujących; w innych zaś, pociągani są nawet rzemieślnicy pierwszych potrzeb, jako to rzeźnicy, piekarze, szewcy, krawcy.

Podobnież w poborze innych opłat, jako to targowego, bramowego, wjezdnego, ~~palan~~ palankowego, jarmarcznego, postanownego, brukowego, kamiennego, które w każdem województwie i w każdym prawie mieście, pod innym tytułem a często razem obok siebie istnieją, nie masz żadnych pewnych prawideł, bo prawie każde miasto inną w tej mierze ma taryffę.

Dalej w zarządzeniu dochodami kass miejskich, ani kommissje wojewódzkie, ani kommissja Rz. S. W. i Pol. nie trzymają się pewnych zasad. Tak tedy, bez względu, że fundusze te nie przestały być własnością rządowi obcą i że tylko pod jego opiekę jako gminne są poddane, władze te bez ~~[illegible]~~ wpływu mieszkańców lub przynajmniej ich reprezentacji, rozporządzają takowemi funduszami często nawet dowolnie.

Używają tych funduszów na obce przeznaczeniu wydatki, jako to na Kommissyę Rządową Spraw Wewnętrznych i Izbę obrachunkową, na opłatę adjunktów przy kommissarzach obwodowych, na budowniczych obwodowych, chociaż te wydatki właściwie jako ogólnej administracji dotyczące, ze skarbu opędzane, a nigdy miast ciężyć nie powinny.

Nakoniec poważają się alienować nieruchomości gminne, podnosić kapitały dawniej ulokowane, lub zapasowe z oszczędzeń ~~lat~~ lat upłynionych uzbierane; zaciągać nawet pożyczki; i wszystko, bez zezwolenia ~~mie~~ mieszkańców i bez upoważnienia najwyższej władzy, jakiego samo nawet prawo cywilne wymaga.

Postrzeżenia powyższe przekonywają widocznie, jak mało Kom. Rz. S. W. i Pol. w tym względzie była czynną, i jak mało troskliwą: dlatego właśnie kommissye Wasze szczególną w tej mierze uwagę Rządu zwrócić, uznały potrzebę.

Miasto Warszawa

Rapport R. S. podany N. P. obejmuje nader krótkie szczegóły o stanie stolicy. Prócz wykazu wzrostu znacznego ludności w tejże i wyliczenia nowo powstałych gmachów, w znacznej części kosztem prywatnym wzniesionych, nie obejmuje on, ani rapportu o administracji miasta, ani nieusprawiedliwia powodów, co raz nowych i

więk

większych opłat, jakie wciągu lat upłynionych nakładano na mieszkańców, ani wskazuje środków, jakie ztąd przedsięwziąć, lub przedsięwziąć zamierza ku polepszeniu ich bytu.

Wspaniałością wznoszących się gmachów, które przynajmniej co do rządowych, rzec śmiało można, iż w większej części, są niepotrzebne, ostania on niedolę najliczniejszej klassy mieszkańców. Kommissie Wasze zadały sobie pracę, wejść w bliższe rozpoznanie wszystkich gałęzi administracyi miasta i z takowych postrzeżeń, składają Wam, następujące uwagi.

Ludność

Wzrost ludności, wciągu lat pięciu, znaczny, bo blisko o 20000 zwiększony, jest skutkiem powstałych w tych latach kilku fabryk i rękodzielni w mieście, niemniej wzrastającej nędzy na prowincyach, w których, przy upadku rolnictwa, przeciążony opłatami mieszkaniec, szuka zarobku i utrzymania w stolicy. Znaczną bo więcej jak czwartą część ludności składają żydzi. Aczkolwiek opłata biletowego miała położyć tamę ich napływowi, rezultat okazuje, że liczba ich od r. 1823. do 1828 wzrosła od 26903 do 30459.

Brukowanie ulic

Zaprowadzony system Mac Adama, na wielu ulicach, jak z jednej strony, wygodniejszy dla jeżdżących, tak z drugiej strony na wielorakie niedogodności mówiących za jego zniesieniem. Za najmniejszym deszczem, ulice dla błota są trudne do przebycia, a w czasach posuchy, kurz w domach przy tych ulicach położonych, jest nieznośny dla ochędóstwa i wygody mieszkańców. Szkodliwy na ich zdrowie, przez spadanie na płuca i oczy pryzmatycznych ułomków kamienia, Nakoniec znaczne powiększenie się dla miasta kosztu, tak z budowy jak i utrzymywania dróg makadamizowanych. Koncentrujące się w stolicy wszystkie bite trakty, spotrzebują znajdujące się w okolicy kamienie, a coraz powiększająca się potrzeba tego materiału w mieście, gdyż doświadczoną jest rzeczą, że co rocznie ilość ginąca kamieni, wyrównywa całkowitemu pokładowi ulicy: słuszną wzbudzają obawę, niedostatku, a przynajmniej ogromnej drogości tego materiału.

Nie można zamilczyć targnięcia się urzędu municypalnego na własność prywatną w odebraniu właścicielom niektórym bruków, których utrzymanie własnym nakładem, jako na własnym gruncie opędzali, i nadto pociągnięcia ich jeszcze do opłaty brukowego. W tym miejscu widzą Kommissie Wasze potrzebę wspomnieć o nowo nałożonej na miasto opłacie brukowego, którą podobało się nazwać ministrowi Spraw Wewnętrznych, w jego mowie, równie tym wykładem, a które jest istotnie, nowym, pełnym w zasadach swych nadużyć, i nieprawnym podatkiem, wbrew art 91. konstytucyi. Następne objaśnienie, dokładniej Was o tem przekona. Pierwszą opłatę brukowego w Warszawie, wspomina konstytucya roku 1685

podatek

pod tytułem: naprawa dróg i kanałów miasta Warszawy i circumferencyi. Pierwsze taryffy, jakich ślad w aktach urzędu municypalnego widzieć się daje, są z roku 1784 a zasady przyjęte do klassyfikacii domów do tego podatku w roku 1784. zatwierdzone przez deputacie sejmowe w roku 1789 i 1791. Do końca 1828 obowiązywały i w skutek takowych, opłata ta w Warszawie wynosiła złotych 66407. gr. 23. W zasadach do klassyfikacii, szczególnie w miejscach więcej zabudowionych i gdzie się koncentrował handel, przeważnie i tych z domów, miano względ, nie tylko na długość frontu, ale na ilość sklepów kupieckich, obiciem, piętr, jednym słowem na istotny dochód z domów. Na innych ulicach, tylko z długości frontu budowli, opłatę stanowiono. Budowle narożne, położone były wprawdzie z dwóch ulic do opłaty, lecz z frontu zachowano im całą, a z boku połowę tej opłaty, jaka stosownie do klassyfikacii przypadała. Spostrzegać się daje że opłata ta na 14 klass dzieliła się, która od złotego 1. groszy 8 do groszy 2. stosunkowo się zmniejszały.

Instrukcia Kom. Rz. S. W. i Pol. z dnia 14 stycznia 1828 zatwierdzona, postanowieniem R.A. z dnia 30 grudnia 1828, podzieliła ulice brukowane na trzy klasy i niebrukowane na tyleż. Porządkowała do brukowanych w klassie pierwszej, najpiérwsze i najprzyzwoitsze ulice, i ustanowiła opłatę od łokcia każdego po złotych 2; w drugiej klassie ulice mniej korzystnie jak wyżéj położone za opłatą gr. 25 od łokcia; w trzeciéj ulice ustronne, z opłatą gr. 12. od łokcia. Co do ulic niebrukowanych, w miarę jak bliżéj lub daléj przytykają do ulic brukowanych, należą do 1, 2, lub 3ciéj klassy z opłatą 6, 4, lub 2. groszy od łokcia, tak domów jako i parkanów lub ogrodów: same tylko grunta osobne wyłączając się: Nie mając żadnego względu, ani na wysokość domów, ani na ich dochody. Z tąd wynikło że na ulicach mianowicie gdzie są possessie obszérne z parkanami i ogrodami, właściciele tych realności, opłacają składki brukowéj, więcéj jak połowę dochodu z ich possessii wynosi. Tym sposobem, opłata ta w tym roku wzrosła do złotych 212 116 groszy 28. Przeciążenie mieszkańców z tego względu, zasługuje na koniecznéj i niezwłoczny wzgląd władz rządowych.

Oświécenie ulic.

Zobowiązkom jaki właściciele domów mieli, utrzymywania w stosunku rozległości swych possessyj latarń, przy zaprowadzeniu dziś exystujących rewerberowych, zmieniono na opłatę. Od każdej latarni do któréj utrzymania właściciel wówczas był obowiązany, płaci dziś po złotych 45 rocznie. Fundusz z tąd wynosi złł. 141 840. a koszt utrzymania jednéj latarni rewerberowéj w przecięciu, rachując w to oświécenie, usługę i reparacią słupów, wynosi przeszło złotych 200 i tam widzieć opłatę w innym stosunku oznaczonym być by winien i więcéj do dochodu jak do rozległości possessyi zastosować go należy.

Dochody

Dochody miasta Warszawy, składają się podług etatu przed-

stawy

stawionego Komitetowi Sw. Rd. na rok 1830 z summy ogólnej złotych 3,669,481 gr. 3¾. W tej summie stałe wynoszą złł. 64,001 gr 1¼ resztę zaś składają lub dochody niestałe, lub z innych kass przez kassę urzędu municypalnego przechodzące.

Co do niektórych dochodów niestałych, przedstawiając Wam Kommissie Wspe, następne spostrzeżenia, przy których, zaraz dla skrócenia i związku o wydatkach z nich nadmienię: jak się już wyżej rzekło co do poborów brukowego i latarniowego, również jak i użycia tych funduszów.

Pobierane opłaty od zarobków, wynoszą 77,860 gr. 20. Jest to rodzaj opłaty kanonowej, którą każdy procedent rok rocznie wnosić winien. Klassyfikacyą układając kommissarz cyrkułowi, w miarę bliższej miejscowej znajomości, a urząd municypalny takową zatwierdza. Tak rozkład jak i pobór, dają liczne powody do nadużyć i samowolności, tak zbraku należytej kontrolli, mianowicie od tych którzy wciągu roku przybywają, jako też, że pobór tych opłat, nie za kwitami sznurowanemi odbywa się.

Opłata rogatkowa, postanowieniem R.A. 1829 w zastępstwie dochodów z mostowego i kopytkowego ustanowiona, projektive na złotych 600000 w etacie jest zamieszczona. Opłata ta jest niesprawiedliwą, a nadewszystko pobór jej od wiezionych na przedaż cieląt, baranów, a nawet i drobiu, przyczyną jest licznych nadużyć. Postanowienie uwolniło od opłaty wszystkie powozy, i te właśnie klassy są najmniej dotknięte, którym opłata ze względu na ich możność, znośniejszą by była. Przeciwnie cały ciężar spadł na rolników. Z wpływu pięcio miesięcznego od nowego roku do końca maja, widzieć się daje, że nietylko projektowanej summy nie dojdzie, ale ledwie 400000 wyniesie. Po potrąceniu administracyi i kosztów poboru, zaledwie pokryć zdoła wydatek utrzymania dwóch mostów. Kommissja Wasza zwracając uwagę na konieczną potrzebę reformy zasad tego poboru, w sposób, aby zarówno wszystkie klassy dotknął, a przez to niebył tak znacznym dla rolnika uciskiem.

Administracja dochodów konsumpcyjnych płaci miastu złotych 808529. za odebrany dochód po złotych 1000 od każdego szynkarza. Od układu zrobionego z administracyą ludności Warszawy wzrosła na 24000, ~~ale~~ a ilość szynków zmniejszyła się z 2816 na 1450. Zdaje się Kommissiom Waszym słusznym żądanie urzędu municypalnego, aby administracja dochodów konsumpcyjnych, zwiększyła miastu to wynagrodzenie; coby go postawiło w możności zmniejszenia innych opłat.

Miasto pobierać jest mocne od każdego szynku trunków zagranicznych po złotych 1000. temu rodzajowi opłaty, ulegać by winny niemal wszystkie handle win, w których ten trunek na szklanki i kieliszki sprzedaje się. Lecz rzeczywiście w całym mieście jest tylko 18 handlów tę opłatę ponoszących. Wypadałoby zmniejszyć ją jako nawet uciążliwą, a zato rozciągnąć do wszystkich handlów win, wyjąwszy kartowników. Tym sposobem i ciężar znośniejszym i dochód dla miasta byłby powiększonym.

Dochód z opłaty wnoszonej do biura kontrolli służących,

mniej

umierzony jest na etacie projective złotych 130000. Rachunki z lat 1827. 1828. 1829 okazują, że w tych trzech latach, dochód z tego przedmiotu uczynił złotych 342,422 gr. 20. Pensie, materiały, zaprowadzenie ksiąg i inne koszta administracyjne, spotrzebowały w tych latach zł. 269581 gr. 18, z reszty, ulokowano na hypotece z procentem po 5% na possessii pod N. 2874. lit. B, złotych 46000, a to w moc upoważnienia Kom. Rz. Sp. W. i Pol. – złotych 20000. z procentem po 4% ulokowano w banku polskim. W kassie pozostało w gotowiźnie z końcem r. 1829. złotych 6841 gr. 2. Z funduszów r. b. zaassygnowano dla instytutu Dzieci zepsutych złotych 5000; dla domu zarobkowego złotych 30820.

<u>Kwaterunek</u>

Kiedy kraj cały cieszy się od lat 15 błogiemi skutkami pokoju, Warszawa stolica państwa ze względu kwaterunku, uważać można, za miasto militarnie zajęte w czasie wojny, i jeszcze pod całym ciężarem systematu rekwizycyjnego. Miasto, które poniosło tak znaczne ofiary na wybudowanie koszar za panowania Stanisława Augusta, którego Rząd obcy, Rząd pruski zamienił własność i tylko zgodną na ten cel opłatę serwisową zwaną, ustanowił: mogłoż się spodziewać, że za odzyskaniem bytu politycznego, spadnie na niego cięższa plaga, jaką mieszkaniec miast nie był dotknięty, plaga, która narusza własność jego i tak silny wpływ na demoralizacyą rodzin wywiera. Od roku 1806 do 1815 w tych latach walki ciągłej, jeżeli ciężar kwaterunku, był dotkliwym, nie opuszczała przynajmniej nadzieja mieszkańców, że pokój położy tamę ich uciskowi. Daremnie, pomimo woli niezapomnianej pamięci dawcy naszej konstytucyi, dekretem w Troyes z dnia 11 lutego 1814 objawionej, pomimo ustawy konstytucyjnej pokoju, wspólnych nakoniec przyrzekań rządu, ucisk z tego względu, nie tylko nie ustał, ale się zwiększył i coraz zwiększa. Wyjaśnić to kommissya uważa, mając sobie za szczególny obowiązek.

Kwaterunek w czasach wojennych zwyczajny i nadzwyczajny, był zawsze w naturze. W roku 1816 kiedy nastąpiony pokój, kazał się spodziewać, że wkrótce zupełnie zniesionym zostanie, dla ulgi obywatelów i równiejszego rozkładu, uformowano taryffę, oznaczającą rodzaj i ilość kwater na każden dom przypadających. Wiedziano bowiem iż wracające z wojen wojska rossyjskie i formujące się narodowe, musiały mieć zbieg w stolicy. Ta taryffa dotąd obowiązuje, pomimo, że ciężar istotnie raz przez ~~nabyc~~ nabycie na skarb rządu wielu gmachów prywatnych, uwolnionych tym sposobem od kwaterunku, powtóre przez ubytek kwater w wielu domach mniejszych, w miejsce których pobudowano nowe, od tego ciężaru na lat 10 uwolnione: coraz większy na resztę miasta spływał, tym bardziej że garnizon coraz bardziej się powiększał.

Namiestnik królewski pierwszy polecił urzędowi municypalnemu, aby domy własnością ministrów i senatorów będące, uwolnione były od kwaterunku w naturze, a od nich w to miejsce stosowną ustanowiono opłatę. Natychmiast rozciągnięto to do innych prywatnych domów, tak że dziś liczba opłacających za kwatery do 200 w mieście dochodzi: Ale i to, jak za wpływem i wolą władzę mającego powstało, bez żadnych stałych zasad i przepisów,

tały

tak też jest tylko samowolną umową, jaką urząd municypalny z budowniczym zawiera i od jednych 14 od sta, od dochodu; od innych 20 od sta w miarę jak może, że tak rzekę wytargować, pobiéra. Fundusz z tego źródła podał urząd municypalny w roku 1829 złotych 126504.

Sądząc, że pociągnięcie lokatorów i professionistów do opłaty kwaterunkowéj, uczyni ulgę mieszkańcom, wydał postanowienie stosowne namiestnik królewski w dniu 23. marca 1816 i ten sam zawodny w rozkładzie przez urząd municypalny pobór, który wyniósł w r. 1829 złotych 268800, nietylko nie zmniejszył ciężaru, ale ten miał jedyny skutek, że pomnożył liczbę cierpiących. Fundusze te, stały się w większéj części łupem arbitralności, za i z niemiemi rozkazami władzy wojskowéj, bez względu na stopień, generałowie, officerowie i urzędnicy wojskowi lub mianowicie rossyjskich, niżsi więcéj od wyższych, równi w stopniach jedni różnie od drugich: słowem bez żadnych zasad i przepisów pobiérają wynagrodzenia za kwatery, lub im miasto takowe wynajmuje, co w roku 1829 na liście wydatków czyni summę złotych 297,189 gr. 27. Reszta z tego funduszu, wychodzi na wynajęcie kwater i stajen dla wojska stojącego w domach prywatnych sposobem koszarnym, i niemniéj danie im effektów, drzewa, światła, słomy. Tak więc gdy jedni znoszą ogromne opłaty, drudzy dla tego coraz większy w naturze cierpią kwaterunek, a to z powodu, że są okolice miasta, gdzie dla rozłożenia wojska, więcéj jak prywatnych kwater ~~potrzeba~~ potrzeba. Ale to jeszcze daje powodów do nadużyć urzędnikom trudniącym się tym w urzędzie municypalnym, wykazać Wam, przechodziłoby zakres czasu jaki mamy.

Z tąd tylko, powodowane są Kommissyi Wasze przedstawić Wam, że konieczne jest domaganie się, jeżeli niezmiérenia, to przynajmniéj stosowniejszego urządzenia kwaterunku: a to, żeby naprzód kwaterunek żołnierski po domach zupełnie miejsca nie miał; aby kwaterunek w naturze, zupełnie został zniesiony i zamieniony na opłatę, któraby nie przenosiła 10 od sta od dochodu; aby rozkład poborów i otaxowanie dochodów z domów, było powierzone urzędowi municypalnemu wspólnie z radą obywatelską; aby domy rządowe pociągnięte były do opłatą mi w równi z prywatnemi; aby urząd municypalny składkę tę całkowicie wnosił do kassy ministerstwa wojny; aby officerowie obu wojsk i wszelkich stopni, pobiérali opłaty za kwatery, na stałych zasadach i stosownie do ich rangi.

Lombard.

Fundusze Lombardu, składają się z własnego kapitału zakładowego, który corocznie ze zbywającego zysku powiększa się, a to po odtrąceniu kosztów administracyi i opłacenia złotych 31200. dla szpitalów wyznania katolickiego w Warszawie; z kapitałów w tymże lokowanych od których po 5 od sta opłaca. Podług pierwiastkowych zasad, pobiéra Lombard od pożyczek udzielanych po 8 od sta, prócz opłaty od wpisu, i wypisu. Opłaty te wszakże w przeszłym roku zwiększyły się

niż

przez zarządzenie, aby do biletów lombardowych stempel był używany. Bank polski udziela równie na zastaw pożyczek, nie mniejszych jednak nad złotych 200. z procentem po 5 i bez używania stempla: tym sposobem instytucja lombardowa, pozostała dla uboższej klassy, a wymiar procentów i kosztów, tak jest nadproporcjonalną, że częstokroć 20 do 40 od sta pożyczający opłacają. Chcąc przeto zabezpieczyć z jednej strony fundusz lombardu, wypadałoby zniżyć stopę procentową od kapitałów w lombardzie lokowanych z 5, na 4 procenta, ustalić jak bank opłaca stemplu i oznaczyć stałą opłatę roczną dla taxatorów, gdyż wynagrodzenie pół od sta jak dziś pobierają jest za zbyt wysoką; z drugiej strony, dla ulgi pożyczających, zniżyć stopę procentu z 8 do 5, zniżyć opłatę od zapisów, a bilety lombardowe od stępla uwolnić. Tym tylko sposobem instytucja ta ~~od~~ do pierwotnego celu użyteczności dla klass najuboższych zwróconą by być mogła.

Spostrzeżenia ogólne

W każdej prawie gałęzi administracji miasta, a mianowicie w zarządzie i poborze składek gminnych, dostrzegać się dają niedogodności, samowolności lub nadużycia. Wskazują one niezbędne powody, jak najprędszego im zapobieżenia, a zatem wynikającą potrzebę bliższego dozoru
X działań urzędu municypalnego. Rady obywatelskiej miasta, zasiadającej w gronie rady województwa mazowieckiego, ~~nie tylko~~ nie są w możności wypełnienia obowiązku jaki na nich art. 7. postanowienia Namiestnika królewskiego z dnia 15 maja 1816 wkłada. Miasto Warszawa oddzielne pod względem administracji od województwa, którego urząd municypalny w hierarchii władz równe z kommissją wojewódzką trzyma miejsce: winienby mieć osobną i własną Radę Municypalną, która będąc pośrednikiem między władzą wykonawczą a mieszkańcami, czuwałaby bliżej i skuteczniej nad dobrem obywateli miasta i baczniejsze oko na postępki i nadużycia urzędu municypalnego mieć mogła. Urządzona tym sposobem, stałaby się użyteczniejszą i zgodniejszą z przeznaczenia, jakie jej i duch konstytucji i samego postanowienia z dnia 15 maja wskazał.

Przedstawiają także Kommissji Wasze niedobytą potrzebę zaprowadzenia dokładniejszej kassowości w poborze składek gminnych miasta Warszawy przez urządzenie kwitariuszów sznurowych, na wzór tych jakie się znajdują we wszystkich kassach skarbowych.

Budowa teatru

Rozpoczęta z woli Namiestnika królewskiego. Gdyż przy zatwierdzeniu rysunku przez nieodżałowanej pamięci Alexandra, żadnej względnie budowania tegoż i przeznaczenia funduszów na ten cel nie masz objawionej woli N. P. Miała kosztować podług pierwotnego anszlagu 2,091,900. z funduszów miasta Warszawy. W skutek tego, zawarty został kontrakt z wolnej ręki przez urząd municypalny jedynie z samym Alfonsem Jasińskim, a to stosownie do wyraźnych poleceń Namiestnika królewskiego z dnia 15 i 24 września 1825 roku, przez reskrypt Rady Sekretarza Stanu objawionych. Na budowę całkowitą teatru zostającą,

przez

mazynerii i ozdób, umówiona summa 1750900 złotych, z których na korzyść kassy miejskiej odstępował Jasiński 144900. a materiał ze starego magazynu przyjmował w 114989 gr. 22. Tak rozpoczęta robota, była pod dozorem urzędu municypalnego aż do roku 1826. w którym Rada Administracyjna, oddała kierunek tej roboty Kom. Rząd. S.W.i Pol. Decyzją swą z dnia 19 grudnia 1825 roku. i do tego w Kommissii wyznaczony został oddzielny komitet. Po zrewidowaniu anszlagu pierwotnego, okazał się także mylnym co do budowy, a fundusz pozostający na ozdoby i mazynerię 341000. nie dostarczający. Uformowano więc nowe anszlagi, i budowę wszystkiego wraz ~~[illegible]~~ z przerobieniem frontu drugiej officyny ozdobami i mazynerią temuż Jasińskiemu, za summę 3,385,860 złotych gr. 8 z zastrzeżeniem stosunkowego na korzyść kassy miejskiej rabbatu, wypuszczono. Gdy fundusze niedostarczały, upoważniła Rada Administracyjna 24 lutego 1829 miasto Warszawę tak na pokrycie zaciągniętej w skarbie pożyczki, jako i na dalszą budowę, do zaciągnięcia w banku narodowym, długu 5,000,000, z którego dalsza budowa teatru i bulwarków uskutecznioną być miała. Układ zawarty i przez Radę Adm. zatwierdzony 7. października 1829. Miasto Warszawa, zobowiązało się płacić przez lat 16½ po 5 od sta za kapitał a 4 od sta na amortyzacyą. Tak tedy powstaje tak kosztowna budowa, która przez lat kilkanaście, pozbawi miasto możności przedsięwzięcia użyteczniejszych fabryk dla jego wygody i upiękrzenia.

Towarzystwo Ogniowe.

Z przejrzenia Akt towarzystwa ogniowego, Kommissye Wasze mają sobie za najpierwszy obowiązek, donieść Wam o wzorowym porządku jaki w czynnościach Dyrekcji generalnej towarzystwa ogniowego znalazły.

Towarzystwo miast jest w jak najpomyślniejszym stanie. Z końcem roku 1828 miało remanentu złotych 1133770 gr. 22. który w pokoniec roku 1829 podniósł się do złotych 1,514,694 gr. 13. Fundusz ten znajduje się w kapitale wypożyczonym bankowi polskiemu Złotych 3000000 od którego 3 od sta prowentu bank towarzystwu opłaca.

W niezastosowaniu się do art. 11. postanowienia namiestnika królewskiego, z dnia 9 lipca 1816, składka na miasta z powodu tak znacznego zapasu zmniejszoną być by powinna. Dyrekcja daje za powód nie wykonania niniejszego artykułu, konieczną potrzebę mienia tak znacznego funduszu w gotowiźnie, dla pokrycia we wszelkim przypadku wydarzyć się mogącej pogorzeli, niektórych gmachów rządowych których wartość więcej jednego miliona w towarzystwie jest zabezpieczona: Mając to na zasadzie, że pokrycie braku funduszu w podobnym wypadku, rozpisania znacznych dodatkowych wymagałoby składek. Kommissye Wasze sądzą, że wykonanie ścisłe prawa, konieczne jest w instytucyi podobnego rodzaju.

Co do Towarzystwa wsiów, przez składki dodatkowe, akkuratne wykonanie przepisów i baczny dozór dyrekcji, dług towarzystwa, który z końcem roku 1828 wynosił złotych 1202119 gr. 24, zmniejszył się z końcem roku 1828 do złotych 141591 gr. 11. przez rok 1829, pomimo że

Który

składka dodatkowa ~~p~~ gr. 2. od 100 złotych zmniejszoną została, dług ten nietylko wzupełności umorzony, ale nadto pozostaje ~~z~~ końca r. 1829 złotych 148,301. gr 7. wremanencie. To powodowało Dyrekcią do zmniejszenia jeszcze o gr. 2. od 100 złotych składki dodatkowej. Doświadczenie jednak wspomnionych lat, dostatecznie przekonywa, że składki stałe nigdy pokryć i wynagrodzić nie zdołają wydarzonych wciągu roku pogorzel i tymwięcej przeto udowodniają potrzebę reorganizacii zakładu towarzystwa, jakie poniżej wspomniona petycia Izby poselskiej w r. 1825 proponowała. ~~Rząd~~

Rząd krajowy przedstawił N. P. do umorzenia defektu przez Sulczewskiego kassiera obwodu gostyńskiego zrządzony, który zwoli N. P. odezwą ministra sekretarza stanu zdnia 30 września 1826 objaśnionej, istotnie umorzonym został. W defekcie tym znajdowało się złotych 11278. gr 3. funduszów towarzystwa ogniowego, które jako własność prywatna towarzystwa, umorzeniu ulegać nie były powinny i przez ~~sta~~ skarb królewski, towarzystwu kompensowanym być winien.

Towarzystwo ogniowe dawne, uchwałą kommissii Rządowej 4. czerwca 1807 ustanowione, zdniem ostatnim grudnia 1816 postanowieniem Namiestnika królewskiego zdnia 9 lipca 1816 rozwiązane: zostało w znacznym długu względem stowarzyszonych. Artykuł 17 rzeczonego postanowienia, zastrzegł, że żadne długi towarzystwa dawnego, nowo urządzać się mającego, obciążać niebędą i zaleciło Kommissii Rządowej S. W. i Pol. przedstawienie środków, zaspokojenia niedostatku funduszu na wynagrodzenie za pogorzele do końca 1816 wynikłe. Kom. Rząd. S. W. i Pol. liczne wtymwzględzie czyniła Radzie Administracyjnej przełożenia i wnosiła zgodnie zobjaśnionym wtej mierze życzeniem Izby poselskiej wroku 1825 aby dług ten dawnego towarzystwa złotych 2622282 gr. 1. wynoszący, a na rzecz którego wkassie Towarzystwa tylko summa złotych 74426 znajduje się zalikwidowany i za dług istotnie krajowy uznanym został, a wierzycielom towarzystwa obligacie wydano. To tak słuszne żądanie, Kommissye Wasze do decyzii Waszej przedstawić mają sobie za obowiązek.

W ogólności Kommissie Wasze ~~towarzystwa potrzebę~~ uczuły niezbędną potrzebę reorganizacii towarzystwa ogniowego, na zasadach wzajemnej assekuracii, przyobieralności urzędników. Będą one niezawodnie więcej odpowiadać celowi towarzystwa. Dyrekcia generalna towarzystwa ogniowego, składać by winna oddzielny wydział wKom. Rząd. S. W. i Pol. pod bezpośrednim kierunkiem prezesa obieralnego ztejże dyrekcii, a zwierzchnictwem samego ministra. Tymsposobem, skraćałaby się wszelka korrespondencia zwładzami administracyjnemi, a tym samym ułatwiła wszelkie czynności stowarzyszonych. Życzyćby należało, aby, czy to z pomiędzy członków towarzystwa, czy z repręzentacii narodowej, uformowany został komitet nadzorczy, któryby kontrollował czynności tejże dyrekcii, i czuwał nad dobrem stowarzyszonych. Nie mogą się kommissie wtym miejscu jak odwołać do petycyi wtym względzie na sejmie 1825 Najjaśniejszemu Panu przedstawionej; a pomimo woli N. P. odezwą ministra sekretarza stanu zdnia 28 lipca 1826 Radzie Administracyjnej objaśnionej, nietylko żadne zmiany w organizacii towarzystwa ogniowego dotąd nie nastąpiły, ale nadto Rada Administracyjna w rapporcie swym zdnia 18 maja 1830 względem petycii Izby, Najjaśniejszemu Panu złożonym, tę tak ważną prośbę Izby, zupełnie zamilczała.

Rzą

Rolnictwo

Rolnictwo odwieczne bogactwo naszej ziemi, wiekami bez pomocy przemysłu i fabryk, wystarczające na ~~utrzym~~ utrzymanie potrzeb narodowych, i zamożny byt rolnika i właściciela, wieloletniemi bez folgi nękane wypadkami, osłabło, konieczney opieki rządu, ~~i~~ z wielu wymaga względów.

Jeżeli, jak sam rapport R. S. twierdzi, klassa oświeceńszych właścicieli, niestrudzenie w usilności opierania się złym przygodom, stan włościański zupełnie drętwieje i zagraża upadkiem, mimo najżywszych tych usiłowań.

Zbytek wieloliczonych i nad możności znoszonych ciężarów, jakiemi są podatki podymnego, liweranku, szarwarkowego, składki na transporta więźniów i włóczęgów, oprócz monopolicznych opłat objektów do najpierwszych potrzeb życia należących, jakiem jest sól, na zgnębiony umysł natłokiem spadających, sięgają rozpaczy i prowadzą do obrzydzenia odwiecznego dziadów swoich rzemiosła. Obnażony zupełnie brakiem oświecenia wieśniak, zaciera w pamięci najświętsze obowiązki stosunków familijnych, porzuca sadziby, trwoni uprzęż, marnuje sprzęty i zasób gospodarski, a głuchy na głos naturalnej i rodzicielskiej czułości, gardzi świętością religijnych związków, zostawia opatrzności i staraniu gminy, pozostałą i niezdolną do gospodarowania żonę z sierotami, sam za otwartym dziś gęstym zarobkiem, gotowy co dzień niewiedzieć przynoszącym, rzędzie, i zakosztowawszy tego rodzaju pracy, oswaja się, zwiększa dla domu rodzinnego obojętnością i tułactwem. Z tego to względu i z tej przyczyny, rolnictwo coraz więcej traci pracowitej ręki, coraz zwiększą spotyka się nędzą. Ciężary publiczne bez-względne na tę zmienną postać osady rolniczej, niezmieniają ilości i jakości wymagań, mniej stosownych w zasadzie swojej.

Ciężar liweranku z roku 1811 uchwalony na jeden rok, dla nadzwyczajnej potrzeby, przybrał postać etatowego podatku, a narzucony niekonstytucyjnie szarwark, zabijający do reszty byt rolnicy, przewyższający w swojej wielkości podymne, tym sroższą staje się chłostą, iż Rząd w rozkładzie i pieniężnej opłaty i w naturze odrabianych dni, trzyma się zasad statystyki roku 1810. bardzo burzami klęsk wojennych zmienionej i co do ilości zamieszkania i inwentarza.

Żydzi których odsunięcie od nawykłych szynku i propinacji procederów, w nędzy coraz gorszej stawia, a którzy nie lenią się do ciężkich robót grabarskich, rąbania sążni, karczowania pól, tłuczenia kamieni przy drogach, dla zarobienia sustentacji zgłodniałej rodzinie, niewątpliwie chwyciliby się i roli, gdyby na rzetelnie przybierających postać rolników, władze rządowe swoję zwróciły opiekę i uwolniły ich od jakiego obarczającego ich podatku; gdyby władze rządowe, chciały istotne podawać sposoby zachęcające raczej, niż odrażające od szczerej chęci. Zaledwie wpadłszy postanowienie Namiestnika Królewskiego z dnia 9 kwie-

tny

nia 1823 roku dozwalające Żydom osiadania na rolach wydane i ogłoszone zostało, w lat po nim rozwinęły się przeszkody, z samego tego postanowienia wynikające lub z objaśnień kommissjom wojewódzkim udzielonych, przez które Żydzi nie zostali przypuszczeni do prawa osiadania na roli zarówno z chrześcianami. Pozwolono im jedynie brać lasy i zarośla do karczunku, potrzebujące poprzedniego znoju, bez doraźnej sustentacii i korzyści; zaniedbane odłogi, przez innych wzgardzone i porzucone, albo nakoniec role opuszczone przez dzierżawców i czynszowników, z warunkiem zapłacenia pozostałych za poprzedników zaległości. Surowość takiego względem nich postępowania, zniechęciła i przypuszczająca ich w równi z innego wyznania szukającemi pracy, zachęci do rolniczego stanu. Zaraz całe ulepszenie ekonomiki naszej, spieniężenia ziemiopłodów przerobionych, utrzymanie inwentarzy, opiera się na gorzelniach, a fabrykantów wyrobionych chrześcian, dotąd nie mamy, pożądaną byłoby rzeczą, aby dozwolone było ~~utrzymanie Żydów~~ utrzymywanie Żydów na gorzelników i piwowarów, bez opłaty konsensowego, jako w tej sztuce praktycznie i dobrze obeznanych.

Rozmnożenie koni, bydła i owiec, ogólnie wspominane nie udowadnia ilości i istoty. Z boleścią tu należy wspomnieć przypomnienie o chorobach owiec, które tysiącami padały: w czém ze strony władz rządowych żadnych nieczyniono kroków, aby zarazę wstrzymywać. Niedozor policii w przewożeniu skór, wóiek i wełny, rozszerzył choroby. Zakład stada koni, mater w ogóle przynosi korzyść i zarzucić można, że niedawno 10 od sta klacz wytrodnionych wychodzi. Opłata od nich znaczny przynosząca zysk, dziwno iż pochłonęła tylko do budowy, które niedawno kosztem rządu i ekonomii stawiane, jeszcze w dobrym winne być stanie. Koszt zaś na utrzymanie wynoszący 220000. wykazany, przewyższa godność rzeczy. Każdy wszakże zakład korzyść odnosić winien, żadnej przecież nie obejmuje rapport rubryki dochodów, mimo pewnej

X wiadomości, o przedawanych koniach cechowych i braku

Instytut Agronomiczny

Instytut agronomiczny w Marimoncie dwa przedstawia względy, pod którymi uważać go należy, to jest 1. jako gospodarstwo wzorowe przeznaczone do wystawienia wzorów zasługujących na naśladowanie w różnych zdarzać się w kraju mogących miejscowych stosunkach, tak co do składu całego gospodarstwa, jak co do środków najlicznięjszem stosunkowo korzyści zapewniających; 2. jako szkoła do ukształcenia teoretycznie praktycznego naukowych rolników.

Co do pierwszego względu, to doświadczenie nauczyło że Marimont swemu przeznaczeniu nie ~~odpowiada~~ odpowiedział i odpowiedzieć nie może, dla następujących przyczyn. Posada Marimontu z przyległościami jest jednostronna, nie ma dla tego rozmaitych spo-

sobem

sobów gospodarowania wystawiać; jéj stosunki są ze wszech miar wyjątkowe, nieprzystaiące się wcale do kraju. Bliskość stolicy królestwa, bliskość obozu, istnienie zgubnego monopolium trunków w Warszawie, są to okoliczności dające szczególny kierunek zagospodarowaniu tych folwarków. Dla tego niewystawia i wystawić nie może Marimont w ogólnym swym składzie ani jednego nawet godnego naśladowania wzoru, pomimo że dyrektor ze znacznym nakładem rządowym przez pierwszych mistrzów téj najużyteczniejszéj sztuki za granicą kształcony był. Jakiż, do jakich się narzędzi, nasion, sposobów chodowania ziemiopłodów, upowszechnienia w kraju dołożył ten instytut? Ileż usłużył krajowi w uszlachetnieniu i rozpłodzeniu rodu bydła wszelkiego rodzaju? Jako instytut naukowy więcéj także tylko odpowiada narodowéj potrzebie: już to dla tego że dwuletnie utrzymanie się ucznia jest za kosztowne, zwłaszcza dla téj klassy ludu, która do zarządzania cudzym majątkiem przeznacza się. Liczba wychodzących co rocznie, nie dochodzi nawet 20stu. Jakiegoż się wielkiego rezultatu ztąd dla kraju spodziewać można? supponując nawet że odrębność położenia gospodarstwa, z którego naukę czerpali, uczyni ich zdolnemi do skutecznego działania w położeniach zupełnie innych i że bliskość większego miasta nie przyzwyczaja ich do potrzeb i nałogów z oszczędną pracowitością, z pogardą wygód, w sprzeczności stojących. Do tego dyrektor teraźniejszy instytutu gospodaruje od lat kilku na własne ryzyko: możnaż ~~go~~ po nim wyciągać żeby w zagospodarowaniu, bez względu na własną korzyść, naukę miał na celu?

Z tych powodów, dogodniéjby było: aby instytut ten jako celowi nieodpowiadający był zniesiony, a użytek z folwarków Marimontu tak jak z innych dóbr wydzierżawiony, został; dochód zaś z dzierżawy téj połączony z wydatkiem na budżecie w tym celu zamieszczonym, składał fundusz stały do rozszerzenia i upowszechnienia nauki gospodarstwa wiejskiego, coby naprzykład przez urządzenie z tego funduszu katedry rolniczéj przy uniwersytecie i we wszystkich wojewódzkich szkołach rolniczéj nauki zaprowadzenie uskutecznione być mogło. Gałęź zaś tycząca weterynarii, ta również będąc poddziałem sztuki lekarskiéj, do uniwersytetu przyciągniętą być może. Budownictwo, mechanika, i tak daléj, są wykładane w uniwersytecie, w nim tedy tych nauk powziąć można. Upowszechnienie zaś we wszystkich klassach mieszkańców pierwszych zasad naukowych gospodarstwa rolniczego, przyłoży się niezawodnie do rozwinięcia tego jedynego źródła bogactwa kraju naszego.

B.

Kunszta i Przemysł

Kreśląc uwagi nad rapportem Rady stanu wydziału Kunsztów i przemysłu, nie mogą kommissye sejmowe jak zacząć od oddania należnego hołdu wdzięczności niezapomnianej pamięci Alexandra I. który, do nadania ustawy konstytucyjnej, do wskrzeszenia królestwa polskiego, do tylu dobrodziejstw, któremi wdzięczną nam Polskę obdarzył, dodał jeszcze szczególną opiekę dla fabryk i rękodzieł, w przekonaniu, że wzrost ich i rozkrzewienie jest niewzruszoną podstawą niezawisłości od innych narodów, jest węgielnym kamieniem kwitnącego stanu i bogactwa kraju. Na ten cel, raczył wspaniałomyślny monarcha od roku 1824 aż do 1830 włącznie, przeznaczyć na każdy rok po 850000 złotych i summę tę oddać pod rozporządzenie Kom. Rządowej Spraw Wewnętrznych i Policji, na rozwinięcie w królestwie Polskiem przemysłu i kunsztów.

Przekonały się kommissie sejmowe, iż summa ta w ciągu lat pięciu 4250000 złotych wynosząca, przez Kom. Rz. Sp. W. i Pol. następnie użytą została:

1. na opłatę urzędników, techników oraz expedycyi wyrobów przemysłu za granicę - - zł. - - 261633.
2. na rozmaite zapomogi dla rękodzielników, na zakładanie fabryk, oraz rozszerzenie kunsztów ~~i fabryk~~ i przemysłu - - - - - 3,048,864.

zaś, potrąciła sobie Kom. Rz. przychodów i skarbu, na opłatę celną od materiałów, machin i wzorów ku potrzebie wznoszących się fabryk i rękodzieł z zagranicy sprowadzonych.

Nie mogą Kommissie sejmowe w tem miejscu wstrzymać się od uwagi, że jakkolwiek postępowanie to, znamionujące działalną i szczytną gorliwość pomnożenia dochodów niestałych Kom. Rz. Przych. i Skarbu, tak nie odpowiada pierwiastkowemu przeznaczeniu dobroczynnego monarchy, przeznaczeniu nadania zasiłkiem pieniężnym, wzrostu i rozciągłości fabrykom, które bez gotowych kapitałów, były snem letargicznym opanowane, gdy wysoki system celny, tak szkodliwy dla rolniczych mieszkańców, rozciągniętym nadto został nie do fabryk i rękodzieł w kolebce jeszcze w kraju naszym będących. Wnioskiem przeto jest kommissyów sejmowych, ażeby w przyszłości, pobieranie cła od machin wzorów i materiałów, niezbędnie dla wzrostu rękodzieł kraju potrzebnych, zaniechanem zostało.

Miasta przez fabryki i rękodzielnie wznoszą się i wzrastają, dla tego Kommissie Sejmowe, poczytują sobie za istotny obowiązek uczynić wniosek, o upraszanie Najjaśniejszego Pana, ażeby przedłużyć raczył panowania swego nieśmiertelnego przezna-

dny

dnika, przedłużył także opiekę jego nad kunsztami i przemysłem krajowym, przeznaczając rocznie, na wzniesienie tego bogactwa kraju, równą summę dawnéj 850000 złotych aż do czasu w którym fabryki i rękodzieła Polski we wszystkich województwach rozkrzewione, postawią się na szczeblu, na którym bez użycia systematu prohibicyjnego, tak dla rzeszy konsumentów w kraju szkodliwego, do śmiałego współubiegania się z fabrykami zagranicznemi, wystąpić będą mogły.

Oczywiste jest kraju naszego zakwitnienie. Pomimo trudnego położenia w jakim się znajduje, podnosi się i ulepsza w nim przemysł. Przybywają i osiadają cudzoziemcy i Rząd słusznie nie szczędzi im wsparcia i pomocy, aby ich pobyt w kraju naszym ustalić, i z tąd wynikające korzyści ubezpieczyć. Życzyć by żeby równéj doznawały pieczy i pomocy przedsięwzięcia krajowców, żeby przez to, ich miejskowe zdolności, z przybyłami cudzoziemcami snadniéj i śmieléj w zawód pójść mogły.

Wyroby wełny

Wyroby wełny, szczególniéj w województwach Mazowieckim i Kaliskim, znaczny uczyniły postęp. Życzyć by należało żeby w województwach Krakowskim, Sandomirskim, Lubelskim, Płockim, i Podlaskim, i Augustowskim równie fabryki wyrobów tych w większéj ilości zakładane, troskliwiéj pielęgnowane i rozszérzane były.

Pożyczka Fränklowi, jednemu z najzamożniéjszych kapitalistów, niesłusznie udzieloną została: tem więcéj że przez umorzenie należytości skarbowéj za pierwiastkowe kupno, która affekuracjami towarzystw ogniowych pokrytą być nie mogła, już i tak dość znaczne ze strony Rządu doznał dobrodziejstwo, a przyznaczone mu 216074 złotych, niejednę, mniejsze zasoby mające, mogłoby wznieść rękodzielnię.

Wyroby lnu i konopi

Co do wyrobów ze lnu i konopi, Kommissia wasza dodać musi: że jakkolwiek gałąź ta przemysłu w województwach Lubelskim Augustowskiem, Płockim i Kaliskiem w płutnach średnich i poślednich gatunków, dosyć wyrobów dostarcza, jakkolwiek machiny do przędzenia lnu przez ~~[illegible]~~ Girard z Anglii sprowadzone, korzystnych się dziś spodziewać dla wyrobów lnianych korzyści, są przecież Kommissie sejmowe tego przekonania, że gałąź ta rękodzielni krajowych, zasługuje na największą jeszcze troskliwość Rządu, szczególniéj w kraju, który bez żadnego natężenia produkuje, nietylko taką ilość lnu, jaka na wewnętrzną potrzebę kraju wystarcza, ale nawet i taką, która przez wyrabianie wyrobów i wyprowadzanie ich za granicę, mogłaby się stać obfitym bogactwa krajowego źródłem.

Wyroby bawełniane

W rapporcie R. S. niewyjaśniono wcale, jaka była potrzeba zaprowadzenia takiéj taryffy celnéj, która się stała przyczyną upadku drukarni perkalów w Marymoncie, która będąc powodem

do [illegible]

do zerwania kontraktu przed ogłoszeniem tej taryffy z przedsiębiercami zawartego, i do odkupienia zakładu rzeczonego, Rząd na straty naraziło. Ile straty te wynosić mogły, także z rapportu doczytać się niemożna, to tylko wnieść się daje: że jedno postanowienie, drugiem postanowieniem i do tego ze szkodą publiczną jest zniweczone.

Wyroby bawełniane i inne rozmaite fabryki, wykazują już pomyślny swój wzrost, przy staranney pieczołowitości Rządu, lecz powinnyby jeszcze troskliwszą opiekę uzyskać garbarnie, dla których niedostateczney ilości, corocznie kilka milionów bez=powrotnie za granicę wychodzi. Na równą zasługuje uwagę zaprowadzenie fabryk cukru z buraków, których zakłady pewne i znaczne korzyści dla kraju zapewniają. Prywatne w tej mierze usilności, zasługują na zachętę i wsparcie ze strony rządu.

Handel.

Gdy Polska dotąd jest krajem rolniczym, najgłównieyszą jej produkcją jest zboże; ułatwienie przeto handlu zbożowego i podniesienie ile można ceny surowych produktów, jest jedynym środkiem zaradzenia coraz smutnieyszemu położeniu rolników i właścicieli ziemiańskich. Jak z jedney strony przedsięwzięte środki, ożywienie handlu na celu mające, wzniesienie szpichlerzy rządowych w Warszawie i we Włocławku, dla skupowania od prywatnych właścicieli ziemiańskich zboża, zasługują na wdzięczność narodu, tak z drugiej strony kommissie sejmowe, zakończony mają obowiązek, zwrócić uwagę Izby Poselskiey na nieobytą potrzebę przedstawienia Najjaśnieyszemu Panu postrzeżeń i prośb, których wysłuchanie handel i ceny surowych produktów znacznie wzniesie.

Jedną z najważnieyszych jest naprzód, aby na zasadzie artykułu 26. traktatu wiedeńskiego w słowach:
"Kommissarze mianowani do układów podług brzmienia artykułu 26 będą równie obowiązani w przeciągu miesięcy sześciu ułożyć taryffę cła wchodnego i wychodnego, wszelkich płodów natury, ziemi, rękodzieł i fabryk wzmiankowanych (polskich) prowincyj. Opłata takowa, niemoże przenosić dziesięć od sta wartości towarów w miejscu ich expedycyi."
Rząd Pruski od zboża z Polski do Prus sprowadzanego, wszędzie, prócz spławianego Wisłą po Złł. 1. gr. 7½ od szefla pobierający, (co więcej jak czterdzieści od sta od pospolitej ceny zboża wynosi) zniżył do takowe stosownie do osnowy powołanego artykułu traktatu wiedeńskiego, który dotąd żadnym późnieyszym traktatem w tem względzie zmieniony niezostał.

Powtóre, ażeby cło ze strony Polskiej od sprowadzoney wełny, bydła i trzody, pobierane, zupełnie zniesione było.

Potrzecie, ażeby we wszystkich województwach wystawione szpichlerze i składy, do których by Rząd Polski zakupywał zboże.

Poczwarte: jednem z urządzeń głównie tamujących handel, jest nader uciążliwy nakaz expediowania towarów na dwóch komorach wchodowey i konsumowey i prowadzenia takowych do tej ostatniey traktami, często najniedogodnieyszemi i o kilka, a nawet kilkanaście

niedz

mil drogi od prostego kierunku zbaczającemi; przez co handlujący trwonią czas, znaczne a niepotrzebne ponoszą koszta, a prócz tego są wystawieni na różne i uciążliwe dowolności urzędników skarbowych. Niemniej znaczną zawadą dla handlu jest: trzykrotne sprawdzanie świadectw wychodowych na wyprowadzane z Polski do Rosii wyroby rękodzielnicze. Obydwa te wstręty dla pomyślności i wzrostu handlu urządzenia, jak najprędzej usunięte i zniesione być winny.

Kommunikacie wodne i lądowe.

Zbyteczną byłoby rzeczą rozwodzić się tu nad powszechnie uznaną użytecznością dróg bitych, nad zaszczytem, który urządzenie takowych krajowi przynosi. Życzyć by wszakże należało, aby dla zaprowadzenia przez kraj nasz handlu tranzytowego, między Austrią i Prusami zachodniemi, budowla kamiennej drogi od Krakowa do Częstochowy przez prywatne towarzystwo uskutecznić się mająca, do Kalisza i Pyzdr przedłużoną była. O to obywatele województwa Kaliskiego w licznych podaniach, prośby swoje do Rządu zanosili.

Nie mniej nader ważnym i dla handlu zbożowego koniecznem jest wybudowanie drogi kamiennej od Koła do Włocławka. Niebędzie to zwyczajnem, przez budowę dróg zamierzonem ułatwieniem kommunikacii: ale raczej nader ważnem dziełem, połączenia drogą kamienną, dwóch znakomitszych rzek w królestwie Wisły z Wartą.

Równie wyrobienie traktu kamiennego łączącego Galicię z królestwem od Sandomirza do Radomia, jest pożądane i dla handlu znaczne by korzyści przyniosło.

Co się tyczy utrzymania dróg kamiennych, Kommissie wasze zwracają uwagę na opłaty drogowe, że te jakożkolwiek nie małe, niewystarczają na cel utrzymanie. Wielki oszczędzenie w wydatkach uczynione by być mogło przez umniejszenie liczby przynamniej w połowie drożników, którzy przez siedm miesięcy dla pory roku są nieczynnemi a znacznych wydatków wymagają, nadto zaniechać nadal dla inżynierów objazdowych wznoszenia tak kosztownych budowli do 40000 złotych dla jednego kosztujących, a natomiast w miastach na trakcie będących, oszczędniejsze dla nich obmyśleć mieszkania.

Zwracają też kommissie sejmowe uwagę nad opłatą drogowego od włościan z woli Najjaśniejszego Pana od ciężaru tego uwolnionych. W istocie, zarówno z innymi opłacającemi; trudne bowiem rozróżnienie ich produktów z ziemi, a nie z handlu pochodzącego, jest powodem, że poborcy opłaty, wymagają udowodnienia zaświadczeniami, które przez władze tylko na papierze stęplowym udzielonemi być mogą. Zdaniem jest przeto kommissiów sejmowych, ażeby na przyszłość takie świadectwa, na papierze bez stępla pisane być mogły.

Nakoniec Kommissie sejmowe, odwołując się do uwag na przeszłym sejmie uczynionych i obiecanego w odpowiedzi na petycie zniesienia poboru mostowego czwartej klassy ~~taryfy~~ taryfy, o jak najspieszniejsze uwolnienie, od tego, handel i rolnictwo ciężącego postanowienia, wnoszą.

Co do Rzek nie mogą Kommissie sejmowe przemilczeć iż rzeczony fundusz 100000 złotych rocznie, na wyczyszczenie i sposobienie

dostar

do spławu, oraz że obwarowanie używany, nie odpowiada ważności tego przedmiotu i licznym korzyściom jakieby przez porządzenie go, a razem ułatwienie handlu i zasłonienie od ogromnych szkód okolic nadbrzeżnych przyniosło.

Szczególniej zwrócić winna troskliwą opiekę Rządu Wisła, nieustannie koryto swe odmieniająca, której brzeg prawy Rząd Austriacki w znaczniej przestrzeni posiadając, szkodliwe dla Królestwa polskiego uskutecznia zabezpieczenia. Szczególniej zasługują na baczność, brzegi w dobrach Łupice w województwie Krakowskim, Koćmierzów i okolice miasta Sandomierza w województwie Sandomirskim.

Lubo w rapporcie R. S. co do zabezpieczenia brzegu Wisły od strony Warszawy bulwarkiem kamiennym żadnej nie ma wzmianki; gdy jednakże roboty te z tak znacznym nakładem uskuteczniane, rozmaite nastręczają uwagi, przeto Kommissie sejmowe od udzielenia przynajmniej ważniejszych wstrzymać się nie mogą; jako to: że roboty we właściwym czasie z należytą gorliwością nie są prowadzone, przez co i nadzwyczajnie wolno postępują i roboty przygotowawcze przez niewłaściwą porę zepsute, na znaczne fundusz publiczny narażają straty; że wszystkie roboty te w większej części nie przez ręce wolne ale przez więźniów są uskuteczniane, co także niemało do przewłoki się przyczynia.

Pod miastem Płockiem koryto Wisły różnym budowom zagraża. W tem miejscu należałoby rychło czynne przedsięwziąć środki.

Równie zdaniem Kommissyów, zasługuje na uwagę Rządu rzeka Prosna, która przez występujące swe wylewy, zamienia urodzajne łany na piaskiem okryte i przepaściami zasłane nieużytki, a kilkanaście tam i wałów ochronnych w nizinach wysypanych, oraz zrobienie rzeki tej spławną, do czego jak już na sejmie Księstwa Poznańskiego przez stany wnoszono i Rząd pruski w pobraniu kosztów przyczynić się zechce, ochroni mieszkańców nadbrzeżnych od pustoszących wylewów wody i dla handlu znaczne przyniesie korzyści. W tem miejscu Kommissye Sejmowe, mają za obowiązek złożyć hołd wdzięczności Najjaśniejszemu Panu, za przeznaczone szczodrobliwością Jego 100,000. złotych na wsparcie zubożonych przez wylew Prosny mieszkańców miast i nadbrzeżnych wsiów, oświadczając, iż dar ten przez Kommissyą wojewódzką i komitet na to wyznaczony, jedynie dla mieszkańców miasta Kalisza użyty, nadbrzeżnym włościanom i właścicielom ziemskim, pozbawionym, nietylko rocznego plonu ale i możności użytkowania wylewem dotkniętych gruntów, żadnej nie przyniósł pomocy i nie odpowiedział całkowicie dobroczynnemu Najjaśniejszego Pana daru tego przeznaczeniu.

Powszechne skargi na nadużywanie przez władzę administracyjną robót szarwarkowych po wszystkich okolicach głośne, zmuszają Kommissie Sejmowe do uczynienia wniosku, aby tylko z pobliższych wsi szarwarki do sypania tam, plantowania i obsadzania brzegów rzek używane były. W województwie Sandomirskim, w bliżu Wisły położonym wsiom

Jest

jest nakazywane ciągle, bez żadnego tytułu, dostawianie ludzi do sypania tam i bicia kanałów z najodleglejszych okolic, bez ograniczenia tej pracy; a mimo licznych do Kommissji Rządowej Spraw Wewn. i Policji, o ukrócenie tych nadużyć, zażaleń; urzędy administracyjne, bezkarnie ciągle bezprawnie to wykonywają.

Scena narodowa

Przystępując Kommissja Wasza do spostrzeżeń nad teatrem narodowym i instytutem śpiewu, zwracając naprzód uwagę iż jest niestosownem i szkodliwem dla wzrostu sceny narodowej i dla szkoły śpiewu oddanie dyrektorstwa widowisk publicznych i ogólnego kierunku instytutów scenicznych, generałowi broni dowódzcy jazdy wojska polskiego. w [illegible] 70.

Stwierdzoną to jest prawdą, że teatr do utrzymania języka, do poprawy do złagodzenia obyczajów, do przechowywania narodowości w czasie nawet letargu politycznego znacznie się przykłada. Wzrost przeto sceny narodowej, w kraju konstytucyjnym jak jest nasz, nie jest obojętnym dla każdego Polaka. Tym boleśniej jest widzieć podupadnienie sztuki i skrzywienie jej z drogi którą potrzeba narodowa wskazywała.

Jedną z najgłówniejszych przyczyn upadku i cofania się wsteczną ścieżką postępu, jest zaprowadzona cenzura teatralna, z urzędników, mało ze sztuką drammatyczną, historią i literaturą polską obeznanych; urzędników, którzy osobiste i chwilowe korzyści nad wzrost obrazu obyczajów i szlachetnych uczuć narodowych przekładają. Dlatego wywołane zostały ze sceny narodowej, narodowe wspomnienia, przez któreby lud zebrany, mógłby być godniejszym napojony i ożywiony uczuciem, zacniejszemi natchniony myślami; a pospolicie zamiast, coby miał być poważnym zajmowany widowiskiem, coby miał być uczciwą rozrywany śmiesznością: to płochą i niesmaczną jest zabawiany pustotą. lud?!!! u narodu!

Drugą równie ważną przyczyną upadku teatru narodowego, jest niezapewnione utrzymanie wysłużonym artystom, w czasie, kiedy stargane długoletnią wysługą siły, wysługiwać im nie pozwalają, a przeto zmniejszenie w innych chęci do poświęcenia się zawodowi drammatycznym sprawiają. ~~Dlatego~~

Dla tego Kommissja Wasza widzi niezbędną potrzebę, aby wybór sztuk nie był wypadkiem cenzury, ale potrzeby narodowej, aby do wyboru tego, użyte były osoby umiejące te potrzeby cenić i sztukę prawdziwie szanować.

Powtóre, ażeby izba poselska raczyła przedstawić N.P. prośbę o przypuszczenie artystów drammatycznych teatru naro-

dowy

dowego polskiego, do dobrodziejstwa należenia do towarzystwa emerytalnego urzędników dekretem królewskim 1824. postanowionego, który oprócz opłacania składki emerytalnéj postanowieniem tym przepisanéj, jeszcze 46000 złotych do ogólnego funduszu złożyć się zobowiązali. To może teatr narodowy od upadku zasłoni, kilkunastu osobom, którym, pod względem znakomitego przyłożenia się do utrzymania języka i narodowości w smutnéj i niepomyślnéj dla Polski epoce, zasług zapewnić niemożna, zapewni sposób do życia w ich podeszłym i przy starganych na usłudze publicznéj siłach.

Nakoniec zdaniem jest Kommissyi sejmowéj, aby roczny wydatek 60000 złotych, bezpotrzebnie na teatr francuski obracany, do udzielanéj teatrowi narodowemu zapomogi dołączonym został.

w wydziale skarbowym policzony wydatek na 70.000?

Instytut śpiewu, niewiadomo, czyli pod opieką Kom. Rząd. S.W. i Pol. czyli Kom. Rząd. Oświecenia, czyli téż pod nieodpowiedzialnym zarządem Dyrektora widowisk publicznych będący, niewidzimy dotąd czyli celowi swemu odpowiada. Już lat dziewięć jak instytut ten istnieje i przez tak długi przeciąg czasu, nie wydał żadnego owocu: kiedy połączona z tymże instytutem szkoła dramatyczna od r. 1815, czterdziestu i trzech uczniów, częścią rozwijających swe talenta w teatrze narodowym, częścią odznaczających się w teatrze rozmaitości, dobrze usposobionych wydała.

Zwrócić należy uwagę, czyli by nie było jakich innych prostszych środków jakie są do rozszerzenia muzyczności za granicą używane, któreby z mniejszym nawet wydatkiem, niżeli całego instytutu utrzymanie, prędzéj celu dopinały.

C.

Policia

Podług rapportu R.S. bespieczeństwo publiczne żadnym wypadkiem odznaczającym się niebyło naruszone. Nastąpiło jednak w przeszłych latach mnóstwo uwięzień szczególnych osób w różnych stronach kraju przeciw artykułom konstytucji 18. 19. 20. 21. 23. Do roku 1829 kilka domów na więzienia urządzonych niemi napełnione były. Wiele osób uwięzionych w ciągu pod sąd wcale nie oddano, a wiele zbyt długo przytrzymano nim się sądu doczekali. Okoliczność ta tak jest niewątpliwą, iż wymienianie osób staje się niepotrzebnem. Prześladowanie wolności osobistej, stało się w ostatnich latach prawdziwą plagą kraju, i jednym z najdotkliwszych nieszczęść, jakie go kiedykolwiek dotknąć mogły.

Policia tajna

Obok braku przyzwoitej policii, mającej śledzić kradzieże, powściągać próżniactwo, uprzedzać popełnianie występków, egzystuje policia tajna. Daje się ona czuć w całym kraju, miesza spokojność domową, zagraża wolności osobistej. Tłum agentów obrał za siedlisko, miasta, miasteczka, wioski, dwory i pałace. Dla dopełnienia snadniejszego donosów i potwarzy, zaciągają ich stanowiących, muszą oni podrzędnych zwolenników, psują moralność domowników, a nawet względem jednej krwi związanych rodzin. Wciskając się do spokojnych ustroni obywatelskich, siejąc trwogę tym słuszniejszą, że wielu bardzo, przez tajne oskarżenia, spotwarzeni, tracili wolność osobistą.

Nadzwyczajne przypadki.

Coraz wzmagająca się liczba samobójstw i nagłych śmierci, zwrócićby powinna uwagę, tak co do klass towarzystwa, w których się zdarzają jak i na przyczyny z których pochodzi. Mianowicie co do nagłych śmierci, zda-

jeny

je się, że brak chirurgów, wpływa wiele nawpodobne przypadki, w których chorzy bez prędkiego ratunku ginąć muszą.

Zastanawiającym jest wyświecenie R.S. jakoby niebyło w ciągu 4 lat ostatnich, chorób na zwierzęta domowe, któreby na wzmiankę zasługiwały. Dowodzi to zaiste niepospolitej obojętności i niedbalstwa o najznakomitsze źródło gospodarstwa krajowego. Okropna zaraza ospica, panowała w latach 1827. 1828. 1829 i jeszcze wykorzenioną nie jest. Ogarnęła ona kraj cały i pozbawiła go ogromnej ilości owiec, tak iż były miejsca, gdzie ze sztuk tysiąca, kilka tedwie pozostało. i że są obwody gdzie do 80,000. sztuk upadło.

Brak środków policyjnych okazał się w tym przedmiocie najwidoczniej. Ogłaszano wprawdzie w pismach publicznych sposoby szczepienia i leczenia, lecz środków zapobiegających szerzenia się zarazy nieprzedsięwzięto. Zarażały powietrze wyrzucone ścierwa, rozwożono zapowietrzone skóry i wełnę po całym niemal kraju, niestarano się przeszkodzić kommunikacji zarazy, zgoła iż rzeczą jest prawdziwie opłakaną czytać wiadomość iż liczba owiec znacznie pomnożyła się w kraju

Podobnie w roku przeszłym, dotknęła różne okolica województw Lubelskiego i Podlaskiego zaraza na bydło i niemało zwierząt upadło.

Koniecznem jest przeto, zaprowadzenie surowszych i ściślejszych przepisów policyjnych, dozoru burmistrzów i założenia szkół weterynarii, któreby upowszechnić mogły po kraju, sposoby leczenia wszelkich zwierząt domowych.

Policja lekarska

W całym prawie kraju jest zaniedbaną. Przy dawnem podziale kraju, każdy powiat miał osobnego lekarza ze skarbu płatnego, przy złączeniu dwóch i trzech powiatów w jeden obwód, pomoc lekarska policji, jakoby

koby dla oszczędności zmniejszono. Zaprowadzenie oszczędności, zaiste jest potrzebnem, ale operacia ta zkąd inąd zacząć by się powinna, a mianowicie w uchyleniu niepotrzebnych magistratur, zmniejszenia liczności biór ministerialnych ~~i~~ i służby przybocznej ministrów. Zdaniem jest przeto kommissiów ~~[illegible]~~ wszystkich upraszać o udarowanie dla każdego powiatu lekarza, pomnożenia liczby chirurgów i wyznaczenia inpensyi, zatrudnieniom odpowiedniej.

Jak dalece jest potrzeba lekarskiej pilności, są dowodem miejscowe choroby. Rozszerzanie się po wsiach choroby wenerycznej zwrócićby powinno uwagę Rządu, tymwięcéj że choroba ta w ekonomiach ~~[illegible]~~ Wigierskich województwie Augustowskiem od lat 20 trwająca, dotąd przez nieużycie skutecznych lekarskich środków wykorzenioną nie została.

Liczba dzieci zaszczepioną ospę najczęściéj nie jest jeszcze dostateczną, z której można wyciągać wniosek skuteczności ochraniającej. Ilość 7134 dzieci na ospę naturalną zmarłych, dowodzi iż znaczniejsza jeszcze tychże liczba nachorowała. Należałoby przeto bliższy powzięć dozór, aby z większą troskliwością szczepienie odbywało się i aby formowana była liczba dzieci szczepieniu podlegających, iżby wszystkie dzieci, szczególniéj w kwartałach [illegible], miały zaszczepioną ospę tudzież, iżby przyjęcie się ospy rewidowane było.

Paszporta

Pod względem wydawania paszportów, wielką cierpią uciążliwość ci, którzy pomimo znacznej opłaty stępla, muszą się udawać po nie o mil 10 i 11 do miast obwodowych, mnożąc koszta, co tamuje wolność kommunikacii handlowej, dla której często jeden dzień opóźniony wielkim stać się może uszczerbkiem. A tym więcéj dla tych, którym bez powodów i przyczyn, udzielenie paszportu odmówione bywało.

[illegible signature]

Szpitale

Szpitale po województwach są jeszcze dziś w zapomnieniu zostawione. Ale nawet w samej stolicy Warszawy, pomimo wzrastającej ludności, która w ciągu lat 20. podwojoną została, ten rodzaj instytutów jest w tymże prawie w jakim co i był stanie, żadne polepszenia jakie miłosierdzie i ludzkość, jakie postęp sztuki lekarskiej w obcych krajach na obu półkulach zaprowadził, u nas przystępu nie znalazły.

Nie brakowi ludzi dobroczynnych to przypisać należy, ale niedbałości władz rządowych i nieśmiałości naruszania niektórych wad w instytutach, które, aczkolwiek użyteczne w wiekach dawnych, dziś się okazały szkodliwemi. By zwrócić szczególną na ten cel uwagę, Kommissye Wasze, widzą się w obowiązku poszczegółowo przedstawić Wam o nich swe spostrzeżenia.

Między tego rodzaju instytucjami w Warszawie oznaczają się szpitale wyznania ewangelickiego i Mojżeszowego, zostające pod zarządem gmin. Są one wskazówką do urządzenia innych. Szpital Braci Miłosierdzia dla obłąkanych, mógłby przy dobrych chęciach zawiadowców i czynności władz do dobrego stopnia być doprowadzonym. Doświadczenie i ostrożność wymaga, aby obostrzyć przepisy i pomnożyć troskliwość, iżby nie były nadużycia w osadzaniu ludzi zdrowych zmysłów: bo to nazbyt obchodzi wolność osobistą; ażeby tedy szpital ten, nie inaczej mógł przyjmować tylko chorych o których rzeczywistej chorobie, ~~kilku~~ świadectwo kilku przysięgłych lekarzy, zaręczy.

Zatrzymują waszę uwagę szpitale, pod zarządem i dozorem Sióstr Miłosierdzia zostające. Najznaczniejszy z tych, Dzieciątka Jezus, obejmuje chorych, kalek, starców, obłąkanych, niemowlęta i dzieci. Ogromna jest tego szpitalu śmiertelność, a z różnych wynika przyczyn. Zgromadzenie rozmaitego wie-

ku

ki i chorób czyni trudność dostatecznego dozorowania. Administracia w nieudolnym ręku zostaje. Siostry miłosierdzia, najświętszym uczuciem religii powodowane, całkiem oddane miłosierdziu i ludzkości, przejęte wzniosłością swego powołania, nie są może w stanie wydołać temu, co wychodzi z ich obowiązków i co z natury, silniejszej i światowej wymaga ręki. Być może że fundusz szpitala jest niedostateczny, okazuje bowiem z wyrachowania ilości dziennej na indywidua przypadającej, z której się okazuje, dla księży po gr. 15 dziennie; na służących po gr. 9, dla mamek po gr. 12, dla chorych po gr. 7 1/5, dla dzieci po gr. 4 3/4. Lubo ilości te de facto, zdają się wystarczać: wszelako są nazbyt małe.

Czyli to jest z niedostatku, czyli złej administracii: ale Mamki wiejskie, dzieci Dzieciątka Jezus karmiące, nie są, jak należy wypłacane. Zkąd wielką krzywdą liczy się zaległości 129106 złotych oprócz 17,428 które dobrowolnie od nich podarowane być mają, a raczej że ich się wyrzekły. Należy im to zwrócić, i wypłacić: boby źle było aby miał krzywdą cudzą fundusz szpitalny wzrastać. Zaległości takie odstręczają niesłychanie wieśniaczki do podejmowania się wykarmienia, a przecie ich tylko poświęcenie się dzieci w instytucie Dzieciątka Jezus utrzymuje.

Należałoby uchylić podatki przez instytut opłacane i zaradzić aby instytut nie tracił na zmniejszeniu procentów od summ do banku wniesionych.

Dochód z tkaczych robót 20000 rocznie przynoszący, dowodzi starań Panny przełożonej: byle to było bez wysilenia dzieci.

Zresztą instytut Dzieciątka Jezus zreorganizowania potrzebuje. Potrzeba będzie oddzielić chorych od dzieci, to jest szpital od domu podrzutków. Śmiertelności niemowląt w tym instytucie ~~największą~~ najpierwszą przy-

czyną

140

czyną jest niedostatek pokarmu, albo pokarm stary. Zaradzić temu można zamieniając instytut podrzutków, w instytut położnic, albo przynajmniéj z nim połączyć instytut położnic i mamek, który umniejszając liczbę podrzucanych dzieci, podrzuconym zapewniłby dostateczną ilość karmicielek.

Pod zarządem Siostr miłosierdzia, zostają szpitale Marinbanek na przyrynku, i S. Rocha. Są przepełnione choremi. Pewnie miłą jest dla ludzkości pociechą że szpital Marinbanek w obszérniejszą budowę przeniesiony został. Ale i ten szpital dawniéj, jak i S. Rocha, jak zarząd silniejszéj potrzebuje ręki.

Wszelkie atoli przechodzi wyobrażenie, szpital S. Łazarza. Istna jatka morderstwa, gdzie nieszczęśliwi, dotknięci najsroższą chorobą jaka ród ludzki nawiedza, leżą w zaduchu, wilgoci, fetorze, gdzie używane lekarstwa nie zdrowie, ale pewną śmierć przynoszą, gdzie niewiasty nieszczęśliwe, dzieci, pomięszani, w najsroższéj nędzy i cierpieniach, oczekują końca swych niedoli. I na to to władza rządowa, znająca złe, któréj dozór szpitala czynił liczne przedłożenia, która to sama w zapytkach swych umaiła, oczekuje wynalezienia funduszów; kiedy miliony trwoni, na zbytkowne i nie potrzebne budowle.

Nie mogę zamilczyć kommissyi Waszéj, że i Rada dozorcza szpitalna postanowieniem Namiestnika królewskiego, z dnia 2. grudnia 1817 ustanowiona, nie odpowiada swemu przeznaczeniu, że urzędowną być by winna z obywateli łączących ludzkością i ~~[illegible]~~ miłością bliźniego. Urzędnicy Rządowi, innemi pracami swemi zatrudnieni, nie mają dość czasu zająć się tym przedmiotem, który całego poświęcenia i pracy wymaga.

[signature]

Więzienia.

Nie pozostaje przyjść jeszcze krótkiem do urządzenia więzień odpowiadających obecnej cywilizacji gdzieby łączyły się względy kary i ludzkości, poprawy i użyteczności.

Stan ich dzisiejszy, wiele zostawia do życzenia i nadto można być troskliwym aby przy budującym się nowym gmachu na ten cel przeznaczonym zachowano dokładnie wszystkie urządzenia, potrzebnym poprawom odpowiednie.

Zatrudnienie więźniów pracą, rozdzielenie ich na klassy, a ile być może pojedynczo, użycie wszelkich środków moralnych ku zwróceniu ich na drogę prawości, stanowi oczekiwanie przyszłych ulepszeń.

Pożądaną jest procedura karna, iżby więźni inkwizycyjni przed zapadnięciem wyroku, nie byli kajdanami nabijani; iżby srogość surowego więzienia szczególniej dla kobiet złagodzoną była, bo modyfikacja ta wszystkim koniecznie z większej ich słabości moralnej i fizycznej. Jakoż doświadczenie okazuje, że żadna niewiasta w więzieniach warszawskich, dłużej nad cztery lata nie wyżyła. Pożądanem jest, uchylenie postanowienia Namiestnika Królewskiego, dozwalającego w inkwizycji będących używać do robót publicznych. Również nakoniec należy o zniesieniu nazawsze więzień przez prawo nieupoważnionych, gdzie niektóre władze pozwalają się więzić bezprawnie i przetrzymywać za przewinienia tylko im samym wiadome. Tak nazwane więzienia defraudacyjne, tak jak i całe to tak nazwane sądownictwo skarbowe, są nadużyciami, które ani na chwilę cierpianemi być nie mogą. Kodex tego sądownictwa, równie dziki jak srogi, przypuszcza możność osadzenia w więzieniu na lat 100. i dłużej. Otóż skutki opłakane systematu monopolicznego złotowego narodziło się tyle klęsk, bezprawiów i zepsucia, które utworzyło nieznaną dotąd w [illegible] klassę tysięcy defraudantów [illegible] przemownych, którzy zaprawiają się do występków.

ków przestępczych, a uchylają się ~~od~~ do roboty zdatne, dla ręczącego napoju z państwa kahałów płynącego. Nazywając się teraz zienia Administracyą konsumpcyjną, siedzą w nim ofiary prohibicii, których też władze sądzi co i skazuje. Również się więzienia tego minister sprawiedliwości i policii wypiera, jak i minister przychodów i skarbu: jednak na wezwanie władz skarbowych, policia wskazanych, w tych więzieniach osadza, i skarb na to potrzebny kont policii zalicza.

Nakoniec co do więzień, nastręcza się uwaga na okrucieństwo, które przedsięwzięto osadzając więźniów w miejscu z którego ~~dla za~~ przeniesiono szpital nad którego stanem umieszczeniem, ubolewała radastanu 1820, a niepobudziła się ~~litości~~ do litości w późniejszych latach nad losem ofiar śmierci i niezdrowia w tym samym przez siebie potępionym lokalu osadzonych.

Kantor Służących.

Urządzenie Kantoru dla służących, wcale nieodpowiada celowi poprawienia ich moralności. Instytuta te przy trwaniu tajnej policii, sprawiają obawę dla ~~przyjmujących pr~~ przyjmujących służby zamiast służącego, niezarazili domu agentem podglądającym: tym więcej gdy na zaufaniu i posłuszeństwie, opiera się nieodzownie cała służącego odpowiedzialność. Kantor ten, staje się ciągle schadzką, gdzie się nawzajem instrukcia złego odbywa, zmowy na szkodę panów, odmawianie wzajemne od służby. Ztąd wyniknęły i namnożyły się służby nadni i miesięczne, ustawicznie zmieniane, a za każdy raz opłacane. Sam urząd trudniący się tą kontrollą, uznał niedogodności ztąd wynikające.

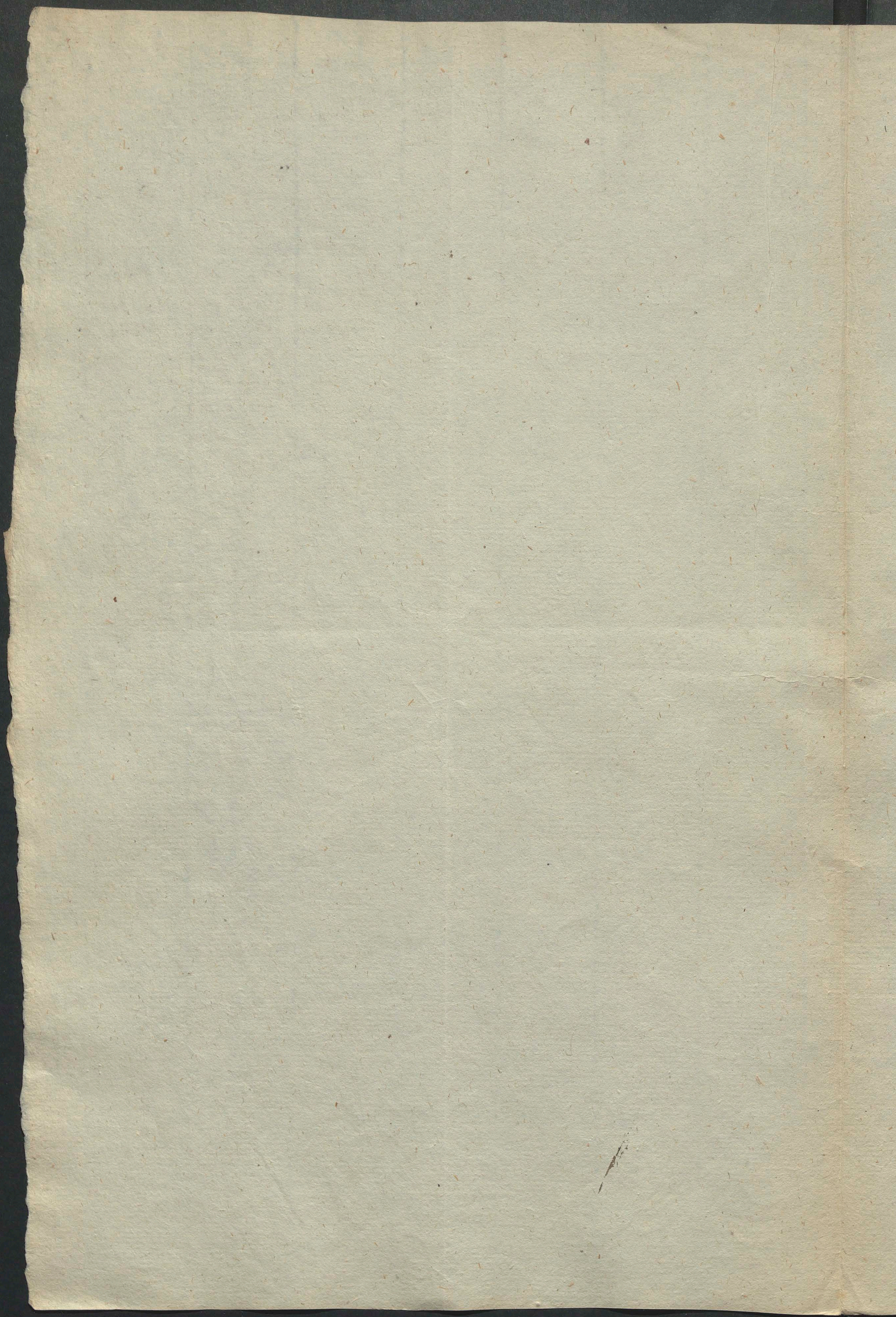
Zgubna instytucia loterii liczbowej, gdzie Rząd z wyrachowaną na stronę swoję pewnością wygranej, gra z najbiedniejszą klassą ludzi, skłania ją przez ponętę mniemanego zysku, do kradzieży, sprzeniewierzeń i oszustwa; pogrąża często całe rodziny w los nieszczęśliwy, porzuca stadka małżeńskie, niszczy

zwa

źródło zarobkowe rzemieślników, który kapitalik mogący możności ich zasilić i podnieść, niosą częstokroć w rzeczy do kantorów loterii.

Akuszerki

Zastanawiając się pilnie nad statystyką krajową, uderzy nas w oczy klęska jaka dotyka ~~ludzkość~~ ludność przez niezmierną liczbę dzieci i matek przy i po porodach, szczególniej na wsiach ginących. Zaprowadzenie instytutów Akuszerii po województwach zapobiegłoby tej klęsce, urządzenie ich mogłoby sprawiło możność powołania z parafiów kobiet, które usposobiwszy się, za powrotem, pracy swej nie opuszczając, w każdym razie niosłyby pomoc tyle użyteczną na pomnożenie ludności mającą.

D

Poczta

Jakkolwiek zwiększenie liczby pocztamtów i expedycyi pocztowych, podnoszące się budowle, przyspieszony bieg poczt, porządek i regularność, przekonywają o stopniowym ulepszaniu się administracii pocztowey; atoli z drugiey strony, Kommissia Wasza, niemoże przemilczeć o uczynionych przez siebie postrzeżeniach =

Że połączenie dyrekcii poczt, jako władzy podrzędney z dyrekcią policii w Kom. Rz. S.W. jako władzy zwierzchniey, niezdaje się być stosownem, gdy niezapewnia względem poczt przynależney zwierzchniey kontrolli i potrzebney wyższym władzom odpowiedzialności.

Że opłata wewnętrznego portoryi od listów niejest słusznie umiarkowaną, a z tąd zdaniem Kommissii Waszey sprawiedliwszemu zastosowaniu do odstępów dziesięcio milowych jak w innych krajach ulec winna.

Że podobnież opłata portoryi od pieniędzy papierowych i obligacii dotąd do złota rangulowana, jako jeszcze za wysoka, sprawiedliwie zmnieyszoną być by powinna.

Że opłata portoryi od pism publicznych krajowych, zbyt wysoka, dla redaktorów uciążliwa, nadproporcionalnie powiększając koszta prenumeraty staje razem na przeszkodzie upowszechnienia wiadomości naukowych i technicznych.

Że opłata za ceduły permanssyi uciążliwa, zniesioną być by powinna, już to dla ułatwienia kommunikacii na traktach niepocztowych, już to dla ochronienia i uwolnienia mieszkańców krajowych od napaści i szykany officialistów pocztowych, już wreszcie dla usunięcia owey przykrey niestosowności, iżby taż sama władza co de-[illegible] pobiera, sprawy o defraudacią tey opłaty niesądziła, tym bardziey gdy nawet dochód z tego źródła zbyt jest mało znaczącym, aby dla dobra ogólnego niemógł być poświęconym.

Nakoniec że dyrekcia poczt wybudowanie jedenastu domów przy trakcie Kowieńskim, a w szczególności dwa domy na urzędy pocztowe po 66,131, dziewięć domów stacyjnych po 42131. dla pozornych tylko korzyści, bez licytacii publiczney i zwykłey ogłoszenia jednemu entreprenerowi powierzyła; kiedy takie same korzyści z większą daleko oszczędnością, a jednak bez słusznych narzekań obywateli, którzy pod budowle rzeczone grunta swych odstąpili, zapewnie mogła była przez przypuszczenie rzeczonych obywatelów do współubiegania się z entreprenerem ogólnym, bądź na licytacii publiczney, bądź w drodze opieczętowanych deklaracyi.

Zwróciły także Kommissii Waszey uwagę że kommunikacia pocztowa między Rossyą a krajem naszym, równie jak korespondencia zagraniczna z Rossii przez królestwo Polskie do Prus, Austrii, Włoch etc. ze strony poczt rossyjskich doznaje utrudzenia i już do licznych kollizyi i sporów, między pocztami

oby

obu krajów dała powody i że cztej niczem wypada poprzeć wniosku przez Dyrekcyą Poczt jeszcze pod dniem 2 lutego 1828 uczynione, o potrzebę zawarcia konwencyi z rządem rossyjskim, któraby wzajemne obu poczt stosunki ustaliła.

Podobnież kommunikacja pocztowa do Austryi, jako i przez Austryą do innych krajów, niejest jeszcze uregulowana, w czém również, gdy już nawet Dyrekcya Poczt austryackich w Styczniu 1829 pierwszy krok uczyniła, porozumienie się byłoby potrzebne i ze względu miar dla kraju naszego korzystne.

Wydział wojny

Przeszły sejm oddawał sprawiedliwość temu wydziałowi, do którego i teraźniejszy [illegible] nie [illegible]. Patrząc na szykowności i postawę wojska narodowego, patrząc na porządki godne uwielbienia; urządzenia szpitalów wojskowych wyborne i wzorowe. Regularność wypłaty żołdu, która każdego żołnierza utrzymanie jednostajnie zaręcza i zaspakaja; przynależyte jego opatrzenie we wszystko, dowodzi niezmordowanej pieczołowitości. Dostawa sukna i płócien z fabryk krajowych, nie tylko potrzeby wojska zaopatruje, ~~ale dopomaga do~~ ale dopomaga do wzrostu fabryk krajowych. Powierzenie pułków w zupełny zarząd pułkownikom, oddające im wszelki szafunek, czyni ich liwerantami którym są spekulacie oddawane.

Do uzbrojenia, broń niższego rodzaju z Rossyi sprowadzana, zasięga obcy kraj, z którego się winien opłacić, a sprawia to, że rzemieślnicy krajowi, nie mając pola swej pracy i zdolności, ożywić się wykształcić, jakby to mogli; że rządowe w tym kraju warsztaty nie są dość czynne i niedość rozwinięte. Jakkolwiek biegłość fabryk i warsztatów artylleryi jest wysoka. Założona ludwisarnia, dostarczałaby wojsku potrzeb.

Utrzymanie przez Kommissyą Wojny rachunkowości i kontroll wszelkich wojskowych przedmiotów, jest wzorowe. Rachunki funduszów na wojska użytych, z lat upłynionych piętnastu, oczekują w zupełnej gotowości, z wszelką akkuratnością i w nader jasnej rejestraturze sporządzone, na wypisy rozbiór, postawia ich do przejrzenia właściwej magistraturze.

Wykonanie prawa z dnia 17. października 1816 oznaczające, pewnie jest życzeniem Naczelnego Wodza, równie jak powszechnem. Dlatego Kommissye Izby rozważały urządzenie rezerw, długość służby i konskrypcyi. Zdaje się, że jeżeli obmyślanie podatków i funduszów, jest wydziałem decyzyi sejmowych, nie mniej ilość ~~[illegible]~~ konskrypcyi wojska i czas kapitulacii, będące ofiarą krwi narodowej, słusznie by obchodzić Izbę.

Dziesięcioletni zakres służby wojskowej, sprawia, iż w służbie wyćwiczony w tak długim przeciągu czasu, staje się odwykłym od prac wiejskich, i rzadkie bywają zdarzenia, ażeby wracający z usługi żołnierskiej do domu, zachował ochotę i zdatność do roli. Częstsza zmiana, przyniosłaby niechybną korzyść uzdatnienia podwójnej lub większej liczby wojska, którzy po pięciu naprzykład latach, wchodząc na nowo na łono familii, powrócą wprawdzie do pierwotnych zatrudnień swoich, a będą zapasem w razie potrzeby, uzdatnionych wojowników

którzy

ków. Ztąd też, niemała nastąpi korzyść moralnego usposabiania massy narodu, we względzie wojskowym, a prędka nadzieja powrotu do rodziny, wpływałaby na skuteczniejsze opuszczanie ojczystej zagrody.

Ukształcenie moralne, początek swój brać będzie w usposobieniu elementarnem. Ileż by były odpowiadające takiemu celowi szkoły po pułkach, metody Lankastra czyli wzajemnego uczenia, co bardzo łatwo odnowić i znowu na sposób jak były zaprowadzić. Wczasie, umiejętność początkowa przez wracających ze służby, często do cięższej pracy już mniej zdolnych, do siedzib rodzinnych wniesiona, dla całych włości, niemałym byłaby użytkiem.

Wyższe szkoły officerów sposobiące, piękne mają cele. Szkoła kadetów w Kaliszu zawsze pełna, wielkiej staranności odpowiada. Inne w stolicy wiele też pięknej obejmują młodzieży. Zasługuje tu przyszła nadzieja rycerstwa, na ojcowską, czułą i towarzyską pieczołowitość, na otworzenie dla niej przybytku nauk i wiadomości, na udzielenie i przelanie w nią godnych swobodnej duszy uczuć, bo ich oczekuje w przyszłości, wielki obowiązek, przywodzenia powierzonym sobie szeregom.

Utrzymanie przez Kom. Rząd. wojny prace topograficznych inżynierskich, jest w piękności i wypracowaniu nad wszelkie oczekiwanie.

Niedostatek jednostajności ustawodawstwa karnego, nie przestaje okazywać potrzeby kodexu wojskowego. Zdarza się że sędzia w jednej sprawie, po kilka razy wyrokuje; zdarza się ~~że niema~~ że niema znajomych kar, na przewinienia, że są wyszukiwane samym sędziom nieznajome wpośród ustawy: a przez tę niepewność co są sądy i prawa wojskowe, nawet w zastępstwie sądu sejmowego, był naznaczony sąd wojenny. Na każdym sejmie odzywają się głosy posłańców narodu, o kodex wojskowy. Na pierwszym sejmie 1818 izba poselska upraszała: "O wniesienie projektu, tak do kodexu karnego wojskowego, jako też do postępowania kryminalnego dla wojska." Rada Stanu w rapporcie swoim na sejmie 1820. oznajmiła: "że gdy ogólne prawo karne, zostało już uchwalone, spodziewać się należy że i wojskowi używać będą, również tego dobrodziejstwa." Tymczasem art. 14. kodexu karnego polskiego, przepisał: "Wojskowi w czynnej służbie zostający, co do przestępstw, tyczących się służby wojskowej, podlegają wyłącznie przepisom kodexu wojskowego." Również w artykule 22. organizacji kassacyjnej z dnia 3 kwietnia 1810.

172

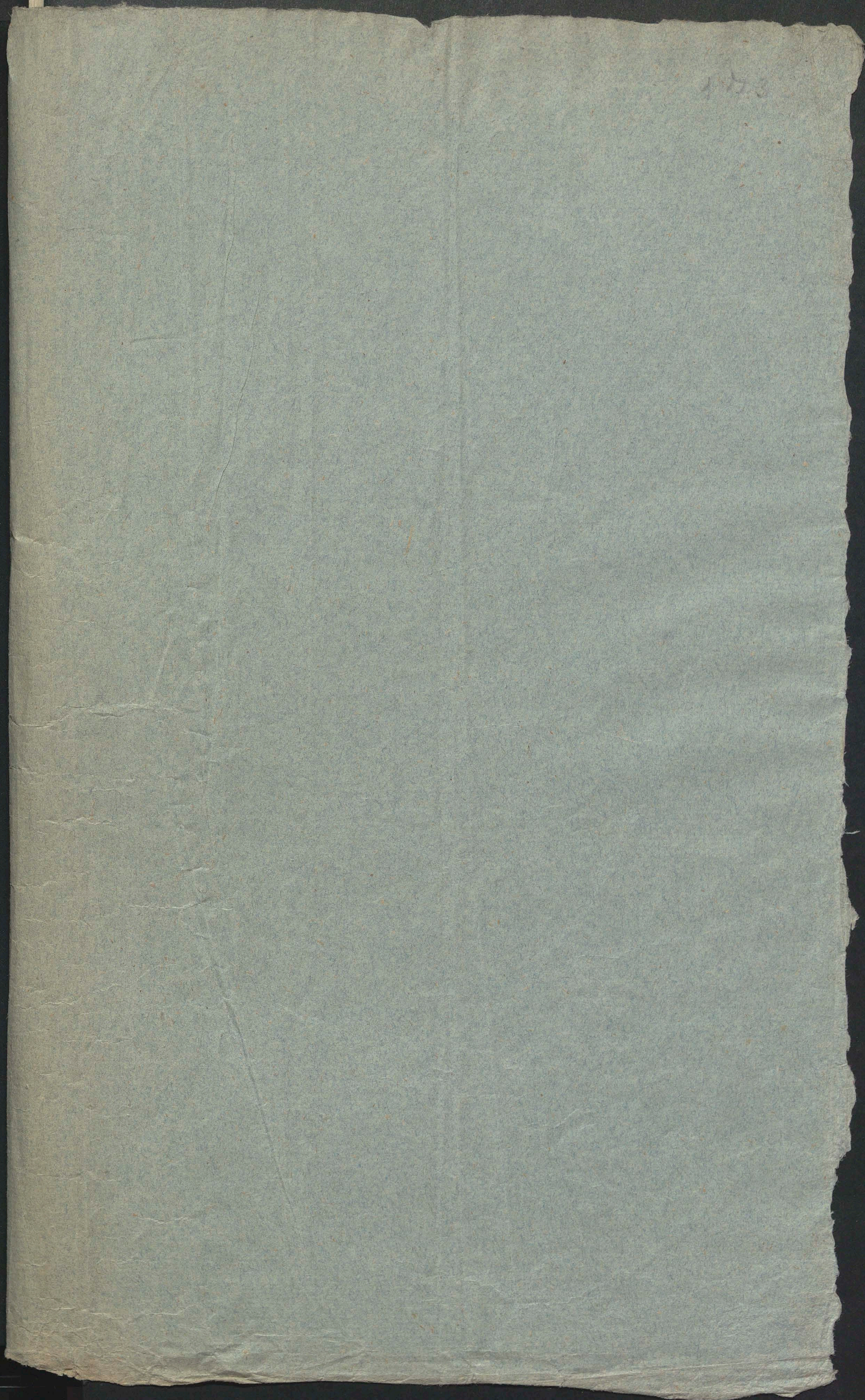
mówiąc o kollizyi między sądem kryminalnym a woj-
skowym, wyraża, że sąd kassacyjny taką kollizyą rozstrzyga.
Attrybucye zatym sądu wojskowego oznaczyć należy. - Od ro-
ku 1818. w którym kodex karny od izb przyjęty i sankcyą
nieczyszczonej pamięci króla i cesarza Alexandra zaszczyco-
ny, niesłyszeliśmy dotąd, aby taki projekt wnoszonym być
miał: wypada przecież koniecznie, iżby dla związku na-
wet i dopełnienia naszego ustawodawstwa, kodex wojskowy
utworzony został.

Na drugim sejmie 1820. izba poselska zaniosła o
ten kodex petycyą i z wdzięcznością przyjęła wolą króla
przez Radę Stanu objawioną, względem ułożenia kodexu kar-
nego wojskowego," mającego zaspokoić troskliwość ojców fa-
milij i synów ich pod chorągwie narodowe powołanych. - Do-
tąd przecie wola błogosławionej pamięci króla i cesarza A-
lexandra, nie została spełnioną. Zdaje się kommissyom,
że wypada, ażeby ponowić prośbę dla zaniesienia jéj do
Najjaśniejszego króla pana naszego miłościwego, którego
rządy są jedynie przedłużeniem dawcy konstytucyi po-
przednika Jego.

Lubo wojsko mając gotowe zawsze na usługi króla i oj-
czyzny serce, trzymając przednią straż wojska czuwającego nad
bezpieczeństwem granic, od dawna w pokoju, nie pozbawione ..... wo-
jennych znojów; wszelako liczy wysłużonych inwalidów, których los
jest zapewniony, a wygody ich mogłyby lepiéj być opatrzone, gdy-
by dom osobny na ich przytułek był obmyślony.

Zeszłego sejmu zaniesiona była petycya o uciążliwości
kwaterunku i o ustawy, mogące od téj uciążliwości kraj za-
słonić. Jak dalece to uciążliwe być musi, sama Rada Stanu
i Minister Spraw wewnętrznych i policyi jednozgodnie wyrazili.
Jak dalece to uciążliwe się stało stolicy, rozważały kommis-
sye wszakże pod miastem Warszawą. W tém miejscu zwracają
uwagę na niedogodności kraju, ponieważ, gdzie jest postój
wojska, wprawdzie okolica na konsumpcyi zyskuje, ale
pomimo najlepszej żołnierza karności jakaby mogła być:
zawsze do szczupłej chaty przybywa mieszkaniec, który
nie mało miejsca potrzebuje i uciążliwym się staje.

175

1.

174 1.

Wydział Skarbowy.

Z kolei przystępujące Kommissye zaszczycone zaufaniem Prześwietnej Izby Poselskiej, do Wydziału Skarbowego, składają swoje uwagi nad raportem Rady Stanu.

Przerzeczone kommissye ważnością przedmiotu do którego powołane zostały, starały się stać godnemi i zaufania Waszego i zgłębić przedmiot jaki im poruczony został.

Nie mogą jednak na wstępie przemilczeć, iż tak długi przeciąg czasu, jaki jest między zwoływaniem sejmów, sprawia, iż mając z kilkulat rozważać czynności Wydziału Skarbowego, jakoteż przeglądać rachunki, w tak krótkim zakresie czasu sama przyczyna niemożności staje na przeszkodzie. Nad to Kommissja Rządowa Przychodów i Skarbu, mimo już zrobionej uwagi na przeszłym Sejmie, przedstawiła jednak swój raport w tak ogólnych rezultatach, iż nie można powziąć przekonania, jakie jest potrzebne do ocenienia tak przychodów krajowych, jakoteż wydatków czyli w nich dowolność i marnotrawstwo nie panuje: jednak w okazaniu wszelkich żądanych objaśnień data dowód otwartości, jawności i pospiechu.

Zapatrując się na ogólny rezultat obrazu pięcioletniego przychodu i wydatku Skarbu publicznego, nie można zaprzeczyć, iż tenże pomyślny stan wystawia, czyli jednak ta pomyślność oparta jest na gruntownych podstawach, lub czy to jest zabłyśnienie pomyślności przemijającej, to poniższy wzbiór wydziału tego okaże.

Wszystkim budżetom przychód sta-
nowiącym które Rada Stanu N. Pa-
nu pod zatwierdzenie przedstawia
wzięte jest za zasad~~ę~~ mie prawo finanso-
we w r. 1811 uchwalone; - prawo z te-
go czasu kiedy reprezentanci zgroma-
dzeni uchwalając nie wzięli za pod-
stawę możność ale potrzebę, nie podo-
bieństwo przychodu, ale konieczność
wydatku. Nie szło w tenczas co dać,
ile dać i z jakiego źródła dać, - nie
szło o to, w jakiej części dochód oddać,
ale cały dochód - majątek - krew - i życie:
bo w owym czasie szło o najwyższe
dobro o byt Ojczyzny, wtenczas nie ma
kresu w dawaniu dla prawego Po-
laka; i dla tego prawo takie finan-
sowe nie mogło być oparte na zasa-
dach ekonomii politycznej, ani na
finansowych prawidłach, lecz jedynie
na świętej miłości ukochanej Ojczyzny.
Na takiem prawie opiéra Rząd do dnia
dzisiejszego z niektóremi odmianami -
Budżet pobór podatków stanowiący,
a jednak potrzeba takich ofiar już usta-
ła; dobroczynnego pokoju używamy,
i mamy sobie byt polityczny przez tra-
ktaty i wiekopomnego dawcę Konsty-
tucji zapewniony. Że takie prawo
finansowe za zasad~~ę~~ mie przyjęte ciąży
mieszkańca nad jego możność, nie
jest zgodne z dobrem kraju i że tylko
chwilową pomyślność Skarbu ~~tworzy~~,
rzecz sama przez siębie zdaje się być
jasna, gdyż wtenczas tylko jest praw-
dziwa pomyślność Skarbu, gdy na
zamożności mieszkańca opiéra się, ina-
czej jest to tylko ostatnie wyciśnięcie,
które z czasem ustać a niedostatek
Skarbu nastąpić musi. Nadto zgro-

madzeni

zgromadzeni wtenczas reprezentanci składali się z obywateli gospodarstwu rolniczemu poświęconych. Dla tych najdroższą jest ojczyzna; bo oni tę ziemię widzą i nasterczoną kośćmi przodków i użyźnioną własną krwią, i za środek swego bogactwa, nadto źródło swego dochodu najlepiej wiadome im było, ztąd też poszło, iż pobór podatków w największej części na dochodach stałych oparty został, a więc opodatkowane zostało rolnictwo nad wszelkie prawidła finansowe i dotychczas jęczące pod niém, podźwignąć się nie może i ta najważniejsza gałęź bogactwa narodowego jest w zupełnym upadku. Ta uciążliwość tém jeszcze pogorszoną została, iż Kommissja Rządowa Przychodów i Skarbu zamieniła podatki nie stałe w monopolja, przez to oddalona została od konkurrencji klassa rolnicza, drogość wynikła dla konsumujących a zysk tylko dla monopolistów, nadto przez to zaprowadzona została demoralizacja, a nadewszystko niezgodność z duchem konstytucyjnym.

Przy tem fiskalność skarbowa zanadto posunięta została. Często postępowano z zgwałceniem wszelkich praw, a sposób exekwowania przewyższał o trzykroć należność która miała być wyexekwowaną. Lub czyliż nie uderzają rachunki, iż tak znaczny dochód jest zapisany z kar defraudacyjnych, lub że tyle nieszczęśliwych jęczy w więzieniach za defraudacje. To wszystko nadto jasno dowodzi, jak trudne muszą być przepisy do uskue

tecznienia

tczenienia jak niezgodne i z dążno
ścią naszą i z zasadami eko
nomji politycznej jak jedynie fiskal
ność mająca na celu. Że zaś sam
wydział Skarbowy nie zdaje się dążyć
do oszczędności, tej najlepszej zasady
każdej dobrej ekonomiki, to zdaje się
udowodniać te blizko 8 miljonów
na Administracją Wydziału Skarbowego
na etacie zapisane. Summa ude
rzająca tém bardziéj, że u nas jest
najwięcéj dochodów stałych lub mono
policznie administrowanych, choć
przy wszystkich Budżetach przez
N. Pana zatwierdzanych ciągle
zwracana była uwaga przez mo
narchę na powiększające się koszta
Administracji, a tém samém na
pozbawienie N. Pana z téj rozkoszy
uczynienia ulgi w podatkach.

Takie złe skutki wyniknąć musia
ły z Budżetów które miały za pod
stawę prawo finansowe noszące
cechę tymczasowości w której usta
nowione było; ztąd wypływa ko-
nieczność zmienienia całego prawa
finansowego, i sądzą Kommissje,
iż jedyny jest sposób zwrócić tę
całą rzecz na stanowisko konstytu-
cyjne, gdyż taki tylko może być
zgodny i z tym duchem jaki w
naszéj Karcie panuje i z dobrem
kraju; i tego nakonieu żąda sama
Konstytucja, która stanowi w Art. 91,
iż sam sejm naradza się nad ukła
daniem Budżetu przychodu i wy-

Datków

datków. Wprawdzie art. 162 stanowi, iż pierwszy Budżet dochodów i wydatków będzie urządzonym przez Króla, lecz iluż od 1815 r. jest Budżetów przez N. Pana zatwierdzonych, wszak co rok jest przez Radę Stanu pod zatwierdzenie N. Pana Budżet przedstawiany, a więc ten artykuł już jest zupełnie wykonany, więcej nawet Rada Stanu już jego nadużyła przedstawiając czternaście Budżetów pod zatwierdzenie N. Pana. Zna to każdy mieszkaniec, iż opłacanie podatku na drodze prawnej na drodze konstytucyjnej nie może być od niego domagane, jedynie miłość ojczyzny i wierność dla Króla sprawia, iż on je do Kasy wnosi. Z prawdziwem zadziwieniem czytały Kommissye wasze, iż Rada Stanu w raporcie swoim do N. Pana nad petycjami przez Izbę Poselską 1825 r. podanemi, co do petycji pod n. 35 o zaprowadzenie Budżetu konstytucyjnego, śmiała jeszcze wyrzec, iż od ukończenia likwidacyi z obcemi Dworami zawisło ustanowienie pierwszego Budżetu przez Króla stosownie do art. 162 Konstytucji – Art. 162 jak wyżej Kommissye okazały już jest wykonany. – Rada Stanu nie może już żadnego Budżetu pod zatwierdzenie ~~Monarchy~~ Króla podawać bez oczywistego zgwałcenia Konstytucji. a szczególniej art. 91. 93. i 162. Teraz jedynie Budżet konstytucyjny przez Izby uchwalony a przez Króla sankcjonowany może mieć miejsce. Dlatego

sądzą

sądzą Kommissye być swoim obowiązkiem, zwrócić całą uwagę Izby Poselskiej na ten ważny przedmiot, ażeby uniknąć nowych zgwałceń Konstytucji z ujmą prerogatyw Izby Poselskiej, i mniemają: iż powinien teraźniejszy Sejm podać petycyą do N. Pana, w której należy wystawić, iż art. 162 już jest wykonany, iż żaden Budżet oprócz konstytucyjnego przez Izby uchwalonego nie może mieć miejsca, bez wyraźnego zgwałcenia tej Karty konstytucyjnej, którą tak uroczyście przez ~~Monarchę~~ Króla i Naród zaprzysiężona została. — Nie podzielają i tego zdania Kommissye ażeby od ukończenia likwidacyi z obcemi dworami miało być zawisłe ułożenie systematu Konstytucyjnego w Wydziale Skarbowym, już lat 15 upłynęło a jeszcze pokończone nie są; któż jest w stanie przewidzieć kiedy nadejdzie chwila zupełnego ich ukończenia, wszak takie układy nie są zawisłe od woli jednej z układających się stron, a więc zaprowadzenie Budżetu na tak długi przeciąg czasu dowolności zostawione być ma.

Kończąc ten ustęp nie mogą Kommissye nie oddać sprawiedliwości ~~księciu~~ Ministrowi, naczelnie wydziałem skarbowym zarządzającemu. Jego szczęśliwym i dobrze wyrachowanym usiłowaniom winniśmy zaprowadzenie i ustalenie niektórych tak potrzebnych dla kraju instytucyi, od czasu jak objął ster tego wydziału zaraz okazała się działalność, dążność do ulepszeń, i położone zostały

granice

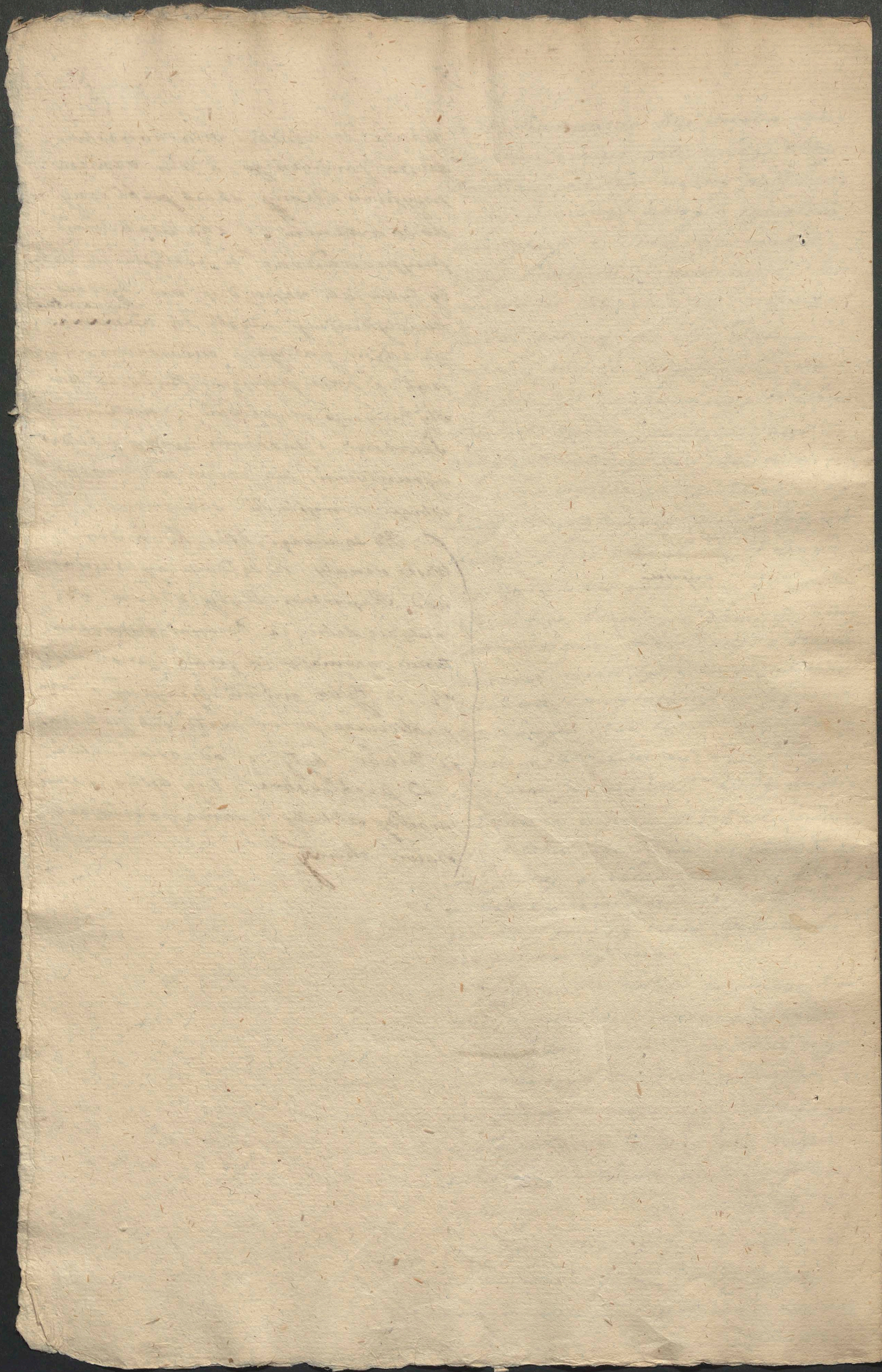
7.

granice dowolnemu marnotrawstwu grosza publicznego, a tém samém przyprowadzony skarb publiczny do zamożności i rachunkowości przyprowadzona do porządku. O bodaj by tylko jak najprędziej na drodze konstytucyjnéj mogła się Reprezentacya z tym godnym ministrem połączyć i przez przyjęcie Budżetu konstytucyjnego, zapewnić i ustalić Skarbowi i zarazem wiarę i kredyt ugruntować, bez czego nic może iść ku pomyślności skarbowéj.

Oto są uwagi, które Kommissye Wasze uznały, iż są do uczynienia nad Raportem Rady Stanu. Pochlebiają sobie iż Dostojni Reprezentanci, oceniając ich prace, przekonają się, iż tylko miłość Ojczyzny i dobra publicznego powodowało ich piórem, iż dalekie były i od oszczerstwa i od pochlebstwa, lecz tylko saméj prawdy szukały i samą prawdę wystawić chciały.

„ujęciu"

177/II.

1.

Przychody stałe.

Podatki tą kategoryą objęte wtedy jedynie bez uszczerbku dla kontrybuentów, umnieyszenia kapitałów produkcyjnych, zniszczenia lub też zatamowania bogactwa krajowego mogą być pobierane, gdy zasadą ich nałożenia i rozkładu jest czysty przychód. Czy podatki stałe w kraju naszym mają podobną zasadę? lub też czyli w najszkodliwszym sposobie nie uciskają rolnictwa, na któ rém wszystkie prawie są oparte? to Kommissje Wasze przystępuje okazać.

Ofiara.

Podatku tego pierwszy pomysł był właśnie na zasadzie przykładania się do ciężarów krajowych w stosunku czystego przychodu każdego z kontrybuentów opartym. Lecz że w kraju obecnie Królestwo Polskie składającym zasada ta lub przez różnorodne środki, jako pod rozmaitemi rządami rozwinięte zostały; lub też przez środki ogólne a w okolicznościach miejscowych znaczne modyfikacje stosownie do miejscowości tworzące, jako to się stało w ~~rządzie~~ załadkie w dawnem Królestwie Polskiem przez sejm r. 1789 uchwalony, wynajdowaniu czystej intraty z państczyzny; z tych przeto powodów i główna zasada równego w miarę czystego przychodu

przychodu przykładamie się do ciężarów publicznych i w tym podatku naj zupełniej uchybioną została. Dowody téj nierówności wykryły się przy zaprowadzeniu systematu kredytowego ziemskiego. Ta nierówność zdaje się, iż przy układaniu Budżetu konstytucyjnego zwrócić by powinna uwagę Rządu.

Podymne. Do tego podatku nie daje już zasada powyżej przytoczona zastosować. Lecz iż jego początkowe nałożenie na dymy zamieszkałe przez włościan, możniejszych jak są obecnie wszyscy włościanie w naszym kraju, w umiarkowaney ilości na każdy dym nastąpiło: z tąd i uciążliwości tego podatku i jego bezzasadne nałożenie mniej jak teraz czuć się dało. Nie można pominąć téj uwagi, iż ponieważ pobór podymnego, dzieje się podług dawnych taryf, więc jest opłacane podymne i z takich dymów, co już popadały, a co jest niesprawiedliwością, przeciwnie nowo przybyte dymy żadnéj nie ponoszą. Mniemają Kommissye, iż przy układaniu Budżetu konstytucyjnego, i to na uwagę wziętym być powinno.

Kontyngens liwerunkowy Podatek ten przez sejm 1811 r. dla wojska nad możność kraju wtenczas utrzymywanego, uchwalony na raz jeden, i to jako furaż i żywność dla tegoż wojska na stopie wojennéj będącego; rozłożony na mieszkańców kraju ani w stosunku czystego przychodu kontrybuenta ani też w miarę korzyści, jakie z tąd na niego spłynąć mogły; stał się jedynie rolnictwu uciążliwym i zupełną ruiną zagrażającym.

Znając wszystkie uciążliwości tegoż Sejm ustanawiającyго go, wyrzekł: iż to na raz jeden ta składka miała być uczynioną. Lecz okoliczności wojenne wprowadziły go w następnych latach w używalności. Wspaniały Dawca bytu ~~[illegible]~~ polityczneр znalazłszy go między przychodami stałemi królestwa polskiego w pierwotnéj formie żywności i furażu istniejący; mając uwagę na wysoką cenę produktów rolniczych w r. 1817

w r. 1817.; po daleko niższej cenie jak w targach były przedmioty ten podatek składające; oszacować kazawszy; dla uwolnienia mieszkańców od niedogodności, jakie z dalekich odstaw i szykan po magazynach wynikały; w pieniądzach do kass wnosić rozkazał. — Lecz co w czasie zamiany było wspaniałego serca wielkomyślnego monarchy prawdziwem dla kontrybuentów dobrodziejstwem; to po zniżeniu się cen produktów rolniczych o $\frac{2}{3}$ części a czasem i niżej od minimum przy redakcji za zasadę wziętego; podniosło podatek początkowo z trudnością na raz jeden uchwalony; do trzy razy większej ilości odnośnie do pierwiastkowego sposobu jego uiszczenia. — Lecz nie na tém koniec ciężaru. Włościanie nie mając innego sposobu zapłacenia tego podatku, jak sprzedaż produktów rolniczych w terminach przypadających, zmuszeni wszystkowo w kraju naznaczonemi exekucjami zapełniają jednocześnie ~~targi~~ jednego rodzaju produktami rolniczemi, z czego wynikać musi w tym czasie nadzwyczajnie niska cena produktów, a tak daleko więcej sprzedać muszą na zaspokojenie należącego się od nich podatku. Ztąd wynika na wiosnę bardzo częsty niedostatek do życia, i tak choć składają ~~[illegible]~~ rolnicy, jednak sami wraz z dziećmi w niedostatku i głodzie życie spędzać muszą. — Takie okropne rezultaty wynikają z tego podatku.

Równie niepomyślny skutek wynika dla właścicieli ziemskich. Ten tak znaczny podatek oparty na ich produktach które także niekorzystnie zbywać muszą; przez to odbiera im kapitał, którymby reprodukcję mogli powiększyć lub dobra polepszyć; stawia ich w smutnej kolei, iż obok znajomości teraz prowadzić muszą rolnictwo dawnym sposobem i środkami, które co chwila w ręku ich nikną.

Uznał już wiekopomnej pamięci cesarz Alexander, wielkość uciążliwości tego podatku i zmniejszył go o $\frac{1}{3}$ części. a szczęśliwie nam panujący Cesarz i Król Reskryptem Ministra Sekretarza Stanu z daty 30 stycznia 1827 Ministrowi Skarbu oświadczyć kazał: „iż Cesarz i Król Jmć nietylko oddaje sprawiedliwość

4.

wość powodom dla których Rada Stanu
i Kommissja Skarbu nie podały wnio
sku o przywrócenie kontyngensu liweru
nkowego do pierwiastkowej stopy, lecz przy
pominając postanowienia w rozmaitych oko=
licznościach przez dostojnego poprzednika
Swego, i nie dawno przez Siebie Samego
wydane, wzywa Ministra Skarbu, aby
zajął się sposobami zastąpienia tego po
datku innym któryby nie tak bezpośred
nio rolnictwo dotykał." Dlatego sądzi
Kommissja, iż powinna Prześwietna
Izba Poselska upraszać N. Pana, aby
zalecił Swoje życzenie do skutku przy
prowadzić.

Szarwark.

W kraju dobrze administrowanym ku
pomyślnemu wzrostowi handlu, rękodzieł
i rolnictwa, tak wodne jak i lądowe kom
munikacje na szczególną uwagę Rządu
zasługują powinny, a ponieważ w kraju
naszym drogi w tak najprzykrzejszym
były stanie, stawało się niezbędną ko
niecznością temu złemu stanowczo za
radzić. Z tego-to punktu widząc rzecz
wiekopomnej pamięci Cesarz i Król, ka
zał przedstawić sobie środki stosowne
dla zaradzenia temu złemu. Lecz wielko
myślne zamiary Monarchy w ręku Mi
nistrów którym było powierzone przedsta
wienie środków, zamieniły się w źródło
nowego ucisku dla klassy najbiedniejszej.
Zamiast rozłożenia go na kupców, ręko=
dzielników, właścicieli ziemskich, klassę
przemysłową, która istotną z dobrych
kommunikacyj ciągnie korzyść; uchwalo
no podatek przez włościan opłacać się
miany.

Co do tego podatku, sądzi Kommissja
być swoim obowiązkiem, zwrócić uwagę
Prześwietnej Izby Poselskiej na nastę
pujące postępowanie. Minister spraw
wewnętrznych i policji uczynił układ
z Bankiem Polskim przez który Bank
przyjął na siebie obowiązek robienia
ośmiu traktów bitych, w przeciągu
pięciu lat ma być robota ukończona,
zaś Minister Spr. Wew. odstąpił poda
tek szarwarkowy na lat 16 jako zwrot
awansu przez Bank uczynionego.
Nie wchodząc w sam układ, to Minister
w takiej ugodzie wyraźnie zgwałcił Kon
stytucję, gdyż ta stanowi, iż Budżet
przychodu trwa lat dwa, jakże Minister
mógł na lat szesnaście robić podatku
przeznaczenie. Następnie Konstytucja

mówi

mówi, iż Sejm układa Budżet przychodów, jakie Minister mógł sam na lat szesnaście trwanie podatku zapewniać. Takie postępowanie jest przeciwne konstytucji z ujmą prerogatywy Sejmu, a zatem zasługuje na całą uwagę Prześwietnej Izby Poselskiej. –

Kommissje Wasze wyłożyły wam szczegółowo całą niestosowność rozkładu podatków stałych opartych na rolnictwie. Toż samo czyniły Kommissye poprzednich sejmów. – Lecz gdy żaden skutek z ich przedstawień nie nastąpił; teraz mogę już przytoczyć skutek z niestosowności rozkładu podatków. ~~Kłam~~ Włościanin ściśniony, raz bezcennością produktów rolniczych, powtóre ogromem na niego ciężących podatków, mając bezwarunkowo dekretem Króla Saskiego z r. 1810 zabezpieczoną wolność opuszczania gruntów, widząc ciągłą i mozolną swą pracę uwieńczoną nędzą i niedostatkiem wyrzeka się ~~gruntów~~ roli i puszcza się na włóczęgostwo. Początkowo (co się dzieje po województwach nie mających fabryk) szuka zarobku po miastach i miasteczkach, a tam namówiony przez Żydów lub się kształci na złodzieja, mając w swych nauczycielach kupców na ich reprodukcyą; lub co szczególniej dzieje się ponad granicami kraju trudni się przemycaniem towarów, soli i tytoniu. Momentalnie takim zarobkiem zapełniwszy potrzeby życia powraca do wsi pomiędzy familię w próżniactwie używać tym sposobem nabytego grosza, ogłaszać i zachęcać przykładem drugich włościan do podobnego prowadzenia życia, aż nakoniec pierwsi dostają się w ręce sprawiedliwości karzącej, aby za uczynioną z niewielką zręcznością kradzież, i odbywszy kilkoletni areszt w Domu Poprawy, powrócili lepiej usposobieni, prowadzić dalej swoje rzemiosło; drudzy, aby przepełniać defraudacyjne więzienia. Bogdajby

te

te uwagi reprezentantów narodu
wyrażone w obronie najbiedniej-
szej klassy mieszkańców trafiły do
podnóżka Tronu, a Ojcowskie serce
Króla przekona się, iż nie namiętno-
ści lub interes osobisty, lecz praw-
dziwa chęć dobra ojczyzny tychże
natchnęła; a wtedy zapewne monar-
cha każe przynieść ulgę uciśnionemu
rolnictwu. W ~~przeciwnym~~ każdym razie Kom=
missyom waszym pozostanie to przeko-
nanie, iż nie zataiły nędzy, jaka z po-
wodu nie właściwego nałożenia podatków
kraj nasz uciska.

<u>Rekrutowe od Żydów.</u>

Przychód z tego podatku, naturę
jego i cel, Kommissje Wasze roztrzą-
sały wielostronnie, a zdanie swoje
przedstawiają pod sąd Prześwietnej
Izby Poselskiej.

Podatek osobisty jakim jest niniej-
szy nakładanym bywa lub pod wzglę-
dem pomnożenia dochodów publicz-
nych, co się staje, gdy klassa mieszkań-
ców na którą ciąży jest tak liczna i
zamożna, iż z nałożonego tym sposobem
na nią podatku, może się otworzyć dla
Skarbu znaczny przychód bez ucisku.
lub celem zachęcenia przez uwolnienie
od osobistych usług krajowych do osia=
dania jakich kolonistów których pra=
cowitość, przemysłowość, moralność zna-
na dla kraju może przynieść korzyści.

Czy ten podatek nosi na sobie cechę
któregokolwiek bądź z tych celów na-
stępne wnioski najlepiej wykryć
potrafią. Pod względem finansowym
podatek ten wynoszący rocznie sum-
mę 701.996 gr. 28 na budżecie 1828 r.
zamieszczoną, nie jest tak wielkiem
źródłem pomnażającem zamożność
Skarbu publicznego. –

Pod względem sprzyjania powiększe-
niu się tej ludności przez uwolnienie
od usług osobistych w wojsku; również
Kommissje Wasze nie mogły uważać
uzasadnienia tego podatku; wiadomo
bowiem, iż ta klassa w niczém nie
przykłada się do pomnożenia bogactwa
krajowego, przeciwnie jest istotną ~~[illegible]~~,
źródłem demoralizacji, przyczyną upad-
ku handlu, siedliskiem ciemnoty, ~~[illegible]~~

jest

7\.

jest ~~prawdziwą gangreną toczącą cia~~
~~to narodowe~~. Kommissje Wasze i pod tym względem nie mogły znaleść powodu, dla czegoby Żydzi za pomocą stosunkowo do ludności tak małego podatku uwolnieni być mieli od cięzaru służenia osobiście w wojsku zarówno z wyznawcami katolickiemi, zwłaszcza iż nie masz powodu z którego by uważając przyznać im można wyższość w obliczu Prawa, od innych mieszkańców kraju. Jest przeto zdaniem Kommissij Waszych, ażeby zanieść do podnóżka Tronu prośbę o pociągnięcie Żydów do spisu wojskowego, a tém samém o zniesienie podatku rekrutowego. —

B. 1. 182 13

Konsumpcja

Necessitas frangit legem. To dawne, często powtarzane, niemniej jednak błędne, a w krajach konstytucyjnych szczególniej przewrotne axioma, za zwyczaj przytacza się dla pokrycia bezprawia lub wyproszenia; i ledwo by w wyższej polityce na jakoweś pobłażanie zasłużyć mogło, gdyby na jego zastosowaniu zbawienie Ojczyzny zależało. Każdy z łatwością ocenić zdoła o ile się to dotyczy zaprowadzonego u nas dochodu konsumpcyjnego, prawie najważniejszego, choć w swych dalszych skutkach uciążliwego i nieprawnie pobieranego podatku. Gdy szczęśliwym dla kraju naszego wypadkiem, ~~Książe~~ Minister Przychodów i Skarbu stanął u steru gospodarstwa finansowego, zastał tak wyczerpane wszystkie źródła intrat publicznych, iż sobie nieprzyjaciele nasi tuszyli, wnet się widokiem upadku naszego ucieszyć. Niebawem minęły ich przedwczesnej radości oznaki i nasze obawy. Rozpędziły zagrażającą nam burzę, ~~trafne~~ finansowe przedsięwzięte i sprężyście wykonane środki. Między temi liczyć należy zajęcie na skarb propinacyi w mieście Warszawie, w wielu innych miastach tak wojewódzkich jak obwodowych i w okręgu ćwierćmilowym w koło każdego z nich. Zaprzeczyć niepodobieństwo, iż zajęcie to nastąpiło z zgwałceniem praw miastom służących, gdyż ta propinacya od niepamiętnych czasów była własnością mieszkańców,

i tylko

i tylko przepisom prawa sejmowego
z d. 23. grudnia 1811 r. ulegać mogła.
Chcieli się oni na mocy art. 26 Ustawy
Konstytucyjnej, w drodze właściwej o
ten gwałt upomnieć, lecz ich nawet
do Trybunałów niedopuszczono, i
Rząd wyrokował w tej sprawie jako
sędzia, będąc stroną. Przytaczali oni
na próżno Listy gabinetowe Króla
Pruskiego z d. 7. czerwca 1796 z d. 10 sierp
nia 1796 i z d. 8. września 1798. pisane,
a na rzecz ich ustalające propinacyę,
z zaleceniem: "aby Mu nadal bez doj
"rzałej rozwagi, nadwerężających słusz
"ność projektów niepodawano." Na
próżno liczne familie okazywały z
wielkim nakładem wystawione
gmachy, odebranie sposobu do życia,
przywiedzenie do nędzy; wszystkie te
przełożenia i narzekania, głuszyło axjo
ma: necessitas frangit legem. — Ale, czy
liż ta gwałtowna wówczas potrzeba,
trwa dotąd? czyliż może tę nieprawność usprawiedliwić? Powinienby
już ustać ten gwałt wyrządzony własności prywatnej i własności publicznej przez naruszenie 26 artykułu konstytucyi, i prawa sejmowego z d. 23
grudnia 1811 r., które obowiązujące
dotąd, jak to widzimy, w odpowie
dzi na petycyą pod nº 35 umieszczo
nej. Ustaćby powinien tem bardziej,
iż zyski z niego moralnością ludu
zbyt drogo opłacone, zaludniają
więzienia administracyjne, jakieśmy
to wyżej wyrazili; o niesłychane,
i żadnem prawem krajowem
nie przepisane kary, defraudantów

przyprawiają;

przyprawiają; a to dlatego, żeby się temi wyszukanemi zyskami, Skarb dzielił, z kilku monopolistami. Takowe nadużycia ściągnęły wreście, na siebie, uwagę Rządu, w skutku czego wyznaczona została Deputacja z Rady Stanu, która po dwuletniej pracy wygotowała raport, na aktach i ścisłem badaniu oparty, i takowy w d. 24 grudnia 1829 ogólnemu zgromadzeniu Rady Stanu złożyła. A chociaż mylnie w nim jest ta zasada wyrachowania, iż przez przecinkę licząc dochód konsumpcyjny od r. 1818 do r. 1822 dochód ten uczynić rocznie na osobę 38 zł. 20 gr. powinien w latach następnych: gdy jednak, chociaż nie w skutku tego wyliczenia, przez lat 7 to jest od r. 1822–1828 trwania monopolium, przynosił rocznie na głowę z przecięcia biorąc 39 złł. 15 gr wypadałoby przecież tegoż rezultatu spodziewać, gdyby Rząd przy nabytém teraz przez urzędników konsumpcyjnych doświadczeniu na siebie tę gałęź Administracji odebrał. Że zaś ludność Warszawy z wojskiem i przybywającemi do niej osobami lekko na 150,000 głów liczyć można, otrzymano by do 6,000,000 złp. rocznego dochodu, zaprowadzając administracją mniej kosztowną, jak teraz; taką, jaka była ~~za P. Krügera~~ w roku 1821. i nie wzbogacającą monopolistę, administratora, cudzoziemca zawsze gotowego wywieźć nagromadzone dostatki: Powinniśmy więc zwrócić uwagę

Waszą

4.

Waszą, a przez Was i N. Pana, na ten Deputacyi z Rady Stanu raport, który udowodnia jawnie:
1) Iż fabrykacja wódki tak mocno przez zaprowadzenie monopolium przygnębiona, jest w kraju naszym konieczną, dla łatwiejszego spieniężenia ziarna, od rozmnożenia kartofli bez pokupu, zostającego; nakoniec, dla podania właścicielom możności uiszczenia się z podatków. —
2) Iż produkcyą wódki obciąża już podatek ofiary 24 grosza i liwerunkowy. W taryfach bowiem lustracyjnych dochód z arendy i propinacyi połączonéj ze sprzedażą uboczną, pod podatek z innemi dochodami podciągniętym został. A przy rozpisywaniu liweruneku nie potrącono ziarna przerobionego na wódkę. Zmuszony zaś jest przedawać ją uprzywilejowanym tylko monopolistom, ponosi ogromny podatek i zbywa ją za dowolnie przez nich ustanowioną cenę; nie mogąc nawet do jakiego stopnia, zniżać im się takowa podoba —
3) Chciano wprowadzić licytacyami pomódz mniejszym fabrykantom wódek, lecz formy przy tych licytacyach tak uciążliwe przepisano, iż te wszystkich odstręczają. Prócz tego zakupiją

ilość

ilość bardzo mały, bo na 1,000,000 garcach wódki potrzebnej, 320,000 garcy tylko przez licytacyą nabywają.—

4) Iż jest rzeczą szkodliwą, ponęta łatwego i wielkiego zysku, do przemycania zachęcać. Drogość zaś wódki w mieście, w porównaniu z taniością jéj po wsiach, tak silnym jest do defraudacyi bodźcem, iż ani konfiskaty, ani kary pieniężne i cielesne, odstręczyć od niéj nie mogą. Chciwi zarobku, którzy za zbrodnię poczytywać nie przywykli, śmiało narażają zdrowie i życie. Wywraca to ze szczętem moralność ludu, który się mało ją cenić przyzwyczaja, i oswaja się z śmiało wykonywaniem oszustwem; owym do dalszych zbrodni pierwszym krokiem. Mnóstwo więc silnych i zdrowych ludzi, oddaje się lenistwu, żyje z nieprawości, łączy się w towarzystwa assekuracyjne przemycania, lub napełnia więzienia, gdzie ich Rząd o własnym koszcie utrzymywać musi, ażeby tam aż do śmierci zamknięci, z światłem się na zawsze pożegnali, albo do niego wrócili, jako zbrodniarze chciwi zemsty, wyćwiczeni w swojej zbrodni i gotowi dla niéj resztę dni poświęcić.

Lubo więc może początkowo dla niedostatku w jakim Skarb znajdował się i zapewnienia Mu regularnych wpływów, mogła być monopolijna

monopolijna administracija potrzebną, teraz już niż być przestała. i jest nawet szkodliwą: przez zubożenie producenta i konsumenta, przez koszta ogromne których wymaga, przez demoralizacija ludu. Oprócz tego 150,000 złp. pensji rocznie jaką administrator pobiera, wybrał z udziału przewyższek od r. 1822-1828. 1,700,000. złp.; jest to więc aby wysoko opłacony urzędnik.

W r. 1822 administracija przez Rząd prowadzona, przyniosła dochodu, według obliczenia Deputacyi z Rady Stanu 2,692,766. złł.; chociaż stosownie do prawa sejmowego z 23 grudnia 1811 od garca szumówki tylko po gr. 13, a od okowity tylko gr. 26 pobierano. Teraz zaś, gdy administrator do sześciu złotych ma zysku na garcu okowity, czyż tylko tak małe podwyższenie w dochodzie, wynikać by powinno? Jeżeli jest monopolistą, na cóż ma tak ogromnego zarobku z krzywdą praw i osób wyciśniętego z pozwolenia i wolnej ręki? Jeżeli jest urzędnikiem drogo płatnym, dla czegóż by go do ścisłego rachunków zdania nie pociągnąć, — żeby udowodnił, od kogo — wiele — po jakiej cenie kupił trunków? — żeby udowodnił: czy sam nie był defraudentem? czy otrzymane zyski wiernie do Skarbu publicznego, jak na urzędnika przystało, składał? — Do sprawdzenia tego wszystkiego, trzebaby N. Pana

upraszać

7
upraszać, o wyznaczenie oddzielnej kommissji, która by oraz przekonała się na jakiej zasadzie sądy spraw defraudacijnych, skazują do odsiadywania w więzieniu kar na pieniądze obliczonych; które na lata zredukowane, czasu dłuższego nad życie ludzkie wymagają.

Z tych więc powodów, Kommissja Wasza myśli, iż dotychczasowy stan rzeczy konsumpcji w Warszawie i we dwudziestu miastach zaprowadzony, już nie poprawy, lecz zupełnie potrzebuje zmiany ze względu zgwałconych praw, i nad werężającej się moralności ludu, bez przykładnego wymierzenia kar przez sądy defraudacijne i nie odpowiednich zysków owym ogromnym na kraj nałożonym ciężarom przez zaprowadzenie monopolicznej administracji. —

186

17

C

1.

Koszerne.

Podatek ten nad którym poprzednie sejmy liczne poczyniły uwagi, zwrócił na teraz baczność kommissij co do jego repartycji.

Sposób repartycji jest jeszcze dziwaczniej szy jak rzecz sama, i staje się naj większej arbitralności i częstokroć naj niesprawiedliwszego prześladowania powodem. Bez względu albowiem ile który ze Starozakonnych zkonsumuje mięsa, taxują go dzierżawcy Koszer ne dowolnie ile zkonsumować powi nien w miarę dostatków lub ilości głów familij jego; i według tego do opłaty go pociągają. Tak jawne nadużycie jest zakałą dla Rządu konstytucyjnego. Za kończemy te uwagi smutnem spo strzeżeniem, iż przez te lat pięć wpły nęło z tego podatku o 595,000 zł. mniej, jak przez pięć lat poprzedzających. Od roku więc do roku zmniejszający się dochód z koszernego, jest dowo dem jak wielce zubożała, przez uciemiężenie i odebranie wszelkiego zarobkowania, ludność dawniej za można Starozakonnych. Wszakże pamiętać wypada, iż chociaż praw politycznych pozbawieni, zostawali pod opieką Konstytucij która każdemu własność jego zapewnia. —

D

Opłaty szynkowe od Żydów. Dopiął Rząd zamierzonego celu – opłata konsensowa przez przeciąg ostatnich lat pięciu, o połowę zmniej szyła ilość szynkujących Starozakonnych. Jest to bezwątpienia po żądany skutek, lecz czyliż jest ró

wnie

rowni sprawiedliwy? Lepiéjby w téj
mierze wydać zupełny zakaz, bo
wtenczas nie jeden z resztką ma-
jątku, inny by mógł obrać proce-
ceder życia. Teraz zaś przyzwy-
czajenie i nadzieja, wytrwałość
Żydów utrzymuje, zwolna ich
fundusze pożerają; a gdy już opła-
cić konsensu z czego nie mają, ustą-
pić muszą ogołoceni z wszystkiego,
bez sposobu i bez chleba. Powinien
by Rząd obmyśléć dla nich źró-
dło zarobku, żeby ich do rozpaczy
i zbrodni nie przywieść. —

Cło.

Nowy Wystały

188 1

Gdyby wszystkie rządy ożywione duchem braterstwa, uwolniły handel od krępujących więzów, ludzkość do naturalnej równowagi własnego dobra przywrócona, nie potrzebowałaby innej skazówki produkcji i zamiany, jak uczucie własnej potrzeby; – pomyślność narodów w krótce by zakwitnęła. Lecz gdy tak szczęśliwe porozumienie jeszcze nie nastąpiło, narody w handlowych stosunkach obowiązane są bronić własnego dobrego bytu przez handlowe taryfy, odpowiadające ich potrzebom i systematom prohibicyjnym innych krajów. Aby oznaczyć postępowanie rządów, tak trudny mających obowiązek, potrzeba długiego namysłu i najobszerniejszych wiadomości. Mądre rządy przywołują na pomoc światłu własnemu światło narodów; – szczęśliwe! jeżeli znajdują je w reprezentacji, w tém jedynem ognisku prawdy. Mamy ~~Dla tego~~ też przykład – ~~to widziane~~ Kongres Zjednoczonych-Stanów północnej Ameryki i parlament angielski w długich rozprawach i najmozolniejszych badaniach usiłowali ~~zatrudnione~~ dojścia~~m~~ prawdziwego systematu taryfy handlowej do okoliczności i stanu kraju przystosowanej.

Mniej rozciągłe są nasze stosunki handlowe z innémi narodami, nie mamy tak znacznych na nasze płody i wyroby zagranicznych targów, i przez nasze położenie określeni w mniej ważnem handlowem stanowisku, powinniśmy zmierzać do założenia raczej wewnętrznej pomyślności, niż zewnętrznej zyskownej zamiany. Handel wewnętrzny winien być u nas najgłówniejszym przedmiotem starań; handel zewnętrzny, choć mniej znaczny, winien jednakże zwracać naszą

uwagę

190

uwagę; a taryfę handlową należy do obudwóch zastosować. Całe więc dalsze swoje rozumowanie kommissje sejmowe zasadzać będą na wyżej wymienionem twierdzeniu.

Chociaż mówiąc tylko o cle, nie jest głównym przedmiotem badania kommissyi założenie pomyślności wewnętrznego handlu; jednak ustanawiając handlową taryfę i wykonywając ją, winniśmy mieć na wielkiej uwadze, ten najgłówniejszy punkt naszej pomyślności.

I tak, rozważając dzisiejszy stan rzeczy, kommissje sejmowe, musiały przeziérać ogrom postanowień i urządzeń często z sobą sprzecznych, i dla téj przyczyny dowolności wykonywających, otwiérających obszerne pole nadużyć. Mimo więc nader trudnego wyjaśnienia rzeczy, mozolne badania następujące kommissjom na strzczyły uwagi.

Uważały kommissje sejmowe ze smutkiem i zadziwieniem zewsząd stawiane zapory wewnętrznemu handlowi przez istnącą taryfę i celne urządzenia. W innych krajach, towar, jak tylko przejdzie granice państwa, już się staje własnością nietykalną, i z zupełną wolnością rozchodzi się na kraj, w miarę potrzeby; u nas przeciwnie, towar przez komory wewnętrzne przechodzić musi i często wstecz do miejsca swej konsumpcyi wracając, obciąża konsumenta niepotrzebnemi wydatkami niekorzystnego przewozu. — Wszystkie płody krajowe ścigą ciągłe podejrzenie przy wewnętrznéj cyrkulacyi, że są zagraniczne. Ustawicznie kontrolowane i tamowane w swym ruchu, wielkiemi kosztami obciążają kupca i konsumenta.

Na reszcie

Na reszcie, systemat tak przeciwny dobru i bogactwu kraju prowadzi za sobą demoralizacją urzędników, i nieufności na mieszkańcach najprzykrzejsze czyniącą wrażenie.

Taryfa dziś obowiązująca w królestwie polskiem, ogłoszona 1823, zdaje się zasadzać na dosyć mylnym pomyśle. Zakazuje wiele towarów, których podczas jej ustanowienia zupełnie kraj nasz nie wyrabiał, a wielkiej z nich liczby dotąd nie dostarczają nasze rękodzielnie. Nakłada opłatę na zagraniczne płody, potrzebne do utrzymania naszych rękodzielni: co zupełnie się nie zgadza z dobrem naszego przemysłu. Z resztą zakazuje wywozu wielu surowych materjałów do przerobu w naszych fabrykach potrzebnych, przymuszając przez to produkujących, aby sprzedawali je w kraju, zamiast korzystniejszego za granicą odbytu.

Nie mogę przemilczeć Kommissje o wyprowadzaniu wełny krajowej za granicę. Znaczne kapitały włożone zostały przez gospodarzy w chów owiec, i można powiedzieć, iż wełna głównym jest dochodem gospodarstwa, wszelkie przeto nakładanie opłaty celnej, jest szkodliwem dla tej gałęzi bogactwa krajowego, a tym bardziej żeby Rząd miał przedsięwziąć jakie środki utrudzające jej wyprowadzenie, natenczas stałby się powodem zupełnego jéj zniszczenia.

Zdaje się Kommissjom, iż przewyżka ceny z przewozu towaru za granicę pochodząca, między przedającego i kupującego podzielona, byłaby dostatecznym zachęceniem, pierwszemu do produkcyi, drugiemu do przerabiania płodów.

Przeroby naszych rękodzielni, które codziennie bardziej się doskonalą, przy wy

=chodzie

wychodzie za granicę obciąża małe ~~zło~~, lecz zupełnie niepotrzebne. ~~to~~ Zdaniem przeto Kommissyj sejmowych byłoby, aby przeciwnie udoskonalonym produktom krajowym, przy wychodzie naznaczać nagrody, dla postawienia ich w możności współubiegania się z zagranicznemi.

Tyle trudności wewnętrznemu handlowi przez rząd położonych, powiększa jeszcze zmniejszenie liczby komór od 137 do 29, z których 8 jest wewnętrznych. Łatwo sobie wystawić jak wielkie zamieszanie, jaką niechęć i nieufność wzbudzić musiała w handlujących ta nagła i niespodziewana odmiana. Co tém więcej się powiększyło, gdy wymagano, aby pewne tylko rodzaje towarów przez tę lub ową komorę przechodziły.

Wszystkie te niedogodności za sobą tyle kosztów pociągające, ostatecznie ciążą na konsumencie a zatém mieszkańców zubożają.

Niedokładność taryfy handlowej, jeszcze i to jasno wykazuje, iż wedle akt oryginalnych kommissji rządowej przych. i sk. uczyniono sto dwadzieścia trzy odmian i objaśnień w taryfie celnej od jej ustanowienia.

Kommissje sejmowe przebiegłszy różne niedogodności naszej taryfy, z obowiązku, zwracają twoją uwagę, Prześwietna Izbo Poselska! na daleko głównejszy przedmiot, bo na nieprawność jej ustanowienia. Artykuł 91 Konstytucji stanowi: iż sejm jedynie trudnić się winien uchwaleniem wszelkich nakładów i publicznych ciężarów, jakoteż zmianami jakichby wymagały. Celna taryfa jest widocznie jednym z publicznych ciężarów kraju, i to ma jeszcze właściwego i powiększającego jej ważność, iż najmocniej działa na przemysł i pomyślność narodu. Zwyczajny podatek dotyka tę lub ową klassę mieszkańców; taryfa celna dotyka wszystkie, a razem wzrost narodowego bogactwa ułatwia, lub w samym zarodzie niszczy. Kommisje Sejmowe więc uznają, iż ustanowienie celnej taryfy, w kraju naszym

dotąd

dotąd obowiązującej, jest niewłaściwe i przeciwne konstytucji.

Również urządzenie komor nadgranicznych i wewnętrznych, postanowieniem królewskiem z d. 13 sierpnia 1822 niekontrassygnowanem, nakazane, nie nosi na sobie cechy prawa zgodnego z naszą konstytucją; narusza bowiem tak własność jak i wolność osobistą mieszkańców w tem, że przymusza do niepotrzebnych wydatków i straty czasu na nieużyteczne objazdy.

Z natury tych wszystkich instytucji wynikły liczne nadużycia. Zakaz towarów będących nieodzowną potrzebą, a z tej przyczyny podrożałych, wzniecił chęć kontrabandy, która coraz staje się liczniejszą. Urzędnicy celni, coraz więcej przemycaniu tajnej udzielają pomocy. Wojsko regularne, kozaków rozłożonych nad granicą, oskarża opinja publiczna o najgłówniejsze defraudacje i o ich ułatwianie. Przyczyną nader trudnego w tej mierze uzyskania dowodu, jest subordynacja wojskowa, nakazująca odpowiedzialność starszych za młodszych. Gdy więc każde oskarżenie o dowódców się opiera, ci podkomendnych łatwo zdołają zasłonić, chociażby w tem żadnego nie mieli interesu, jak okazanie im swojej przychylności. Przeciwnie, zwyczajni strażnicy cywilni osobiście za własne swe winy odpowiedzialni, daleko łatwiej i pewniej uczyniliby zadość woli rządu. Sądzą kommissje swoim obowiązkiem zwrócić i na to uwagę Prześwietnej Izby Poselskiej, iż nad granicą stojący officerowie regularnego wojska kozaków wdają się do paszportów, urzędzeń celnych przez władzę krajową wydanych, jako też do rewizji przejeżdżających przez granicę. Takie wdawanie się jest ujmą władzom krajowym, do których jedynie to należeć może.

Chociaż co do wszystkich tych nadużyć kommissje sejmowe, nie mogły wyjednać

do-

statecznych dowodów do indywidualnego oskarżenia, popiéra jednak prawdopodobieństwo ich podejrzenia, ogromna liczba zagranicznych towarów wykluczających w niektórych województwach i tłumiących przemysł kraju. Niszczenie to najgłówniej dotyka województwo augustowskie ścieśnięte między dwie linje graniczne.

Systemat wewnętrznego śledzenia towarów zakazanych był powodem wielu nadużyć i ciągłych uciążliwości — szpiegostwa, denuncjacij, rewizij prywatnych domów, powstającej z tąd nieufności a nawet i nieporozumień między rządem i rządzonémi. —

Z tych wszystkich powodów, kommissje sejmowe ostatecznie wnoszą:

Aby rząd królestwa zwróciwszy się do prawnéj i konstytucyjnéj drogi wygotował handlową taryfę przystosowaną do obecnego stanu rzeczy, i na zasadzie traktatów, a najgłówniéj artykułu 24. traktatu wiedeńskiego i innych istniejących ugruntowaną. Nie mniéj, aby ogłosił nowe urządzenie komor znoszące wszelkie wewnętrzne zapory handlu i obostrzające czujność celnych urzędników nad granicami królestwa przez zaprowadzenie dwóch linij strażników wstrzymujących przemycanie i służących razem za kontrollę samym sobie i komorom.[L]

[L] Aby woysko regularne i kozaków z nad granicy oddalone zostało. —

Aby, jak teraz sam rząd dał przykład, poddając pod zatwierdzenie sejmu podwyższenie taryfy na fundusz pomnika wiekopomnemu dawcy konstytucji; tak i tę celną taryfę do rozpoznania i potwierdzenia sejmowi poddał: żadnej w niéj odtąd od sejmu do sejmu nic robiąc

odmiany

odmiany, – wszelka bowiem zmiana w podobnych zasadniczych postanowieniach jest zgubna dla przemysłu i handlu narodu. –

Aby kodex karny administracyjny, jak najrychlej wygotowano i pod rozwagę Sejmu oddano, a wykonanie tegoż poruczone zwyczajnym konstytucyjnym sądom. –

A przede wszystkiem, aby najstosowniej urządzone zostały więzienia dla defraudantów; sprawiedliwa bowiem jest, że im czyn mniej jest zarogodny, tem łagodniejsze powinno być uwięzienie. –

1.

192 18

Opłaty Stęplowe

Prawo stęplowe z r. 1811 przez swą nie dokładność, nieprawność i arbitralne onegoż tłumaczenie, jest niezawodnie jedną z niemiłych przygód, na którą wszy scy urzędnicy i mieszkańcy kraju są wy stawieni. Kary za pierwsze przepuszczenie kontrawencyi po 150 zł.; za drugie po 300 zł. a za trzecie oddalenie z urzędu jak to czytamy w § 21. n° 3. zniewalają każdego urzędnika być być policjantem, Denuncjantem i fiskałem stępla, by się wyzuć wszelkich uczuć delikatności mając z tych kar udział do połowy. Interessenci zaś są niemniej udręczeni, bo nie jest wcale łatwo wiedzieć: jakiego gatunku, jakiej wartości papier ma być używany do każdej prawie czynności nie tylko urzędowej, sądowej, lecz prywatnej, nawet domowego i ekonomicznego po życia dotyczącej. Nie użycie zaś papieru właściwego, pociąga za sobą kontrawencyą, administracyjnie exekwowaną. Decyzje 30 złt. kary nie przenoszące są ostateczne i niewzruszone.

Że prawo stęplowe wymaga nierównie więcej czasu i mozołu do poznania jak jakiekolwiek inne; że poznanie to na byte zawsze jest niepewnem, bo bez ustannie mnożą się reskrypta obja śniające i uzupełniające; a całkowicie wikłające rzecz; że objaśnienia i tak zwane uzupełnienia, są arbitralne, nie legalne, nie można o tem wątpić, gdy i Dzienniki wojewódzkie i Dzieło P. Trzetrzewińskiego o tém przekonywa ją. Czyliż może reskrypt przez tłomaczenie zmieniać postanowienia sejmowe i prawa?

Dziś dochód stęplowy nie na prawie z 1811 r. lecz na reskryptach rozlicznych się opiera. W żadnym kraju nie ma względem opłaty stęplowej takiego za mieszania, arbitralności i fiskalności, jaka jest u nas z gorliwości urzędników skarbowych i admini stracyjnych. –

Dzieło

Dzieło P. Trzetrzewińskiego Referenta Wydziału Skarbu pod tytułem: Zbiór praw i przepisów stęplowych w czasie od d. 23 grudnia 1811 do 10 kwietnia 1828 wydanych, składa dosyć spory tom in-8 zawiérający stron 144, a na każdéj stronnicy więcéj reskryptów w treści wypisanych aniżeli prawa. Dzieło to jest urzędowém, bo ~~w skutku~~ za pozwoleniem Kommissji Przychodów i Skarbu wydane. Nie ustała wszelakoż chęć czy potrzeba tłomaczeń nowych. Tak np 7 stycznia 1830 r. wyszedł nowy reskrypt Kommissji Prz. i Sk. stanowiący: iż od darowizn opłata stęplowa jak od kupna ma być za życia donanta pobiérana przez Skarb.

donanta

Sprzeciwia się to słuszności, bo w przypadkach prawem przewidzianych, darowizna może upaść; a Skarb wszelako w takim razie opłaconego stępla nie zwróci.

Jest więc nieodzowną koniecznością upraszania N. Pana, aby projekt do prawa stęplowego na pierwszy sejm wnieść rozkazał, a dokąd to nie nastąpi, wszelkiego arbitralnego tłumaczenia prawa sejmowego z 1811 r. zakazać raczył.—

1.

Sól.

Miło było Kommissyjom Waszym prze
glądaiąc akta przekonać się, iż z
końcem grudnia 1828 r. zapas soli
od potrzeb pozostały, wynosił 325,900
cetnarów. Dalej jeszcze posunął
~~Ksią~~ Minister Przychodów i Skar
bu przezorność swoją, za co mu się
sprawiedliwa pochwała jak za tyle
innych zgromadzonych korzyści na
leży. Widząc, iż już upływa z 1832
r. układ, na mocy którego Austrja
nam corocznie 350,000 cetnarów soli
na umorzenie długu darmo dostawia
ła, a 100,000 cetnarów po cenie 8 złp. cetnar
przedawała; zawarł dwie nowe umo
wy z Austrją, mocą których przez lat
dziesięć po sobie idących, będzie Mu
wolno brać od 500,000 do 1,000,000 cetn.
po cenie nader umiarkowanéj, bo po 4
złt. w monecie polskiéj za cetnar.
Lecz jeżeli godzien jest ~~uwielbienia~~ pochwały
zatym tak zręcznie i szczęśliwie doko
nana negocjacja, Równie sądzą
Kommissyje swoim być obowiązkiem
zwrócić Jego uwagę na tylokrotne
objawienie woli Monarchy i żąda=
nia obu Izb względem, ile możności
skarbowa dozwala, zniżenia ceny soli.
Dotąd nie jeden z włościan, nie może
nią dla drogości okrasić suchego kawał
ka chleba, lub w saméj wodzie ugo
towanych ziemniaków. Licząc bowiem
familię jedną z 5-ciu głów złożoną
a na głowę po 18 funtów soli rocznie
wypadnie na chatę przeszło cetnar, któ
rego cena wyrównywa cenie pięciu
korcy żyta. Tę zaś, żeby miał do zbycia
rolnik albo by mu go na chleb nie

zostało

zostało, alboby nie miał z czego podatków i ciężarów gruntowych opędzić. Niechaj więc Książe Minister raczy pamiętać, iż jeśli się chlubi wzrostem zamożności Skarbu, niechże zważy błogie skutki spłyną na klassę ubogą, u której sól jest pierwszą prawie potrzebą; potrzebą gwałtowniejszą jak dla bogatych. Zniży się cena soli, powiększy się jej konsumpcyja, a tak przychód zostanie tem samem jak dotąd. –

athów
więe
sili
obie,
a
ua
jsia
po:
ychód

Raport Rady stanu ~~żadnego nie~~ krótkie tyle czyni wspomnienie o ważnym dla kraju zakładzie warzelni soli w Ciechocinku; kommissje atoli sejmowe, uważają za swój obowiązek, dać objaśnienia, o tém użytecznem przedsięwzięciu. –

Rząd 1823 przez pośrednictwo P. Wołickiego nabył od P. Zawadzkiego obywatela ~~Wo. płockiego~~ Mazowieckiego solne źródła w Ciechocinku. Przed zakupieniem jednak okolicznych gruntów, przekonał się, iż źródła wydają 4 %; co niezawodne zapewnia korzyść. –

Fundusze na wystawienie warzelni soli i na prowadzenie robót przeznaczył dekret króla 16 lipca 1823, i w miarę potrzeby, nakazał je wybierać z kassy jeneralnej królestwa, z zapasów 1822. – Same źródła kupił rząd za 141,000 złp., a dobra Ciechocinek wymienił za dobra narodowe: wszystko na mocy wyroku króla 10 października 1827; a przecież budowle jeszcze 1825 widocznie na obcym gruncie rozpoczęto.

Lecz nie należy zapominać, że te postanowienia króla, upoważniające wydatek na budowle, roboty i samą dóbr zamianę, nie kontrasygnowane przez ministra, nie zamieszczone w dzienniku praw, jawnie obrażają konstytucję, zastrzegającą, że tylko kontrasygnowane postanowienia królewskie, ~~w dzienniku praw umieszczone~~, mają moc obowiązującą. Zasmucającem jest przeto, widzieć ministrów, którzy tak mało szanują zasadnicze konstytucji urządzenia. –

Rząd zająwszy się ułożeniem planu na zakład warzelni soli, powziął miał pewność, że warzelnia ta krajowi corocznie 100,000 centnarów soli może dostarczyć,

i że

i że koszta wyrobienia 1. centnara wy noszą złt. 6. – Minister skarbu naukowe urządzenie i kierunek zakładu oddał P. Graff, a główny nadzór P. Wolickie mu bezpłatnie.

P. Wolicki zobowiązał się, że po ukoń czeniu zakładu 1. centnar po zł. 5., jako maximum wydatku, wyrabiać będzie. Różnica, pierwotnie na złt. 6. wyracho wanego nakładu na wyrobienie 1. centna ra, wynikneła z tąd, że przyjęto zbyt wy soką cenę i zbyt wielką ilość palnego materjału. Lecz powyższe dochodzenie przekonało, iż na złt. 3. produkcja 1. centna ra soli zmniejszona i przewidziana być mogła.

Wprawdzie, budowy zakładu rozpoczęte 1825., jeszcze nie są ukończone, lecz nie długo, bo na przyszłą wiosnę, zupełnie się rozwiną mające, obiecują krajowi cent. 100,000 soli, coby zaspokoiło w kolei czasu, ~~1/6~~ krajową potrzebę.

P. ~~Antrepreneur~~ Przedsiębiorca ~~Wolicki~~, na mocy zawartego mię dzy nim a rządem kontraktu, ma pobie rać tytułem nagrody czyli pensji przez lat 20, $\frac{1}{4}$ summy, oszczędzonej na mniej kosztownem warzeniu soli; co P. ~~Wolickiemu~~ przyniesie Jemu czystego zysku 50,000 a rządowi 150,000 złt., przypuszcza jąc wyżej namienioną oszczędność pro dukcji, która, ponieważ z użycia i ceny palnego materjału ma pochodzić, zdaje się być niezawodna.

W obecnym stanie rzeczy, porówna nie uczynionych, i jeszcze wyłożyć się mających nakładów ze spodziewa nemi korzyściami, następujący daje wypadek:

1) Zakupienie

1) Zakupienie źródeł	141,000 „
2) Wydatki na budowy już ukończone	1,723,577 „
3) Wydatki na budowy projektowane	50,000 „
Łącznie	1,914,577 „

Rozdzielając summę tę na lat 5 równemi częściami i dokładając procenta składane, ogół wydatków przez zbliżenie na zupełne ukończenie warzelni soli wyniesie zł. 2,221,719. –

Spodziewany dochód ~~brutto~~ za sprzedaż 100,000 centn. soli, licząc centnar 1 po zł. 10, cena za którą teraz sól liwerpolską wraz z przewozem możemy nabywać wynosi 1,000,000 złł.

Lecz z tej summy potrącić należy:

koszta wyrobu	300,000.
P. Wolickiemu	50,000.
procenta od ogólnej summy wydanej na utworzenie zakładu	111,086.
Łącznie	461,086.

Czysty więc zysk dla kraju wyniesie 538,914 złp.

Kommissje sejmowe, uważają za swoję powinność, oddać pochwałę księciu Ministrowi skarbu za utworzenie zakładu pod dwoma względami użytecznego krajowi: raz, przez oszczędzenie 1,000,000 złł. wychodzących za granicę na zakupienie soli, i znowu przez zapewnienie znacznego zysku 538,914 zł. – Ale przy tém, z zadziwieniem widzą, przyznaną Autreprenerowi ~~P. Wolickiemu~~ ogromną nagrodę czyli pensją 50,000 zł. rocznie, a więc przez 20 lat 1,000,000 zł. P. Graff bowiem, urzędnik płatny, mający powierzone sobie, naukowe urządzenie i kierunek zakładu, wszystko sam przez siebie może dopełniać, i najzupełniej usuwa, potrzebę ustanowienia tak hojnie opłaconego i widocznie

nie

tak lekkie mającego nadzorcy obowiązki.
Jednak-że P. ~~[illegible]~~ Entrepreneur wynagrodzony zostanie 1,000,000 zł. zatę oszczędności, która tak łatwo, bez jego wpływu, osiągnioną być mogła.
Zdaje się iż ostrożniey byłaby Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu postępowało, gdyby była przez Konkurencyą postępowała co do ~~[illegible]~~ sposobów i środków warzenia Soli —

1.

Tytoń i Tabaka

J. W. Hr. Ostr.

Gdyby Kommissje Wasze nie uważały potrzeby, przyniesienia ulgi krajowi przez otrzymanie zniesienia kilku nader uciążliwych szczególniej dla włościan podatków, jako to: soli, szarwarkowego i liwerunku; gdyby nie miały ~~zbyt~~ na względzie naglego ogołocenia Skarbu, pierwej nimby go napełniać mogły z innych źródeł dochody, musiałyby być i przeciw monopoljum tabaki. Jest ono zupełnie przeciwne art. 26 Ustawy Konstytucyjnej, który każdemu własność jakiegokolwiek bądź nazwiska, a zatém i użytkowanie z niej zapewnia. Samowładne zabronienie plantowania tytoniu, ~~będzie~~ możnaby również gdyby tak się władzy podobało rozciągnąć do sadzenia kartofli i do wszystkich innych ziemnych płodów. To monopoljum, szczególniej co do plantacyj, jako prawom przeciwne, jako rolnictwu przemysłowi i handlowi krępujące więzy narzucające, znieść by wypadło; lub przynajmniej zastąpić innym mniej nieznośnym środkiem podatkowania. Pobierając znaczne cło wchodowe od tytoniów zagranicznych, których się sprowadza za zbyt wielkie summy, bo prawie za drugie tyle za ile się krajowych kupuje; naznaczając opłaty konsensowe na fabrykantów, handlarzy i na producentów krajowych; możeby Skarb zwiększył swoją percepte, a zwrócił każdemu wolności używania swej własności, według najdogodniejszych mu widoków; i otworzył nową gałąź przemysłu krajowego, teraz przez jednego monopolistę zagrabionego—

Podatkowan

Loterja.

1.

Chęć bytu dobrego czyli zamożności
jest jednym z pierwszych i najnatu
ralniejszych popędów człowieka. Czło
wiek prawy przez pracę i środki pra
we chce dojść do tego celu, lecz mniej
moralny używa środków mniej pra
cowitych, ~~więcej nie legalnych~~,
do rzędu tych należy bez zaprzeczenia,
i gra która, w próżnowaniu od śle
pego losu tegoż samego oczekuje
skutku. Towarzystwo nic na niej za
robić nie może, bo ona mu żadnych
nowych nie dostarcza wartości; a
przez nadzieję łatwych zysków oswaja
z lenistwem, upowszechnia bezczyn
ność, wznieca bogactw marzenia; do
uiszczenia których, gdy już potrzeby
zaczynają, nawet zbrodni za środek
przedstawić nie waha się. Lecz, jeżeli
w ludziach bywają złe skłonności, obo=
wiązkiem jest Rządów nie dać się
takowym rozwijać; owszem, powinny
oświecać ich o niebezpieczeństwie na
jakie się wystawiają. A jeżeli oprzeć się
popędowi nie zdołają, niechżeż nie będą
współuczestnikami grabieży i łupiestwa.
Że loterja niczém inném nie jest, już to
od dawna wiadomo. – Wysysa ona u
nas ośmkroć kilkadziesiąt tysięcy złp.
corocznie i to po większej części z naj
biedniejszej klassy ludu. Jest-to prawdzi
wa klęska, która rok rocznie odwraca
ten kapitał od przemysłu, handlu
i od codziennych potrzeb rękodzielnika;
która, niezliczoną liczbę rodzin do naj
większej przyprowadza nędzy; która

szczy demoralizacyą i występku. Są to prawdy oparte nie na czczém rozumowaniu, lecz na ścisłej rachubie. Pan Karol Dupin w mowie mianéj w Izbie Deputowanych 22 marca 1828 wykazał, iż z 86 departamentów francuskich:

21 stawia na loteryą ... 46,003,025
65 zaś tylko .... 5,254,737.

stosunek zaś popełnianych zbrodni w tych:

	osób otrutych	ran zadanych rodzicom	kradzieży domowych	dzieci opuszczonych
21 departamentów	9	20	351	34
65 departamentów	11	24	355	35

a zatem, iż w departamentach zapalenie w loteryą grających, właśnie stosunkowo do ich liczby, trzy razy tyle popełnia się zbrodni, jak w departamentach umiarkowanych. Nie waha się ten sławny statystyk i publicysta, loteryi tak okropne przypisać skutki. A i u nas kto z bliska widział ubogich i wchodził w powody ich nędzy, mógł się z łatwością przekonać, iż najczęściej w pierwszym między niemi nędzy miejscu wypada loterya. Smutny owoc dochodu tego dostarczany jest przez niższą klassę rzemieślników, przez służących obojej płci, przez wyrobników dziennych – którzy gorzko zapracowany grosz, a czasem i nieprawnie na ten przedmiot użyty – trwonią, bez względu na gwałtowniejsze ich i ich rodzin potrzeby. Oby ten obraz który Wam Kommissye Wasze przedstawiać poczytuią za obowiązek trafił do przekonania

Rządu

3.

Rządu, i otrzymać pożądany skutek, by loterja liczbowa, jako najniebezpieczniejsza dla ludu zniesioną była. –

Dochody z dóbr Rządowych

Dobra Narodowe, lubo największym być powinny źródłem dochodów, bo się opierają na użytku z ziemi, wydającej płody pierwszej potrzeby Człowieka, od początku istnienia Królestwa, przedstawiają co do dochodów ~~[illegible]~~ najzawodniejsze rezultaty.—

Stosownie bowiem do zdania sprawy Rady Stanu, ~~nad którem uwagi na tym czynię~~, wynoszą zaległości 23,010,107 Złt, co czyni blisko półtrzecio=letni dochód Budżetowy tej odnogi służby publicznej.—

W roku 1824, 25, 26, 27, 28 nie była Kommissya Rządowa dobrami Narodowemi zarządzająca szczęśliwszą w swych działaniach, niż w latach poprzedzających: nagromadziła się bowiem zaległości w tym przeciągu czasu w ogóle 16,814,676 Złt wynosząca, co czyni więcej niż 1/3 części Summy ogólnej zamierzenia Budżetowego pięcio letniego aż do końca 1828 r wynoszącego 50,691,081 Złt.

Dowód to oczekiwaniu szkodliwości, tak w zarządzeniu prywatnego majątku, tak w zarządzie dochodów publicznych: nadzieja bowiem większych dochodów, pobudza do większych wydatków, i przedsięwzięć z rachunkami połączonych, z kąd wynika zepsucie równowagi między dochodem a wydatkami, która jedynie nakładem nowych podatków przywrócona być może.—

Tę wielką różnicę nieczynionych wpływów od zamierzenia Budżetowego usprawiedliwia Kommissya Rząd: Przychodów i Skarbu bez=

cennością

bezcenności produktów, i aby tey niedogodności zapobiedz, podała Nayiaś: Cesarz: i Król: Alexandrowi I^{mu} wiekopomney pamięci, proiekt do wypuszczenia Dóbr Narodowych w wieczystą dzierżawę, i do oczynszowania włościan; do którego częściowego wykonania, została upoważniona, pod dniem 8 Lutego 1820 r. a to aby nadać dzierżawcom i czynszownikom sposobność nabycia stopniowo ziemi były te motywa dekretu!—

Co do usprawiedliwienia, to bezcenność nie zdaie się tłumaczyć zawodności Budżetowego zamierzenia w tak wysokim stopniu, iak Kommissya Rządowa powyżey wskazała przez tak wielką, wypadało bowiem raczey miarkować ceny dzierżaw do bieżącey ceny zboża, aniżeli illuzyjnie układać budżety.—

Co do proponowanego przez władzę Skarbową, wieczystego wypuszczenia dóbr Narodowych na wieczną dzierżawę, to ubolewać należy, że proiekt ten został prędko opuszczony: utworzyłaby się albowiem ~~nayszacownieysza klassa~~ Rolników na tey drodze, bez pogwałcenia ~~praw~~ niczyich dotąd nabytych praw własności, nayszacownieysza klassa Rolników niepodległych, $\frac{1}{4}$ ogółu ludności krajowey wyrównywaiącey, nayważniey rękoymi daiącey pod względem ścisłości obowiązków, ~~pod~~ podnoszącey się zaraz kultury ziemi, a nakoniec pod względem zapewnienia odbytu wewnętrznego

na płody rękodzielne. —
Powody do odstąpienia od planu
do pierwszego wydzierżawienia
Dóbr Narodowych nie przeszkadzaią
bynaymniey Kommissyi Rządowey:
Zdaie się, że Władza Narodowa
za łatwo dała się odrazić prze-
szkodami które z natury rzeczy wy-
nikały, niepomnąc na to, że
wielkie dzieła w krótkim czasie
dokonać się nie daią, i jeżeli
posiadacz Dóbr temu warunkowi
poddać się musi w ulepszeniach
swych posiadłości, to tem więcey
okazywać powinny władze Rzą-
dowe odwagi i wytrwałości w przed-
sięwzięciach tego rodzaju, pomnąc
na to, że narody nie zmieniaią —
Przesądy włościan przeciw re-
formom, przezwyciężaią się szczę-
śliwie, skutkami zmian przedsię-
wziętych na mieyscach gdzie były
łatwo wykonalne, i wprawa i do-
świadczenie sposobi zdolnych u-
czestników; zaludniaiące się i nowo
powstaiące miasta rękodzielne
i rozwiiaiący się handel w kraju,
zapewniał w przyszłości zarobek
dla włościanina, i korzystny
pokup na płody rolnicze, zkąd
wyniknąć koniecznie musi
chęć okupowania się od pań-
szczyzny, i możność punktualne-
go wypłacania czynszów. —
Doświadczenie wskazywałoby coraz
łatwiejsze sposoby doprowadzenia
planu, o którym tu tay mowa
w całym kraju, wskazałoby miey-
scowości, z którymi by początek
zrobić wypadało. —
Podobne operacye w różnych krajach
naypomyślnieyszym uwieńczone skutkiem,

Dla czegóżby w naszym miasto być
niewykonalnem? – ~~Nieprzypisuiący
sobie w tylu innych względach
z takim dobrym skutkiem, różne
wynalazki, nowe finansowe i
techniczne kombinacye.~~ –
Zaległość czynszów zdaie się dowo-
dzić tylko nietrafnego wyboru
mieysca gdzie oberżowanie
rozpoczęto, lub że władza skarbo-
wa upatruiąc wszelką gotowość
ze strony włościan wzięcia na siebie
wszelkich obowiązków, nie miała
dosyć na uwadze niepopłatności
skutków rolniczych przy stanowie-
niu czynszów! –
Żądanie ze strony władzy skarbo-
wey aby wieczni dzierżawcy poj-
edynków brali na siebie odpo-
wiedzialność za regularną opłatę
do kassy czynszów od włościan
nie zdaie się słuszne: tym mniey
być na słuszności opartem. –
Jakżeby bowiem mógł przypisać
na siebie dziedzic, dzierżawca
folwarku solidarność, tyle
zagrażającą a zawsze niebieżniącą
dla niego korzyści! – Jeżeli
czynsze będą odpowiednie docho-
dowi z posad na czynsz wypusz-
czonych, ściąganie ich także
bez żadnych kosztów odprawiać
się może; ieżeli poruczonym zosta-
nie ten szczegół służby publiczney
~~Komunikacyom~~ Kassom ~~obwodowym~~ obwodowym. –
Przy takiem urządzeniu Dóbr
Narodowych koszta Admini-
stracyjne znacznie by się zmniey-
szyły. –
Potrzeba zapomagania o przy-
szłości czynszowników dowodziłaby
źle wymiarkowany stosunek
między czynszami, a rzeczywistą
wartością

wartością oczynszowanej ziemi. –
Wreszcie dobrze urządzone Szkółki
Elementarne i przemysłowe po
ekonomiach, przy odpowiedniém
ich uposażeniu, zapewniłoby
nayskuteczniey regularne wpły-
wy czynszów i usposobiłoby czyn-
szowników do godnego udziału
w używaniu Praw politycznych
których chciał mieć uczestni-
kami wszystkie klassy narodu
wspaniałomyślny Dawca
Prawa naszego Kardynalnego ←
Władza Skarbowa nieprzyjazna
planowi oczynszowania włościan,
a wypuszczania folwarków na
wieczną dzierżawę rozstała się
z niemi i sprowadkowała posta-
nowienie Królewskie upoważ-
niające Władzę Skarbową do
sprzedaży wszystkich dóbr i lasów
Narodowych. –
Sprzedaż taka widzi się być Kom-
missyja Seymowa do Praw Skar-
bowych, zmuszona uważać –
1. za operacyą niezgodną z Konstytucyą –
2. Że narażającą kapitał ze
sprzedaży dóbr Narodowych spo-
dziewany na stratę zupełną a
przez to na zmnieyszenie do-
chodu ogólnego Budżetowego więcey
niż o 1/8 część. –
3. Za ubliżającą prawom wło-
ścian –
4 że niezgodną ze zasadami Eko-
nomii powszechney: –
Co do pierwszego punktu to opie-
ra Komm: Sey: swe zdanie na 139 ar-
tykuły: stanowiącego że król roz-
rządza dochodami państwa sto-
sownie do Budżetu, i iż tego

Wśród przyczyn dla których wydzierżawienie
wieczyste w skutku nie przyszło musza być
wspomnione i te przytoczyć. Że niedozwolono
dzierżawcom wieczystym urzędzie hypoteczn
~~ich~~ przez nich wziętych łatości, a następnie
że gdyż wieczystnik który znacznego czynszu
sprzedaż tych łatości niedrogą sądową
też administracyjną usunięcia miana było.

Co do pierwszego ~~kategoryi~~ punktu to później
rozważaniu będzie. —

~~z iest tego ~~przekonania~~ mniemania że
Minister Przy. i Skarbu, siląc
się na siebie odpowiedzialność
Konstytucyjną, za Kontrasygno-
wanie dekretu Królewskiego, na-
szego za iest nie zarząd Docho-
dów z dóbr Narodowych lecz
sprzedaż onychże.-~~ wypuścić

Co do drugiego punktu, to
opiera kommissya Seymowa
swoie twierdzenie na przezna-
czeniu wskazanem. w raporcie
Rady Stanu funduszów ze
zamierzoney sprzedaży Dóbr
Narodowych spodziewanych: iakoto:
na udział pożyczek na dobra
prywatne do pierwszey potrzeby
onychże wartości, z dołu na
amortyzacyi na uposażenie
Banku, i lokacye sumy
w nim:-
Kapitały spłacalne podług
upodobania dłużnika wystawia=
iące te pewności co posiadanie
prawem własności Dóbr!
Jaka trudna kontrolla aby
zabezpieczyć wpływy wszystko-
wych Kapitałów do Kass
Publicznych od przemożney
attrakcyi iaką wywierają
~~Potrzeby~~ wydatki budżetowe
na wszelkie wpływy kassowe
bez względu na źródło pochodzenie
i na ich przeznaczenie pier=
wiastkowe. — Powierzanie Kapi-
tałów Instytutowi handlowo finan-
sowemu iakim iest Bank ~~Na-
rodowy~~ Polski, niewystawia żadnego
tylko bezpieczeństwa Narodowi
który go uposażył i iego iest
rządzicielem!

Co do trzeciego punktu to Kommis-
ssya Seymowa do praw Skarbowych
rozpatruiąc się w warunkach sprze-
daży przez Władzę Skarbową, za
podstawę do Alienacyi przy-
iętych, a wielkiem swoiem podzi-
wieniem: że nie są zastrzeżone
w Kontraktach sprzedaży prawa
925,718 włościan w dobrach Naroda-
wych 79 373 oraz zaymuiących
lubo wydział żadnego dóbr Narodowych trudniący
się ważne powody na faktach
historycznych oparte, do pewnych
w stopniu względnie kontraktowych
opisów zachowawczych dla włościan
gruntownie przedstawił.—

Odwieczne posiadanie przez włoś-
ciaństwo przez urzędników w
dobrach Narodowych zamieszkałych
pod niezmiennemi warunkami
oparte częścią na wyraźnych przy-
wilejach, postanowieniach ogól-
nych ~~prawa~~ kontraktach częścią
przez umownych częścią Sądowych
częścią na przedawnioney possessyi
tak rzecz naturalnie wiadomą.—

Prawa te włościańskie nie wszędzie
są dostatecznie opisane: alienuiąc
dobra przy tak niepewnych sto-
sunkach włościan, nie tylko
ich narazić na ~~[illegible]~~ kosztowne
processa, które zawsze ze zgubą
słabszey i mniey oświeconey strony
kończą się.— Może rząd zostać
obojętnym w tey tak ważney spra-
wie! może być ale niego stra-
conym przykład wzorowey pieczo-
łowitości iakie są przedmiotem
w dobrach Narodowych szczególniey
od Epoki Sądu Referendaryiskiego
Rzeczypospolitey Polskiey.—[£]

[£] Z tych powodów sądzi Kommissya iż nay-
korzystnieyby było by gdyby dobra Naro-
dowe wieczną dzierżawą zostały ~~[illegible]~~ wy-
puszczone, i naprzód tołe dziennie
tym co są zamieszkali a następnie
szczególnym folwarkom —

Co do czwartego punktu to ie-
na usprawiedliwienie że warunki
sprzedaży są w sprzeczności ze
zasadami Ekonomiij powszechney
ograniczę się Kom: Sej: do
Praw Skar: nadmienieniem
że dobra Narodowe sprzedawane
bywaią wzbyt wielkich massach
~~ob~~ iest Ekonomicznie. –
Oprócz bowiem że do obszernych
dóbr mniey może bydź współ-
ubiegaiących że dobra wielkiey
obszerności mnieyszą wydaią
stósunkowo produkcyą: mniey
korzystnie wpływa na konsum-
pcyą wyrobów fabrycznych: względ-
na nie mniej teraźnieyszej potrzeba –

Że są powody dla których
Ko: Sejm: do Praw Skar:
wypuszczenie Dóbr Narodowych
w wieczną dzierżawę za korzyst-
nieysze dla Dobra Ogółu od
sprzedaży ich uważa i mniema
iż wypadałoby prosić o powrót
do tego Systemu z opuszcze-
niem sprzedaży tychże dóbr. –
Wtedy rządem D. N. trudniący
się zbogacony rozmaitemi doświad-
czeniami, nie trudno będzie spro-
iektować plan obeymiowania
powód wtórnieysi i wypuszczenia
w wieczystą dzierżawę folwarków
dóbr Narodowych, urządzić iego
wykonanie sposobem sprzeczniey[illegible] i [illegible]-
szym, iednem słowem usunąć
te niedogodności które dały
powód do krytyki w tey
mierze Seymowi zebranemu
w 1820 –

Przedarz Dóbr Narodowych.

1.

Chociaż tak jest niekorzystny rezultat pięcioletnich dochodów z dóbr narodowych, choć tak nie odpowiedział oczekiwaniu; mniej to jest jednak ważne, a niżeli oświadczenie księcia Ministra Przychodów i Skarbu, obraz ten uzupełniające. Zapowiada on w niém to, co już się niestety w skutkach wyszczać zaczęło; zapowiada, iż majątek publiczny 200,000,000 złp wartości wynoszący (podług wykazu postępu alienacij dóbr narodowych 31 maja 1830 wynosi wartość ogólna tychże dóbr 254,585,520 zł.), bez odwołania się do Izb za postanowieniem Królewskiém aljenować ma zamiar. Wprawdzie sprzedarz takowa jest potrzebna i może konieczna, dochody ustalić i powiększyć mogąca; wszakże, gdy jest samowolna i cechą prawa nie opatrzona, kraj cały obawą i żalem przejęta. Do kogo należało właściwie za myśl ten pożyteczny przywieść do skutku, i za czyjém upoważnieniem, wykład ten następujący wyświeci: Dla lepszego ocenienia natury dóbr narodowych, przenieśmy się myślą, jako cząstka dawnej Polski do czasów przodków naszych. Piastowali oni za swój czas urzędy bezpłatne; poświęcali się ich w pokoju i wojnie na usługi publiczne, wynagradzali

królowie

królowie nadawaniem im starostw
w posiadanie dożywotnie, lecz się
takowe na dobra dziedziczne
zamieniać nie mogły; tylko na
mocy Konstytucji sejmowej.
Upadło odwieczne mocarstwo
w chwili, gdy swą wolność i nie
podległość nowym porządkiem
na zawsze ustalić zaiządało;
ale z podbicia nie można wy
wodzić dla Rządu prawa
rozrządzenia dobrami narodowe
mi.

Gdy trzy mocarstwa Polskę dzie
lace, objęły posiadanie przypadłych
im części kraju, położone w nich
majątki wszystkie, zachowały
przeznaczenie jakie miały w swo
im początku. Dobra osób rozma
itych pozostały ich własnością;
również dobra stanowiące uposa=
żenia rozmaitych Instytutów i
Towarzystw, własnością ich być
nie przestały. Zawojowanie bo-
wiem nie zmienia stosunków
istniejących, tylko z pod zwierzch
ności jednego mocarstwa, poddaje
te stosunki pod zwierzchność
drugiego. Według tego więc także,
majątek który stanowił uposa
żenie owego wielkiego instytutu
jakim jest społeczność narodo
wa, pozostał jej własnością; za
rządzanie tylko jego odbywać się
zaczęto, według form stosownych

do

do nowego składu politycznego, pod jaki się ten majątek dostał. Rządy Polskę między siebie dzielące były samowładne. Wola narodu nie miała w nich innego objawienia jak w postanowieniach panującego.

Owczasowi więc władcy tych części kraju naszego rozrządzali dobrami narodowemi nie dla tego żeby one były przeszły na ich osobisty majątek; żeby stały się były dobrami koronnemi; lecz dla tego, że tam działanie Monarchy było działaniem narodu. Gdy dobra pomienione przeszły pod Rząd Księstwa Warszawskiego, co do ich natury, żadna również niezaszła zmiana. Forma jednak zarządzenia niemi, przyjęła naturę owczasowego składu politycznego; w którym wola narodu zyskała organ w reprezentacyi narodowej, do której odtąd wyłącznie rozrządzenie majątkiem narodowym należało. Odbija się ta zasada wyraźnie w konstytucyi Księstwa odróżnieniem dóbr narodowych od uposażenia Korony składających. Gdy Alexander I kraj ten objął pod swoje panowanie i wtenczas dobra narodowe w tychże samych stosunkach pozostały. Przed nadaniem nam

Kon=

Konstytucji, gdy zupełność władzy Najwyższej bez ograniczenia w osobie Jego spoczywała, nie przedsię wziął on żadnego umniejszenia, ani rozporządzenia majątkiem publicznym. Owszem postanowieniem swojem z d. 2 maja 1813 r. do Rady tymczasowej wydanem, zalecił jej, jak to w T. 6. Dziennika Praw str. 318. widzieć można; aieby Jeneratom francuzkim darowane dobra w r. 1807 i w części do hipoteki jak prywatne zapisane, do własności publiczney powróciły. Skoro zaś w nadanej nam Konstytucji organem społeczności narodowey uczynił Izby sejmowe, żadne zbycie uposażenia tej społeczności na dobrach narodowych zależącego; bez zezwolenia Izb tych miejsca mieć nie może.

Choć Kommissjom zdaje się że przez powyższy wykład dostatecz nie udowodniły prawo narodu do dóbr przerzeczonych; ustali jeszcze takowe na zasadzie samej Konstytucji artykułem 165. Znosi ona wszystkie prawa i ustawy poprzednicze, które się jej są przeciwne; te zaś, o których nie wspomina, jak to w codziennem widziemy zastosowaniu, byle nie były z Konstytucją w sprzeczności, dotąd są obowiązujące

5

ce. Takiéj więc byty natury do
bra narodowe za czasów przeszłych,
tęż samą niezmiennie dotąd zacho
wały, dawnym prawem polskim
ulegają, a zatém ani przez dar
ani przez wyprzedanie, ani przez
zamiany, alienowane być nie
mogą bez uczestnictwa Króla
i obydwóch Izb. Prócz tego art.
91 Konstytucyi wyliczające attry
bucye sejmowe, wyraża: „iż sejm
„ten naradza nad powiększeniem
„lub zmniejszeniem podatków
„i wszelkich ciężarów publicznych
„i nad zmianą jakichby wymaga
„ły.„ A czyliż może być ważniej
sza zmiana większémi zagraża
jąca i nieochybnémi ciężarami,
jak przeistoczenie 200,000,000
dóbr narodowych na kapitał, po
wierzony w znacznéj części spe
kulacyom bankowym, często
chybnym, lub samowolnie wzy
ciu pojedynczéj osoby, która
swoich choćby najrzadszych
zdolności, swéj o dobro kraju
gorliwości, przelać na następcę
swego z pewnością, w operacyach
finansowych potrzebną nie jest
mocna, i innéj rękojmi prócz
osobistych zalet, wraz z czło-
wiekiem przemijających przed
stawić nie może. Zgwałcona
więc została attrybucya Sejmo
wi w artykule 91 nadana, a

zatwierdzona

zatwierdzona temi wyrazami; art. 163 Konstytucji: „iż to tylko umo „dzone będzie przez Królewskie posta „nowienia, co nie powinno być ode „stane do sejmu, podług jego attrybu= „cij„ że zaś mogące z tej przedaży wyniknąć umniejszenie dochodu, zastąpić by takowe musiał naród, co nawet potwierdzają oświadcze nia mówców Rady Stanu na Sejmach miewane. Jeden z nich jak to widziemy w Djarjuszu Izby Poselskiej z r. 1818 str. 68 T. I. po= „wiedział: "Radzcie zważyć, iż uszczu „plenie dóbr narodowych, a zatem „strata publicznego dochodu, będzie „stratą publiczną, byłaby istotnie „Waszą" Drugi zaś JW. Radca Sta nu Prokurator Jeneralny jeszcze dobitniej wyrzekł, jak to na str. 112. T. I. tegoż Djarjusza widzieć mo żna: „ważności całą tej massy „nieruchomych własności, takwo „tu każdy ocenić zdoła; są to „własności publiczne jest to naro= „dowa fortuna; kraj tu więc cały „naród sam interessowany jest „rzeczywiście, w tej materji. Gdzieby „więc by wyniknęły jakowe szkody, „te szkody byłyby i szkodami dla „kraju. Zapełnienie niedostatku „z takowych strat wynikającego „na Etatach, nie mogło by z kąd „inąd nastąpić, jak tylko kosztem „ogólnym mieszkańców. Wyrażnymy

„my

209
32

7.

„więc, że w ostatnim skutków rozbio
„rze uważając rzecz całą, jest to inte
„res wspólny nas wszystkich: a tém
„samém interes każdego w szczególe.”
Istniej jak tutaj sam Rząd, nikt
w obronie własności narodowej stanąć
nie zdoła. Są to nie zaprzeczone
prawdy, które cała Rada Admini
stracyjna podzielała, przy wniesieniu
projektu do tak przeciwnego Ustawie
Konstytucyjnej postanowienia.

Rozbierzmy jeszcze po krótce jego
motiva; w których słabości, brak
lepszych powodów udowodnia.
Odwołuje się w nich naprzód Książe
Minister Przychodów i Skarbu do
próżnych usiłowań Rządu w ciągu
lat siedmiu, wypuszczenia w wie
czystą dzierżawę Dóbr Narodowych,
na mocy postanowienia Królewskie
go z d. 20 lutego 1820 r. Wszakże,
gdy takowe nigdy Dziennikami przez
ogłoszone nie były; możnaż się
dziwić iż jako mało komu znajome,
bezskuteczne wcale pozostało? iż
tylko 44 dóbr mniejszych przynoszą
cych razem 117,114 zp. wydzierża
wić się udało. Chociażby żadnej in
nej kraj z tąd nie odniósł korzyści,
jak tylko tę, iż włościanie osiedli
w dobrach narodowych w liczbie
925,290 głów, zamiast pańszczy
zny, czynsz opłacając, zanitowali
by dziedziczną własność swoję, za
rzucilibyby natogi od teraźniejszego
ich stanu pogrzębienia nie rozdziel

ne i spieszniej by ku cywilizacji Europejskiej i z niej wypływającym korzyściom dążyli. Choćby kraj z tąd innej nie odniosł korzyści, jużto by dostatecznie za tym planem przemawiało i powinno było Rząd zachęcić do cierpliwego trudności zwalczenia. Prócz tego wieczyste dzierżawy zostawujące przy narodzie Dominium directum, nie były alienacyją; a łączyły w sobie podwojną korzyść przez opłacone wkupne, dostarczenia znacznej massy gotowizny na zaspokojenie długu narodowego, i ubezpieczenia na zawsze od reszty, stałego dochodu.

Nie więcej ma gruntowności drugi przytoczony powod; że artykuł 3. prawa sejmowego z d. 13 czerwca 1825 r. upoważniający Kommissyę Przychodów i Skarbu do zaciągnienia w Towarzystwie Ziemskiem Kredytowem pożyczki hipoteczney, na części dóbr, jaką Rząd oznaczy, miał na celu ułatwienie onych przedaży, i że artykuł 94 rzeczonego prawa przepisuje sposób postępowania Towarzystwa Kredytowego na przypadek sprzedaży dóbr jemu zastawionych. – Ogólne wyrażenie artykułu tego, gdyby Rząd przedał, które z dóbr Towarzystwu zastawionych, nie dowodzi bynajmniej, żeby Rząd miał władzę sprzedać te dobra bezprawnie, to jest, bez po-

=przedniego

poprzedniego Izb zatwierdzenia. A że przytoczony artykuł 3. tego prawa nie miał bynajmniéj na celu téj przedaży, widać to dostatecznie z uwag nad raportem Rady Stanu uczynionych przez Izby Sejmujące, które to prawo uchwaliły. Wyraziły one albowiem: „iż dobra te będąc własnością narodu przez Ministra Przychodów i Skarbu dowolnie sprzedawane „być nie mogą; iż przez najwyższą delikatność w téj mierze, N. Pan w art. „39 Konstytucyi, rozrządzenie sobie tylko „dochodami zostawił, aż do najtaskawniéj więc inicjatywy w téj mierze „u Izb Sejmowych, Kommissja Rządowa Przychodów i Skarbu, wszystkie „dalsze podobne plany wstrzymać powinna." Jakże po takiém oświadczeniu chcieć utrzymać, że Sejm 1825 r. w artt. 3 i 96. prawa o Towarzystwie Kredytowém miał na celu przedarz dóbr narodowych? Nie było alienacyą dozwolenie zaciągnienia na ich części pożyczki, gdy takowa umarzała się corocznym procentem. Gdy zaś potrzeba było żądać u Izb Sejmowych umocowania do zaciągnienia pożyczki, tém takowe niezbędniejsze być musiało, do ich aljenowania.

Nakoniec chcieć dowodzić, iż sprzedarz dóbr narodowych ułatwi nadanie ich części, przepisane w artt. 13 i 157 Konstytucyi na uposażenie hjerarchji duchownéj i koronny; byłoby toż samo co chcieć dowodzić, iż trzeba poprzednio własność trzeciéj osoby zaljenować, żeby jéj posiadaniu téj własności zapewnić. Odstępować od literalnego wykonania prawa, tam gdzie takowe jest wyraźne,

nie

nie wolno nikomu. Gdy więc Konsty
tucja nadanie części dóbr narodo:
wych, nie zaś intraty z nich prze:
znacza; niemożna takowéj w za
mian za nie, samowolnie naznaczać.
Oto są motiva w postanowieniu
o przedaży dóbr narodowych wy
łuszczone, nie tylko że nie mogą wy:
trzymać rozbioru, lecz same najja
śniej arbitralność i zgwałcenie Kon
stytucyi udowodniają. Wszelakoż
wiele pozornem zastosowaniem
ołudzonych obywateli, ufność swo
ję pokładające w prawach o których
się nie spodziewali, żeby je od właści
wego ich znaczenia odwrócić można;
wiele mówię dało się już powodo
wać do czynu nieprawnego, ochro
nić więc od straty naród cały, i po
jedyncze osoby i czcigodnego Mini
stra, któryby tak ciężką odpowie:
dzialność na siebie ściągnął, jako
pierwsza czynu tego sprężyna; obo
wiązkiem jest waszym, Prześwietna
Izbo Poselska! Kommissyja wasza
sądzi, iż najłatwiej będzie można
celu tego dopiąć, upraszając przez
petycyą N. Pana, aby stosownie
do swych attrybucij, postanowie
nie swoje z d. 19 sierpnia 1828
kazał wnieść na sejm jako ini
cjatywę projektu do prawa; któ
remu nadać piętno niezmienności
i dokładności, łączące pożytek ogółu
z bezpieczeństwem szczegółów i wska
zując najskuteczniejszy sposób użycia
zmobilizowanego nieruchomego
majątku narodowego. Dokąd zaś
to nie nastąpi, ażeby wszelka sprze
daż i alienacja wstrzymaną zo
stała. Inaczej musieliby być uwa
żani wszyscy nabywcy na zawsze
jako nie prawni posiadacze dóbr
naro:

dowych.

wypisać Wypadałoby także w petycji wy-
razić życzenie zapewnienia lepszego
losu włościanom dóbr narodowych
przy ich sprzedaży. -

a

Wydatki

J. W. Moraw:

Wszystkie wydatki publiczne będąc same przez się, z tém nieprzynoszącém dla kraju inney korzyści, jak zaspokojenie kosztów, utrzymania dobrey i konieczney administracyi, zniewalać powinny do naywiększey w nich oszczędności; dobrze utrzymywana rachunkowość jest rękoymią wykrywającą, ile Ludy dla wzmocnienia i utwierdzenia potęgi i stawy tey władzy, a ile ona dla ich pomyślności uczynić stara się: rzut oka na administracyą kraju naszego i pomnażające się corocznie wydatki przekonać może dostatecznie, jak dalece zasada ta zachowywaną była.

Po pięcioletnim oczekiwaniu Seymu ~~z ubliżeniem artykułowi 87. Konstytucyi nakazującemu Seymy co dwa lata, i uwłaczaniem wszechwładności Narodowey w stanowieniu i rozpoznawaniu, stosownie do 91. artykułu Konstytucyi, Budżetu przychodów i wydatków~~, złożyła nareszcie Rada Stanu raport ogólny w którym wydatki z ~~roku~~ lat 1824. 1825; 1826. 1827. i 1828. zamieszczone, zastraszają Naród swą zaległością 38.096.516. złp 16 gł: wynoszącą; i nadzwyczayne rozszerze-

nie

nie za pomocą postanowień Królewskich i reskryptów Ministeryalnych ustawy stęplowey z roku 1811go wyexekwowanie wszystkich zaległych w tey mierze o„płat, zaprowadzenie uciskających Wła„sność wszelką Monopoliów, pobór od Rządów Austryackiego i Pruskiego na rachunek pretensyi tuteyszych mieszkańców Summ, y zatrzymanie takowych w Skarbie, pożyczka li„stów zastawnych na Dobra Naro„dowe, i częściowa ich bez woli Na„rodu Sprzedarz, zdawały się zapewniać, że stan Skarbu nie pogorszanym, ale polepszonym będzie, gdy przeciwnie złożone w tey mierze obrachunki wy„krywają, że Epoka do 1824go r: miała zaległości tylko 31,414,303. złpol: a Epo„ka 1828 r: jak się już wyżey rzekło, kilka milionów więcey, lubo, jak raport opiewa, zaległość ta zmniey„szoną bydź ma jak obrachunki dzier„żawne do końca zbliżone ostatecznie załatwione będą, przecież biorąc po„miar ze wzrastających coraz bardziey wydatków na kosztowne Budowle, i pomnażające się Biura, trudno spo„

(dziewać)

dziewać się, aby nawykła do pomnożenia wydatków Administracya, na drogę koniecznéy oszczędności zwrócić się chciała: przy każdém roztrząsaniu rapportów przez Radę Stanu zdawanych wota Narod o zachowanie pomiaru w szafunku grosza publicznego; lecz Administracya nie powinna na ten głos usprawiedliwiając konieczność wydatków przed Monarchą, zniewala Go do potwierdzenia Budżetu z tą uwagą zawsze, iżby przez zamienienie podatku kontyngensu liwerunkowego i zniżenie ceny soli mogła jak naysprędzéy przyniesioną bydź ulga Stanowi rolniczemu cały ten ogrom wydatków dźwigającemu: dogodziłaby Administracya sercu Monarchy i potrzebie Narodu, gdyby trzymając się ściśle Konstytucyi, Budżet pierwszy w roku 1815^m przez Monarchę ustanowiony w myśl artykułu 93 Konstytucyi tylko cztery lata obowiązywał: miałby już dotąd Naród nowy Budżet zastósowany do dochodów y potrzeb kraju, a ustanowiwszy Go sam sobie oszczędziłby nie jeden wydatek dla kraju uciążliwy —

(w dzisieyszym)

w dzisieyszym stanie rzeczy, kiedy powinaią=
iący się ciężar wydatków sprowadzić może
gwałtowne na Kray srodki, powrócenie
prawa podatkowania Narodowi jest ko=
nieczne, y do wzbudzenia ufności w Admi=
nistracyi Krajowey nieodzowne.

Aby osądzić można, ile wydatki do=
tąd przez Administracyą użyte, przy=
czyniły się do wzrostu pomyślności Kra=
jowey, rzut oka na szczegóły tako=
wych odkryje to dostatecznie.

Ile miło jest widzieć wydatki ko=
rony zawsze w jedney i tey samey wyso=
kości na Budżecie zamieszczone i wy=
pełniane, tyle boleśném, że Władza
jaką jest Rada Stanu widziała coro=
cznie potrzebę powiększania Etatu
swojego, i tak: w roku 1824 zamieszczo=
ną była na Budżecie ze Summą 585,409.
w roku 1825. podniosła ją do Summy 610,409.
w roku 1826 podwyższyła do Summy 691,209.
w roku 1827. doszła jeszcze Summy 697,409.
w roku 1828 kosztowała Summę 690,409.
i podwyżka ta użyta była na powiększe=
nie pensyi dla tey Członków, ktorzy
za czasów Xięstwa Warszawskiego
jak to w uwagach Izby poselskiey

(z roku

212

37

z roku 1820° zamieszczono, kontentowali się Etatem 466,460 złp: a w roku 1819 i jeszcze 517261. złpol: były dostateczne: Głównym powodem zwiększenia jest posada Ministra Skarbu, który przez wzgląd na sprawowany Urząd Gubernatora w Państwie Rossyiskiem musiał mieć równą temu stanowi stopniowi pensyą, a stopniowo podwyższając takową teraz zaymuje dziś prawie 1/6 część całego Etatu; za Jego przykładem mieli sobie powiększone pensye od 20,000 złpol do 50,000. złpol: i inni Ministrowie, a tak następnie y drudzy członkowie Rady Stanu do wyższości pensyi przyszli.

Wydatek ten na Radę Stanu wynagradzałby może Naród gdyby Organizacya odpowiadała Sey powołaniu w artykule 73. konstytucyi oznaczonemu, lecz wykonywający w kommissyach Wydziałowych Radcy Stanu Dyrektorowie Jeneralni prawa postanowione, niemogą z bezstronnością zupełną roztrząsać i układać projekta do praw na ogólnem zgromadzeniu Rady Stanu, potrzeba by, aby mieysca Ich zajęli tacy, którzy by żadnego we Władzy wykonawczey

(nie

nie mając udziału, starali się o rozwi-
nięcie we wszystkiem konstytucyi,
potrzeba, aby byli Sędziami sprawie-
dliwemi czynów przez Wydziały Rzą-
dowe spełnianych, ich obowiązkiem
jest, robić spostrzeżenia nadużyciów
uwłaczających ustawie konstytucyiny,
jakżeż takowe w dzisieyszym skła-
dzie Rady Stanu wykryte bydź mo-
gą, kiedy Osoba popełniająca naduży-
cie jest swoim Sędzią?

Kommissya Oświecenia kosztowała w 1824. Sum-
mę . . . . 4,541,185. Złp.
w roku 1825. Summę 3,785,207. Złp.
w roku 1826 dtto 3,849,575. Złp.
w roku 1827. dtto 3,831,821. Złp.
w roku 1828. dtto 3,929,976. Złp.
Wydatek na oświecenie publiczne nigdy
dość wielkim bydź niemoże, jeżeli uprawa
wszystkich rodzajów wiadomości Narodowi
potrzebna korzystne źrzódło ma owoce;
wszystko co nas otacza podlega pewnym
prawidłom, im więc bardziey te są
nam wiadome, tem więcey odnosiemy
korzyści — od rąbiącego drzewo do Mi-
nistra, który pociągiem pióra po-

(myślności)

myślności krajowey rozszerza lub ścieśnia
granice każdy lepiey swóy obowiązek wy-
kona, im lepiey takowy jest mu znany,
wydatek zatém jest pożądany, skoro
ma za cel powiększenie zdolności ludzkich:
lecz Kommissya Naszego Oswiecenia po-
większając pensye swym Urzędnikom nie-
miała tego celu moralnego, byt fizyczny
kilku Indiwiduow miała tylko na względzie,
jak tego dowodzi Etat pensyi od 199900.
złpol: do 223300. złpol: podniesiony: nie-
myśląc o upowszechnieniu szkółek Ele-
mentarnych utworzyła urzędy w Towarzy-
stwie Elementarném 287400. złpol: kray
przez te pięć lat kosztujące: ustano-
wienie takowego Towarzystwa nietylko
że kosztowne, ale krajowi żadnego uży-
tku nieprzynosi. Naród większą odniósł
by korzyść z nagród chwilowo udziela-
nych, niż z ciągle zasiadającego dużo
kray kosztującego Towarzystwa, - znie-
sienie przeto tego wydatku byłoby
pożądaném. –

Wydatek na Wydział Cenzury i Kura-
torya Jeneralną 359,960. złpol: wynoszący
nie na rozszerzenie, lecz na ścieśnienie

(Oswiecenia)

oświecenia działa. Ustanowienie na ten przedmiot wydatku nie tylko że jest szkodliwe Towarzystwu, ale owszem sprzeciwiając się artykułowi 16 naszey Konstytucyi jest czynem do odpowiedzialności z Urzędu kwalifikującym się. Kuratorya Jeneralna jest również Instytucyą w naszym Kraju niedawno utworzoną, mającą na celu zepsucie obyczajów, i skażenie charakteru Narodowego - zniesienie przeto takiey Instytucyi uważa Izba Poselska za konieczne, jeżeli celem oświecenia ma bydź ukształcenie moralne człowieka. —

Wydatek na Szkoły niedzielne rzemieślnicze Lankastra po 51,000 Złtpol: rocznie jest tak mały w porównaniu z czterech milionową ludnością Kraju naszego, gdzie dla nayliczniejszey klassy ludzi tę pierwszą dopiero uczyniono ofiarę, że zaledwo można dowiedzieć się z rapportu Rady Stanu o istnieniu takowych Szkół, Kommissya Oświecenia czyniąc tak mało dla upowszechnienia tego sposobu uczenia, zdaje

się

216

39

się potwierdzać tę zasadę zgubną dla wszystkich Krajów, że lud prosty nadużytby swego rozumu, gdyby był oświecony; niechay doświadczenie będzie dla Niey w tey mierze odpowiedzią, i porównaymy Niemcy z Portugalią, Francyą z Hiszpanią, Anglią z Włochami; szczęście, bogactwo, obyczaje, moralność i wszystkie korzyści są ze strony pierwszych, wszystkie nieszczęścia, ubostwo, nędza, poniżenie, występki, są udziałem drugich: im więcey ludy są oświecone; tém więcey umieją cenić dobrodzieystwa Rządu i wynikające z pokoju publicznego y uszanowania dla praw, korzyści; pomyślność Narodów dzisieyszych zasadza się na przemyśle; jakżeż utworzyć Naród przemysłowy, który czytać nieumie? jak Naród taki poddać się może pracy Człowiekowi Towarzyskiemu właściwey a usposobienia umysłowego potrzebuiącey; na co się przydadzą te ogromnem kosztem u nas zakładane fabryki i miasta, kiedy wychowanie ludu jest zaniedbane? wszak byt ludu wieyskiego utwierdza byt innych Klass; cudzoziemcy przybyli na nasze ziemię z tako ta-

twością

twością opuszczą zajęte przez nich siedliska z jaką je pobudowali, a wtenczas cóż z tego dziś cłyszczącego stanu miast pozostanie! wychowanie więc y oświecenie ludu już w Rządzie samowładnym jest potrzebném, w Rządzie Reprezentacyinym zaś jest koniecznem, bo od Narodu zależy pomyślność kraju; Naród stanowi o potrzebach, rozstrzyga uchwalone y tworzy nowe prawa, wykonywa prawa polityczne, jakże tego dopełni bez upowszechnionego oświecenia. Życzyć więc należy, aby Kommissya Oświecenia wszelkiego dołożyć mogła starania ku odpowiedzeniu skutecznemu tak naglącey potrzebie, a nieszczędząc na ten cel wydatku pracowała nad dobrem wszystkich sławę sobie własną zapewniającym. –

Wydatek na Kommissyą Sprawiedliwości w roku 1824 Summą 2,280,113 złp.

w roku 1825 –	dto	2,491,113 zp.
w roku 1826.	dto	2,505,925 zp.
w roku 1827.	dto	2,528,301 zp.
w roku 1828.	dto	2,575,328 zp.

wynoszący, jakkolwiek od czasów Xięstwa Warszawskiego powiększony, niezasługuje przecież na zmnieyszenie, zważając, że

pomiędzy

pomiędzy rękoymiami, jakie Towarzystwo winno swém członkom, naydroższa jest niepodległość Sądownictwa; którego przeznaczeniem jest, stanowczo nad majątkiem, honorem, i życiem Obywateli wyrokować; weszło w zwyczay nominacye Zastępców na posady dożywotnich Sędziów i dowolność ich translokacyi niezapewniaiącey koniecznie dla kraju potrzebney niepodległości Sądownictwa — aby Kommissya Rządowa Sprawiedliwości lepiey chciała bydź przejętą obowiązkiem powołania swego i nie stawiała w konieczności Izby Poselskiey zastosowania się do art: 116 Konstytucyi: Zaprowadzenie w myśl art: 140: Konstytucyi Sądownictwa konstytucyinie niepodległego, zabezpieczyłoby od tych nadużyć i zjednałoby może oszczędność nawet w tym Wydziale o tyle konieczną, o ile z potrzebą zgodną.

Wydatek na Kommissyą Spraw Wewnętrznych i Policyi.

w roku	1824.	summa	4,749,883. złp.
w roku	1825.	d[itt]o	2,691,042. zp:
w roku	1826.	d[itt]o	3,400,870. zp:
w roku	1827.	d[itt]o	3,178,909. zp:
w roku	1828.	d[itt]o	3,217,609. zp:

Czyniący, zwracał uwagę naprzód co do więzien)

zień)

zień i więźniów: wzrastająca corocznie na ich opatrzenie Summa od 812,072. zł: do 1111,946. złpol: wskazuje wzrost występków, lub też niepotrzebnego w więzieniach zatrzymania obwinionych – Więźnie, albo są kary winni a przeto koszt na ich utrzymanie łożony powrócić obowiązani, niemoże bydź przedmiotem powiększenia wydatku; albo niewinni a przeto pomnażający się na to wydatek nietylko że niepotrzebny ale i osobistey wolności zagrażający, powinien bydź powrócony od tych, którzy ~~co~~ długiego zatrzymania Osoby w więzie. nie stali się przyczyną; dochód z więzień zaledwo rocznie 50,000. złpol: wynoszący, przekonywa, ile wydatek wyłożony niepowraca się. –

Wydatek na Szkołę drammatyczną corocznie 36,000. złp. wynoszący, jest nietylko nieodpowiednim w skutkach, kiedy na scenie oyczystey niewidzimy dotąd z tey Szkoły Aktora wyrównywającego tym, którzy bez niey zyskawszy sławę, są jeszcze dziś

Ozdobą

wypsue

wypisał

Ozdobą Teatru, ale ponieważ przyczynia się
tylko do uprzyjemnienia Życia Klassie
ludzi, z kąd inąd szczęśliwcy, kiedy
naylicznieysza Klassa ludu, jaką są
włościanie nic jeszcze dla oświecenia i
poprawienia bytu dla siebie uczynio-
nego niema, uważać by należało za
wczesny i potrzebom naglącym Kraju
nieodpowiadający. –

Wydatek na Szkołę górniczą przeszło sto-
kilkadziesiąt tysięcy Kray kosztuiący,
a dziś nieistnieiący wnosić każe, iż albo
Górnictwo w Kraju naszym ogromnych
kosztów będąc przyczyną, upadać zamy-
śla, bo bez usposobienia ludzi do tego
zawodu prowadzić się na dal niedá;
albo odbywane będzie za pomocą cudzo-
ziemców do wielkich pensyi ale nie do
oddania prawdziwego użytku naszemu
Krajowi przywiązanych, stawiających
Rząd w uległości dla nich z przyczyny,
że Krajowców usposobionych mieć nie
będziemy – Wyłożony tu Kapitał zgi-
nął dla Kraju ze wszystkiemi pro-
centami, y przekonywa o lekkim wa-

żeniu

Też samo o Instytucie agronomicznym powiedziano w wydziale Administracyi

żeniu grosza publicznego.

(Wydatek na Instytut agronomiczny w Marymoncie od 36,000. do 52,297. zł. p. Kosztów utrzymania narosły, ~~dwa przedstawia względy, pod któremi uważać tenże Instytut należy;~~ zasługuje

Aby Instytut ten jako celowi nieodpowiadający był zniesiony, a użytek z folwarków Marymontu tak jak z innych Dóbr wydzierżawiony został; dochód zaś z dzierżawy tey połączony z wydatkiem na Budżecie w tym celu zamieszczonym[k] składał fundusz stały do rozszerzenia i upowszechniania nauki gospodarstwa wieyskiego, coby naprzykład przez urządzenie z tego funduszu katedry rolniczey przy uniwersytecie y wszystkich Województw Szkołach uskutecznionem bydź mogło - co się zaś tyczy Weterynaryi ta również będąc podziałem sztuki lekarskiey w Uniwersytecie nauczaną bydź może, Budownictwa, mechaniki, i t: d: mający chęć uczenia się w Szkole przygotowawczey lub technologiczney nauczyć by się mógł - nareszcie upowszechnienie

(wc)

219
42.

we wszystkich klassach mieszkańców pierwszych zasad naukowych gospodarstwa rolniczego, przyłoży się niezawodnie do rozwinięcia tego jedynego źródła bogactwa kraju naszego.

Wydatek na czyszczenie rzek 187000. złpol. rocznie, a nawet w roku 1825 summę 333666. złpol. wynoszący, lepiéyby nierównie użytym bydź mógł, gdyby roboty w téy mierze po wielu mieyscach rozpoczynane w jednym wprzód uskuteczniane były, gdyby poiedyncze rzeki brane pojedynczo wprzód ukończone w czyszczeniu zostały, nim czyszczenie drugiéy rzeki przedsięwziętém będzie, bo słabe siły słaby tylko popęd dziełu dać mogą, jak to widzieć możemy naprzykład na czyszczeniu rzeki Warty; przeznaczony na ten cel fundusz 24000. złp. rocznie, pochłonionym bywa w połowie na pensye urzędnikom spławu, a w drugiéy dopiero połowie używany bywa bez korzyści, gdy ograniczając się na stosownym do funduszu wydatku, ciągle reparować należy to na wiosnę, co w lécie zrobionym bydź mogło, dla tego też pomimo porzucania młynów, tam, grobel i mostów, przecież dotąd czyszczenie rzeki téy ukończonym

niejest

niejest, y zapewne prędzey nienastąpi, dopóki większy fundusz na ten cel przeznaczonym niebędzie, lub też oszczę„dności kilkoletnia funduszu dzisieyszego nienaprowadzi kapitału do prowa„dzenia ciągłego tey roboty potrzebnego, w przeciwnym razie do życzenia byłoby fundusz ten, na pożyteczniejsze dla Kraju cele obrócić. –

Wydatek na zakładanie Rękodzielni ro„cznie Budżetem na 850,000. złp: ozna„czony i wypłacany, powinien bydź wy„dzielany z większém zabezpieczeniem, gdy w małey dotąd ilości do Skarbu po„wracający wnosić każe, iż albo fabry„kanci nadużywają tego dobrodzieystwa zatrzymując zapomogi dłużey nad czas zakreślony, albo że wypożyczenie tego funduszu nie opiera się na zasadzie dostatecznie powrót kapitału zapewnia„jącey – wreszcie fundusz ten odbierany od Rękodzielników niepowinienby słu„żyć do pokrycia wydatków Budże„towych, ale owszem stanowiąc fundusz stały zasiłku przemysłu Narodowego do zasilenia y wydobycia wszystkich

gałęzi

220

43.

gałęzi gospodarstwa krajowego użytym być by mógł.

Wydatek na utrzymanie stada rządowego koni dziś summy 271,931. złpol: docho-dzący a przynoszący tylko dochodu 20,000. złpol: byłby może wynagrodzony gdyby reprodukcya czyli rozmnożenie licznych stad koni w kraju, mogło być jego skutkiem.

Ubolewać należy że zakład bydła Kat-magórskiego przez wpływ niedogodny i dozorowi właściwemu nieodpowiadający Ad-ministracyi, zupełnie zniknąwszy, pocią-gnął za sobą i utratę kapitału, y utratę korzyści z tąd zamierzonych.

Wydatek coroczni 12,130 złpol: na utrzymanie ogrodu saskiego, niepowinienby kosztem kraju być opędzany; stanowiąc wy-łączną przyjemność Miasta Warszawy, z jego funduszów wyłącznie podejmowa-nym być winien.

Wydatek na pocztę, od 1,040,975. do 1,777,377. złpol: podniesiony, łatwo zmniejszonym by został, gdyby Dyrektor poczty nie był zarazem Dyrektorem w Ministerium Spraw Wewnętrznych, od pozwolenia któ-rego zależy budowa stacyi pocztowych

tyle

tyle kosztów Krajowi przynosząca. gdyby te dwie posady od siebie oddzie, lonemi zostały, budowle y zmnieyszym kosztem i z dogodnieyszym sposobem zachowania przepisów licytacyi usku, teczniane byłyby – a oszczędność w wy, datkie tym zaprowadzona, posłużyćby mogła do zniżenia portoryi od listów y pism zagranicznych tak dziś wiel, ce uciążliwego, a przez to upowszech, nienia światła w różnych odnogach przemysłu szkodzącego.

Kommissya Woyny w roku 1824 Sum, mę 30,854,994. złłpol: zaymująca, podniosła się w roku 1825 do Summy 30,927,794. złłp: dla reparacyi budowli Woyskowych po Województwach, y za, łożenia placu musztry za Koszarami Artylleryi w Warszawie – w roku 1826. potrzebowała 30,927,794. złłpol: a w roku 1828 Summę 32,664,451. złłpol: wyexpensowała. –

Zaprowadzenie Milicyi w skutek 153 artykułu Konstytucyi mogłoby znacznie zmnieyszyć koszta utrzy, mania Woyska, z którychby i oszczę,

Ośność

Conferatur z Wydziałem Woyny.

dność wydatku nastąpiła, y budowle konieczne dla Woyska uskutecznione być mogły. Zaprowadzenie Milicyi prócz zmnieyszenia Wydatku połowę dochodów krajowych bezużytecznie konsumowanych wykrywającego, przyniosłoby ulgę w dolegliwym dla Mieszkańca Kraju dziesięcioletnim odbywaniu ciągle trwającey służby, gdy liczba ta lat, podzielając się między służbę czynną a pierwszą i drugą rezerwę do peryodycznego ćwiczeń woyskowych w czasach od gospodarstwa wolnych obowiązanych, uczyniłaby i ciężar ten znośnieyszym, i powróciłaby część znaczną sił w naypotrzebnieyszym czasie gospodarstwu krajowemu, zapewniłoby przytém równie trwałą obronę granic Kraju od Nieprzyjaciela, jako dzisieyszy skład woyska zabezpiecza, a zapobiegając odwyknieniu żołnierza od roboty zapewniającey mu pobyt stały na tey ziemi, niestawiałoby go w alternatywie dziś mu pozostawioney, że wychodząc z woyska po dziesięcioletnim bezużytecznym wycieńczeniu sił swoich, albo włóczęgą i tułaczem pozostać,

(albo

(albo też z trudnością przyzwyczajać
się do pracy przedwoyskowey.
Kommissya Przychodów i Skarbu po-
stępując w systemacie zwiększenia wy-
datków w ciągu tych lat pięciu podnio-
sła Etat swoy od 3,691,080. do 5,281,579.
złpol: prócz do dyspozycyi Ministra
Skarbu zostawionych 102,000. złpol:
zwiększenie to, użytem zostało na pod-
wyższenie pensyi Urzędnikom Ciura-
jak to szczegółowy rozbiór przekona:
Sekretaryat w roku 1824. kosztował
79.600. złp: dziś kosztuje 86,600. złpol:
Dyrekcya dochodów stałych od 24,500.
złpol: podniosła się do 27,690. złp:
Dyrekcya dochodów niestałych wyno-
szące w roku 1824 Summę 40,100. złp: dziś
wzniosła się do Summy 51,700. złp:
Biuro dochodów Stępla, Tabaki, Lo-
teryi od Summy 20,000. złp: podnio-
sło się do Summy 124,700. złp:
Wydział dochodów solnych od 53,800.
złpol: wydatku doszedł 62,400. złpo:
Sekcya ogólna Dyrekcyi Kontrolli
z 23,000. do 33,600. złpol:
Sekcya wypłat od 16,400 do 20,900. złp:
Buchhalterya od 22400 do 31600 złpol:

Wydział

Wydział dóbr Rządowych od 77500 do 85,500. złtpol:

Materyalia pismienne od 37,200. do 56,100. zp.

Extraordinaria, y odrobienie zaległości od 148,210. do 300,000. złpol:

Służba Biora od 10,800. do 20,800. złp:

Dyrekcya jeneralna Loteryi od 89,018. do 94,818. złp:

Biuro Jeneralne Stępla od 248,543. do 268,939. złp:

Dyrekcya Mennicy od 76,400. do 81,100. złp:

Kassa Jeneralna od 119,700. do 141,600. zp:

Urzędy niższe celne od 1,259,394 do 2,212,000. zp.

Urzędy leśne od 296316 do 386194. złp.

rzadko niemasz Wydziału w tey rozgałęzionej Kommissyi który by pomnożenia wydatku niebył przyczyną, smutny zaiste widok dla mieszkańca którego ciężar ulżonym niebędzie, jeżeli takie systema ciągle potrwa.

Izba Obrachunkowa corocznie 270,000. złp kosztująca jak dalece swojemu powołaniu odpowiada, niemając Kommunikowanych sobie Tey działań szczegulnych, nie można sądzić, o ile dla Kraju przynosi korzyści, życzyćby wszelako należało

~~jest życzeniem Izby Poselskiey aby Prezes Izby Obrachunkowey jeden z Senatorów i w Radzie Administracyjney~~
jest życzeniem Kommissyów wszystkich aby upraszać N. Pana by na Prezesów ~~Izby~~ ~~Obr.~~ Kommissyi Obrachunkowey raczył powoływać Urzędników niezawisłych jakiemi są Senatorowie i by w Radzie Administracyjnej głos stanowczy mieli

żało, aby, będąc przedmiotem wydatku krajowego Postannikom tych, co ją opłacają, spostrzeżenia swoje nad rozmaitemi wydatkami na każdym Seymie kommunikować obowiązana była: przybyli na krótki czas, bo czteroniedzielny Seym, Reprezentanci Narodu, niemogą z obszernych po rozmaitych Biurach rozrzuconych Akt przy złożeniu wszelkich dowodów w Izbie Obrachunkowey, nabydź dostateczney wiadomości o szafunku grosza publicznego, jeżeli Izba Obrachunkowa tak jak dotąd odmawiać będzie wszelkiego objaśnienia.

Prokuratorya Jeneralna od 248,000 Złp. do 293,533 Złp. pomnożywszy wydatek, jest władzą w Konstytucyi nieprzewidzianą, ani też dawniey w kraju naszym nieistniejącą — nadającą Interessom Skarbu przywiley, prawu opiekę równą wszystkim udzielającemu i Konstytucyą w artykule 17 zatwierdzonemu, przeciwny — sprawia zwłokę Interessów między Skarbem a prywatnemi

(watnemi)

„watnemi zachodzących, utrudza Spra„
wiedliwość, powołując wszystkie spra„
wy by też naymnieysze przed Trybu„
nał Województwa Mazowieckiego,
ubliża przytem powadze drugich
Trybunałów, y wzbudza nieufność
do takowych, przy rozlicznych wreszcie
przy każdey Kommissyi Rządowey i
Województwa Wydziałach prawnych,
postanowionych przy Trybunałach
Prokuratorach i obrońcach jest zby„
teczna, y do zniesienia zupełnego na
Jey utrzymanie wydatku kwalifiku„
jąca się tem bardziey, że jest Anti„
„Konstytucyjna Magistraturą. —

Kommissya Likwidacyjna, y Obrachun„
kowa 353,265. złp: dziś kosztująca
i piętnaście lat Kray wydatkiem swoim
obciążająca, rodzi życzenie nayprędszego
Jey ukończenia. Skutek działań tey„
że Kommissyi nieodpowiada nakładowi
na nią łożonemu, tamuje kredyt pu„
bliczny, i ~~wstrzymała~~ daje powód do ~~lubo~~ niesłusznie
zaprowadzenia Budżetu Konstytucyjnego,

cim więc

im więcey prędzey zakończy swoią czyn-
ność, tym więcey przyczynić się może
do dobra ogólnego – Koszt dawnieyszy
utrzymania iey 229,352. złp: wynoszą-
cy. staje się powodem do zmoderowania
dzisieyszego Etatu do teyże samey
Summy. – – –

Wydatek na Kommissye Woiewodzkie, od
3,414,609. złpol: do 3,704,926 złp: podnie-
siony, winienby ulegać oszczędności zwła-
szcza, przy zaprowadzeniu Systematu
Centralizacyi Władz dzisieyszego, gdzie
Kommissye Woiewodzkie nie działa-
iąc nic same przez się, ale we wszy-
stkiem do Kommissyi Rządowych
~~referować~~ odnosić się obowiązane w znaczney
bardzo części swych działań przez
Kommissarzy Obwodowych zastąpio-
ne by bydź mogły. –

niepisać

Wydatek na pensye wysłużone woyskowe
od 900,000. zpol: do 1,000,000. zpol: powię-
kszone, jako też pensye cywilne od
300,000. zpol: do 400,000. złp: doszłe, przy
zaprowadzeniu w roku jeszcze 1824tm Towa-
rzystwa Emerytalnego, nie zwiększany

ale

224

ale zmnieyszany bydź powinien, bo tych, co po utworzeniu Towarzystwa rzeczonego nabyli do pensyi prawo, Towarzystwo opłacać obowiązane, tych zaś liczba, którzy przed utworzeniem tegoż Towarzystwa pobierali już pensye, niemogąc się powiększać zmnieyszać się powinna, gdy wypadki śmierci sprawują ubytek osób do pensyi prawo maiących: przyczyna więc powiększenia jest ukrytą, y tylko przez szczegulne rachunki Izby Obrachunkowey wyiaśnioną bydźby mogła.

wypisać

Wydatek na Indemnizacyą dla Miasta Warszawy 300,000. zł pol. wynoszący, Budżetu wydatków obciążaćby niepowinien, bo nietylko że wszystkim Miastom zajęte zostały wszystkie dochody na dochód ogólny, a przeto stolica prawu wyiątkowemu ulegać nie powinna, ale też przez konsumowanie większey części Budżetu przez Woysko i liczne Biura tu w Mieście Warszawie są wynagrodzone uszczerbki w jego dochodach,

wypisać

których

których powrotu ani w ten sposob ubo-
dzy innych Miast mieszkańce niewi-
dząc muszą na zaspokojenie tey nie-
słuszney Indemnizacyi składać wię-
kszy podatek. —

Wydatek na policyą dla Miasta Warszawy
rocznie 180,000. złp: wynoszący, równiez
Budżetowym wydatkiem bydź niepowi-
nien zwłaszcza przy tak znacznych
temuż Miastu zapewnionych dochodach:
policya mniey liczna wystarczy powo-
taniu swemu, byleby jak to dotąd mia-
to miejsce za obręb przeznaczenia swe-
go niewychodziła: do niey należy czuwa-
nie nad spokoynością, bezpieczeństwem,
y zdrowiem mieszkańca, lecz wglądą-
niem w czynności jego, policya tru-
dnić się niepowinna, bo czyny człowie-
ka tak długo niepodpadają pod jey
władzę, dopoki publiczności szkodliwe-
mi niesą, nie uprzedzać więc, ale szkoda-
tane złe władzy właściwey donosić
powinna; inaczey odstępuje od usług
publiczności prawdziwie od niey na-
leżących. — —

Wydatek

Wydatek na bite drogi, od 2,530,160. do 2,756,146. zp: pomnożony wykrywa w porównaniu z dochodem z opłat Szarwarku i dróg, 206,876. zp: oszczędzenia, jako fundusz w rezerwie 1824 i 1825 r: zatrzymany, fundusz ten do bieżących wydatków nienależący, mógłby posłużyć do zmnieyszenia opłat drogowych podwóynie dziś rolnika uciskających; raz, że bez woli Narodu nałożonym podatkiem Szarwarku, podatkowi podymnego równającym się, musiał drogę bitą zapłacić – powtóre, że zapłaciwszy ją, musi wnosić od antikonstytucyinym ciężarem utworzonego na tey drodze przejazdu podatek drogowy, mniey potrzebne, a zbyt kosztowne Koszary drogowe i nad potrzebę liczniey sze zaymują znaczną część tego wydatku, zaprowadzenie więc oszczędności w podobnych budowlach jest pożądanem nim podatek ten zniesionym zostanie, bo zniesieniu ulegaćby powinien, jeżeli stanowienie podatków nie do postanowień ale do Narodu w Seymie zebranego w duchu art: 91 Konstytucyi należeć ma. –

Budowle

Budowle Rządowe na Budżecie w summie 200,000. zp: rocznego wy-datku zamieszczone, a w nadbudżeto-wych wydatkach główny przedmiot w ogromnieyszych nierównie Summach stanowiące, są powodem do życzenia, aby Kapitały na ten cel użyte, ża-dnego zysku dla kraju prócz ozdoby nieprzynoszące, na cele ważnieysze jakiem jest oświecenie i wsparcie uciśnionego ludu obrócone bydz mo-gły, - wszak w innych krajach bu-dowle kosztowne są skutkiem prze-mysłu, handlu, i idącego za niemi do-brego bytu Narodowego, u nas z wyciśnionego samemu rolnictwu osta-tniego przychodu wznoszą się gma-chy, do których utrzymania braknie niedługo funduszu, jeżeli nayliczniey-sza Klassa w Narodzie, Klassa rol-nicza, na którey w naszym kraju wszystkie podatki ciążą, dźwigniona niebędzie. -

Fundusz do dyspozycyi Namiestni-ka

ka Króleskiego w Summie roczney
300,000. Złpol: Udziałem oznaczony,
użytym był przez czas rachunków
złożonych, po naywiększey części na
cele szkodzące bezpieczeństwu publi„
cznemu, bezpieczeństwa Osób, na translo„
kacye niektórych uprzywilejowanych Urzę„
dników, na gratyfikacye, ~~budowle Stajen~~
~~dla Woyska Rossyiskiego~~, y tem podobne
mniey z dobrem Kraju zgodne przedmioty,
i tak: w latach 1828, 1827, i 1826 wydawa„
no rocznie na więzienia Osób policyinie przy„
trzymanych w Klasztorze u XX: Karmeli„
tów, w Ordynanshauzie, w domu pod Nrm
112. przy ulicy piwney czyli Marcinka„
nek, na Ratuszu u Viceprezydenta
Lubowidzkiego, który osobiście odbierał
na ten cel przeznaczone kwoty, w Kla„
sztorze XX: Dominikanów, w koszarach
artyllerii y placu, przeszło sto tysięcy;
Machnicki, Koszutski, Schröder, z pod
Sądu Woyskowego wyszli Obywatele y
tu w Warszawie dotąd zatrzymani z tego
funduszu żywieni byli. Utrzymanie
Obywatela Dobrzyckiego w Górze po
wycierpianym pięcioletniem forteczném

(Więzieniu)

więzieniu przez woyskową władzę nie-
prawnie osądzonego, i teraz mimo odbytey
nieprawnie nakazaney i niezasłużoney
kary w Górze na niewiadomy czas przy-
trzymanego, z tego funduszu opędza się. -
transporta osób przez Zarzeckiego
Rezydenta Krakowskiego, od Krako-
wa do Warszawy uskuteczniane, także
z tego funduszu po parę tysięcy zło-
tych na rok zaspokajane były, - Trans-
port Doktora Góry z Kempna ujętego
tu nad granicą polski, także z tego
wydatku poniesionym być musiał,
przeniesienie dwóch klass ze Szkół
Wojewódzkich Kaliskich do Piotrkowa,
y wynagrodzenie translokacyi profes-
sorom również tym wydatkiem zała-
twione było - Gratyfikacye Piwonic-
kiemu Prezesowi Kommissyi Wo-
jewództwa Kaliskiego, po pięć i
sześć tysięcy, - Radoszewskiemu dzi-
siejszemu Radcy Stanu 10,000 zł: - Ko-
walskiemu Kommissarzowi Administra-
cyinego Wydziału przy Kommissyi Ka-
liskiey 2000. zł: i innym tym podobnym
zaymują drugą część funduszu. -

Tym

Tym sposobem wydatek ten całkowity znaczną Summę bo 300,000. złp: rocznie wynoszący z Budżetu już dla tego samego wypuszczonym być winien, że za pomocą niego odebraną została wolność osobista artykułami 17. 18. 19. 20. 21. 22 i 23 Konstytucyi zaręczona, że z użycia jego, więzienia polityczne zamienione zostały na okropnieysze, jak każdego innego zbrodniarza mieszkania. Druga część tego funduszu użyta na gratyfikacye, jest dowodem mało ważenia pobranego z ofiarą potrzeb od mieszkańca podatku; urzędnicy bowiem ze Skarbu płatni, albo dopełniaią swych obowiązków, albo nie; w pierwszym razie nienależy się im żadna gratyfikacya, w drugim przypadku, nietylko, że na żadną gratyfikacyą, ale nawet na żadną pensyą nie zasługując z posad swych oddalonemi być winni, aby ustąpili mieysca tym, co z gorliwością Urzędowanie pełnić będą.

~~Wreszcie co się tyczy wydatku na stajnie dla Woysk Rossyiskich w Skierniewicach i po innych mieyscach Województwa~~

(Mazowieckiego)

wypisa

Mazowieckiego y Płockiego uczynio-
nego, wnosić należy, że w myśl 10 arty-
kułu konstytucyi takowy Skarbowi na-
szemu przez Rząd Państwa Rossyi-
skiego albo już wróconym został, albo
w krótce wróconym będzie.

Wydatek na zasiłek roczny ~~Teatrom połą-~~
~~czonym w Stolicy w Summie 120,000. zp:~~
~~udzielany, z którego na~~ Teatru fran-
cuzkiego corocznie 70,000. złp: ~~wydawanem~~
~~jest~~, jest wydatkiem mniey potrzebnym
dla Kraju żadney korzyści nieprzynoszą-
cym prócz uprzyjemnienia życia mie-
szkańcom Warszawy, których nawet
większa część teatru francuzkiego nie
potrzebuje, rozsądnie więc byłoby
aby uczęszczający na tenże Teatr koszt
ten ponosili, a Kray iuż y tak rozli-
cznemi uciążony wydatkami od tego
uwolnili. —

Wydatek na pensye dla Deputacyi prawo-
dawczey 145,000. zp: rocznie wynoszący,
uważany być powinien za zbyteczny, i
dla Kraju bezkorzystny: skład dzisiey-
szey deputacyi sprzeciwia się konstytucyi,

(raz)

raz, że Izba Senatorska i Poselska
~~niemaja~~ pozbawione są attrybucyi stanowienia praw,
lecz tylko rozbierania ich, a w moc 155°
artykułu Statutu o Reprezentacyi Na„
rodowey, służy Im prawo naradzenia się
nad potrzebą nowego prawa w przedmio„
tach, któremi się trudniły przez ciąg
zebrania, y nad podaniem prośby do
Króla o wniesienie słównego projektu
do prawa, który wedle 73° artykułu Kon„
stytucyi ogólne Zgromadzenie Rady Sta„
nu układa – jakże więc jedna cząstka
Izb, jaką jest Deputacya Prawodawcza
ma ~~mieć~~ większe prawo? wreszcie Izby
ogołocone są tym sposobem z takiey ilo„
ści Reprezentantów, ile ich do składu
tey Deputacyi wchodzi; przejęci bowiem
utworem własnego dzieła, niemogą za„
chować tey bezstronney krytyki, jaka
w Izbach zachowaną bydź musi – Seym
dzisieyszy przekonywa się, iż pomimo
upływu pięcioletniego czasu Deputacya
ta żadnego dotąd projektu do prawa przygo„
towanego niemiała; – życzyćby więc nale„
żało, aby wydatek ten łącznie z Depu„
tacyą

cyę niekonstytucyiną ustał. —

Ten jest główny obraz wydatków krajowych, — Przekonała się zapewnie Prześwietna Izba Poselska jak wiele jest wydatków zbytecznych, a tém samém jak znaczna oszczędność mogła by mieć mieysce, a gdyby ta zaprowadzoną została, z zmnieyszenie w podatkach mogłoby nastąpić, a tém samém stało się zadość y życzeniu Nayjaśnieyszego Pana w przyniesieniu ulgi mieszkańcom, i oczekiwaniu Narodu który w czasie pokoju oczekuje tey chwili, w którey by mógł doznać ulgi w tych ciężarach, które na czas woyny uchwalone były. —

223a

57.

Górnictwo.

6

1.

Raport Rady Stanu co do górnictwa uznaje, że za administracyi Kommissyi rządowej spraw wewnętrznych i policyi utworzyła się znaczna liczba zdatnych urzędników, z których nauki teraźniejsze górnictwo korzysta. Jest-to skutkiem trafnego zakładu górniczej szkoły. Kommissye sejmowe widziały więc ze smutkiem, ten użyteczny zakład od lat dwóch rozwiązany a professorów dawniej do niego należących rozrzuconych po górniczych wydziałach.

W rozpoznaniu czynności górnictwa pod zarządem kommissyi rządowej przychodów i skarbu od 1824-1828, wyłączyły kommissye sejmowe rok jeden do zarządu kommissyi rządowej spraw wewnętrznych i policyi należący a w raporcie Rady Stanu do pięcioletniego zdania sprawy z górnictwa zajęty; a to celem dokładniejszego wyjaśnienia rzeczy i porównania ostatniej epoki z poprzednią.

Z porządku więc przystąpiły kommissye sejmowe najprzód do rozbioru przychodu i rozchodu górniczych funduszów w tej ostatniej epoce.

Stan tych przychodów w Raporcie Rady Stanu skreślony wymagał objaśnienia, gdyż w nim summy tylko ogólnie podano, a o produkcyi brutto ani o netto żadnej nie uczyniono wzmianki. Żądały więc kommissye dokładnego wyjaśnienia w sposób więcej ekonomiczny niż kupiecki tak co do przychodu jak i wychodu, remanentów przy końcu

obu

132

obu epok istniejących, długów zaciągniętych i wydatków. A naprzód, co do przychodu, według zeznania samego górnictwa wynikło.

1) Z poprzedniej epoki pozostałe remanenta i zapasy wynosiły	1,912.975 Z. 22 G.
2) Produkcja ogólna górnictwa, czyli dochód brutto, od którego winien być wydatek potrącony	13,535,715 .. 19
3) Pozytywny dochód z dóbr i lasów na fundusze górnictwa przeznaczony	1,555,922 .. 22
4) Z pożyczek funduszów emerytalnych cywilnych i wojskowych	4,115,000 .. „
5) Z funduszów skarbu publicznego, na produkta do sprzedaży wyrobione i w magazynach złożone	4,906,286 .. 27
Łącznie	26,025,901 .. „

(Na marginesie, przy pozycjach 3–5: Długi razem czynią 10,577,209 Z. 19 G.)

Co do wydatku, ten według podania samegoż górnictwa, składa się:

1) Z wydatków zwyczajnych na produkcję górniczą	10,871,446 .. 25
2) Z wydatków na różne ulepszenia i wystawienie nowych budowli	1,473,489 .. 16
3) Z wydatków na nowe zakłady, poszukiwania, kupno machin ~~przyszły wzrost górnictwa mającemi zapewnić~~, tudzież na spławność rzeki Kamiennej, na nowe zakłady w Bobrzy i Sielpi, na zakłady tokarń na Solcu, w Mennicy i w Białogonie, na budowę machin przez mechaników krajowych i t. d.	6,828,764 .. 18
Łącznie	19,173,700 .. 29
Pozostaje w zapasach i aktywach jak raport świadczy, z końcem 1828	6,852,200 .. 1
Łącznie	26,025,901 .. „
Czystego zaś dochodu z 4th lat ostatnich pod rządem Kommissji prz. i sk. jest rzeczywiście	2,664,268 .. 24
czyli rocznie	666,067 .. 6

Trzeba jednak potrącić od powyższej summy procent od włożonego kapitału w budowę . . . . 1,473,489 . . 16.

Który odtąd rok rocznie przychód ciążyć będzie w summie . . . . 73,674 . . 12.

Następnie porównały Kommissje sejmowe produkcję i dochód czteroletni z ostatniey i poprzedniey epoki, i okazało się, iż za

	Iey Epoki:	2ey Epoki:
produkcyja ogólna wynosiła	9,398,214 z. 13 g.	. . . 13,535,715 z. 19 g.
a dochód czysty	1,328,248 . 15 . . .	2,664,268 . . 24 . .

Z czego wynika, iż administracja Kommissji rządowey przy. i sk. przyniosła większe dochody i utworzyła większą ilość wyrobów, niż administracja kommissji rządowey spr. wewn. i pol.; co przypisać należy lepszemu zarządowi i więcey naukowemu prowadzeniu rzeczy; jednak przyznać trzeba, że starania kommissji spr. w. i p., ułatwiły zaprowadzenie późnieyszych udoskonaleń i służyły im za podstawę.

Gdy kommissje sejmowe przystąpiły do rozbioru szczególnych ulepszeń, co do tanności i udoskonalenia produkcyi; nie mogły ich dostatecznie ocenić nie mając pod ręką potrzebnych materjałów. Jednak z pewnością wyjaśniły: iż ulepszenia węglarstwa, nie jest tak wielkie, jak je raport wystawia, gdyż sągi w drugiey epoce rąbane są większego wymiaru, co wykazuje sama ich płaca o 6 gr. na sągu podwyższona. Niemniey kible górnicze rudy są większey miary i drożey są płatne, a to

wyjaśnia

wyjaśnia, dla czego tak znacznie podniósł się procent przy topieniu rudy w wielkich piecach, po wyższej uczi od tych zależący przyczyn. Co do tanności wyrobów, kommissye także zapewniły się, iż nie wciągnięto w koszt produkcyi ogólnego wydatku na wyższe górnicze władze, który jednak ten przedmiot stosunkowo ciężyć powinien. Jakoż istotnie wyrób cetnara żelaza surowego ze złt. 3. gr. 13 na złt. 3. gr. 25 a żelaza kutego z 12 złt. 10 gr. na 13 złt. 20 gr. podnosi.

Życzéć by należało, aby górnictwo w swych raportach, więcéj się powodując miłością prawdy, niż szukaniem zniéj potrzebnego blasku, przestawało na rzeczywistych swoich zasługach i pochwale na którą za swoje prace rzetelnie zasługuje.

Jakkolwiek są znaczne postępy górnictwa rządowego, kommissye porównawszy zakłady rządowe z prywatnémi (które to ostatnie blizko cztéry razy tyle towaru wydają gdyż ich produkcya wynosi około 120,000. cet. w kutém żelazie:) uznały, iż zakłady prywatne o wiele przewyższyły rządowe.

W dobrze urządzonych zakładach prywatnych, jeden piec w przecięciu rocznie wydaje 14,000 cet., w rządowych tylko 7,700. Fryszerka prywatna dobrze urządzona kuje rocznie 1,300 cet. rządowa w przecięciu 930.

Oszczędność na produkcyja jest następująca. Jeden cetnar surowcu kosztuje rząd zł. 3. g. 25 a prywatne rękodzielnie zł. 3. g. 2. – Cetnar żelaza kutego kosztuje rząd zł. 13. g. 20. a prywatnych . . . . 11." 11.

Przyczyna téj tak znacznéj różnicy zależy od kosztownéj rządowéj administracyi, od lepiéj zrozumianego interesu i staranności w prywatnych zakładach.

Uważały

Uważały także kommissje sejmowe, iż dyrekcja górnicza zajmująca się raczej teoryą niż praktyką, więcej dbająca o ulepszenie wyrobów niż o potrzeby kraju, zaniechała z razu wiele dla kraju potrzebnych wyrobów stalowych, żelaznych i dopiero w późniejszym czasie je przywróciła.

To wszystko potwierdza tę odwieczną prawdę, iż każdy najlepiej dla samego siebie pracuje i swój własny interes ocenia. Nowy dowód tej prawdy i tu widzimy.

Ogólne porównanie wyrobów prywatnych fabryk żelaza z rządowemi, wykazało równie, iż w ośmiu ostatnich latach, pierwsze, więcej jak o połowę swoje wyroby powiększyły; a przeciwnie rządowe o szóstą tylko część swój wyrób podniosły: pierwsze, same w sobie znajdowały potrzebne kapitały; drugie, mimo ogromnych pożyczek i nakładów nie zdołały wyrównać ich postępowi. Możnaby śmiało zapewnić, iż te pożyczki, obrócone na polepszenie prywatnych zakładów, byłyby podwoiły ich wyrób.

Obojętną jest rzeczą dla kraju, kto jest właścicielem fabryk; lecz niezmiernie ważna wiadomość, kto równemi nakładami więcej wyrobów wydać, a tém samém bogactwo narodu pomnożyć może. Zagadnienie to, tu, praktycznie rozwiązane zostało.

W dalszym postępie prac swoich, kommissje sejmowe zajęły się rozpoznaniem planu nowych zakładów, zapowiedzianych przez górnictwo, mających zapewnić naszemu krajowi wyrób 300,000 cet. czystego żelaza. Zakłady te ustanowione być mają nad rz. Kamionną w Wąchocku, Starej-Rudzie, Nietulisku i w okolicy; w Dalejowie, Bobrzy, Sielpi, i Murowanej-Woli, i składać się mają z 15 wielkich pieców, 76 fryszerek i 8 walcowni na sztaby. Tak ogromne zakłady, zapowiadają wielkie wydatki; kommissje sejmowe przeto dochodziły, czyli korzyści im wyrównywają.

Wydatki

Wydatki nadzwyczajne w raporcie umieszczone wynoszą 6,828,764 zł. i 18. gr. Dzielą się na następujące kategorje:

Na nowe zakłady w Bobrzy	744,434 .. 5.
w Sielpi	518,582 .. 1.
Na uspławienie rzeki Kamiony łącznie z groblą Rudzką	1,467,810 .. 1.
Na sprowadzenie zdatnych robotników z zagranicy	282,256 .. 20.
Na pomiar hidrostatyczny wód, lasów, poprawę dróg i przysposobienie zapasów	560,029 .. 20.
Łącznie	3,573,112 .. 17.
Na zakłady fabryk na Solcu, w mennicy i w Białogonie	984,608 .. 11.
Na nabycie różnych realności bliskonowych zakładów	134,982 .. 8.
Na budowę machin przez krajowych mechaników	552,129 .. 10.
Na sprowadzenie zagranicznych machin	693,485 .. 6.
Na sprowadzenie różnych efektów potrzebnych do budowy	305,495 .. 11.
Na poszukiwanie soli, rudy żelaznej, miedzianej, węgla i t. d.	584,951 – 15.
Łącznie	6,828,764 – 18.

Z których 3,573,112. g. 17. bezpośrednio należy do zakładów nad Kamionną i w okolicy, a reszta 3,255,652. g. 1. do innych zakładów w kraju.

Ponieważ wielkie zakłady nad Kamionną były najgłówniejszym celem poszukiwań, kommissje sejmowe żądały od górnictwa anszlagu wyjaśniającego koszt na ich budowę. Anszlag wykazał, iż summa 12,794,100 i lat 20 czasu do ich zupełnego ukończenia są potrzebne. Niemniej rozbiór ogólnego planu przekonał kommissję, iż ten kosztowny plan tak jest ułożony, iż znacznych dochodów spodziewać się można dopiero po zupełnem rozwinieniu zakładów, które na kilku założone miejscach, doskonałą całość osiągną wtenczas, kiedy już wszystkie ukończone będą. I to właśnie jest jednem z największych uchybień ich pomysłu; gdyż niemogąc same siebie odradzać, włożony kapitał musi obciążać zakład, póki ten zupełnie rozwiniony nie będzie. Prócz tego koszt uspławienia rzeki Kamionny wynosić ma 8,000,000; a że jego połowa potrzebna jest do uzupełnienia samych fabrycznych

fabrycznych zakładów, połowa przeto wydatku 4,000,000. na ich rachunek liczona być musi. Po dodaniu téj summy do poprzedniéj wynikłéj ogólna summa 16,794,100. Przyłączywszy nakoniec do téj summy składane procenta przez lat 20 od summy 839,705 rocznie wkładanéj, otrzymamy ogólną summę 29,153,930.

Gdyby zaś jakie korzyści ciągnione być miały z tak wielkiego zakładu przez czas jego utworzenia, co jak wyżéj kommissje wyjaśniły jest bardzo wątpliwém, korzyści te zaledwie wyrównywają szkodom przez tak długi przeciąg czasu mogącym wyniknąć, i przez różne przypadki, jako to: powodzie, zawalenie się grobel, brzegów, od podobnego przedsięwzięcia nieroztączne. Śmiało więc twierdzić można, iż po uskutecznieniu całego planu, ogromna summa 29,153,930 ten zakład obciążać będzie.

Przystępując daléj do obliczenia spodziewanych korzyści z ukończonych już fabryk, kommissje zmiały z najpewniejszych świadomości, iż lasy okoliczne najdaléj o 3 mile położone wynoszą 241,000 morgów polskich, a przeto 241,000 półkubicznych siągów drzewa rocznie wydać mają. O ile by zaś więcéj drzewa wydać zdołały, zaledwie wystarczy na opał utrzymanie i naprawę budowli kilkunastu miast i kilkuset wsi górniczych. Temi więc siągami najwięcéj 241,000 cetn. walcowanego żelaza będzie można wyrobić, a 30,000 ct. w laniu utworzyć. Rachując przeto zysk razem jak na walcowaném tak na laném żelazie złł. 6. gr. 10. na cetnarze; przypuściwszy, iż nawet o złoty 1 wyrób tańszy będzie jak dotąd, czysty dochód wyniesie 1,716,333. z. 10 g. Lecz jeszcze dochód ten zmniejszyć wypada przez połączenie 482,000 na drzewie zbyt tanio obliczoném, bo na 1 złł. wartości siąga; w całéj bowiem okolicy teraz cena siąga zł. 2. wynosi i nikt wątpić nie może, iż po zapełnieniu zakładów dójdzie wartości najmniéj złł. 3. Potrącenie to zmniejsza summę zysku na 1,234,333 zł. i 10 gr. Sam zwyczajny procent 5% od summy 29,153,930 mającéj ciążyć ukończone zakłady, wynosi 1,457,696.

Wynika więc, że czyste zyski ciągnięć się mające z górniczych zakładów nawet zwyczajnego 5% nie wydadzą procentu. Lecz gdyby i wydały, cóż-że jest taki procent w kraju w którym kapitały jeszcze są, i będą długi czas rzadkie, w którym X lepiéj lokowane górnicze spekulacje dziś kilkanaście od sta czystego zysku przynoszą.

Kommissye.

Kommissje zwracają jeszcze uwagę i na to, iż całe powyższe obrachowanie zasadza się na najlepszém i najszczęśliwszém rozwinieniu planu. Jest zaś wielkie podobieństwo, iż trzy następne okoliczności stan rzeczy jeszcze pogorszyć mogą:

1) Zniżenie ceny żelaza. To jest bardzo podobném, gdy zważemy, iż kraj nasz dzisiaj 150,000 cet. żelaza mniéj więcéj konsumuje. Trudno zaś przypuścić, aby potrzeba kraju w przeciągu 16 lat podniosła się do 421,000 cetn. Wywóz żelaza za granicę utrudzają znacznie cła we wszystkich kierunkach prócz Krakowa i Rossji. Odbyt do Krakowa jest niezmiernie mały, a do Rossji wielki być nie może, z przyczyny, iż kraj ten sam posiada ogromne tego rodzaju zakłady, a przy tém utrudza wprowadzenie przez uciążliwe formalności.

2) Podwyższenie ceny drzewa na zł. 3. sięg półkubiczny jest aż nadto podobném, gdy zważamy, iż w przeciągu lat 10-ciu sięg z ceny 1 zł. na 2 się podniósł. Tak znaczne podwyższenie ceny, wielkie użycie palnego materjału i upadek krajowych lasów w 16stu latach może przynieść.

3) Nareszcie nieodzielna od podobnych zamiarów niedoskonałość w wykonaniu i zmiana pierwotnego planu, któréj już jesteśmy świadkami; plan bowiem wyżéj namieniony w samym swoim początku kilkakrotnie już był zmieniany.

Kommissje sejmowe uznały za konieczną potrzebę rozebrać tak szczegółowo stan zakładów fabryk żelaznych, tak z powodu ważności celu jak wielkości ich pomysłu i ogromnych zapowiedzianych wydatków.

Przystępując daléj do rozbioru innych przedmiotów objętych raportem, a naprzód co do poszukiwania soli, Kommissje sejmowe pochwalają gorliwość Kommissji Rządowej Przych. i Sk., celem wynalezienia tego nieodzownego wszystkim mieszkańcom produktu, lecz razem życzą, aby to poszukiwanie lepiéj zarządzone być mogło. Jest powszechnie wiadomą prawdą, iż galicyjski brzeg Wisły posiada obfite kopalnie soli pod całą powierzchnią, równie między Wisłą, Sanem i Karpatami rozciągające swoje pokłady; i jest więc oczywista rzecz, iż i na tę stronę Wisły pokłady muszą przecho-

dzić

przechodzić; a jeśli ku królestwu polskie
mu zagłębiają się, z tego samego można
wnosić, iż są grubsze i obfitsze, tylko nieco głę-
biej. Wypadałoby więc jak najbliżej wsty,
nie zaś w znacznym od niej oddaleniu za
jej się poszukiwaniem.

Co do miedzi – gdy produkcja tego
kruszcu zupełnie jest zaniedbana, bolesna
jest rzecz, że teraźniejsza administracja
niepotrzebny nakład 128,493 złł. na parową
machinę zrobiła; równie jak dawniejsza
administracja wystawiła za 118,000 złł. stol-
nię, która pozostała bez użytku.

Co do poszukiwania kamiennych wę-
gli górnictwo bardziej zajęte swoim szczegól-
nym zarządem, jak ogólnym stanem kraju,
wspomina tylko o pokładach węgli znalezio-
nych nad Kamionną a żadnej nie czyni wzmian-
ki, o poszukiwaniach, które w dobrach pry-
watnych blizko Stefankowa 22 cali pokład
węgla wykryły.

Wiadomość powzięta o obfitości żela-
znej rudy, jest wielce dla kraju pocieszają-
ca, a dokładne przekonanie o jej wielości,
bardzo ważnym wypadkiem.

Ogromna ilość wydobytego galma-
nu 187,483 cet. i wytopionego cynku
153,036 cet. zdaje się być skutkiem myl-
nej spekulacji podnoszenia wyrobu jedne-
go przedmiotu bez uwagi na dalszy jego
odbyt i potrzebę. Właśnie ten wypadek po-
piera zdanie sejmowej kommissji i jej
troskliwość co do przyszłego, acz bardzo od-
dalonego wyrobu i przedaży żelaza.

Zamykając kommissja ogólny rys
stanu górniczej administracji z obowiąz-
ku swego nadmieniają, iż wszelkie dotąd
łożone usiłowania na wynalezienie lub
wyrabianie wynalezionych w kraju na-
szym wszelkich w kraju kopalnych mi-
nerałów, prócz żelaza i cynku były na-
daremne ~~e~~ chociaż znaczny zrządziły
nakład. Odbyt cynku jest niepewny.

Wyznać przytem kommissja musi,
iż plan zakładu hut żelaznych uznały
za niedostateczny i mało zyskowny w
najlepszym wypadku, a za szkodliwy
i niebezpieczny dla kraju w mniej po-
myślnym.

Przekonały się równie, iż mimo kilku-
letnie zachody i starania górniczej ad-
ministracji, produkcja nawet podług
dzisiejszej skali, nie odpowiada nadzie-
jom kraju, i daleka jest od wyrównania
w ilości, dokładności i ekonomji prywat-
nym zakładom, co z samej jej natury

i składu

i składu wynikać musi.

Wykazuje się z tego rozbioru, iż plan teraźniejszy co do ogólnego zakładu nowych hut żelaznych, ostać się nie może i winien być na nowo gruntownie rozważonym, zmodyfikowanym lub całkowicie zmienionym i mocą prawa ustalonym. Również mniemają kommissje sejmowe, iż byłoby z użytkiem dla kraju, rządowe zakłady i kopalnie na prywatne przeistoczyć. Uznają je dnak, iż ta wielka zmiana potrzebuje dostatecznego czasu i namysłu.

ulan
adu
e
tox.
m
pre
aja
dkim
lnei
je
uje

1.

Likwidacja Długu Krajowego.

Ustawa Konstytucyjna, ta święta i zasadnicza dla nas księga w artykule 158 wyrzekła: „Dług publiczny „Stanu jest zaręczony"

Od czasu jéj ogłoszenia upływa już rok piętnasty, a jeszcze przygotowawcze działania nie doszły do tego stopnia, aby wiedzieć można, kiedy, i w jakim sposobie tenże dług zaspokojony będzie, raport Rady Stanu nie postawia nas nawet w możności poznania w zbliżonym sposobie ilości passywów i aktywów kraju, i na tych datach opiérać pocieszające nadzieje.

Kosztowna na ten cel ustanowiona Magistratura, Kommissja Centralna Likwidacyjna, małym postępem działań zastania przed nami samą nadzieję ujrzenia koniecznego skutku oczekiwań ogólnych, których tém pewniéj spodziewać się wypada, gdy wysokie kontraktujące strony, zawarłą konwencją w latach 1819 i 1824 ryczałtowym układem, dały nam rys wzajemnego obliczenia, którego pomyślny wykrył się równie z Rządem Austryjackim jak Pruskim rezultat na stronę naszą przypadających należności, które przez Rząd nasz już pobrane zostały, a ztąd wynika konieczna powinność dla Rządu rzetelnego zwrotu szczególnym osobom, które mają swoje u Rządu należytości. —

Nad

Nad tym przedmiotem tyczącym
się godności działań Rządowych
i słuszności w żądaniu stron intere
sowanych zastanowić się należy.

Ta ogromna massa obliczeń
z wysilenia krajowych datków utwo
rzona wrócić by powinna do swego
źródła. Boleśnie przecież widziemy
iż przedmiot likwidacyjnych indiwidu
alnych do Rządu pretensyj, których
zwrot stanowiący zasób prywatnych
osób, stanąć mogący w pomoc nie
jednej rodzinie niedostatkiem i nędzą
nękanej, zbyt powolnie dla stron a
kosztownie dla kraju odbywa się. —
W smutném tedy co do téj kategoryi
położeniu widzi Kommissja strony
interessowane, to jest, naród ze względu
na przewlekłej manipulacyi w ocze
kiwaniu słusznego wynagrodzenia,
a raczej zwrotu poniesionych nad
zwyczajnych ciężarów. — W smutniej
szém on jest jeszcze położeniu co do
rozpoznania kategoryi likwidacyj=
nych i sposobu ich realizacyi. —

Pomysł pierwiastkowy urzetelnie
nia długów krajowych pociągnął za
sądnicze przepisy, co do form, w po
dawaniu szczegółowych likwidacyj,
posuniętych aż do sumiennego zobo
wiązania stron przysięgą przed
urzędnikiem sądowym właściwego
powiatu.

W rozpoznaniu zaś ważności, Kom=
missja Skarbu zasadę przyjęła,
odrzucenia od likwidacyi tych choć
zaprzysiężonych kategoryi, które za

uciążliwe

E

237

Trudny do pojęcia stan zaległości Wydatkowy 38,096.516 – 16 wynoszący ~~z przewyżki~~ w rapporcie Rady Stanu zamieszczony z przewyżką w dochodach w obrazie pięcioletnich Przychodów i Wydatków w Gotowiźnie 4764273 . 21

w Dowodach 24386043

razem 29150316 21

Skłonił Kommissyę Wasze do przekonania się z iakiego funduszu ta przewyżka ~~pochodzi~~ powstała a powziąwszy wiadomość iż takowa iest skutkiem wpływu za sól konwencyjną Pruskiej i Austryackiej, na zaspokojenie pretensji mieszkańców Krakowa do pomienionych Rządów powodem tego Rządy wydanej; ze smutkiem uyrzały własność Obywatelską nie iak się należało w gotowiźnie, lecz iuż w dowodach Wydatku niczem nieusprawiedliwionego zapisaną, Narzekanie więc, że pomimo pobranych od rzeczonych Rządów funduszów nikt dotąd nietylko w pretensji swey zaspokoionym nie iest, ale owszem wyszukiwaniem ~~od~~ lat 30 ~~zaległości~~ po różnych spleśniałych Archiwach zaległościami, kiedy zaspokojonym został, ma w takim lekceważeniu cudzey własności swe źródło; i Kommissya Rządowa Przychodów i Skarbu nie może uyść dosyć obwiniania za naruszenie własności, ~~która~~ która w Depozycie u niey złożona, świętą i nietykalną być była powinna i ~~odpowiedzialności za zabrany Depozyt tem więcej~~ ~~być powinna~~ ~~Wydział~~ ~~Minister Skarbu~~ są ~~te~~ skutki działalności żadnych granic nie maiącej JW. ~~byłego Ministra Skarbu, tak iako~~ ~~twórcy Jego obsto w Wydatkach tak też z wsząd czerpane fundusze nie~~ ~~były dostateczne do zaspokojenia wielolicznych Jego przemysłów~~. ~~Jeśli hoynosć Wydatków, czas będzie nie długo pod Jego ułomnie, lecz~~ ~~wyleczy w niedostatku, zetrwa w dawnej kapitały~~ niezniszczone ~~Narodowe posłużą do~~ ~~zapłacenia momentalnego wszelkich Wydatków, lecz im dalszy oddalać się będzie~~ ~~czas krajowy~~ ~~niedołęgą~~ ~~postępowania umiarowanego, tem wyżej dobrną Nas nieszczęścia~~ ~~pod rządem~~ ~~Dudzik~~ ~~zostanie~~ ~~w~~ ~~przeprowadzeniu~~ pod rządem ... od

samowolnego
~~do~~ dowolnego postępowania, i zmuszonym [illegible] że który [illegible]
uważam. — o ~~[illegible]~~ [illegible]
~~[illegible]~~

uciążliwe do wypłat bo indemniza
cji nie uległe uważała, a które pod
względem ekonomji krajowej, bardzo
są ważne i stanowcze. A takiemi są
likwidacje poborów, datków, i sa
mowładnych zaborów, stanowi
odnieszczemu zawsze i wszędzie stawa
jącemu w potrzebie, a dziś zuboża
nemu. – F albowiem z
Jeżeli ~~z tych~~ nadzwyczajnych
wysileń narodowych, uformowana
z pomyślnym rezultatem massa,
wpłynęła do kassy skarbu publicz
nego i postawiła go w możności
ważnych i korzystnych operacij,
mianowicie przez pobieranie soli
ceną przyzwoitą, a w kraju dla do
mowego mieszkańca pokojną war
tością przedawanej; zdaje się, iż Rząd
podrzęcznie z krzywdą indiwidualną
osób, trudnić by się nie powinien wy
kupowaniem dowodów Kommissji
Centralnej Likwidacyjnej własnym
pomysłem Rządu na zaspokojenie
stron wydanych, a w dobrej wierze
z cierpliwem oczekiwaniem lat
tyle bez prowentu przyjmowanych, a
dziś albo dla przebranej cierpliwości
albo dla gwałtownej potrzeby po
35/za 100 przedawanych, z przyczyny,
iż Bank ~~monopolicznym tylko~~,
nabywaniem tychże zajęty, odsu
wa wielu prywatnych od korzyst
nej dla stron podwyższki tego dys
kredytowanego papieru.

Manipulacja ta w wykupywa=
niu

nie papierów Rządowych przybiera
poniewolnie postać manipulacyi kon
kursowéj, zdaje się jakoby zapowia
data bardzo ważny rezultat, to jest,
bankructwo kraju, przeciwnie stan
nasz nie jest daleko pomyślniejszym
od innych krajów, a nasza admi-
nistracyja skarbowa za czynną po
mocą jéj naczelnika znaczny już
postęp w stosunku finansowym
uczyniła.

Co do pozycyj w raporcie umieszczo
nych, widzieć się daje, iż ogół przy
znanego długu z końcem 1828 r.
wynosił 49,683,497 złt. 21 gr.

Życzeniem byłoby naszém wie
dzieć wiele cała massa długu tego
wynosi, o czém raport zamilczał,
będąc jednak w możności wyjaśnie
nia téj stanowczéj kategoryi, ile,
że wyraźnie mówi o oznaczeniu
dla mieszkańców terminu prekluzyj
nego do składania dowodów pretensyj.
Odsuwając więc wiele z słuszną
lecz opóźnioną likwidacyą, stanęła
Kommissyja Centralna Likwidacyj
na na stopiu nie wątpliwego wy
kazania massy przyznanéj, bo nie
odrzuconéj pretensyj należytości.

Ogół pretensyj Rządowych do
mieszkańców kraju wynosić
ma, podług raportu Rady Sta
nu 77,628.094 złt. 9 gr. –

Porównywając więc aktywa z
passywami kraju. Dotąd obliczo
=némi

obliczonémi, korzystny dla Skarbu okazuje się rezultat, na którym opiérając się, wypadałoby ~~złożyć~~ zanieść prośbę ~~u podnóżka Tronu~~ do N. Pana, ażeby raczył rozkazać użycie środków do spłacenia (: nie czekając na ostateczne ukończenie likwidacji z Rossją i Francją :) długu już przez Kommissją Centralną Likwidacyjną, w pewnych przynajmniéj wylikwidowanych kategoriach, przyznanego.

Każdy dług kraju jest świętym, rzetelność w jego uiszczaniu, wzmacnia ogólną siłę kraju, bo w razie potrzeby daje możność śpieszniéj i chętniéj powierzyć swój zapas Rządowi i potrzebę publiczną zaspokoić.

Zaspokojenie długu krajowego nie może nastąpić jak stopniowo, stopniami wyjaśnia się stan passywów, stopniami wykryte, zabezpieczone i ściągnięte będą aktywa.

Gdyby się w dalszém postępowaniu dzieła, po ukończonéj likwidacji z Francją i Rossją, okazało: iż aktywa przewyższają passywa, stan ten byłby bardzo pomyślny dla kraju, bo by zbliżył chwilę sprawienia jakowéj ulgi w ciężarach publicznych mieszkańców kraju, a szczególniéj włościanom, téj najpraco=

najpracowitszej a razem najuboższej klassy społeczności. –

Dalekie są Kommissye od podawania w tym względzie projektów, lecz czynności Kommissyi Przychodów i Skarbu, punktualność w wypłatach skarbowych i trafność środków, któremi potrafił sobie ~~Książe~~ Minister Skarbu zjednać zaufanie tak w kraju jako i za granicą, wreście czas sprzyjający bardziej kredytowi niż lata klęsk i wojny, które przebyliśmy, pozwala nam oddać się tej przyjemnej nadziei, iż Rząd po obliczeniu, wszelki dług jaki pozostanie, wniesie na Budżet Konstytucyjny i słuszne względem stopniowego zaspokojenia długu krajowego, potrafi obmyślić środki, i ich wyborami zabezpieczy, co również pod zatwierdzenie Izb w Budżecie Konstytucyjnym poda. –

1.

Fundusze Emerytalne Cywilne.

J. W. Pr. Skarb

2

Wiekopomnéj pamięci Cesarz Alexander pierwszy troskliwością o zapewnienie losu urzędników, których wiek lub stargane siły potrzebują spoczynku, ustanowił Towarzystwo Emerytalne Cywilne, a tém samém podał jeden więcéj obowiązek do wdzięczności narodowéj.

Stan funduszów tego towarzystwa z końcem r. 1828 przyszedł do summy 3,281,898 złł. 29 gr. –

Wydatki zaś wszelkie tak na administracyę jak na pensye emerytalne i zwroty składek, w przeciągu upłynionych lat pięciu wynosiły 182,880 złł. 3 gr. –

Porównywając wpływy z wydatkami, jasno widzieć się daje, iż dosyć znaczna ilość lat upłynie, nim Towarzystwo obrócić będzie mogło wszystkie wpływy roczne na opędzenie wydatków rocznych, a więcéj jeszcze lat upłynie nim będzie przymuszone część kapitału uzbiéranego obrócić, na pokrycie wydatków przewyższających przychody z składek urosłe.

Nasuwa się zatém myśl naturalna, iż fundusze Emerytalne zbywające od rocznych wypłat, mogą posłużyć, aby niémi zastąpionym był fundusz na umorzenie długu krajowego prze:

znaczony

przeznaczony, którego ściągnienie dłuższego wymaga czasu, a jednak spodziewanym jest w epoce, w której Towarzystwo, będzie w potrzebie użycia części kapitału na opędzenie bieżących potrzeb, co tém łatwiej do skutku doprowadzeniém być może, kiedy w myśl postanowień królewskich o Towarzystwie Emerytalném, fundusze Emerytalne zbywające od rocznych wypłat lokowane w Banku być mają; do attrybucij zaś Banku należy zaspokojenie długu krajowego.

Że pomimo przepisów i wykazanego z ich wykonania użytku, fundusze emerytalne wypożyczone zostały na zakłady górnicze w ilości 2,950,000 złp. nie dasię nawet tém usprawiedliwić, że Bank wtenczas nie istniał. -

Z obrazu górnictwa w raporcie Rady Stanu umieszczonego wykazuje się, że teraz jeszcze Skarb górnictwo wspiérać i zasilać musi, i nie można z pewnością oznaczyć czasu, w którym Skarb przez Górnictwo zasilonym i wspieranym będzie. Jakaż więc jest rękojmja regularnéj wypłaty procentów od pożyczki z funduszu emerytalnego zaciągnionéj? Jakaż jest

pewności zwrotu kapitału, gdy go Towarzystwo potrzebować będzie. Należało zatem szukać innej lokacji, tak, iżby fundusz ten wpłynął do Banku, i w Banku aby użyty był, na cele, największej korzyści dla ogółu przynoszące, jakim jest zaspokojenie długu krajowego. —

Jest życzeniem Kommissyów wszystkich aby tak XX Pijary którym tak wiele oświecenie Narodowości ich winna, jako i inne Księża Klasztorny którzy się edukacyą trudnią, byli także do Towarzystwa Emerytalnego przypuszczeni.

1.

243

Towarzystwo Kredytowe Ziemskie.

J. W. Hr. Szeter.

Gorliwość i rzadkie poświęcenie się właścicieli ziemskich należących do składu Towarzystwa Kredytowego, ich nieugiętość i ścisłość w dopełnieniu obowiązków służby, szczera pomoc Naczelnika Kommissji Przychodów i Skarbu, wreszcie czas sprzyjający instytucjom kredytowym, doprowadziły Towarzystwo do stanu pomyślności, przechodzącej oczekiwania, nie tylko Narodu ale i Króla.

Rozwinięcie tej zupełnie dla kraju naszego nowej instytucji, powierzone posiadaczom ziemi, z zacisza domowego wznosić współobywateli powołanych, służyć by mogło Rządowi za skazówkę, iż gdyby z ~~liczny~~ właścicieli gruntowych, jedynie dobro ogólne na celu mających, posady Rządowe bywały zupełniane, pogodzony by został dobry byt kraju z zadowoleniem Monarchy dążącego do uszczęśliwienia ludów berłu Jego podległych. —

Jeżeli przeciw projektowi Towarzystwa Kredytowego, odezwały się głosy niektórych ~~ostatnim~~ Reprezentantów Narodu na ostatnim

Sejmie

Sejmie, oparte one były na uczuciach szanowania praw nabytych, bo wtenczas nie można było pochlebiać sobie, aby kurs Listów Zastawnych zrównał się prawie, z ich nominalną wartością. — Oparte oraz były na niepewności skutków, które z doświadczenia miały dopiero się okazać pomyślnemi lub niepomyślnemi. Lecz gdy teraz bliżej poznano, jak dalece Towarzystwo to, zarówno godzi interes dłużnika i wierzyciela, ile sprzyja wszystkim instytucjom krajowym, widzimy, ile zgodne są wszystkich dążenia, jak gorliwe chęci, jaka harmonia między Rządem a Rządzonemi w czynach zmierzających do osiągnienia ogólnego celu.

Oby każdy projekt wniesiony na obrady tak by pogodzić i wykazać potrafił interes Rządu i Rządzonych, dzieje nasze wystawiałyby przykład rzadkiej jedności i zaufania wzajemnych stosunków towarzyskich, tych najmocniejszych podstaw, na których opiera się siła i pomyślność Narodu i które przy-

noszą

przynoszą pociechę całej ludz
kości. ———

Bank polski.

J. W. Biernacki

Potrzeba Instytutu tego oddawna w Polszcze czuć się dała, już na owém pamiętnym w dziejach polskich czteroletnim Seymie uznana została potrzeba, lecz smutne wypadki i niedole jakie Oyczyznę dotknęły, niedozwoliły zamiaru tego uskutecznić.

Zaledwie w odrodzoney Oyczyznie zgromadzeni zostali Reprezentanci stając się organem potrzeb Krajowych, zaraz na Seymie w roku 1820^m objawili życzenie zaprowadzenie tey Instytucyi. Nayłaskawszy nam panujący Nayjaśnieyszy Pan postanowieniem swoiém z dnia 29 Stycznia 1828 r. urzeczywistnić raczył życzenia Narodu: jest to nowy dowód Oycowskiey pieczołowitości Monarchy y szczerey Jego staranności o doprowadzenie do skutku wszystkich zamiarów dobro Kraju naszego na celu mających, a których Opatrzność urzeczywistnić przodkom Jego niedozwoliła.

Należy się wdzięczność JO. Xięciu Ministrowi Skarbu, nietylko za usunięcie trudności, które zaprowadzeniu Banku polskiego na przeszkodzie stały, ale nadto i za światłe

usiłowania

usiłowania Jego, aby temu Instytuto-
wi nowo i pod trudnemi okolicznościa-
mi powstającemu, ruch y punktual-
ność w działaniu, i cechę dojrzało-
ści nadać.

Energia w działaniach pierwszych
rozwijających zamiary Bankowe pię-
kne uwieńczyły skutki - usłużyło
już Bank Narodowi w rozmaitym
sposobie. -

Jak z jednéy strony zaprowa-
dzenie Banku Narodowego za na-
gle potrzebne uważają, y za po-
myślny wypadek, iż już w roku
1828m Instytut ten utworzony zo-
stał, tak z drugiey strony są
w mocnym przekonaniu, że stoso-
wnie do ducha Konstytucyi, uchwa-
ła Seymowa Zakładowi temu
służyćby powinna - i że Mini-
ster Wydziałowy kontrassygnują-
cy Postanowienie, o którym tu
mowa, na odpowiedzialność w Kon-
stytucyi przewidzianą wystawił
się. - Artykułem bowiem 139m za-

strzegł

zastrzegł sobie Król zarząd docho„
dami Państwa, ale uposażenie Ban„
ku składa się, stosownie do Dekretu
tyl Bankowi nadającego, z 14,000,000
złłpol: monetą brzęczącą pochodzących z zapasów
Skarbowych, z takiegoż Summy w
listach zastawnych u Towarzystwa
Kredytowego na Dobra Narodowe zacią„
gniętych, y z superat Skarbowych
w gotowiźnie od służby zbywających,
a który to ogół niewynika z dochodu
Budżetowego. —

Nadto upoważnia rzeczony Dekret
używanie wszelkich Depozytów nie„
opieczętowanych na zakupienie pa„
pierów publicznych y Wexlów, a ar„
tykuł 31. nakazuje składać w Banku
wszelkie kaucye y Depozyta Sądowe
i Administracyjne, ~~jakoteż~~ dalej wszelkie
fundusze y depozyta w innych kassach
Rządowych, jako też u Urzędników
zostające — artykułem 46.tym tegoż Posta„
nowienia, zabezpieczone są na wszel„
kich dochodach y majątku Skarbo„
wym tak depozyta jak kapitały,
jakoteż wszelkie inne wartości czyli
to powierzane Bankowi, czyli to

stanowiące

stanowiące Jego własność. —

W tym położeniu rzeczy, zgodzi się zapewne Prześwietna Izba Poselska na potrzebę podania petycyi do Tronu o zmienienie Postanowienia Króleskiego na prawo Seymowe, z odmianami, jakie za potrzebne uznane będą.

W samym Dekrecie Króleskim uznana jest potrzeba uczestnictwa Obu Izb Seymowych w tym przedmiocie, kiedy w art: 46 jest zastrzeżone, iż żadne jego zmiany bez uczestnictwa nastąpić niemogą. —

O ile by postanowienie Bankowe na zasadzie prawa Seymowego utwierdziło jego Kredyt i jego działalność rozszerzyło, o ile by to do spokoyności mieszkańców kraju dodożyło się, zbyt jest jasną rzeczą, aby się nad tem rozwodzić. —

Dwa główne przedmioty działań Banku polskiego zaznacza Dekret stanowiący. —

Zaspokojenie długu Narodowego, i rozszerzenie przemysłu y handlu Krajowego. —

Co do pierwszey czynności, to w

małym

w małym zakresie rozpoczęte zostało, i wypłaty następowały dotąd pod warunkami niezgodnemi z art. 158 zaręczającymi publiczny dług stanu. — Zarobek ~~Bankowy~~ Rządowy z tego źródła wynikający odrzuca Naród od siebie, bo jego honorowi ubliża. —

Co do drugiey czynności, niezaprzeczona prawda, iż Bank polski w tak krótkim czasie znacznie wykonał włożoną na siebie powinność. Zniżył procent przez swoje operacye od 24 na 6 od sta, co naywiększy wpływ na handel mieć może. Pomnożony został ruch pieniężny przez przyimowanie kapitałów, przez otwarcie kredytów, y przez przyimowanie przekazów, przez skupowanie papierów y weksłów krajowych y zagranicznych, przez udzielanie pożyczek i zaliczeń ~~a mianowicie Dyrekcyi główney Towarzystwa Kredytowego~~, i zakładom przemysłu na zastawy, ~~przez zaliczenia różnego rodzaju~~.

Przemysł y rolnictwo doznało także dobroczynnego wpływu tey Instytucyi przez udzielanie pożyczki na wełnę, zboże, y drzewo, i żelazo. Szczególniey dobroczyn-

nie

nie działał Bank, podniósłszy kurs
Listów Krajowych od 85 do 99. gdyż w tey
proporcyi podniosł się majątek Krajowy.

Rezultat działań Bankowych
w rapporcie ogulnym o położeniu Kraju
przez Radę Stanu Nayjaśnieyszemu
Panu złożony, zgodny jest zupełnie
z Sprawozdaniem, złożonem ~~Nayja-
śnieyszemu Panu~~ przez Kommissyą
do czuwania nad umorzeniem długu Kra-
jowego, wypuszczeniem Tytułów Banko-
wych y całością depozytów Dekretem
Królewskim wyznaczoney, która włożo-
nego na siebie przez Monarchę za-
szczytnego obowiązku jak nayskru-
pulatnieyszym postępowaniem y przy-
kładną pracowitością wywiązała się
jak się o tem przekonały Kommissye
wyborem Waszym zaszczycone.

Że skutku tych działań Ban-
kowych wnosić można jeszcze świe-
tnieyszą przyszłość, y dołożenie się
do pomyślności ogólney.

Że świetne początki Banku na-
rodowego nakazywały Kommissyom
Seymowem zastanowić się z tem ści-
mieyszą rozwagą nad dążnością tego

Instytutu

248

67

Instytutu, nad ulepszeniami których Jnteress ogólny wymaga. – Uznały nawet Kommissye za nieodzowny swóy obowiązek zastanowić się, czyli w pierwszym zawiązku niemasz zarodce do wypadków zgubnych dla Banku, któreby okoliczności sprowadzić mogły – i te zastanowienia stały się powodem do następujących uwag:

(Nie można zaprzeczyć, że dla wielorakich attrybucyi, jakie Bank Narodowy ma sobie poruczone, ma przez to wiele środków bydź użytecznym Krajowi, lecz że tak wielka komplikacya, nietylko potrzebuje wielkiey akuratności w postępowaniu ze strony Dyrekcyi Bankowey, lecz y wszelkich Rekoymii, i niepodległey ufności wpajającey Kontrolli wymaga; z tego powodu, ile na początku zwierzchnictwo Ministra Przychodów y Skarbu było dla Banku i potrzebnem, i koniecznem, a szczególniey tego Ministra, któremu winien swóy utwór, tak jednak na przyszłość, powinien bydź w pewnych granicach zamkniętym, aby niebydź nawet w odległey przyszłości szkodliwym.

Doświadczenie

Doswiadczenie różnych krajów i wieków opinią tą Kommissyi usprawiedliwia, i dla tego zmodyfikowanie Dekretu pod tym względem staje się koniecznem; i z tego wynika ten pomysł, iż attrybucye Kommissyi do czuwania nad umorzeniem długu krajowego, mogłyby bydź rozciąglejsze, y mógłby bydź powierzony Jey nadzór, i wszelkie kontrollowanie czynności Bankowych, bez wdawania się i mięszania do jakichkolwiek operacyi Bankowych; przez to byłby i nadzór nad tą Instytucyą i niebyłaby skrępowana w swojey działanności. Dla dania zaś tey Kommissyi tem większego zaufania publicznego, lepiey możeby było, gdyby zamiast (: jak teraz uskuteczniany bywa :) podawania kandydatów na Kommissarzy przez Ministra Przychodów y Skarbu, przez Izby Seymowe do Króleskiey nominacyi proponowani byli.

Tem bardziey ten pomysł zasługuje na uwagę Prześwietney Izby Poselskiey, iż mocniey zastanowi się nad tem, iż wszelkie fundusze,

zapasy

249

zapasy, jakie Naród y Rząd mieć może, wniesione będą do Banku (: teraz już posiada do stu kilkudziesięt milionów :) ~~jeden~~ bo jedno polecenie, ~~pióro~~ ~~więc pociąg~~ Ministra Przychodów i Skarbu, jedna niedostateczna Kontrolla mogła by narazić też Zapasy na Niebezpie- ~~od razu zniszczyć wszelkie za-~~ czeństwo ~~pasy Narodowe y Rządowe~~.

Kassa amortyzacyina Bankowa, powierzona, ~~powinna bydź od wszelkich wypadków zasłonięta~~, niepowinna równie ~~dla tego~~ ulegać powyższemu niewłaściwemu ~~niepomyślnemu~~ wpływowi, ~~na jakiby narażona bydź mogła przez wzięcie tych funduszów przez bank~~.

Co do szczegułowych Operacyi Banku sądzą Kommissye za swóy obowiązek uczynić następujące uwagi:

Bank polski wypuścił ~~12~~ 8 milionów w billetach kassowych, niezapisał ich jako uposażenie, i przy zysku ~~otrzymanym~~ okazanym, jaki otrzymał, niepoliczył procentu.

Wypuszczenie billetów kassowych z wyiątkiem prerogatywy Izby Poselskiey art: 91 Konstytucyi zastrzeżoney nastąpiło. Już tak doświadczenia, jak teorya

uważa

uważa billety Kassowe za pieniądze, tembardziey u nas billety Kassowe oparte są na zaręczeniu Rządowém y dochodach publicznych, opatrzone herbami Krajowemi, y nakoniec ma-jąc nakaz przyimowania po wszyst-kich Kassach bez wytrącania, nie mogą więc bydź inaczey jak pienią-dze uważane, y tém samém jako kapitał powinny były bydź zapi-sane i procent od nich porachowany.

Skupowanie papierów ~~Krajo-wych~~, ile jest użytecznym y potrze-bnym, tyle w nabywaniu potrzebna jest ostrożność, gdyż łatwo na nie-bezpieczeństwo kapitał może bydź wystawiony. – Dla tego że Bank na to szczególniey jest ustanowiony, by ożywił przemysł y handel – są zda-nia Kommissye aby swoje kapitały ku temu celowi zwrócił, a co od tey gałęzi zostanie, niech na skupowa-nie papierów obraca, a nayprzód Kra-jowych, gdyż przez tych skupowanie prócz zysku, podnosi się bogactwo

Krajowe

krajowe, a następnie dopiero zagranicznych, to krajów, które więcey są konstytucyjne, gdyż zmiana takich nie zawisła od chwilowey dowolności.

Składanie w Banku funduszów duchownych Dekretem ustanawiającym tę Instytucyą, nakazane, nie jest do pogodzenia z art: 13 Konstytucyi, jako ograniczające własności Hierarchii duchowney.

Te są uwagi, które Kommissye nad Bankiem uznały za potrzebne do uczynienia. —

1.

252

Głos Franciszka Wołowskiego deputowanego okręgu Warszawskiego w dniu 23. czerwca 1830.

Diariusz Sejmowy str 136.

JO

Prześwietna Izbo Poselska!

Przedmiot pod Wasze Szanowni Reprezentanci Stanowcze przychodzący rozstrzygnienie, należy do rzędu nay ważnieyszych iakie kiedy kolwiek uwagę waszą zaymowały bo tyczy się tego związku za pomocą którego iedynie Towarzystwo istnieć rozszerzać się i wieki przetrwać iest zdolne, niemożecie więc dosyć być bacznemi i ostrożnemi w przyięciu lub nie przyięciu prawa, które ma stanowić o losie rodzin waszych, i przyszłych pokoleń, — Jeden tylko właściwie spór do którego wszelkie inne iako do głównego środkowego zchodzą się punktu, rozdwaia zdania a tym iest: czyli co się tycze zawiązania Węzła małżeńskiego, a następnie uznania onegoż za ważnie lub nieważnie zawarty, albo też iego rozwiązania, w względzie praw i obowiązków towarzyskich prawo tylko i Magistratury Cywilne stanowić winny, pod względem zaś religiynym każdego iakiegokolwiek wyznania religią sumieniu ma być zostawione, czego od stanu duchownych domagać się zechcą, czyli też idąc za zdaniem drugich, i trzecią praktyki teraźnieyszego Magistratury Cywilne, to iest Sądy za iedyną podstawę praw i obowiązków tak dla Małżonków iako też ich potomstwa brać maią ślub religiyny od którego zatem przez Stan duchowny dozwolenia lub niedozwolenia, a następnie przez Sądy Duchowne zniesienia lub utrzymania zależy.

założyć winną całe istnienie dyskusji praw i obowiązków towarzyskich. Przebiegu Nam w krótkości należy dzieje histo ryi które nas przekonaią, iż w czasach nayblizszych przyjęcia wiary Chrześciańskiey nie pomyślano nawet o kwe=styi żeby zawieranie Małżeństw, stanowienie przeszkód związek zrywaiących, lub wstrzymuiących, a nakoniec rozwiązanie węzła małżeńskiego nie miało uczęstniczyć na leżyć do władzy Naywyższey a następnie władz niższych według tym przez władzę Nayważszą postanowionych. Może myż w tey mierze dobitnieyszy przytoczyć przykład iak li=czby odwołanych się do prawa wydanego około 331. r. przez Konstan tyna Wielkiego Cesarza Rzymskiego pierwszego który wiarę Chrześciańską przyjął i w poczet nawet świętych policzony został przez to iednakże prawo, które tylko władze świeckie po siadaiący, ustanowił przyczyny rozwodowe; Toż samo Cesarz Teodozyusz młodszy r. 439, Walentynian r. 452, iak dowo dzą Novelle 12. i 22; szczególniey zaś prawodawca Justynian w Nov. 117 Rozdział VII. i VIII. Cesarz Justyn r. 566. dalej owszem posunął się, bo dopuścił rozwiązanie małżeń=stwa zwyczaiowego zezwolenia. W tych pierwszych wiekach czystey religii nieznano także związku religiynego który religia w nayważszym stopniu szanowana była, lecz umowę małżeńską za Cywilną tylko prawom iedynie krajowym ulegaiącą uważano była; dopiero za Cesarza Leona r. 770. wprowadzono błogosławieństwo duchowne, a w następnych czasach zgasnącą oświatę i coraz bardziey szerząca się ciemnota wieków średnich kiedy stan duchowny wyłącznie prawie naukami się zaymował, rzecz naturalna, iż musiały się któ co raz większe wciskać nadużycia, i przywłaszczania przez ducho wnych władzy świeckiey. — Nie samo sprawy małżeńskiey. —

przyczyn

przychodziły do tak zwanych Sądów duchownych, których nie-
znano Pismo Święte, nieznano ~~swej~~ tej pierwszych ustaw Chrześcijaństwa,
ale nimał wszelkie czynności między prywatnemi rzeczy
rozpoznaniu ulegały; gdy Duchowni sami założyli od Dwo-
ru Rzymskiego, stąd też na gruzach dawnego Pań-
stwa Rzymskiego, które świat podbiło, i na czyjem
podbiciu zostało, powstała nowa uniwersalna Monarchia
na wpływie duchownych zagruntowana. — Jakie to skutki za
sobą pociągnęło, otworzmy Księga nowoczesnej historyi;
ileż tam kart krwią zmazanych znajdziemy? ileż nadu-
życia! jaka pogarda praw społecznych i moralnych! samej
nawet prawdziwej religii! Wamże wspomnieć wyklęcie Mo-
narchów, pozbawienie ich przez papieżów władzy Świeckiej, Ce-
sarzów naklęczkach, po odzyskanie godności ~~swej~~ swojej do Rzymu
udających się — frymarczenie odpustami, które zrządziło od-
szczepieństwo i rozdwojenie Chrześcijan; Wojny domowe w
Niemczech przeszło lat 100 trwające, którym dopiero po-
kój powszechny westfalski z r 1648 koniec położył; In-
kwizycya Hiszpańska; Noc Sgo Bartłomieja, okrucień-
stwo pod panowaniem Królowej Angielskiej Maryi; że
tyle innych przykładów pominę! Wojny religijne uważać
należy za jedną z najokropniejszych klęsk, jakie rodzaj lu-
dzki dotknęły; dowód jak rzeczy najlepsze w ręku człowie-
ka wyradzać się mogą! Historya starożytna nie znała
tych klęsk; potrzebowałyż onéż skazić tę właśnie reli-
gią która na najczystszej ugruntowana moral-
ności za Naukę wszystkim ludom służyć by powinna?
Bacząc Szanowni Reprezentanci temu krótkiemu
zboczeniu, które wykazać tylko światłem, jakie skutki
nadużycia zawsze pociągają, przytem tę uwagę dodać

Dodać wypada, iż nadużycia i bezprawia, choćby zwycza jem uświęcone prawa wszże nieustanowią. — Jurysdyk cya duchowna o której wtaniwie idzie w kraju pol- skim dopiero z końcem wieku XII. to jest r. 1199 na potykać się daie; późnieysze przywileje mianowicie z r. 1232. utwierdziły takową a następnie przez Konstytucye dopiero 1532. i 1543. (pod panowaniem Zygmunta I^{go} po zyskali duchowni prawo sądzenia rozwodów, lecz jak to i samo słowo praw tych wyrażenie, zawsze tylko z delega cyi władzy świeckiej, a zatem moc ta sądzenia podług brzmienia Konstytucyi, rozciągająca się nie tylko do rozwodów ale do innych nawet spraw i alioto o świętokradztwo li chwę i tym podobnych, nadana tylko była i ale prawiły na zywaią modo precario to iest tymczasowo od powolności władzy świeckiej podoba dane przez siebie pełnomocnictwo utrzymać; lecz ktoś delegowanego czyli pełnomocnika cofa, iż temże prawa swoiego władzodawcy dłuzey przywłaszczać sobie nie może, więc stanowczy zawsze toż prawo wykony wać iest mocen, a zaprzestać mu tego, iest to naruszać jura majestatica tworzyć w narodzie stan w stanie i narod caty od obcey władzy zawisłym uczynić; mówię od obcey wła dzy, i słowa moie nie są daremnie wyrzeczone; niedowierzam bo wiem żeby Duchowieństwo przez Monarchę mianowane, miało sobie też moc od stanowczego niezależną przywłaszczać; daley brzmienie zaś Arty: 138 i następnych Konstytucyi Naszey niepodległości Sądownictwa, przy którym o Sądowni ctwie duchownym żadney nie masz wzmianki ale

nadto

nadto rzecz wiadomo iż podług Bulli Papieża Benedykta
XIV wyroki rozwodowe nigdy nieprzechodzą w moc prawa
dopoki inne, zaapprobowane przez Stolicę Apostolską.
Z konieczności więc i z związku naturalnego wypływa
iż duchowieństwo nasze dopominać się musi o zaprowa
dzenie Nuncyatury, lub dopuszczać odwoływania się do Rzy
mu, — Niech też jeden ważny wypadek który i mnie przy
toczę służy za przykład — Za Rządu Pruskiego stanął roz
wód między Joachimem Hr. Moszyńskim a jego małżon
ką — w skutku którego tenże powtórnie wszedł w związki
małżeńskie; lecz pierwsza małżonka udała się do Stolicy
Apostolskiej która tuteyszego Sądu wyrok rozwodowy przez
wyższą nadzwyczayną Bullę Papiezką skassowała i nie
zważając na zaszłe w skutku prawomocnego wyroku rozwo=
dowego drugie związki małżeńskie kazała powtórnie tę Spra
wę sądzić, (Nie mam Akt w tey sprawie) lecz muszą one znaydować się w Archiwach Sądo
wych lub Kościelnych, wreszcie dosyć mi będzie powołać się na=
Świadectwo nader poważne Senatora Biskupa Pra
żmowskiego który Sprawę tę sądził, Jaki przykład nas
który całą uwagę waszą zwrócić musi Szanowni
Reprezentanci! jaka niepewność rodzin naszych!
jaka odpowiedzialność na Nas ciężyć może! Już tu
żaden z Stronników, powiedzieli, nie będzie mógł zastawiać się tem
iż jak pozornie nam wystawiają Sprawy małżeń
skie mają bydź sądzone w Sądach Cywilnych, kiedy ten
konieczny wprawdzie dodaje warunek iż następne mał
żeństwo powinno bydź religijnie obchodzone, bo tym sposo=
bem

sposobem własne niewzruszy Dzieła, - Na cóż bowiem zdałby się rozwod cywilny, kiedy ślub religijny bez którego nowe związki za warte być nie mogą zależy od samey władzy duchowney; musi więc nastąpić wprzod rozwód duchowny nawet co do ustanowienia praw, i obowiązkow cywilnych, a ten rozwód duchowny iszcze przez Samozięzcego nad obcym Krajem skasowanym bydź może; cóż więcy wszelkiego iak się prawa i obowiązki nasze, naszych rodzin przyszłych pokoleń zależyć będą od Obcey Władzy. Szanuię ia też władzę ile razy idzie o moie sumienie chętnie oddanicy czołobitności dopuścić iednakże nie mogę. żeby mieszała się w stosunki Cywilne i wydawała wyroki, wszczerzak do Sumienia nienależących. I my Polacy prawodawcy Kraju Naszego bez rozdrygnienia nowe też kaydany obcymi Naszey narzucić mamy! czy wiele wieku części na sałaciemy się wybili, we względzie praw naszych Cywilnych z podległey obcey władzy, doświadczenie iuż nas nauczyło, a błogich skutkach wolności myśli i uczuć naszych; mamyż znowu dobrowolnie jarzmu się poddawać?

Dowiodłem iuż iż prawa dawne Polskie nieuznawały Sądów Duchownych iako tylko <u>ex delegatione</u>; następny Sobór Trydencki rozpoczęty w roku 1545. a 1563 r. ukończony, na którym się głownie gruntuie strona chcąca prawa nasze cywilne zawisłemi uczynić od Duchowieństwa; żadney w prawach naszych niewzbudził zmiany, bo nie został przyję-

ty przez Władzę Prawodawczą to iest przez Króla i Sey-
muiące Stany, a nawet przez Sobór Prowincyonalny Pol-
ski — Ważną tu uwagę przedwstępną w rozbiorze
tey okoliczności uczynić należy, iż zaraz po Sessyi XXIV
Soboru Trydenckiego traktuiącey o Małżeństwie w
którey znayduią się owe sławne dwanaście Kanonów
wyklinaiących, następuie Sessya ostatnia XXV w którey
dwa stanowcze przepisy, ieden polecaiący Duchownym
zebrania się w Sobór Prowincyonalny każdego respective
Kraju, i utwierdzenia na takowym, Soboru Powszech-
nego Trydenckiego, drugi przepis zachęcaiący Panuiących
aby starali się w kraiach swoich prawidła tego i Soboru
zaprowadzić; tudzież razem dodane te godne uwagi wyrazy
„Quod si in his recipiendis aliqua difficultas oriatur...
„confidit Sancta Synodus Beatissimum Romanum
„Pontificem curaturum ut... si necessarium judicave-
„rit commodiore quacunque ratione ei visum fuerit
„provinciarum necessitatibus pro Dei gloria et Ecclesiae
„tranquillitate consulatur„ —

Więc podług tych przepisów Sobór Trydencki z ie-
dney strony potrzebował zatwierdzenia przez Sobór
Prowincyonalny Polski, a z drugiey potwierdzenia iescze
ważnieyszego Władzy Nayważnieyszey Prawodawczey, lub
w razie iakowey trudności zostawiona Papieżowi przez
Sobór wolność układania się o takowe, a zatem moc
także zmieniania zasad które sam Sobór nadał. —
Kiedy zaś iak dowodzi wydanie urzędowe † Węzyka Ar-
cybiskupa z r. 1630, dwanaście wyklinaiących Ka-
nonów tamże wcale nie są umieszczone, i choć na
początku o przyięciu iest mowa, zaraz w rozdziale
drugim zastrzeżenie niektórych nieprzyiętych arty-
kułów uczynione zostało, warunek więc pierwszy
podług Soboru Trydenckiego wymagany przyięcia
przez właściwy Sobór Prowincyonalny nie dopeł-
niony; Kiedy dalej Władza świecka Naywyższa
w Kraiu Polskim to iest Król i Seymuiące Stany

wydać

† Soboru Trydenckiego przez.

widzieć nie wykazane, żeby Sobór ten przyjęta, inni tu
powtórz niezdała czże bez dowodów przytaczenie iż na
sakowyński Sejmie Warszawskim w r. 1564. wrok po skoń-
czeniu Soboru tenże przyjęty być miał, gdy dowyna u-
sprawiedliwienie przeciwnego twierdzenia odwołał się do
Voluminów Legum gdzie pod r. 1564. są czyny Sejmu,
a o potwierdzeniu Soboru Trydenckiego żadnej niemasz
wzmianki; Z tego wszystkiego do oczywistości sa-
mej dowiedziono, iż Sobór Trydencki u nas wcale przyjęty
nie został. — Rzecz wiadoma jak się stało. Kardynał Ko-
mendoni w r. 1564. wysłany był przez Papieża do Pol-
ski z zleceniem postarania się o utwierdzenie Soboru, przy-
był on Sekretnie Relacyi swej Arcybiskupa Mediolańskiego
przeciwnego przyjęciu Soboru i wyjednał nie w nawet
cżaże prawności nie masz od Króla Zygmunta Augusta przy-
tomności niektórych Senatorów przychylenie się do Sobo-
ru Trydenckiego. niebyło to nawet przyjęcie ustawą
gdy w Relacyi Komendoniego jest wyrażone iż Król
recepit ale nie powiedziano accepit concilium. — Takowe
jednak czy przychylenie się czyby też to nazwać przyjęciem
nie stanowi prawa, którego tylko uchwalenie stosownie
do wiadomej Konstytucyi z r. 1504. Vol. I fol. 299
nastąpić mogło przez Króla i obydwa Sejmujące Sta-
ny. — To samo przekonanie powziąść można z listu
późniey po owem mniemanem w r. 1564 przyjęciu bo
około 9, to jest w r. 1573. dnia 25. Września pisanego,
i w zbiorze listów Załuskiego znajdującego się Arcybiskupa
Gnieźnieńskiego Olszewskiego do Kardynała Altiergo. —
„ utrum Rex et Ordines seculares Poloniae Concilii
„ Tridentini decretis ligentur cum in nullibi in Actis
„ et decretis publicis extet a Rege et ordinibus seculari-
„ bus acceptum esse, prudentiae quorum interest expenden-
„ dum relinquo. —
w księdze w Edycyi teraźniejszej Rzymskiej Sacrae
Congregationis jest owe Sessyi XXIV Cap. I powiedziane
iż w krajach:

jak

„ubi nunquam fuit publicatum, vel acceptum Concilium
„Tridentinum ut in quibusdam Galliae partibus et Po-
„lonia." —
Więc zewsząd dowód nieprzyjęcia; ieżeli zaś u nas
Sądy Duchowne istnieiąty po Soborze Trydenckim ta
nie na mocy tego Soboru, ale podobnież iak przed So-
borem ex Delegatione Władz Świeckich, która zatem
Delegacya czyli plenipotencya w każdym czasie odwo-
łaną czyli cofniętą bydź mogła, iakoż u nas cofnięta
w dniu 1. Maia 1808. przez wprowadzenie Kodexu
Cywilnego Francuzkiego, bez nie tu ieszcze miejsce
mówienia o nowem naszém po odzyskaniu bytu
Narodowego Prawodawstwie — Nie ma tylko daliny
ten przykład niestosowania się do Soboru Trydenckiego
i cofnięcia danej Sądom duchownym Delegacyi, nie
Kodex nawet Francuzki który niektórzy mylnie za wy-
X Rand. pływ wstrząśnienia rewolucyjnego uważać chcą, w innych
wszu dalsze bowiem narodach Ary Katolickich i prawowiernych zaw-
wszelkie zapo... sze lub w całości cofnięto iuż dawniej daną Sądom
doszedł do duchownym delegacyą — Wonnikolwiek Hystorya nie iest
najwyższego obca, ten zapewne nie zaprzeczy iż w ostatnich latach
stopnia Jedyno panowania Ludwika XIV. okrzyczanego Jezuitami Perę
władztwa. Pod la Chaise, le Tellier i innemi, których imiona dotąd
takiem to iedna... z obrzydzeniem przez Francuzów są powtarzane pa-
Rządem sama nował Katolicyzm a nawet ultras Katolicyzm tło Jezuitów
władnym i fanaty fanatyzm, wydzytam list Kanclerza Państwa Francuzkiego
czny ... X do ... 1712. pisany, aby dowieść, iż tam ugruntowana
*Pontchartrain do Prezesa Par- była nauka przeciwna Soborowi Trydenckiemu a mia-
lamentu w Bordeaux nowicie ostatniemu z wyklinających Kanonów
to iest XII. Kanonowi, stemowiącemu klątwę na tych
którzyby utrzymywali że Kościół myli się kiedy sprawy
Małżeńskie za należące do Sądów duchownych u-
waża. — List ten bowiem dowodzi tęż w Sądach da-
wniejszych francuzkich, kiedy ieszcze Katolicyzm nay-
więcej był szanowany przyjętą zasadę iż uważano
Małżeństwo przedewszystkiem za umowę Cywilną

która

których rozpoznanie samym tylko Sądom Cywilnym było
zostawiane; Sakrament zaś Małżeństwa czyli Błogosła-
wieństwo Duchowne iako uwięczenie tey umowy, czyli iey
poświęcenie w Kościele; z którich więc tyczyło się ważno-
ści samey umowy iako to: czy wzaiemne zezwolenie
nastąpiło, lub też powodowane było przez boiaźń, podstęp
albo błąd, czy rodzice na związek ten zezwalali, tudzież
czy osoba Małżeństwo zawieraiąca miała wiek zdol-
ności przez prawo wymagany, wszystko to należało
do rozpoznania Sądów Cywilnych czyli iednem słowem
wszystkie nieważności tyczące się wzaiemnego na Mał-
żeństwo zezwolenia, ulegały wyrokowaniu Sądów Cywil-
nych, którem sprzeciwiać się Duchowieństwo niebyło
mocne, ale owszem drugi szlub obowiązany był dać
duchowny, gdy pierwszemu iako za nieważny przez
Sądy Cywilne uznanemu uważano iż Sakrament
przez nadużycie tylko dodany został, Sądy zaś Ducho-
wne iak bardzo słusznie bo to się tyczy sumienia u-
znawały tylko nieważności tyczące się samego Sakra-
mentu — Weźmy zaś Proiekt teraźnieyszy pod rozwagę
a zobaczemy, iż nietylko chce nas postawić wstecz Cywi-
lizacyi — iakąśmy z zaprowadzenia u nas Kodexu Fran-
cuzkiego z dniem 1. Maia 1808. osięgnęli, ale nawet niżey
opłakaney Cywilizacyi iaka pod Jezuickim rządem lat
ostatnich panowania Ludwika XIV istniała; bo teraźniey-
szy proiekt w prawdzie dozwala Sądom Cywilnym rozpo-
znawać nieważności Małżeństwa; ale kiedy kto w drugie
związki weyść chce, musi drugi raz poszukiwać nieważnie-
nia Małżeństwa w Sądach Duchownych, które takowego
odmówić są mocne — Poco iż te dwa processa kiedy pierwszy
iuż ma skutkować, lepiey go nie kłaść w prawie ale za
raz wszystko oddać Księżom to by iuż było więcey logi-
cznem — Proiekt w ten czas tylko postrzyc może kiedy rozłą-
czony Małżonek chce pozostać w stanie bezżennym, lecz do cze-
goż było nas doprowadziło, chyba żebyśmy porozłączeni
życie Mnichowskie pędzili, ale i do takiego niebylibyśmy do-
puszczeni, boby nam nie pozwolono robić slubów prze-

ciwnych

cinnych związkowi Małżeńskiemu, który choć cywilnie
unieważniony za istniejący we względzie religijnym tylko
uważany — Nieważności te niech się między ludźmi snadź
uwagi bo ancza główne, na mocy których uzyskuje się
nawet w Kościele ustanie związku Małżeńskiego, lecz jest to
tylko impedimentum impediens ale nie dirimens bo
w razie uchybienia ze strony Rządu ślub dającego także
skazany jest na 500 zł kary, ślub zaś dla tego ważny
pozostaje; to samo by też i podług teraźniejszego Pro-
jektu nastąpiło, który w niczem jednak nie zmienia
tylko niepotrzebnie z pomnożeniem kosztów dozwala skut-
ków zbawiennych nieprzynoszącego unieważnienia Cy-
wilnego — Jakie ztąd nieprzyzwoitości! już pod pra-
wem Sejmowym z r. 1825 wydarzyły się wypadki gdzie
nierozmyślny młodzieniec nie słuchając rady rodzicielskiej
porwany tylko popędem ślepej namiętności zawarł ślub
z niegodną osobą; a takowe już wieczne prawa mają!
Xiądz zapłacił chętnie Złp 500. bo któryż z bogatszej
rodziny Młodzieniec nie znajdzie Kredytu, i w dwój-
nasób mu tego nie wynagrodzi? — ale rozpacz w ła-
miłości pozostanie, żal będzie wieczny; takie to skutki
złych i nierozmyślnych praw w Towarzystwie! W naszym
kraju, bo w państwie Austryackiem dalej jeszcze się posunięto bo
Sądy Duchowne zupełnie uchylono, wyszedł Edykt Józefa
Drugiego Cesarza z r. 1783. oddający rozpoznanie nieważno-
ści Małżeństwa nie tylko z przyczyn Kanonicznych
ale cywilnych jako to: nieletności bez zezwolenia Rodziców
braku wieku przez prawo wymaganego, uwodziciela
z uwodzoną i t.p. pod rozpoznanie Sądów Cywilnych.
Zarzucano wielkiemu Józefowi II. za wolny sposób myślenia, ale
przecież nikt teraźniejszego Panującego Franciszka II.go
bezbożności nie posądzi, a widzimy Edykt Józefa II
w wydaniu dla Galicyi zachodniej r. 1796. Prawidłami cy-
wilnemi potwierdzony. — Dowód oczywisty naślado-
wania się z innych Prawodawców w których nawet
ślub religijny za konieczny do uzupełnienia związku

Mał

Małżeńskiego uznany, do przepisów Soboru Trydenckiego lub tego mylnego prawidła, iakoby dana ex delegatione Władzy Swieckiey Sądom Duchownym moc sądzenia była niedozwoloną. Przeydźmy teraz do nowszey Teoryi w Prawodawstwie, która służyła w przedmiocie tym za podstawę Kodexowi Cywilnemu Francuzkiemu. Z postępem oświaty uważano iż niewłaściwie dotąd mieszane były przedmioty tyczące się praw i obowiązków cywilnych z religijnemi, pociągnięto więc stanowczą linią demarkacyjną między czynnościami wewnętrznemi, z których płyną obowiązki moralne i religijne sumieniu każdego Członka Towarzystwa zostawione, a czynnościami zewnętrznemi będącemi iedynie przedmiotem praw i obowiązków wzaiemnych, których utrzymaniem rząd przez towarzystwo ustanowiony trudni się iest mocen i obowiązany. — Od tey wychodząc zasady co do Małżeństwa wszczególności Kodex Cywilny ustanowił osobne śluby cywilne, uważaiąc każdego iako obywatela tylko bez względu na wiarę iaką wyznaie, do tego nayważnieyszego w towarzystwie węzła przywiązał prawa i obowiązki niezawisłe od związku religijnego, o którym wcale nie wspomina; tożsamo co do unieważnienia Małżeństwa, rozwodów i Separacyi nieprzeszkadzaiąc bynaymniey każdemu podług Religii swoiey udać się do Kościoła czyto po zawarciu czy też rozwiązaniu Małżeństwa, lecz nieobowiązuiąc do tego nikogo, iak żadne prawo Cywilne nie obeymuie też żadnych przepisów obowiązuiących do spowiedzi, kommunii, bierzmowania i ostatniego namaszczenia, są to wszystko przedmioty sumienia i wiary naszych dotyczące się, nad któremi strzeżmy się żebyśmy Władzom Swieckim moc iaką nadawali — Biada Kraiowi gdzie na myśl i wewnętrzne uczucia ostawiona Kontrolla Rządu iest ustanowiona, tak iak biada temu, gdzie pośrednio lub bezpośrednio prawa i obo-

wiązki

wiązki towarzyskie zależeć maią od Władz Duchownych! Stronnicy źle zrozumianey Władzy Duchowney niezadowolnieni iż podług tych zasad Rządom zostawione wszystko to, co tylko sumienia się dotycze, zwalili na tę Teoryą potwarz iakoby ona wypływem była wyobrażeń rewolucyinych — O iak przeciwny oczywistości zarzut! Ten co na gruzach własnie rewolucyi szybkim krokiem do nayważnieyszey doszedł Władzy, co wszystkie zapory uprzątnął — skassował Trybunat a z ciała Prawodawczego iak bardzo dobrze powiedziano, szkołę głuchoniemych utworzył; — Napoleon iednem słowem byłżeby Tytuł V o małżeństwie; Tytuł VI o rozwodach dał uchwalić, gdyby te tytuły prawa dążności iego do nieograniczoney Władzy, ~~co wszystkie zapory uprzątnąć, skassować Trybunat, a z ciała prawodawczego iak~~ i Monarchiczney w czemkolwiek się sprzeciwiały? W niczem także prawo to Religii się nie sprzeciwia i owszem iest iey naymocnieyszą tarczą; bo uważaiąc każdego Członka Towarzystwa przed wszystkiem iako Obywatela, wcale sumienia iego ~~sumi-cnia~~ nie narusza — Każdemu wolno udać się po takąż pomoc religiyną iaka z sumieniem iego iest zgodną wziąść ślub religiyny lub rozwód duchowny, wszystko to prawodawcę nie obchodzi; nie obowiązuie on nikogo do ślubu religiynego, bo zapewne żaden przymus nie zrobi dobrym katolikiem, a wcale nie powinno to być rzeczą Władzy świeckiey wchodzić w czyie kolwiek sumienie — Takie to prawo zgodne z prawdziwą tolerancyą, które śmiało powiedzieć można w tym naydelikatnieyszym przedmiocie doszło do nayważnieyszego stopnia doskonałości iakią tylko umysł ludzki osiągnąć może, wprowadzone zostało do kraju naszego od 1. Maia 1808 r. Trzeba było wiele uprzątnąć przeszkód, wiele zwalczyć przesądów nim się z takowem oswoiono, a dowód oczywisty cóż dał nieszkodziło to Religii, kiedy w ciągu trwania swoiego od r. 1808 do nowego prawa na Seymie 1825 r. wydanego to iest przez lat 17. sama Rada Stanu wspomniała

takby

tylko 12. Małżeństwo Cywilnych bez następnych ślubów religijnych zawartych. — Niezadowolniło iednak prawo to Stan Duchowny, który nieprzestaiąc na powadze i uszanowaniu iakiem stara go świątości powołania, nieprzestaiąc na kierunku sumienia naszego, ale żądaiąc koniecznie bydź zwróconym do kierunku czynności naszych zewnętrznych — czyli do Władzy Swieckiey którą mu postęp wieków i innych oświata z rąk odebrała wszelkich używał środków, aby władzę tę na powrót odzyskać. — Niezaniedbał w tey mierze zwyczayney polityki, działaiąc stopniowo i powoli — w roku zaraz 1818. zamierzona była z małą różnicą tasama zmiana iaką Nam proiekt teraźnieyszy przynosi, a gdy Prawo choć przez Senat przyięte przez Izbę Poselską było odrzucone na drugim Seymie w roku 1820. materya ta ucichnięta pozostała. — aż dopiero na Seymie w r. 1825. Duchowni żądali bydź zwróconemi do praw swoich, a gdy w samych owczasowych Kommissyach mocny opór znaleźli, nastąpiła między temiż Kommissyami a Radą Stanu Tranzakcya podług którey każda z stron iedna drugiey coś stanowczego odstąpiła; Kommissye zrzekły się i odłącznego Małżeństwa Cywilnego, i przyczyn Kodexowych do unieważnienia i rozwiązania ślubów, a przyiąły na ślub religijny, nieotasciwie w samem prawie nakazany; lecz z drugiey strony wymogły na Radzie Stanu, iż zostawiała samym Sądom Cywilnym rozpoznanie wszelkich spraw związku Małżeńskiego do tyczących się. — Prawo to iakkolwiek porzucaiąc drogę Kodexu Cywilnego, cofnęło nas o kilka wieków wstecz cywilizacyi, i tę wadę było ~~na~~ zachowane że nieobeymowało razem iak prawo Austryackie przyczyn nieważności, lecz zostawiało otwarte pole do plenia i zyorszenia; tę iednak miało zaletę iż moc sądzenia zostawiało przy Sądach Cywilnych, a zatem nieczynniło zawieszeni prawa i obowiązki nasze prywatne od Stanu Duchownego i razem od władzy Najwyższey obcego kraiu! — Z początku prawo to iak inaczey nienależało się spodziewać, było szanowane i następowało więte w exekucyi iego rozwiązań za których otrzymaniem Duchowni nieważali się odmawiać rozwiedzionym drugiego ślubu religijnego, co samo dowodzi możności Exekucyi; lecz wkrótce wrócili do zgubnego planu przywłaszczenia sobie wbrew na-

szej

net ściśnięciem prawu mocy rządzenia spraw rozwodowych
a tworząc stan w stanie czyli wypowiadając niejako posłuszeństwo
Prawu i Panującemu oświadczyli; iż wyroki rozwodowe ich
nieobowiązują i rozwiedzionym nowych ślubów dawać za-
przestali, a tak przerwali bieg sprawiedliwości; lecz razem
dopięli zamierzonego celu, gdy przez prawo z r. 1825. odłą-
czone Małżeństwo Cywilne uchylone, a zatem nikt iuż bez
ślubu religijnego obeyść się nie mógł. — Postąpiwszy tym
sposobem Duchowni na Seymie 1825 r. krok ieden wstecz
Cywilizacyi a naprzód celu swoiego, i uzyskawszy tam iż
tylko z przyczyn Kanonicznych rozłączenia Małżeństw
nastąpić mogą, a mniemaiąc iż przez swóy upór utoro-
wali sobie drogę do dalszego naprzód swoiego celu, a wstecz
Cywilizacyi postępowania przychodzą na ten Seym z no-
wemi proiektami przywrócenia im dawnego Sądowni-
ctwa które iak się iuż dowiodło, nigdy im z nabytego
nie służyło prawa — ale tylko z delegacyi Władzy Świec-
kiey. — Także to ma być nagroda uporu prawu przez
obiedwie Izby uchwalonemu i opatrzonemu Sankcyą Króla
naszego Błogosławioney pamięci Alexandra I, żeby uporni
odzyskali na powrót Władzę którą iuż od blisko ćwierć
wieku utracili, a my im w ofierze [illegible] praw naszych
naydroższych ponieśli. — Drugi to iuż proiekt przez większość
Kommissyi poprawiany, przychodzi teraz pod rozpoznanie,
Kiedy pierwszy wnoszony był na Kommissyach Rada Stanu
wprowadzaiący oświadczył iż powodem do nowego prawa iest niemo-
żność przyprowadzania do exekucyi Prawa Seymowego 1825 r.
i dodał iż ta niemożność iuż się wykazała przy samem
wnoszeniu owczasowego prawa, bo Biskupi w Izbie Sena-
torskiey a Duchowni w Poselskiey byli temu prawu przeci-
wnemi. — Odpowiedziałem zaraz iż słuszny mam powód
użalania się na Radę Stanu, że Monarsze natychmiast
tey ważney nieprzedstawiła okoliczności, aby Prawu które
sama Rada Stanu za niewykonalne uważała, Sankcya
Panuiącego dodaną niebyła; pozostalibyśmy przy Kodexie
Francuzkim, nienastąpiłaby kollizya między stanem Świeckim
a Duchownym, i Seym dziś tyle ważnych ieszcze maiący do
załatwienia okoliczności, niebyłby trudniony [illegible]

praw

praw, które dopiero co wyrzekł, Oświadczyłem daléy: gdy złe iuż zrobione, nie można wyiść z tego odmętu przez żudne okrążaiące środki; nieczas iuż robić drugich tranzakcyi z nowemi Kommissyami; nie wypada Radzie Stanu ukrywać winy ale owszem do takowéy się przyznaiąc i dobro iedynie kraiu maiąc na względzie przełożyć Nayiaśnieyszemu Panu iż nie masz innego środka, iak godząc opinie powrócić do Kodexu pierwszego Kodexu Francuzkiego, lub też do Prawa Seymowego z r. 1825. dodać powody unieważnienia i rozwodu. — Pierwsze niezawodnie lepsze zgodnem iest życzeniem większéy części narodu, zostałoby ono niezłamanem samo mylne mniemanie iż Sobór Trydencki obowiązuie; — bo skoroby ten Sobór na nasze prawa i obowiązki cywilne niewpływał, nie byłoby szkodzić nie mógł, ani mowaby nawet być o przymuszenie czyto osób Małżeństwo zawieraiących lub rozwodzących się, czy też Stanu Duchownego; nieograniczona wolność sumienia byłaby zaporą iednych i drugich dostateczne zastanawiaiącą. — Wykazałem także iż Kodex Cywilny Francuzki daleki od tego ażeby rozwodom sprzyiał, owszem stał się iedyną ich zaporą; gdy rzecz osobliwsza, iest to iuż prawdą hystoryczną dowiedzioną, że w Polsce kraju Katolickim gdzie Duchowieństwo uważało Małżeństwo podług Soboru Trydenckiego za nierozwiązalne, łatwiéysze były rozwody niż w którymkolwiek bądź innym Kraju Europeyskim; pod pozorem bowiem nieważności, aby się tylko było opłacić rozwód był gotowy, związkiem nayświętszym frymarczono, sami Duchowni wyrzucali powody niezgodne ze istotą rzeczy, sprawujące zgorszenie, i Religii szkodliwe, bogaty znalazł tam pole do żądz uczyniania wyuzdanéy swawoli, a ubogi sprawiedliwości nawet pozyskać nie mógł — Z początku tylko dopóki się Sędziowie z Kodexem Francuzkim nieobeznali — rozwód cywilny był łatwy — lecz późniéy nie trudniey

śmieyszego iaki takowy uzyskać; lata całe trzeba było
czekać, a bardzo często z skargą rozwodową ludzi odda-
lonym, lecz skoro tylko rozwód cywilny stanął, nikt
się nawet nie troszczył o uzyskanie rozwodu Kościelnego
bo ten wprawdzie lub w kilka miesięcy był ukończony.
W Materyi Małżeństwa nie masz prawa moral-
nieyszego nad Francuzkie, zgodnieyszego nawet z
prawidłami Boskiego naszego Prawodawcy, aby się
o tem przekonać porównaymy ie tylko z prawem
Pruskim, które tyle iest rozwolnione, iż trudno
znaleść tak nieszczęsnego Obrońcy, żeby rozwodu u-
zyskać nie potrafił. — Iak niemoralne przyczy-
ny! które prawodawca Francuzki całkowicie
usunął! — Wszystko więcej mówiło i mówi ieszcze za
powrotem do Kodexu Cywilnego Francuzkiego. —
i tam w świetle Rodziców Stanu prawie kłu
teraznieyszego broniących, iż tego samego są prze-
konania; niech tylko uczynią ofiarę z miłości
własnej, która im powinna wolnie udradza-
wracać do zniszczonego przez nich dzieła, a dzie-
ła wysokiey mądrości! Niech poniosą tę ofiarę
na Ołtarzu Oyczyzny, będzie to czyn i Obywatelski
i prawdziwie Chrześciański, bo wyrzeczenie się włas-
nego zdania skoro to błędnem było się wykazało
a ten raz zyszcza wdzięczność współczesnych i
przyszłych pokoleń. — Takcz to bierze na siebie
odpowiedzialność Rada Stanu kiedy koniecznie usi-
łuie przeprowadzić przez obiedwie Izby proiekt do
prawa, którego nie Szanowni Reprezentanci zale-
dwo odczytać byli zdolni! — Iest to niesłychana w
dziejach Prawodawstwa Improwizacya, prawda
iż w nowszych czasach Sztuka improwizowania
do wysokiego doszła stopnia doskonałości, sam za gra-
nicą słyszałem improwizowane iuż nietylko ułomne

poe-

poezye, ale same nawet tragedye, lecz między
improwizowaną tragedyą, a improwizowanem prawa
ta ważna zachodzi różnica, że pierwsza zaba=
wy szukaiącego śmiertelnie znudzi, ale drugie
w przedmiocie nayważnieyszego związku Towa=
rzyskiego ma zaprowadzać zmiany tyle nadludz=
ki obchodzące a my ie lekkomyślnie stanowili=
my! Już tu nie idzie o Naszą Izby Poselskiey
improwizacyą w zatwierdzeniu prawa, bo do
tey iesteśmy przyzwyczaieni, ale tego mnie
Radu Stanu niezarzucimy że tą razą ona sama
improwizuie — gdy przed kilko ieszcze miesiącami, nie
ułożyła proiektu, który nam teraz wprowadza
A iakiż to proiekt! niespotykane w dziejach pra=
wodawstwa zjawisko, którego nic podobnego w
żadnym dotychczasowym systemacie prawnym
Radu Stanu wskazać nie potrafi; W dziełach wyo=
braźni może pojawiać pomysł genialny
swoiem czasem iedney chwili będący, ale prawo=
dawstwo Materya sucha nie wyobraźni, lecz zimney
i dokładney wymaga rozwagi — Cóż mam o tera=
źnieyszym proiekcie powiedzieć, gdzie zacząć, gdzie
skończyć, i dziwotwór ten z różnorodnych złożo=
ny części iedna z drugą walczących iedna drugą
obalaiących iakże da się wytłómaczyć, iak go
nawet Wam Szanowni Reprezentanci iasno
przedstawić? — olbrzymie rozpoczynam przedsięwzięcie!
uczucie tylko głębokie obowiązku, które niedozwala
ważyć trudności, może mnie do tego ośmielić! — Prze=
biegam więc szybko proiekt. — Przeciw Artykułowi
pierwszemu nie mam nic do nadmienienia, dozwala on
i unieważnienia Małżeństwa, i rozwiązania onego
i rozłączenia od stołu i łoża z powodów cywilnych

przed

„przed Sądami Cywilnemi." —

Jaki piękny i zaspakaiaiący początek! Zdaie się że prawodawca (nomy zapomniał tylko że to różnego rodzaju roztarzenie porządku winno zawarcie Małżeństwa ma- iącego bydź roztrzązonem to iest Małżeństwa Cywilnego, bo iakże innego rodzaiu Małżeństwa iak Cywilne z Cywilnych powodów rozwiązywać? lecz to zapewne będzie udaloczem ciągu, bo przecież prawo w logicznym związku bydź powinno, i ciąg początkowi, części całości odpowiadać! — Czytaymy więc Art 2. cóż to iawidzę! iakie pomieszanie! zamiast obiawianych w Artykule pierwszym powodów cywilnych, złączone powody cywilne z religiinemi, i cztery rozmaitne prawa pomieszane to iest Prawo Austryackie Francuzkie, nawe Polskie i Kanoniczne, i tak ad a, i b. Francuzkie ad c Francuzkie mieszane z polskiem bo dodana Rada Opiekuncza ad d Polskie ad e wszystkie cztery, ad f niewidzieć ia- kie stopnie zakazane pokrewieństwa lub powinowactwa nie Kodexem Francuzkim obiete bo tego Księga I już nie obowiązuie, nie zkodexu Polskiego wyjątek bo ten ich niewylicza, więc muszą to bydź stopnie kanoniczne a zatem nie iest to obiawiony w Art. 1. powód cywilny ale religiiny, wiadomo iż stopnie te tak daleko się rozciągaią, że mogą się Małżonkowie pobrać i za- wrzeć Małżeństwo nic o tem niewiedząc, ad g Polskie ad h także Polskie ale nie cywilne tylko kanoniczne, bo tu należy także własny Parach iak w początkowym i drugim Proiekcie było umieszczone, ad i Prawo Austryackie czyli Galicyiskie obeymuiące wsobie powód wdawanie nie cywilny ale kanoniczny, przyczynę którąby nigdy w Prawie Cywil- nem mieścić się nie powinna, bo obraza równości obliczu prawa Konstytucyą zaręczoną, i tkadzie prawodawcę w mylnem połażeniu dozwalaiąc mu mieszać się w wyzna- nia wiary, które sumieniu tylko winny bydź zostawione, Prawodawca zaś znać tylko musi Obywatelu, i Mieszkanu

Ma

kraju. – Następne Artykuły od 3. do 12. *inclusive* są tylko rozwinięciem i bliższem oznaczeniem przyczyn w Art. 2. wymienionych, i wszystkie wyjąwszy Art. 10. dosłownie z Kodexu Francuzkiego przetłomaczone, to też co najlepszego w tem przeiskie znaleźć można, gdyby ich zaraz wykaz przez następne przepisy prawodawca własnego dzieła nie oba[lał] – I tak Art. 3. tłomaczy z Art. 180. K. C. Art. 4. z drugiey części tegoż, Art. 5. z Art. 181. Art. 6. z Art. 182. – Art. 7. z Art. 183. Art. 8. z Art. 185. – Art. 9. z Art. 186. – Art. 11 z Art. 188. Art. 12. z Art. 189. Art. zaś 10. z Art. 187. w związku z przepisami w tey mierze Księgi I. nowego Kodexu Cywilnego. –

Życzyłby należało żeby w miejsce tworzenia nowych praw i niestosownego przerabiania Kodexu raczey ~~lepiey~~ także raz urzędownie przetłomaczony, co do mnie radziłem w Kommissyi żeby lepiey zamiast rozszerzania Prawa i niepotrzebnego nowego tłomaczenia na predce odwołano się wprost do tych Art. Kodexu Franc. [F] Artykuły od 14 do 20. *inclusive* są znowu rozwinięciem tylko Art. 13. i dosłownie z Kodexu Francuzkiego wytłomaczone – Art. 14. nineyszego Projektu z Art. 239 ~~Art.~~ K. C. F. Art. 15. z Art. 253. Art. 16. z Art. 257. – Art. 17. z Art. 259. Art. 18. z Art. 260; Art. 19. z Art. 272, Art. 20 z Art. 273. – Uważyć tu należy iż przy tem szybkiem przerabianiu prawa opuszczono nader ważne formy licznemi przepisami w Art. Kod. Fran. od 234. do 238. i znowu od 240. do 252. objęte. – Art. 21. iest przetłomaczony z Art. 274. z małą tylko odmianą. – Następnie Art. 22. proiektu przepisuje podobnież iak Prawo Francuzkie te same przyczyny do rozłączenia od stołu i łoża iakie do rozwodu w Art. 13. są wymagane, z dodatkiem wzaiemnego zezwolenia które przy rozwodzie nawiedził ziaki[ey] przyczyny opuszczone, kiedy właściwie sam rozwód Cywilny podług ... nie iest iak tylko wieczném rozłączeniem. – Tym sposobem niezdzięc czytany prawa, nowe Prawo utrzymuie iż podług niego uzyskać można i unieważnienie i rozwód i rozłączenie; ale tu nadchodzi słławny Art. 23. cały zamiar prawodawcy niszczący, czyli wykazuiący że wszystkie te radzane

rozłą

[F] Art. 13 iest powtórzeniem głównych zasad Kodexowych obeymuiących przyczyny do rozwodu w Art. 229, 230, 231, i 232. K. C. F. wymienionych.

rozłączenia Małżeństwa były tylko pozorne do niczego nie pro-
wadzące. — Art. bowiem 23. po odbytych już we trzech Instan-
cyach zgodnych sporach cywilnych ieżeli o co naywięcey idzie
Małżonek przez unieważnienie Małżeństwa lub rozwód
rozłączony chce w powtórne wchodzić związki Małżeńskie
każe mu drugi raz unieważnienia lub rozwiązania
Małżeństwa od Kościoła poszukiwać; znowu zatem iak w Religii
Katolickiey przez dwie nowe Kościelne przechodzić Instan-
cye, a na co z powyższego hystorycznego wywodu
szczególnieyszą Waszą uwagę Szanowni Reprezentanci
zwracam, poszukiwać ieszcze potwierdzenia Rzymu, lub
ustanowioney wtym celu stałey Nuncyatury, więcey ia-
kem już wykazał i udowodnił. — Prawodawca nadare-
mnie krążąc około mylnego punktu rozumowania
usiłuie ukryć swoy zamiar, zawsze w końcu się wykry-
wa, iż prawa nasze nie moralne, nie religiine ale
Towarzyskie i Cywilne zależeć będą w ostatniem ogni-
wie tego niekończonego łańcucha, od dworu Rzym-
skiego, bo skoro musi nastąpić rozwiązanie Mał-
żeństwa w iakichkolwiek Sądach Duchownych, których
nawet postępowanie nie iest nam wskazane, skoro
inaczey nie można zawrzeć ślubów nowych, nie
mogą też utworzyć się nowe prawa i obowiązki mię-
dzy chcącemi nowy związek kojarzyć iak za wyraźnem
Rzymu zezwoleniem. — Niech tu nie mniemamy że Sądy
względem skutków Cywilnych wyrokować będą bo te
skutki wszystkie zależą od pierwszego czynu, to iest od
pozwolenia Władzy Duchowney i Rzymu, a Sądy będą
tylko właściwie Komornikami wyroki Sądów Ducho-
wnych exekwuiącemi. — Uważaymy iak daleko tu będzie
nasze wstecz cofnięcie; iuż nie tylko powrócimy na
powrót za te granice, za tę linią demarkacyiną
nowey cywilizacyi prawa i obowiązki zewnętrzne od praw
i obowiązków wewnętrznych to iest moralnych i religii-
nych oddzielaiące, nie tylko cofniemy się wstecz Kodexu

Cywil

Cywilnego, ale nadto iakom to powyżey wytłuszczył wtenczas czasów fanatycznego i samowładnego Rządu Ludwika XIV, bo uważcie to sobie dobrze Szanowni Reprezentanci, nie sam rozwód ale unieważnienie nawet małżeństwa z powodów samego zezwolenia do Małżeństwa dotyczących się a zatem cywilnych należeć także będzie do powtórnego rozpoznania Sądów Duchownych; nie zaś żeby iak za Ludwika XIV Sąd Duchowny iuż w tey mierze był obowiązany stosować się do decyzyi Sądów Cywilnych gdy do Sądu Duchownego samo tylko rozpoznanie Sakramentu nawet za Ludwika XIV należało; żądałem ia tego przynaymniey dodania w proiekcie żeby Sąd Duchowny był zobowiązany do dania wówczas ślubu lub przynaymniey wyrzeczenia także nieważności Małżeństwa uznaney i winienem oddać tę sprawiedliwość Szanownym moim Kollegom w Kommissyi iakkolwiek w zdaniu odemnie różniącym się iż wniosek ten móy popierali, ale do takowego Rada Stanu przychylić się nie chciała dla tego tylko z tego powodu iż w Art. 24. Proiektu napisano iż dla obostrzenia przepisów przeciw Duchownym daiącym ślub nieletniemu bez zezwolenia Rodziców lub wieku prawem przepisanego nie maiących, ten dodano warunek że Duchowny taki za niezdatnego do Administrowania Sakramentu uznany będzie; lecz cóż nieszczęśliwym Rodzicom z tey dymissyi Duchownego przyidzie, kiedy to nie unieważni hanebnego częstokroć związku który nierozmyślnie dzieci zawarły przeciw ich woli i woli Prawa? – Więc i w tak ważnym przedmiocie prawo będzie bezsilne, i musi oczekiwać wyroczni duchowney; czyli rzecz niezawodna Sądy Cywilne wyrzekną nieważność a Sądy Duchowne trzymaiąc się nieprzyiętego u nas Soboru Trydenckiego takowey odmówią – Co za sprzeczność! w wyrokowaniach tych dwóch Instancyi! Jaki nieporządek w towarzystwie! do tego to koniecznie musi doprowadzić zboczenie od zasad prawdziwey

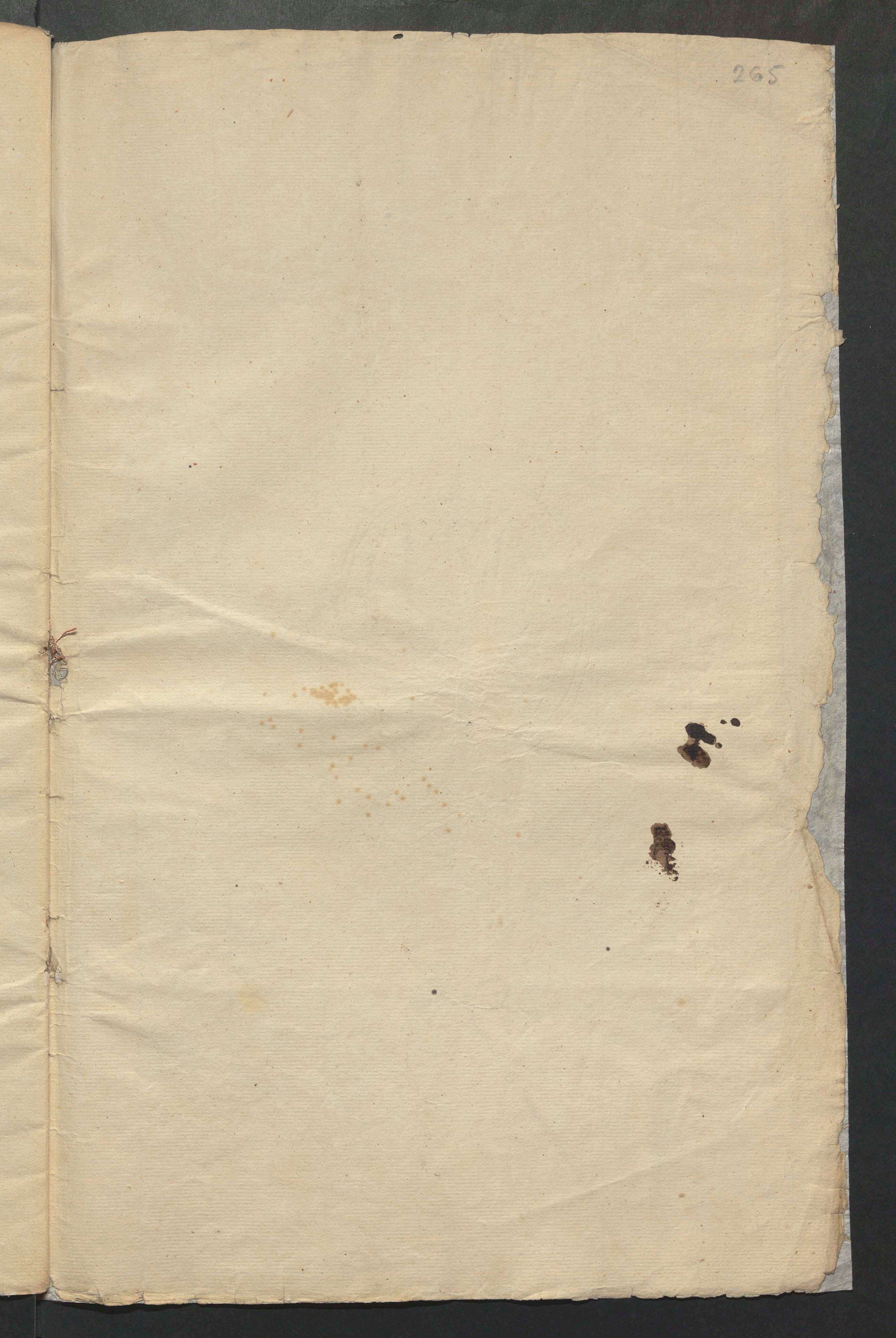
Tco

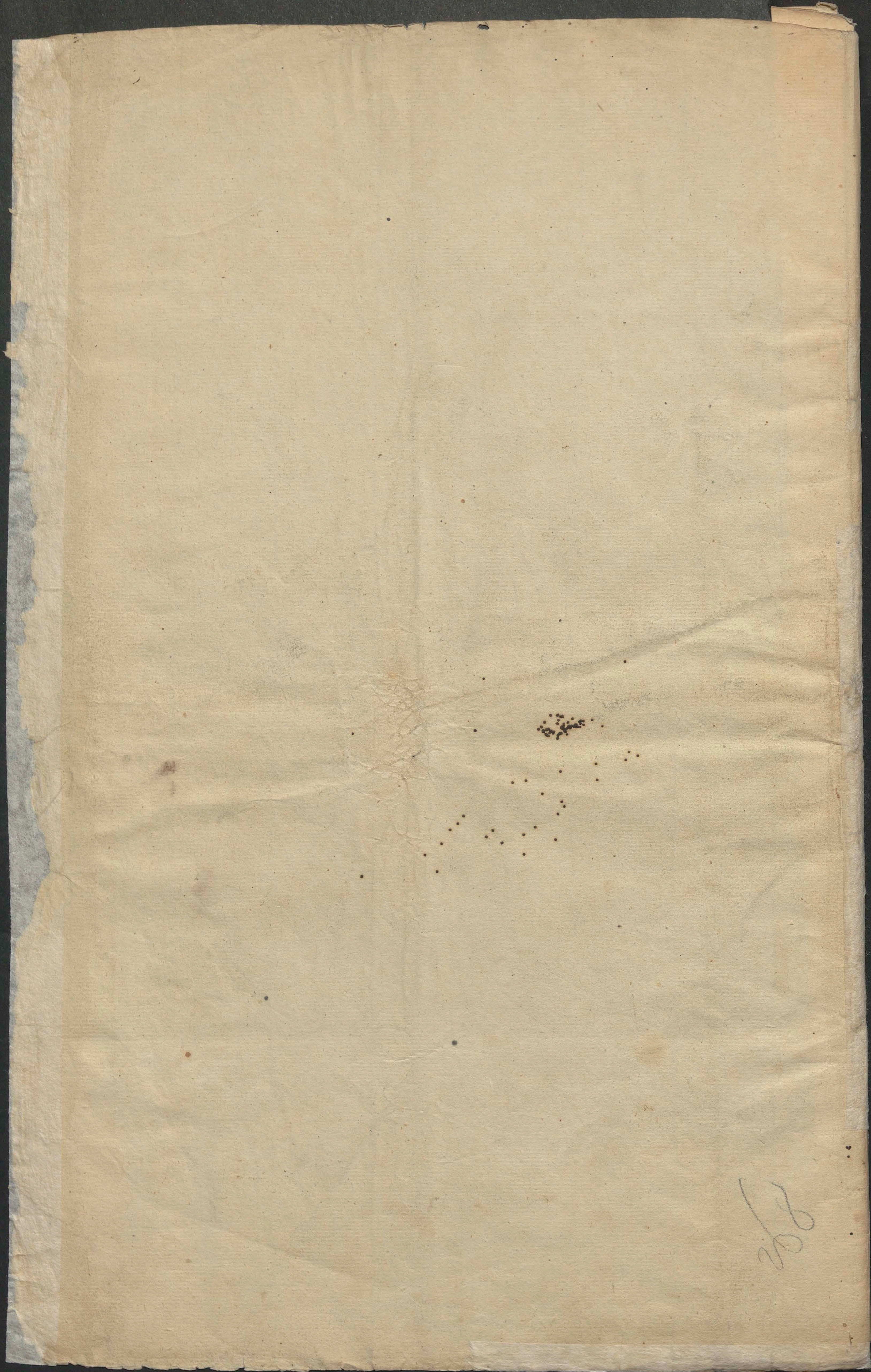
Teoryi cywilizacyi. – Komuż ten proiekt dogadzać będzie
nie ślepo nawet w Sobór Trydencki iak w Ewangelią wierzą-
cemu, bo często nie będzie mógł uzyskać w Sądach Cywil-
nych unieważnienia któreby w Sądzie Duchownym było
wyrzeczone, gdyż separacyi co do stołu i łoża nawet bez
względu na teraźnieysze prawo w myśl Kanonu wy-
tłomaczonego 8. Soboru Trydenckiego będzie musiał w Sądzie
Duchownym poszukiwać; więc postępowanie Cywilne dla nie-
go tylko przeszkadzą do niczego nie zmierzaiącą. Ten prze-
ciwnie którego sumienie nie iest więzane przez Sobór Try-
dencki ieżeli uzyska rozłączenie w Sądach Cywilnych
będzie musiał takowego powtórnie przeciw swemu przekona-
niu w Sądzie Duchownym poszukiwać. – Istotnie więc
dowiedziono że Proiekt ten nikomu niedogadza, dla ni-
kogo korzyści nieprzynosi, ale przeciwnie koszta i zwłokę
zrządza, a narusza tę kardynalną towarzystw Cywilnych
zasadę, iż czyni ie widocznie zawisłemi od obcey Władzy.
Cóż wreszcie powiem o Art 25. uchylaiącym Art 249 Kod.
Cyw. Pol. 9 tę iedyną gwarancyą niepodległości Władz
Krajowych i Sądownictwa Władzom obcego Rządu –
iest, to widocznie targnienie się na Art 138. 139.
140. 141. 142. 143. 146. 150. 151. Konstytucyi tej zasadni-
czej swobód naszych Ustawy, której każde by też naj-
mnieysze naruszenie zbrodnią iest dla Polaka, a myż ią
uchwalać mamy! my nowe zaprowadzać Sądy i
w Kodexie Narodowym Polskim wskazywać takie
których konstytucya nasza nie zna? – Lepiey żebyśmy
nigdy Narodowego Kodexu nie mieli, lepiey pozostać przy
obcym Kodexie, ale Prawa nasze zasadnicze utrzymu-
iącym. – Co do dodanego teraz w Senacie Art 26. Prawo
Przechodnie obeymować w sobie maiącego, o którem na-
przód, Prawa to robiąc w początku zupełnie zapomnia-
no, dosyć powiedzieć iż utrzymanie w swej wartości
wyroków prawomocnych na zasadzie prawa Seymo-
wego z r. 1825. na mniey się ostatnie nie przyda, gdyż da-

mi

9 który uznał był iż sprawy Małżeńskie z dniem będą same Sądy Cywilne rozsądzać więc

niem Rady Stanu prawo to wykonanem bydź nie
może, więc zawsze Xiądz odmówi ślubu religiynego i pra
wo takie nowe pozostanie bez skutku. — Kończę bom was
iuż za długo zatrudnił Szanowni Reprezentanci a
kończę z niemylną nadzieią iż tą razą nie poydziecie za
przykładem starszych Braci waszych, którzy sami z chwi=
lowego wyszedłszy błędu, podziękuią wam za odzwa=
nie prawa tak dalece swobody Narodowe naruszaiącego. —

Znowu przychodzi pod rozpoznanie nasze projekt do prawa nader ważny, do którego nie tylko nayważnieyszy interes Kraju ale i spokoyność sumienia sumienia każdego z reprezentantów iest przywiązana. Przychodzi w sposób podobny do poprzednik, – nie żądany przez głos powszechny, a zatém nie opatrzony sankcyą publiczney opinii, – mało znany reprezentantom którzy go rozbierać winni, i zupełnie obcy narodowi. –

Tak opłakany sposób przedstawiania praw, stawia reprezentacyę narodową w smutney konieczności, lub nierozważnego ich przyięcia, albo zbyt skwapliwego odrzucenia; odrzucenia nawet pod ogólnym tylko względem, bez dostatecznego rozpoznania artykułów, w których wypadałoby szukać związku, wartości każdego w szczególności i w stosunku z innymi. W takiem zawikłaniu i w tak ograniczonym czasie, przewidzieć skutki iest nader trudném a nawet niepodobném przedsięwzięciem. Sama więc przezorność w podobnym stanie rzeczy, mniey dogodną teraźnieyszość nad zaciemnioną przyszłość, przenieść nakazuie.

Jednak, uspokóycie się, reprezentanci! co do przedstawionego wam proiektu, gdyż iak sami uważyliście podczas dyskussyi, proiekt ten iest tak pełen wad, tak sprzeczny z powszechną sprawiedliwością, prawami i swobodami konstytucyjnemi, iż nayniewprawnieysze oko nayminiey uważnego badacza, od razu odkryć ie potrafi.

Lecz rozbierzmy proiekt ten pod względem ludzkości.

Gdyby nam przyszło wyrzec, iż nam samym ma być wolność na krótki czas odięta, jakżebyśmy się głęboko namyślali, nim byśmy wyrzekli „tak być ma". Lecz gdy mamy odeymować wolność nie nam samym ale innym, w tak wielkiey liczbie i na czas tak długi, gdy skutek naszego wyroku ma się odnawiać przez wieczne czasy, – bo na zawsze stanowimy prawa, wyobraźnię naszą przeraża tak wielkie przedsięwzięcie i tak ogromna odpowiedzialność.

Zkądże te uczucia pochodzą? Oto iesteśmy ludźmi, iesteśmy

VI2

Polakami, a w sercu każdego z nas, istnieie zaród miło-
ści swobód, które nad życie cenić umiemy. Jeżeli więc przez
samo wyrzeczenie „tak bydź ma" tysiące i tysiące osób, na
długi czas wolności utracić maią, chociażby przez nas sa-
mych osądzone i w naszych, iż tak powiem, oczach, wolno-
ści pozbawione, jeżeli to iest zatrważaiącym wypadkiem,
cóż dopiero, gdy wyrzec nam przychodzi, że kto inny ma
o tem stanowić i wolę naszą, może mniey zrozumianą
do okoliczności przystosowywać, chcielibyśmy wtedy zape-
wnić się o istocie każdego z wyrokuiących, chcielibyśmy
w niego naszego ducha przelać i że tak powiem, drugiego
siebie utworzyć.

Komuż mamy, podług prawa obecnego, powierzyć to wysokie
zaufanie? — Sądom Pokoiu —. Radom Woiewódzkim —
Zaiste, te magistratury godne by były zaufania, o ile
tylko ludziom dane bydź może — Lecz czyliż będą w mo-
żności temu zaufaniu odpowiedzieć? — Rząd chce ustalić ich
attrybucye, a raczey tylko przypomnieć. Lecz czyliż my mo-
żemy rachować na ich przyrzeczenia? — Kto rady wo-
iewódzkie zwołuie? — Ministrowie! Kto dotąd głuchy był na
wszelkie ich prośby i przedstawienia? Ministrowie! Kto przez
Kontrasygnowanie, nadał urzędowność królewskiemu po-
stanowieniu, o zniesieniu Rady Kaliskiey? Ministrowie —
Czyliż, gdy teraz występuią z zapewnieniem, że Sądy pokoiu,
a raczey wydział policyi prostey w Sądzie pokoiu, rozstrzy-
gać będzie tego rodzaiu sprawy, nie wiadomo podług ia-
kich przepisów; a radom woiewódzkim dozwolą obiawić
nadużycia instytutu, bez opisania w jaki sposób, zawie-
rzyć im można? Nie, zaiste! nie godzi się nam tak
nierozmyślnie postępować. Nie wspominaiąc o lekceważeniu
attrybucyi rad ~~obywatelskich~~ woiewódzkich, w upłynionym czasie, wszyscy
byliśmy świadkami, jak wiele z nich, zasadnicze prawa naszey
Konstytucyi naruszali lub przeistaczali, a przez to zupełnie stra-
cili ufność narodu. A chociaż nie wszyscy stali się uczestnikami
tey winy, jednak zataić nie można, iż sprawiedliwa narodowa
nieufność, cięży nad składem Ministerialnym. Któż bowiem twier-
dzić może, mimo osobisty szacunek iaki uczuwa ku któremu
z iego członków, że przez większość swych Kolegów w nie Kon-

stytucyjnym kierunku porwanym nie będzie? Łatwo iest teraz przewidzieć, że tak przykry stan nieporozumień i rozdwojenia, trwać nieprzestanie dopóty, dopóki Ministrowie, z gruntu swoich zasad nie zmienią i przez długi ciąg konstytucyjnych rządów, czynem nie dowiodą, iż przeszłości żałuiąc, zwracaią się na drogę praw i Konstytucyi.

Mamy nayenotliwszego monarchę. Zaufanie nasze i wierność dla niego są nieograniczone. Konstytucya równie naszego Króla jako i nas obowiązuie. Równie on jak i my, pragniemy iey wykonania. Rząd nasz nie dzieli tych wspólnych uczuć; co nayglówniey i naydotkliwiey okazał w zgwałceniu zasadniczych praw o wolności osobistey. Widzieliśmy bowiem w nader smutney niedawney epoce, kilkanaście tysięcy nieszczęśliwych mieszkańców, zamkniętych w administracyinych więzieniach, a niestety, liczba ich, w ostatnich tylko czterech latach do 7587 osób doszła, bez żadnego na to od Seymu upoważnienia. Cóż dopiero wyrzec można, o nader bolesnym, więzieniu kilkuset obywateli, celuiących w kraiu maiątkiem, zamożnością, i w wielkiey części zasługami, a to z pogwałceniem wszelkich form zapewnionych Konstytucyą dla naynędznieyszego mieszkańca Kraiu.

I po takichże to przykładach, przychodzą ci sami ministrowie wnosić prawo, maiące pozbawić wolności, przerażaiącey liczby mieszkańców, objawiaiąc nam, że ci nieszczęśliwi nie będący w stanie utrzymania się z własney woli, są ciężarem dla społeczeństwa. Lecz to samo, czyli nie uprzedza nas za niemi, nie wzbudza naszey litości? i czyliż obok tego, nie upatrzemy zaraz iego przyczyny. — Ustanowienie z tych urzędów administracyinych, nader źle urządzone więzienia, nierozważne zaprowadzenie prohibicyi i monopoliów, ogromnie rozgałęzione szpiegostwo, denuncyacya w moralność publiczną przeistoczona; — oto są główne powody z tego, utworzone przez tych samych, którzy nam teraz dzisieysze i przyszłe pokolenia, za własne winy, do ukarania przywodzą. Nie! szanowni reprezentanci! nie daycie się ułudzić mniemaną potrzebą, i rozpoznanie iż niższe stany naszego ludu, nie są tak ubogie jak w Anglii,

tak zepsute, jak we Francyi; – nie dozwolicie, aby imiona
wasze z płaczem i narzekaniem kiedyś wspominano;
będziecie umieli rozeznać dobre od złego – i zaród złego w ja-
mym początku przytłumić, przez nadanie lepszego kierun-
ku moralności ludu, – nie zaś po skutku i bez skutku
złe naprawiać.

Co do mnie; wszystko co tamuje wolność, – wszystko,
co ściśnia swobody mych współobywateli, – wszystko
co obraża Konstytucyę; uważam z oburzeniem i od-
pycham jako niegodne reprezentanta wolnego na-
rodu.

Reprezentanci! Którzy uznacie moie zdanie, okażcie
świata i potomności, przez szlachetne odrzucenie
tak nielitościwego prawa, iż pierwsi z narodu, pier-
wsi umiecie szanować ludzkość i konstytucyjną
wolność.

Niech prawda dóydzie wysokiego tronu, niechay oświe-
ci monarchę o prawdziwym stanie naszey nieszczę-
śliwey oyczyzny, niech godne i nie podległe wyraże-
nie uczuć naszych, nowym będzie dowodem, iż
wielkość duszy naszego Króla, uznawać i cenić u-
miemy. –

Najjaśniejszy Pan Ł[askawie] przyjmując Deputacyą wyznaczoną z Senatorów, jako to: Senatora W. Bielińskiego i S. K. K. Czarneckiego, Gliszczyńskiego, Broniskowskiego i Michała hr. Potockiego — do złożenia Adressu od Senatu i uwag nad rapportem R. S. i nad obrazem położenia kraju naszego, oświadczyć raczył senatowi jako następuje:

"Będę się starał korzystać z uwag które mi senat składa, — wszystko co się da uskutecznić do ulepszenia administracyi, przedsięwziętym będzie. — Uczucia ufności i wdzięczności przez naród Polski mi wynurzone, są najmilszą nagrodą za moje usiłowania i wkładają na mnie nowy obowiązek im odpowiedzenia. — Okazałem moją przychylność, starać się będę dać nowe jej dowody."

Warszawa
d. 12. czerwca 1825. r.

Szanowny Senacie!

W skutku artykułu 107 ustawy konstytucyjnej, mając honor Komissyi senatu rozbierającej rapport R. S. otworzyć względem niego zdanie moje w następującym sposobie.

Gdy wspaniałomyślnej Łaskawości Monarchy winni jesteśmy wszystko czym jesteśmy i czym być możemy, otrzymawszy z woli jego byt i Imię, Rząd i Woysko z rodaków naszych złożone, te drogie swobody, których nadużyć niejesteśmy zdolni, lecz oceniać je umiejąc, używać i przekazać jako spadek nieocenionej wartości przyszłym pokoleniom naszym, pragniemy — niech się nam przeto godzi, złożyć hołd wdzięczności i uwielbienia wskrzesicielowi Oyczyzny, ~~tej~~ którym nieba uszczęśliwić naród nasz raczyły.

Trudy panowania nad tak ogromną okręgu Ziemskiego przestrzenią, uważanie pierwszorzędne nad losem i szczęśliwością powierzonych berłu N. Pana ludów, niedozwalają monarsze odwiedzać częściej naszej krainy tak często, jakby tego zapewne ojcowskie jego serce życzyło, kiedy przeto ten Najjaśn. Ustawodawca, bezpośrednio od senatu i izby poselskiej o zdaniu, potrzebach, a nawet o dolegliwościach jeśli jakie naród doświadcza, chciał być zawiadomionym, Komissye senatu królestwa, biorąc Boga za świadka czystości swego serca, intencyi i wierności poprzysiężonej, obowiązku tego konstytucyjnego z otwartością i ufnością nieograniczoną w dobroci Pana i Ojca narodu dopełniają.

Wydział religii i Oświecenia publicznego.

Najważniejszą potrzebą dla rzeczywistego dobra religii, jest, należyte usposobienie duchowieństwa, które pod panowaniami dawniejszemi, wiele bardzo nadobrym bycie i oświeceniu, a przez to i na powadze swej straciło. — Wolą N. P. było, aby pod każdym względem zarówno postępowało i uszczęśliwieniem bytu, oświeceniu narodu wyrównało; bo tylko przez takową równowagę światła, powagę należną stan duchowny odzyskać może.

N. P. powierzając osóbnej magistraturze sprawy religii i oświecenia tyczące i dołączając do niej oddzielną sekcyą z osób duchownych złożoną, miał to widocznie na celu, aby kraj nasz zarówno w moralności religijnej jak i w kulturze naukowej postępował, chciał postawić duchowieństwo w stanie dogodniejszym do osięgnienia właściwych mu celów, komissyi zaś oświecenia publicznego, ułatwić środki, aby tem skuteczniej w kulturze naukowej działała, rozszerzając i upowszechniając oświecenie w każdym rodzaju.

Wątpić się przeto niegodzi, że sekcya duchowna Komis. Wyznań, stosownie do ułożonego planu, o główne seminarium duchowne, dla opatrzenia kraju ~~wie~~ niedaścionemi do wszelkich stopni w hierarchii kościelnej duchownemi jak najrychlej przywieść do skutku niezaniedba.

Kraj nasz nietylko z zasad chrześciańskich i prawa od mądrego monarchy nada-

nych

wych, ale oraz ze względu na obecne położenie i państw sąsiednich, obstając przy świętości wiary przodków swych, powołanym się zarazem znajduje, do zachowania ścisłej zgody z innemi wyznaniami. To, najskuteczniejsza i najpewniej ustalić jest zdolną moralność i miłość wzajemną, spokojność i łagodność obyczajów; te utwierdzić stosunki wzajemne, między narodami berła N. P. poddanemi, choć różniącemi się w obrzędach wspólnej im religii chrześcijańskiej.

Z żalem postrzegać się to daje, iż obok chwalebnéj i ustawnéj troskliwości Kom. W. R. i Ośw. o dopełnieniu obrzędów, moralność i duch religijny z klassa osobliwie w klassie niższej, stygnie, dowodem tego jest rapport Kom. Spr. w wydziale sprawiedliwości, a mianowicie o sądach policji poprawczej i kryminalnych. — Liczba spraw w pierwszych i drugich coraz się pomnaża, tak iż oprócz innych sądów, sądy kryminalne wydały w r. 1822, oprócz wyroków, w latach następnych co raz więcej, a w ostatnim 1823 liczba ich już doszła do 2098. Jeżeli na ten stan rzeczy mogą wpływać i inne jeszcze okoliczności, pominąć nam zawsze nutę historyczną z dziejów krajowych wyczerpaną należy prawdę, że w miarę jak od wieku XVIgo kraj nasz do upadku w oświeceniu chylić się zaczął, równie domowe jak publiczne cnoty w narodzie Polskim coraz się więcej kaziły.

Stosownie do powyższych uwag, życzyćby przeto należało, aby przeznaczona do usług parafialnych i klasztornych duchowna młodzież, przynajmniej ukończenie Vtéj klassy w szkołach publicznych udowodniła, aby klassa plebanów, których byt dotąd się nie polepszył, pożądany osiągnęła zasiłek.

Organizacja zaś parafij tak katolickich jako i innych wyznań chrześcijańskich do skutku się zbliżyła, bez wymagania od parafian zbyt uciążliwych składek na stosowną budowę i reparacyą kościołów, ani też istotnej potrzeb przechodzącego uposażenia.

Zdaniem jest także kommissyi, aby uprosić N. P. o przedłużenie terminu prekluzyjnego do układu o dziesięciny zostawić dla województwa, jak np. Krakowskiego, gdzie liczba kościołów parafialnych jest większa niż gdzie indziej, a układy później się nieco zaczęły.

Postępowi przemiennego gospodarstwa i przemysłu rolniczego, pomieszane grunta, wystawiają często wielkie przeszkody, sprzyć zatym i to przychodzi, iżby K. W. R. nigdy odmawiać nie była mocną, zamian pól i gruntów plebańskich, skoro tego dogodność i potrzeba przez władzę administracyjną uznaną zostanie.

Oświecenie

Z uwielbieniem dla N. P. patrzy naród i poglądać będzie potomność, na zaprowadzone w stolicy instytuta naukowe, jako też na zrównanie uniwersytetu Warszawskiego co do liczby professorów i do zbiorów w każdym rodzaju z zagranicznemi. Obsadzi zapewne niebawem K. O. P. katedrę technologii i agronomii, starać się będzie doprowadzić do skutku instytut politechniczny, bo sprawiedliwość wyznać nakazuje, iż tak K. Ośw. Pub. nie szczędzi starań, aby to jedyne do wyższego ukształcenia młodzieży miejsce, celowi swemu odpowiadało, jak już obywatele i mieszkańcy kraju widzą z pociechą synów swych sposobiących się i usposobionych do wyższych posług krajowych.

Kuratoria

W zaprowadzeniu kuratorii instytutów naukowych, pod przewodnictwem światłego męża, uznaje senat najwyższy dowód troskliwości N. P. o dobro narodowej młodzieży. Wiek niedoświadczony do ponęt zmysłowości skłonny szczególniej przy uniwer-

sytecie

życiu i wśród tłoczy ludnej, potrzebował ścisłego zaszkolnego dozoru.

Dozór ten najwidoczniej osiągnął już zamierzony skutek, Dla oszczędzenia zaś kosztów, zdaje się komissjom, iżby nadal być mógł powierzany professorom wysłużonym, dla których młodzież ma więcej szacunku i poważania.

Szkoły elementarne

Po większej części z dobrowolnych składek zaprowadzone, znaczną część młodzieży pozbawiają teraz przyzwoitego wychowania, starały się komissje przekonać o środkach, jakie w troskliwości swojej K.O.P. do zapobieżenia nadal podobnemu nieszczęściu upatruje. Sprawiedliwość i miłość prawdy tajić nie dozwala, iż wiele z podanych do zatwierdzenia N.P. sposobów, zmianę szczęśliwą tak bolesnego zdarzenia zapowiadają. Rząd przecież najłatwiej dopiąłby w tej mierze podobno swego zamiaru, gdyby za pośrednictwem organistów ukwalifikowanych examinem, i na małym dodatku przestać mogących, szkoły parafialne elementarne uorganizował, wszakże i plebanom miejscowym pora wolnych godzin czasu nadzieję pozostaje, iżby z chwałą bogu i pożytkiem bliźnich w szkole swej elementarnej spędzić i częścią organistów kontrolować, częścią sami dawać naukę katechizmu, czytania, pisania i rachunków mogli. Jeżeli bowiem w gospodarstwie rolniczym, tym bardziej we wszystkich rękodzielniczym i handlowym, bez pewnego stopnia oświecenia i kultury umysłowej, daleko postąpić nikt nie może.

Lubo oświecenie Izraelitów, ciągłych od lat 10 doznaje przeszkód, zdaniem jest przecież komissjów, iż te przy ciągłej usilności K.O.P. zwalczone być mogą. Środki jak mniemają komissje mogłyby być następujące. Rabbini i nauczyciele udowodnić swą zdatność będący w stanie, a jeśli być może w kraju do tych postęp wyprowadzeni, niechby byli płatni z kass miejskich, a pensje ich etatowe w miarę okazanej zdatności i powolności dla urządzeń rządowych, mogłyby być większe i mniejsze. Płatni ze składek gmin żydowskich, wychowują młodzież i utrzymują lud żydowski w zastarzałych przesądach i fanatyzmie. Płatni od rządu będą mieli osobisty interes, aby podobać się i dobrze zasługiwać rządowi.

Żydzi przecież równie z innemi mieszkańcami kraju, obowiązek służenia krajowi w zawodzie wojskowym dzielić by słusznie powinni, czego sobie nawet więcej oświeceni spomiędzy nich życzą sami, uważając służbę wojskową za środek ułatwiający im postąpienia w cywilizacji, przysłużenia się dobrze ojczyźnie i monarsze.

Cenzura

Nigdy w języku Polskim nie drukowano mniej książek, jak w latach ostatnich, o czym przekonać by się można, ze spisu dzieł z drukarni krajowych do biblioteki publicznej przesyłanych. Dalekie są komissje senatu do sądzenia, aby na wielości dzieł polegał postęp nauk i rzetelne oświecenie narodu, kiedy atoli N.P. orzekł w mądrości swojej, za rzecz słuszną zapewnić nam używanie języka naszego ojczystego przez formę rządu, przez instytucje naukowe i przez wojska narodowe, przyjąć tę z uszanowaniem głębokiem i ufnością zaniesioną prośbę raczy, aby komitet cenzury złożony z kilku znakomitych osób tak duchownych jako i świeckich, stanowił według stałych przepisów o książkach i pismach zagranicy wchodzących i w kraju drukujących się, oraz redakcję pism periodycznych osobom tylko dojrzałością wieku, nauki, obyczaj-

nowy

mną uspokojonym powierzał.

Senat zważając na okoliczności obecne, wyznać jest przymuszony, iż z powodów politycznych, cenzura zdaje się być w czasie teraźniejszym niezbędną, mniemając jednak, iż wolą monarchy być musi, ażeby ona z taką ostrożnością i rozwagą sprawowaną była, iżby się z jej przyczyny oświecenie narodu wstecz nie cofało i ażeby skutkiem jej wkrótce ~~...~~ stolica królestwa z księgarzy zupełnie wyzutą nie została.

Wydział wewnętrzny.

Przystępując do wydziału tego, znajduje powód komissja, do złożenia dzięków monarsze, nietylko zato że niemal wszelkie przedłożenia senatu uprzednich względem uwieszczone, spełnione zostały, ale nadto za postęp tak widoczny jaki we wszystkich wszystkich rozporządzeniach i we wszelkich odnogach administracji wewnętrznej spostrzegać się daje. Podług raportu przez Radę Stanu złożonego N. Panu, oszczędność przyzwoita zaprowadzona, spory graniczne ułatwione, ograniczenia obwodów do skutku przywiedzione, szkoły zrazu oczyszczone, czynności likwidacyjne i rachunki magazynów ukończone, z miast gruzy i nieczystości nietylko uprzątnione, ale też rozszerzone, uporządkowane, i przez mądrych rozporządzicielów codziennie się bardziej zakwitające, gościńca bite usilniej więcej do skutku przywiedzione. Osiągnął kraj te wszystkie ulepszenia, uporządkowania i korzyści podkierunkiem czynnym wydziału wewnętrznego, dzięki za światłym i gorliwym porządkiem nadanym temuż, przez stanowcze wielkiemi zasługi Namiestnika J. K. M. Pana naszego Miłościwego. Być może że niektóre zawspomnionych ulepszeń i uporządkowań, wymagać będą powtórnego przejrzenia, dla nadania im stymgmatowniejszej użyteczności, być może że te które kosztem przyzwoitym do skutku miały być doprowadzone, cierpią tak gwałtownej niedostatku przemijającą sprawiły dolegliwość, zawsze jednak przez nie stan szczęśliwy kraju, świetniejszą uzyskał postać.

Spodziewając się zaś komissja senatu, iż tak komissja Rz. Spraw Wewn. jako i R. S. znając smutne położenie rolnictwa, i stan odrętwiałości, do jakiej z przyczyny zupełnej bezcenności płodów przywiedziony został, nietylko nowe ciężary od klassy rolników odwracać, ale wstrząsających przyczyn ulgę stosowną, będą się starały, upraszać tego sprawiedliwości i dobrotliwości Pana, który dawszy już narodowi dostateczne dowodów ojcowskiej swej pieczołowitości, w mądrości swej znajdzie skuteczne środki stan rolnictwa i handlu naszego tak wewnętrznego jako i zewnętrznego, coraz więcej ożywiać zdolne!

Wykaz przychodów i wydatków towarzystwa ogniowego, co do miast, dowodzi skuteczności urządzeń policji ogniowej wspierając oraz iż tej w zupełności, nawet nawsi, do towarzystwa ogniowego wpisane, obok zaostrzenia kar na podpalaczów, szczęśliwsze w przypadku i w tej mierze okazać by zdołało rezultata. Co do towarzystwa dawnego ogniowego, ze względu na przeciążenie którego dawni stowarzyszeni doznali; gdyby do złożenia słusznie należącej się zaległości pogorzelcom z szkoły księstwa warsz. pociągnięmi być mieli, zdaniem jest komissji iż ~~...~~ deficit z tego źródła wynikające, do rzędu długów księstwa warszawskiego policzone być zasługuje.

Tutaj komissji Senatu przejęta nie się znajduje wdzięcznością iż N. P. pomimo ważny ojcowską swą troskliwością osobiście nie szczędząc własnego tak drogiego zdrowia, przekonać się naocznie raczył, iż fabryki w krajowi wspomniane ~~...~~

czyście w takim znajdują się stanie, jak je pomieniony raport wystawia, a które przy ciągłych dalszych usiłowaniach i skoro równej w miastach dziedzicznych jak królewskich opieki doznawać będą, wszystkie jeszcze udoskonalenie okazać i zagranicznym zupełnie wyrównać wkrótce zdołają.

Co do górnictwa i zakładów górniczych, ograniczają się Kom. Sen. na następującej uwadze, iż w tak krótkim lat przeciągu, wymagać nie można, aby górnictwo i kopalnie, nie tylko koszta założenia zwróciło, ale nawet i zyski większe skarbowi przyniosło, dosyć to już zalety, zdaniem Kom. Senatu przynosi ustanowionemu w kraju dyrektorowi przemysłu i kunsztów, iż na kapitale obrotowym czystego dochodu corocznie 800.000. prócz innych znacznych korzyści wypadło.

Wydział Policji

Co do szpitalów ich rozszerzenia, pomnożenia, uporządkowania i td. następującą zrobić sobie pozwalają Kom. uwagę, iż lazarety wojskowe, mianowicie w Warsz. dowodząc nie tylko troskliwą staranność o zdrowie chorobą złożonych wojskowych, ale też największy porządek i godną zewsząd miar naśladowania administrację, służyć powinny niejako za wzór, dla innych podobnych instytutów, oraz wskazują potrzebę i użyteczność wyznaczenia komitetu stałego, złożonego z osób, mających porządku i pomoc cierpiącej ludzkości nad wszystkie inne względy przekładającego i ściśle tak przychody jako wydatki wszelkie szpitalne kontrollować obowiązanego.

Więzienia

Pomnażająca się liczba więźniów i może między nimi nieproporcjonalnie większająca, wnosić każe, iż wada jakaś niewyjaśniona w administracji tychże, istnieje, życzyć by należało, aby ile możności i ile tego fundusze dozwalają, według zdania doświadczenie w tym przedmiocie mających, więzienia nasze mogły być zreformowane i zamiast co mają być miejscem aresztu lub poprawy nie stawały się szkołą zbrodni i zepsucia dla tych szczególniej, co za przewinienia pomniejsze policyjne, za defraudacje w opłatach monopolicznych, celnych i t. p. pospół z rzeczywistymi złoczyńcami bywają zamykani, lub równego z tymi obchodzenia się doznają.

Chcąc uniknąć wszystkiego, coby łaskawości pełnego monarchy serce i nas samych zasmucać mogło i przekładając raczej nad dobrodziejstwy z ręki jego otrzymanymi rozmyślać, ograniczają się Kom. wasze w rozciąganiu dalszym wydziałów Oświecenia i Wewnętrznego. — Wzrost światła i nauk przyczynia się do wskrzeszenia przemysłu, wzrost zaś przemysłu do zamożności i pomyślności kraju każdego, bez używania przecież zupełnego bezpieczeństwa, osób i majątków, osiągnąć się te błogości wcale nie dają, już przeto i z tego względu uzna zapewne Senat za powinność swoją błagać N. P. o ponowienie zalecenia, aby każdy wydział w ścisłych się granicach zachowując, ustawodawczą wolą monarchy z zezwoleniem narodu ogólne prawa, oraz bezpieczeństwo osobiste i niepodległość sądownictwa szanował.

Wydział Sprawiedliwości.

Pierwsza i ważna uwaga która się nastręcza, jest iż po kilkuletnim istnieniu rządu konstytucyjnego, dotąd sądownictwo nie przybrało tego kształtu, jaki mu ustawa konstytucyjna wskazuje. Kom. za konieczny obowiązek uważają wynurzyć życzenia powszechne, aby do skutku doprowadzonem było to, co J. K. M. P. N. M. nadając nam kartę konstytucyjną w mądrości swej uznał za użyteczne.

Sądy ustanowione według tytułu piątego konstytucji, koniecznie sprowadzą te zbawienne skutki, jakie mądrość N. P. w oznaczeniu sądów tych

przy

przewidywała, a które wzorowemi być mają tego wszystkiego co człowiekowi w społeczeństwie jest najdroższe. Zaprowadzenie sądownictwa tygodniowego pomniejszym oznaczonych, przyniesie obywatelom korzyść tę: iż sprawiedliwość przez sędziów zaufaniem króla i wyborem obywateli zaszczyconych wydzielana, uniknąć może potrzeby przechodzenia przez wszystkie instancje, i znieść tę lub koniecznością piśmi; jakich się domyślać każe ogromna liczba spraw cywilnych w rapporcie rady stanu wystawiona.

Znaczna liczba przez wszystkie instancje przechodzących spraw, pochodzi niewątpliwie z niestosowności procedury, zmiana tej dla pośpiechu sprawiedliwości jest konieczną. Teraz istniejąca procedura, nie tylko że się przyczynia do przewłoki, ale nawet w samej exekucji wyroków stawia zawadę.

Wyznać również należy iż organizacja sądu najwyższej instancji, powinnaby także doznać niejakiej zmiany. Referaty w najmniejszych nawet sprawach czynione i poczwórne pisma obrończe, wiele czasu zabierają, a ostatniemi częstokroć uwaga sędziego utrudzona bywa. Niechby sędziom N. I. zostawiona była wolność oznaczania w których sprawach referaty mają być czynione, a poczwórne obrończe pisma niechby w bardzo zawiłych sprawach były tylko dozwolone.

Z tych to przyczyn sąd N. I. nie jest w stanie osądzenia tej wielkiej liczby spraw, jaka pod jego rozpoznanie przychodzi, a stąd ta znaczna zaległość w części której Rapport Rady Stanu obejmuje.

Prokuratorja ze zbytniej gorliwości, nie mało się przyczynia do powiększenia ilości spraw. Nieużyteczniej i dla obywateli i dla samej tej instytucji dogodniej byłoby, gdyby jej obszerniejsza władza zostawioną była, kończenia spraw przez ugodę i nierozpoczynania takich, których wypadek jest wątpliwym.

Nakoniec zamilczeć nie wypada, iż nie było bez przykładu, że wyroki S. N. I. według ustawy konstytucyjnej nieporuszalne, dla sporu jurisdikcyjnego uchylane bywały.

Życzyć należy, ażeby podobne spory jurisdikcyjne stosownie do przepisów najwyższej wyższej instancji zanoszono, ale i stroną w których orzeka się i powaga wyroków N. I. w tem znaczeniu pozostanie jakie N. P. ustawy swoją zapewnił. Inaczej sąd najwyższy przestałby ostatnią być instancją, ała niepewność sprawiedliwie przerażałaby obywateli trwogą.

Wydział Wojskowy

Obraz działań wydziału tego, wystawia też same wzorowe urządzenia, też same pieczołowitości i niezmordowaną czynność, któremi wojsko Polskie do najwyższego stopnia udoskonalenia doprowadzone widzimy. Uwielbiając komissye dobroć i wspaniałość monarchy, iż dozwala wojsku naszemu zaszczycać się tak sprawiedliwym i dostojnym naczelnym wodzem, służyć pod chorągwiami narodowemi, używać imienia i języka ojczystego którymi się pod niejedną strefą nieba, też wojsko do trudów, nie bę-

my

szczęśliwszy i pozyskania chwały wspólnej zagrzewało. Co do nas, za przykładem ich nader uznajemy, jeżeli syny i bracia nasi, w szeregach wojska Polskiego zostający, wiernością dla króla, wdzięcznością dla naczelnego wodza, karnością i porządkiem, na zadowolnienie N. P. zasługują.

<u>Wydział skarbowy</u>

Oddając należną sprawiedliwość W. Dyr. Przych. i Skarbu w do dokładności zdanej N. P. w rapporcie sprawy z czteroletniego poboru, i użycia grosza publicznego, poprzestaje Kommissya nadmienić kilka uwag, które im wiadomość potrzeb krajowych i miłość dobra powszechnego natchnęła.

Życzeniem nieledwo wszystkich mieszkańców kraju jest, a nawet jednym ze skutecznych środków dźwignienia ziemianina, z obecnego przykrego stanu, byłoby: rychłe zaprowadzenie nowego prawa podatkowego, które jak słowo stosownie do prawdziwie ojcowskich N. P. poleceń i widoków w wielu reskryptach sekretariatu stanu objawionych, zasadzać się będzie: na porównaniu wydatków, na wielkości ciężarów zastosowanym do pożytków przez wszystkie klassy mieszkańców ciągnionych, sprawi niechybną ulgę właścicielom ziemskim i włościanom płacącym teraz bez stosunku i sprawiedliwości kapitałowego podatki od dochodów ziemi, które nadzwyczajnym wypadkiem okoliczności czasowych utracili. Podział ten ciężaru, który zdaje się najtrafniej przez systemat podatkowania niestałego być by mógł osiągniony, ułatwiłby razem wpływy dochodów skarbowych, bez niezbędności tak jakie teraz zaległościom lub ~~[illegible]~~ opóźnianiom wnoszenia do kass podatków stałych towarzyszą. a w tym miejscu nadmienić oraz należy o karach w niektórych innych przedmiotach, które częstokroć są tak dotkliwe, że sam przedmiot exekucji przenoszą.

Pożądane to wprowadzenie nowego prawa podatkowego, dzięki najwyższej dobroczynnej N. P. woli wkrótce ma nastąpić. Kom. wszelko w powyżej skreślonych uwagach pojęciach, dwa zamierzają cele. 1. aby przy układaniu nowego budżetu zwrócić łaskawą myśl Rządu, na przedmioty które teraz wielce dolegliwemi są dla kraju — 2. aby, nim przemienione nowe prawo zaprowadzonym zostanie, w tymczasowej zmianie tychże przedmiotów, rychlejsze pozyskać ulżenie.

<u>Konsumpcia</u>

Przystępując do rozbioru rapportu rady stanu, pragnie najprzód Kommissya zastanowić uwagę Szanown. Senatu, nad administracyą dochodów konsumpcyjnych zaprowadzoną do miast stołecznego, wojewódzkich i już kilku obwodowych, w ten sposób, że dzierżawcy tychże dochodów pod tytułem administratorów, pozyskali przywilej wyłączny robienia kupna i przedaży trunków wspomnionych miastach — Urządzenie to wznieciło powszechną pod względem własności obawę i znakomitej wielu obywatelom zrządziło stratę, gdy takowe (jak się to z rapportu Rad. spostrzec daje) do wszystkich miast obwodowych rozciągniętym zostanie, przyprawi ziemianina i rolnictwo o niewyrachowane szkody. — Miasta pozbawione prawa robienia i przedaży trunków, prawa, wyraźnemi przywilejami zapewnionego, długim pasmem wieków zatwierdzonego, we wszystkich zmianach rządów zachowanego, tym nabawiły się straty cięższej, że w art. 26. dobroczynnej karty, znajdują tarczę dla wszelkiej własności. Niektórzy obywatele miejscy, jedyny swój dochód z gorzelnictwa i browarów ciągnący, włożywszy kapitał w zakłady potrzebne utracili przez to i zarobek i znaczną część majątku swego. — Ziemianin przy niemożności zbycia całkowitego ziemiopłodów, a przy konieczniej potrzebie utrzymywania gorzelni, dla zachowania naówczas najwyższym stopniu rolnego gospodarstwa, miał jeszcze tę gałąź przemysłu, że część płodów swej ziemi, na okowitę przerabiał i takową w miastach stołecznym i innych kiedy i jak chciał, za cenę wprawdzie niezyskowną, lecz równą nakładom przedawał. — Dziś skutkiem zaprowadzenia administracyi, kilka osób wyłącznie wyłączne mające prawo stanowienia ceny na okowitę, nietylko że takową dowolnie prawie kosztów najej wyrobienia wyłożonych zniżyły, lecz niewielu właścicielom bliższe związki z administratorami mającym, możność pozbycia się jej zostawiły, wszystkim zaś innym zupełnie sposobność ta odjęta, a produkt ich bez ceny ciążeniem stojące na składach zalega. — Nadto, z rozwinięcia systematu pomienionej administracyi, wypływa już ustanowienie obrębów miejskich zajmujące pod prawo konsumpcyi miejskiej browary, gorzelnie i karczmy o ćwierć mili od pierwszego domu miast położone. — Pomysł takowy wziął wprawdzie swój początek za rządu Pruskiego, lecz rząd ten objaśniony o wynikającej z takiej zamiany własności ziemiańskiej uszczerbku, nietylko tego zaniechał, ale go nawet zupełnie zniósł, reskryptem gabinetowym królewskim z dnia 5 września 1797.

Nareszcie skutek okazał, jak szkodliwy wpływ pomienione urządzenie konsumpcyi miało na moralność ludu, ponęta zysku przy nader niższej cenie kupna, za obrębem miast a nader wysokiej sprzedaży w miastach, zrodziła liczne ciągłe i gwałtowne defraudacyi prze-

stę

zoby tak daleco, że rząd wiecznie [illegible] sejmu ujrzał się zniewolony do ustanowienia admini-
stracyjnie nowych ostrych praw karnych na przestępstwa wspomnianych defraudacji wypływające.

Komissya przeto sądzi iż wszystkie przytoczone powody usprawiedliwiają potrzebę zamierzenia przez
by do N. P. ażeby teraźniejszą administracyą dochodów konsumpcyjnych zmniejszy, powrócenie do
dawnego porządku ich administrowania nakazać raczył, a jeżeli ubytek tej gałęzi istniejącego do-
chodu niemógłby być pokrytym przez umniejszenie wydatków, polecone stać się raczyło trafniejsze
tylko reskryptami N. P. mniej szkodliwym dla kraju byłoby powiększenie dla skarbu opłaty,
od trunków do miast wprowadzanych.

Kontyngens

Zamiana kontyngensu na opłatę pieniężną w czasie gdy płody ziemi dotąd niższej spadły
ceny, odmiennego więc jak do pierwszej ustawy wartości. Podatek ten, dotyka wszystkich dwory, w
części włościan. I dla jednych i dla drugich stał się nader uciążliwym. Utrzymanie go dłużej w powszech-
nej części wszystkich znaczności zaspokojenia go. Żedo kass dotąd jeszcze wpływa, sprawia to jedynie
ostra exekucya na zaległych wymierzana.

Opłaty stęplowe

Wzrost dochodów stęplowych poświadcza ściślejsze wykonanie ustawy opłaty tej przepisującej, lecz
naprowadza oraz na myśl, że taż ustawa mogła być powodem tak obszernego onejże rozwinięcia,
iż przepisy użycia stępla nie już do sądowych i rządowych, ale do wielu nawet prywatnych ekono-
micznych czynności rozciągniętemi zostały. — Spodziewać się należy, że deputacya pracująca nad
wygotowaniem nowych przepisów stęplowych, wzgląd na to mieć będzie, a przytem prosić N. P.
wypada, aby rozkazać raczył przygotowanie na przyszły sejm, nowego prawa stęplowego któreby
wznowione przez, jasnym więcej do położenia teraźniejszego kraju zastosowanym i ulgę dla uszczu-
płonych mieszkańców kraju utwierdzonym być mogło.

Sól

Dochód z soli w latach 1822. 1823 przeważa znacznie dochód tego rodzaju w latach
1820. 1821. Jeżeli z jednej strony przyznać należy iż przewyżka ta wypływa jużto z oszczędzenia
wydatków na dostawę soli; już z zaprowadzenia lepszej administracyi, i tego również zataić
niemożna, że dochód ten pobierany jest z najwiękczej części z ludu wiejskiego, który płody rąk
swoich pracy, bezcennie trwoni, dla nabycia tej jedynej dla siebie okrasy, wielu nawet z uszczerb-
kiem zdrowia odmówić jéj sobie musi. Zniżenie ceny soli, przez powiększoną konsumpcyą onejże
żadnym [illegible] nader małym dla skarbu publicznego byłoby ubytkiem.

Sekrupty zaburz czasu i liczne z art. 90. ustawy konstytucyjnej wypływające zatrudnie-
nia, niepozwoliły Komissyi dalszym zapuszczać się w dalszy rozbiór czynności rządowych w
rapporcie R. S. objętych. Tożdnak co się wspólnym obrazie dostrzedz dało i co wszystkim pod oczy
podpada — że gmachy obszerne, świątynie boże, schronieniom cierpiącej ludzkości i zakładom
naukowym i wychowaniu młodzieży poświęcone — stolica królestwa, wspaniałemi budowami
wzdobiona — miasta dźwignione, ulice, drogi wszystkie rodzaje przemysłu ożywione — go-
ścińce publiczne utorowane, — skarb oczyszczony — skarb publiczny z nieładu i ubóstwa do
porządku i zamożności doprowadzony, — a nadto wszystko, wojsko narodowe świetną postawą
swoją, karnością, porządkiem i biegłością w robotach wszelkich celujące — niejestże to
przedmiotem uwielbienia, jak pierwszej z dawien niemordowanej gorliwości zawsze
mężów do steru administracyi krajowej przez N. P. powołanych?

Zataić jednak niemożna, iż ubolewając świętych korzyści, ubóstwo i nędza ludu wiejskie-
go, coraz się bardziej wzmaga, i smutnemi nadal skutkami zagraża. Godzi się przecież abyś
ten tak ważny przedmiot ściągnął troskliwą administracyi krajowej uwagę — i aby usiłowania
jéj z życzeniami naszemi połączone, skuteczną i oddawna pożądaną dla ludu wiejskiego
przyniosły ulgę, i niech ta dotąd jeszcze najliczniejsza i najużyteczniejsza klassa
mieszkańców przywróconą zostanie, do tych korzyści, których inne części, które wiecznie
[illegible] wdzięczności dla sprawiedliwego wspólnego Wszechrządcy naszego zapewnią ...

w Warszawie dnia 11. czerwca 1828. r.

Kochanowski S. K. | Adam Prażmowski B. P. | Gliszczyński S. K.
Mięczyński S. K. | Alexander ks. Gniński S. K. | Michał Radziwiłł
Wodziński S. K. | Szymon Wiśniewski S. K. | Piotr hr. Kicinski S. K.

Przyjęto na posiedzeniu senatu w Warszawie dnia 11. czerwca 1828 roku.

Prezes senatu Hr. Ord. Zamoyski

Sekretarz senatu Niemcewicz

91